

LATVIJAS UNIVERSITĀTE

✧ Līga Krūmiņa

LATVIEŠU KALENDĀRI, 1758–1919

**Bibliografēšanas metodika
un kultūrvēsturisks raksturojums**

Promocijas darbs filoloģijas doktora grāda iegūšanai
komunikāciju zinātnes nozarē, bibliotēkzinātnes apakšnozarē

Darba zinātniskā vadītāja
prof., Dr. paed. Baiba Sporāne ✧

Darba zinātniskais konsultants
prof., Dr. habil. hist. Rihards Treijs

Rīga, 2005

SATURS

Ievads	4
1. Tēmas teorētiskā izpēte	19
1.1. Kalendāru vispārīgs raksturojums	20
1.1.1. Kalendāra jēdziena būtība	20
1.1.2. Kalendāru tipoloģiskās pazīmes	28
1.2. Tēmas filozofiskie aspekti	31
1.3. Jautājuma izpētes pakāpe kalendārniecībā	44
1.3.1. Viedokļi un vērtējumi latviešu kalendārniecībā, pirmā latviešu kalendāra datējuma problēma	44
1.3.2. Bibliogrāfiskie materiāli par latviešu kalendāriem	51
1.3.3. Salīdzinošā kalendārniecība	55
1.3.3.1. Vācu kalendāri un kalendārniecība	56
1.3.3.2. Atzinumi britu kalendārniecībā	59
1.3.3.3. Pētījumi igauņu kalendārniecībā	63
2. Turpinājumizdevumu (kalendāru) mašīnlasāmās bibliografēšanas metodika	67
2.1. Turpinājumizdevumu (kalendāru) mašīnlasāmās bibliografēšanas metodiskais saturs	68
2.1.1. Bibliogrāfiskā apraksta standartu piemērošana bibliografēšanā	68
2.1.2. Bibliogrāfiskā ieraksta struktūra	77
2.1.2.1. Bibliogrāfiskā pamatinformācija	78
2.1.2.2. Bibliogrāfiskā papildinformācija	79
2.1.3. Datu bāzes konceptuālais modelis	87
2.2. Kalendāru datu bāze interneta vidē	94
2.2.1. Bibliogrāfiskās datu bāzes digitālo bibliotēku struktūrā	94
2.2.2. Metadatu izmantošanas teorija un prakse	96
2.2.3. Kalendāru (almanahu) digitālās kolekcijas	102

3. Latviešu kalendāru kultūrvēsturisks raksturojums	111
3.1. Kalendāri latviešu laicīgās literatūras sākotnē (1758–1855).....	114
3.2. Kalendāri latviešu nacionālās atmodas laikā (1856–1889)	122
3.3. Kalendāri 19.–20. gs. mijā un 1905. gada revolūcijas laikā (1890–1905)	134
3.4. Kalendāri pēcrevolūcijas posmā un Pirmā pasaules kara laikā (1906–1919)	148
Nobeigums.....	167
Izmantotie informācijas avoti	174
Pielikumi:	
1. <i>pielikums</i> . Latviešu kalendāru nosaukumu skaita dinamika 1758.–1919. gadā	184
2. <i>pielikums</i> . Latviešu tautības iedzīvotāju skaita un latviešu kalendāru tirāžas dinamika 1758.–1919. gadā.....	185
3. <i>pielikums</i> . Latviešu kalendāru pieejamības dinamika 1758.–1919. gadā.....	186
4. <i>pielikums</i> . Latviešu kalendāru tematiskās grupas 1758.–1919. gadā	187
5. <i>pielikums</i> . Publikācijas par latviešu kalendāriem latviešu periodiskajos izdevumos (1832–1918) / sast. L. Krūmiņa.....	191

IEVADS

Grāmata ir zināšanu glabātāja. Tā iemūžina cilvēku – varbūt vienīgo būtņi, kas atceras un apzinās savu pagātņi, kas vēsturiski domā, jo «šodienas cilvēks nesāk tikai ar to, ka ir cilvēks, – viņš manto savu priekšteču eksistences formas, idejas, dzīves pieredzi.»¹

Ar šādu domu ir veikts pētījums par latviešu kalendāriem – grāmatniecības vēsturē un mūsdienās nozīmīgu iespieddarbu veidu.

Pētījuma temats

Pētījumam «Latviešu kalendāri, 1758–1919: bibliografēšanas metodika un kultūrvēsturisks raksturojums» ir divi pamatvirzieni: *no vienas puses*, pētījums ir mūsdienu bibliografēšanas prakses un mašīnlasāmo informācijas avotu analīze, lai, pamatojot konkrēta iespieddarbu veida (turpinājumi) bibliogrāfiskā apraksta struktūru, realizētu šo konceptuālo struktūru datu bāzes modeli (mašīnlasāmā bibliogrāfiskā līdzekļa modeli) un izmantotu latviešu kalendāru mašīnlasāmās bibliogrāfijas sastādīšanā; *no otras puses*, pētījums ir kultūras, sabiedrības, grāmatniecības un citu saistīto jautājumu vēsturiska analīze, lai raksturotu latviešu kalendāru un Latvijas kultūras vēstures mijiedarbību. Pētījuma virzieni ir savstarpēji saistīti un izpētes gaitā nodrošina empīriskā materiāla kvalitatīvu analīzi: metodiskie risinājumi bibliogrāfijā izmantoti kalendāru aprakstīšanai, sakārtošanai un uzkrāšanai, bet strukturētā informācija, savukārt, ir pamats secinājumiem par tādiem grāmatniecības vēstures jautājumiem kā latviešu kalendāru tapšanā iesaistītās personas, izdevēji, spiestuves, apgādātāji, kalendāru nosaukumu skaita hronoloģiskā dinamika, tematika, satura un pielikumu daudzveidība u. tml.

Pētījumam ir izvēlēts konkrēts latviešu kalendāru tips – *grāmatu kalendāri*. Pētījuma vēsturiskās daļas hronoloģija – *160 gadu* (no pirmā zināmā latviešu grāmatu kalendāra iespēšanas 1758. gadā līdz 1919. gadam).

Pētījums ir lietišķs. Tajā izmantoti esamības sociālās sfēras pētījumu rezultāti – secinājumi gnozeoloģijā un aksioloģijā. No kultūras filozofijas, zinātnes filozofijas, vēstures filozofijas, cilvēka filozofijas viedokļa analizētas informācijas vākšanas, apstrādes, glabāšanas un izplatīšanas likumsakarības, pētītas sociālās informācijas nesēju (jebkura materiāla dokumentu) funkcijas.

¹ Ortega i Gasets H. Bibliotekāra misija / tulk. A. Puriņa // Bibliotekārs un lasītājs. – Rīga, 1991. – 117. lpp.

Secinājumi izmantoti, veidojot datu bāzes konceptuālo modeli un analizējot grāmatu kalendārus kā Latvijas sociālās un kultūras vides fenomenu.

Tēmas aktualitāte

Pētījumam ir divas tematiskās daļas – bibliogrāfiskā un grāmatzinātniskā. Minētās tematiskās struktūras izvēli nosaka tēmas aktualitāte, proti:

- 1) latviešu iespieddarbu bibliografēšanas teorijā nav specifiskā izdevumu veida – turpinājumi izdevumu mašīnlasāmās bibliografēšanas metodikas (pētījumā piedāvātie konceptuālie risinājumi ir metodiskā satura paraugs latviešu iespieddarbu bibliografēšanas praksei);
- 2) latviešu iespieddarbu bibliogrāfiskajā praksē nav apkopjošas retrospektīvas latviešu grāmatu kalendāru bibliogrāfijas no pirmā zināmā iespiestā kalendāra 1758. gadā līdz 1919. gadam (pētījuma praktiskais rezultāts – kalendāru bibliogrāfija datu bāzes un tās poligrāfiskā analoga veidā novērš ziņu trūkumu nacionālajā retrospektīvajā bibliogrāfijā);
- 3) līdz šim latviešu grāmatniecības vēsturē nav sistemātiski analizēta latviešu grāmatu kalendāru satura tematiskā daudzveidība un kvalitāte, to sociālā nozīme Latvijas kultūras vēsturē 18.–20. gadsimtā (pētījumā apkopotie secinājumi par kalendāru pieejamību, tematisko grupu veidošanos, kā arī nozīmīgāko kalendāru un to sabiedriskā vērtējuma analīze ir pamats latviešu grāmatniecības nozares – kalendārniecības vēsturei).

Pētījumā ir formulētas metodiskās atziņas par starptautisko (ISBD – *International Standard Bibliographic Description*) standartu piemērošanu bibliogrāfiskā apraksta sastādīšanā, analizēta bibliogrāfiskā ieraksta struktūra (bibliogrāfiskā pamata un papildinformācija), izveidots datu bāzes konceptuālais modelis, raksturoti metadatu veidi datu bāzes struktūrā, kas nodrošina informācijas funkcionēšanu interneta vidē.

Pētījumā apkopoti latviešu kalendāru satura struktūras un tematiskās analīzes rezultāti, kas ataino kalendāru sastādītāju, izdevēju un apgādātāju centienus un mērķus. Pētījumā raksturotas publikācijas (apskati, recenzijas u. tml.) par latviešu kalendāriem 18.–20. gs. periodiskajā presē, kas atspoguļo lietotāju vērtējumu un attieksmi pret piedāvāto iespieddarbu. Pētījumā analizētas atsevišķas pieejamās analītiskās publikācijas par latviešu kalendāriem, kā arī to apskati apjomīgos literatūras vēstures pētījumos. Minēto viedokļu krustpunkti ir pamats secinājumiem par kalendāru nozīmi Latvijas kultūrvēsturē.

Pētījuma problēma

Problēmsituācija, kuras risināšanai ir veikts pētījums, radusies bibliogrāfijas teorijā un praksē, kā arī grāmatniecības vēsturē līdz ar nepieciešamību reģistrēt un raksturot latviešu grāmatu

kalendārus – kvalitatīvi un kvantitatīvi (vairāk nekā 2500 iespaiddarbu) nozīmīgu iespaiddarbu kopumu.

Pētot situāciju Latvijā un salīdzinošā aspektā analizējot citu Eiropas tautu (vācu, britu, igauņu) paveikto kalendāru bibliografēšanā (dažādu veidu bibliogrāfiskie līdzekļi) un raksturošanā (analītiskās monogrāfijas), konstatēta sekojoša problēma: ir nozīmīga nacionālā iespiestā kultūras mantojuma daļa – latviešu grāmatu kalendāri 18.–20. gs., taču tā nav pilnvērtīgi pieejama lietotājiem (gan Latvijā, gan ārzemēs) vairāku savstarpēji saistītu iemeslu dēļ:

- 1) iespējami pilnīgas un vienuviet apkopotas informācijas trūkums;
- 2) strukturētas un indeksētas mašīnlasāmās informācijas trūkums;
- 3) tiešsaistē pieejamas informācijas trūkums;
- 4) apjomīga avotu kopuma analīzē balstītu secinājumu un vērtējuma trūkums gan bibliogrāfijas teorijā, gan grāmatniecībā.

Minētie problēmas aspekti nosaka pētījuma koncepciju un hipotēzes, kā arī pētījuma objektu un priekšmetu.

Pētījuma koncepcija un hipotēzes

Pētījuma pamatā ir koncepcija par latviešu grāmatu kalendāriem kā īpašu iespaiddarbu veidu. Latviešu grāmatu kalendāri ir turpinājumi izdevumi ar īpašām pazīmēm un funkcijām, kas jāievēro, gan apkopojot informāciju par tiem bibliogrāfiskajā līdzeklī, gan arī izvēloties kritērijus satura kvalitātes un sociālās nozīmes raksturošanai.

Atbilstoši pētījuma koncepcijai ir izvirzītas sekojošas hipotēzes:

1. Latviešu kalendāri ir iespaiddarbu veids ar vispārīgām iespaiddarba un konkrētām tipoloģiskām pazīmēm pēc struktūras, periodiskumu, informācijas semiotiskā un funkcionālā rakstura;
2. Latviešu kalendāru tipoloģiskās pazīmes nosaka bibliografēšanas un datu bāzes izveides metodiku (bibliogrāfiskā apraksta standartu piemērošanu, bibliogrāfiskā ieraksta struktūru, datu bāzes konceptuālo modeli);
3. Latviešu kalendāru datu bāzes pilnvērtīgai izmantošanai tiešsaistes režīmā (interneta vidē) jāizvēlas vides specifikai atbilstoša metadatu struktūra;
4. Latviešu kalendāri ir nozīmīgs Latvijas sociālās un kultūras vides fenomens ar konkrētiem uzdevumiem, sabiedriskām un personīgajām funkcijām. Tie, līdzīgi kā grāmatas, atspoguļo noteikta laikmeta kultūras sistēmu ar raksturīgu sociālo struktūru, interesēm, gaumi un tradīcijām;

5. Latviešu kalendāri – pirmie, daudzviet vienīgie laicīga satura izdevumi latviešu lasītāja mājās, kuru popularitāte un nozīme visciešāk ir saistāma ar kalendāru tematisko daudzveidību un praktisko pielietojumu.

Pētījuma gaitā minētās hipotēzes tiek pārbaudītas, analizējot latviešu kalendārus pēc formas un satura, pētot veidotāju un lietotāju atsauksmes par kalendāriem periodiskajā presē, raksturojot kopīgo un atšķirīgo ar līdzīgiem vācu, britu, igauņu iespieddarbiem. Minēto tautu kalendāri izvēlēti vairāku apsvērumu dēļ: *vācu* kalendāri ir pirmo latviešu kalendāru tematikas un satura struktūras paraugs, tādējādi iedibinot šādu iespieddarbu tradīciju latviešu grāmatniecībā; vācu kalendāru ietekme jūtama arī pirmo *igauņu* kalendāru saturā, turklāt kopīgās Vidzemes un Igaunijas sabiedriski politiskās norises ietekmējušas līdzīgus procesus arī kalendārniecības attīstībā; *britu* kalendāri ir vieni no senākajiem Eiropā (kalendāri angļu valodā iespiesti kopš 15. gs. beigām), turklāt tie reģistrēti nozīmīgos bibliogrāfiskos rādītājos, kā arī no dažādiem viedokļiem apskatīti daudzos monogrāfiskos pētījumos.

Pētījuma objekts un priekšmets

Nepieciešamība apkopot informāciju par latviešu kalendāriem un raksturot to nozīmi paver neierobežotu darba lauku dažādu zinātņu nozaru vēstures pētniekiem (piem., medicīnā, lauksaimniecībā, etnogrāfijā, dabaszinātnēs, literatūrā u. c.), kā arī bibliotekārā darba teorētiķiem un praktiķiem. Sagatavotajā pētījumā *izpētes objekts* ir turpinājumizdevumi (kalendāri) bibliogrāfijas teorijā un grāmatniecībā. Minētajam objektam izvirzīti sekojoši pētāmo aspektu un hronoloģijas ierobežojumi:

- 1) no bibliogrāfijas teorijas viedokļa analizēta turpinājumizdevumu bibliografēšanas metodika (standartu izmantošana, bibliogrāfiskā ieraksta struktūra u. c.), īpašu uzmanību veltot 21. gs. aktuālajiem mašīnlasāmās bibliografēšanas jautājumiem, kā arī bibliogrāfiskajiem līdzekļiem interneta vidē;
- 2) no grāmatniecības vēstures viedokļa analizēta kalendāru funkcionēšana sociālajā vidē, meklējot atbilstību vai konfliktu starp izdevēju piedāvājumu un lietotāju vēlmēm, sekojot sabiedriski politisko norišu refleksijām kalendārniecībā, kā arī atzīmējot nozīmīgākos kalendārus un to vērtējumu konkrētos kultūrvēsturiskos posmos;
- 3) pētījuma hronoloģija – kalendāri no pirmā zināmā iespieddarba 1758. gadā līdz 1919. gadam, kad sākas sistemātiska latviešu iespieddarbu reģistrēšana Latvijas Nacionālās bibliotēkas (tolaik – Latvijas Valsts bibliotēkas) izdevumā «Latviešu zinātne un literatūra».

Atbilstoši problēmsituācijai, sagatavotā pētījuma *priekšmets* ir latviešu kalendāri. Uzsākot pētniecisko darbu, tika noteikti pētāmā priekšmeta tipoloģiskie ierobežojumi. No dažādiem

latviešu kalendāru tipiem (piezīmju kalendāri, dienu noplēšamie, galda pārliedzējamie, mēneša pārliedzējamie kalendāri, tabulkalendāri u. c.) ir analizēti tikai grāmatu kalendāri – turpinājumi izdevumu veids, kuru saturā ir pamatziņas – kalendāriji un pielikumi – populārzinātniska vai daiļliteratūras lasāmviela. Ierobežojumu noteica sekojoši kritēriji: 1) vēsturiskums; 2) satura tematiskā daudzveidība.

1. Vēsturiskums. Pirmie iespiestie kalendāri latviešu valodā bija grāmatu kalendāri, tādējādi ar tiem sākās un veidojās latviešu kalendāru vēsture. Grāmatu kalendāri bija arī no 18. gs. vidus līdz 19. gs. vidum vienīgi un tautā plaši pazīstamie izdevumi «Zemnieku jeb latviešu laiku grāmata» (vēlāk ar nosaukumu «Jauna un veca latviešu laiku un notikušu lietu grāmata» jeb tā saucamais Kurzemes latviešu kalendārs) un «Vidzemes kalendārs». Vienā no plašākajām latviešu kalendārniecībai veltītajām publikācijām «Atskats uz latviešu kalendārniecību: (simtspiecdesmit gadu piemiņai)» Teodors Zeiferts šos kalendārus raksturo sekojoši: «Kā latviešu garīgās rakstniecības sākumā stāv mazais katķisms, tā laicīgās rakstniecības sākumā kalendārs. Pirmā no minētajām grāmatām mēģina piesaistīt uzmanību pie mūžīgām lietām, otra tieši pie tekošās dienas. [...] Latviešu kalendāram, kā redzams, no paša iesākuma nav šaura dienu rādītāja nozīme. Tas grib būt patiesi “laiku un notikušu lietu grāmata”. Tas izpilda laikraksta, hronikas, populārzinātnisku un beletristisku rakstu krājuma vietu.»² Grāmatu kalendāri turpina iznākt arī šobrīd (2003. gadā lietotāju rīcībā ir nodoti 28 dažādu nosaukumu grāmatu kalendāri), tādējādi pēc divarpus gadsimtus ilgā attīstības ceļa tiem joprojām ir stabila sociāla vērtība.

2. Satura tematiskā daudzveidība. No pētnieciskā viedokļa būtiskākais grāmatu kalendāru satura elements ir pielikumi. Ar pirmajiem grāmatu kalendāru laidieniem to saturā atspoguļojas gan laikmeta sociāli ekonomiskās attīstības līmenis, gan atbilstošā kultūras sistēma. Kalendāros iekļautā uzzīņu, izglītojošā un izklaidējošā lasāmviela liecina par sabiedrību, kurai ir «savas sociālās intereses un estētiskā gaume, mentalitātes īpatnības un domāšanas modeļi, savi kultūras vērtību patērēšanas, zinātnes atziņu, profesionālo zināšanu ieguves veidi, sociālie stereotipi, izturēšanās paražas, sadzīves tradīcijas»³. Satura tematiskā daudzveidība ir pamatiezīme, kuras dēļ no visa kalendāru klāsta tieši grāmatu kalendāri ir izvēlēti par pētnieciskā darba priekšmetu.

Pētījuma teorētiskā bāze

Atbilstoši tematiskajiem pamatvirzieniem pētījumam ir divu aspektu teorētiskā bāze: 1) atzinumi bibliogrāfijas, datu bāzu un metadatu teorijā; 2) atzinumi kultūras, sabiedrības un

² Teodors [Zeiferts T.] Atskats uz latviešu kalendārniecību: (simtspiecdesmit gadu piemiņai) // Druva. – Nr. 10 (1913), 1137., 1139. lpp.

³ Apīnis A. Grāmata un latviešu sabiedrība līdz 19. gadsimta vidum. – Rīga: Liesma, 1991. – 6. lpp.

grāmatniecības teorijā. Abus minētos aspektus vieno filozofijas vispārīgie jautājumi, kas raksturo sistēmas «kultūra–sabiedrība» elementus un to mijiedarbību.

Katrā no minētajām jomām ir apjomīgs teorētiskās literatūras klāsts, kas atspoguļo dažādus viedokļus, skolas un virzienus. Pētot kalendārus bibliogrāfijas un grāmatzinātnes aspektā, ir meklēti teorētisko jautājumu saskares punkti, tādēļ no teorētiskās literatūras kopuma socioloģijā, psiholoģijā, filozofijā, grāmatniecībā, bibliotēkzinātnē, datu bāzu pārvaldībā, informācijas sistēmu arhitektūrā ir izvēlēti tie latviešu un ārzemju autori, kuru uzskati ir būtiski filozofisko pamatjautājumu, kalendāru kā konkrēta iespieddarbu veida vai datu bāzes konceptuālā modeļa analīzei, vai arī raksturo latviešu grāmatu kalendārus.

Jautājuma teorētiskajā izpētē uzmanība ir pievērsta tādām filozofiskam aspektam kā sistēma. Bibliotēka ir specifisks sociokulturāls institūts, kuru iespējams apzināt kā atvērtu, dinamisku daudzlīmeņu sistēmu (konceptuālās shēmas un refleksiju līmeņus bibliotēku filozofijā analizējis A. Kapterevs (*A. И. Кантеев*; [33]); bibliotēkas iekšējās, sistēmveidojošās un ārējās funkcijas skaidrojuši Krievijas Valsts bibliotēkas pētniece M. I. Akilina (*М. И. Акилина*) [32]). Pētījumā analizēti secinājumi par sociālo informāciju (informācijas sociālo lomu sakarā ar informācijas sabiedrības attīstības pozitīvajām un negatīvajām tendencēm interpretējis Alistērs Blaks (*Alistair Black*) [31]), par informācijas sistēmu – procesiem un personālu, kas nodrošina informācijas vākšanu, apstrādi, glabāšanu un izplatīšanu jauno tehnoloģiju laikmetā (nākotnes bibliotēkas pazīmes, uzdevumus un nozīmi plašāk raksturojusi Tatjana Jeršova (*Татьяна Ершова*; [34])). Pētījumā respektēti secinājumi arī par informācijas nodrošināšanas tendencēm 21. gs. pasaulē – no iegūšanas īpašumā uz pieejamību (jautājumus analizējusi Mirja Rīnanena (*Mirja Ryyänänen*) ziņojumā Eiropas Parlamentam par bibliotēku lomu modernajā pasaulē [36]).

Risinot kalendāru bibliografēšanas metodikas problēmas, uzmanība pievērsta tādiem teorētiskiem jautājumiem kā bibliogrāfiskie līdzekļi un to veidošanas vispārīgie principi (bibliogrāfiskās informācijas eksistences formas, sabiedriskās pamatfunkcijas un citus bibliogrāfijas zinātnes vispārīgos jautājumus analizējuši Oļegs Koršunovs (*Олег Павлович Коршунов*), Baiba Sporāne [79]), bibliogrāfiskā darba standartizācija (starptautisko standartu attīstību, to izmantošanu Latvijas mašīnlasāmās bibliografēšanas praksē plašāk pētījusi Baiba Mūze [87, 88]). Izstrādājot datu bāzes konceptuālo modeli, analizēta datu bāzu teorija (datu bāzu sistēmas un programmnodrošinājumu plašāk pētījuši Džons Džonss (*John Jones*) un Simons Monks (*Simon Monk*) [81]), apskatīts entītijū–relāciju modelis un shēma (datu bāzu tehnoloģiskos standartus, pārvaldības un projektēšanas jautājumus vispusīgi skaidrojuši Hektors Garsija-Molins (*Hector Garcia-Molina*), Džefrijs Ulmans (*Jeffrey D. Ullman*) un Dženifera Vidoma (*Jennifer Widom*) [83]), pētīts datu bāzes konceptuālais līmenis (datu bāzu sistēmas arhitektūras līmeņus iztirzājis Kriss Deits (*Cris J. Date*) [84]). Raksturojot bibliogrāfiskās informācijas funkcionēšanu

interneta vidē, analizēti tādi teorētiski jautājumi kā digitālās bibliotēkas elementi un vērtēšanas kritēriji (informācijas politikas un informācijas pieejamības teorijas un prakses jautājumus pētījusi Kristīne Borgmane (*Christine L. Borgman*) [80]), metadatu funkcijas, struktūra un pamatgrupas (jēdziena izpratni vispusīgi skaidrojis Pīts Džonstons (*Pete Johnston*; [89])); metadatu grupas priekšmetiskās vārtejas sakarā pētījusi Linna Hovarte (*Lynne C. Howarth*) [98]), standartizētas metadatu kopas un to lietošanas iespējas (raksturota ASV Kongresa bibliotēkas digitālā repozitārija metadatu shēma [92, 99, 102]).

Jautājuma filozofiskā izpratne ir saistīta ar tādiem jēdzieniem kā ‘kultūra’, ‘sociālā struktūra’, ‘sabiedrība’, ‘cilvēks’. Kultūras jēdzienu skaidro gan filozofs Rihards Kūlis [20], uzsverot, ka tā ir notikums, kurā dialogā tiek lieta, lietas jēga, cilvēks un cits cilvēks, gan antropologs Klifords Ģircs (*Clifford Geertz*; [16]), skaidrojot, ka kultūra ir jēgas karkass, kas dod cilvēkam iespēju interpretēt pieredzi un pārraudzīt darbību un ka sociālā struktūra ir forma, kādā šī darbība risinās. Ar kultūras jēdzienu nesaraucjami ir saistīts jēdziens ‘cilvēks’. Filozofe Skaidrīte Lasmane [21] atzīmē vienu no cilvēkizpratnes tēzēm, proti, – cilvēks ir būtne, kura rada un kuru rada kultūra.

‘Sabiedrība’, kas plašākā nozīmē ir cilvēcisko attiecību un darbības formu kopums, pētījumā analizēta sistēmā ‘kultūra–sabiedrība’. Tajā darbojas komponentu savstarpējās mijiedarbības likumi, kurus nosaka sabiedrības locekļu socializācijas līmenis un vērtīborientācija (psiholoģijas un sociālās uzvedības jautājumus plašāk analizē sociālā psiholoģe Rasma Garleja [13]); to ietekmē kultūrpolitika, izglītība un informācijas pieejamība (faktori, kas pēc sociologa Elmāra Mūrnieka domām, var veicināt sabiedrības diferencēšanos sociāli nevienlīdzīgās grupās [23]); to veicina vajadzības – personības aktivitātes avots (vajadzību attīstību un iedalījuma principus plašāk pētījis psihologs Aleksejs Vorobjovs [25]).

Izpratne par iespieddarbu uzdevumiem, sociālajām un personīgajām funkcijām ir veidota, pētot grāmatu kā kultūras un sociālās vides fenomenu, kā arī analizējot latviešu grāmatu sociālās funkcijas konkrētā vēsturiskā posmā.

Grāmata plašākajā nozīmē (neatkarīgi no materiālās formas – iespīestā, elektroniskā vai kā citādi veidotā grāmata) ir cilvēka darbības akumulējoša forma, kura raksturojama kā sociāls fenomens (sociālā fenomena pamatpazīmes plašāk analizējusi M. I. Akilina [32]) un kultūras iepriekšmetojums (kultūras un grāmatniecības teorētiskos jautājumus latviešu iespieddarbu sakarā pētījis grāmatniecības vēsturnieks Aleksejs Apīnis [37]). Grāmata ir zīme un simbols (atziņas par grāmatu jēgu izteicis gan psiholoģiskais simbolists Hermanis Hese (*Hermann Hesse*) [26], gan semiotikas teorētiķis Umberto Eko (*Umberto Eco*) [12]), tā ir cilvēces informacionālā atmiņa – viena no sociālās atmiņas formām (savu viedokli par personiskās un sociālās identitātes jautājumiem ir pamatojis antropologs Roberts Kīlis [11]). Grāmatas jēdziena izpratnei būtisks ir

gnozeoloģiskais un aksioloģiskais filozofiskās domāšanas aspekts, kas raksturo grāmatas vietu izziņā (uztveri un saprašanu pētījusi filozofe Maija Kūle [19]), analizē tās iesaistīšanos glabāšanas procesos (sociālās informācijas glabāšanas procesus evolūcijas aspektā aprakstījis sociologs Entonijs Gidenss (*Anthony Giddens*) [15]), skaidro grāmatas komunikatīvo vērtību, kas izpaužas saskarsmē – vienā no cilvēka darbības pamatveidiem (saskarsmes jautājumus no dažādiem viedokļiem interpretējuši sociālā psiholoģe Rasma Garleja [14], sociologs Elmārs Mūrnieks [23], antropologs Roberts Ķīlis [11], sociologs un filozofs Pēteris Laķis [18], filozofe Ella Buceniece [27]).

Latviešu grāmatu kalendāru sociālā nozīme ir vērtēta, skaidrojot jēdzienu ‘grāmata’ šaurākajā nozīmē (iespieddarbs ar konkrētiem uzdevumiem un funkcijām sabiedrības un katra indivīda dzīvē). Grāmatas vēsture (tās ražošana, izplatīšana, glabāšana, lietošana), grāmatas funkcijas un nozīme sabiedrībā ir grāmatniecības izpētes priekšmeti. Minētie jautājumi latviešu grāmatas sakarā plaši analizēti grāmatniecības vēsturnieku Alekseja Apīņa [37, 38], Konstantīna Karuļa [39], Ojāra Zandera [41, 42], kā arī Teodora Zeiferta [6], Luda Bērziņa [3], Andreja Johansona [1, 2], Latvijas Zinātņu akadēmijas pētnieku kolektīva [4, 5] un citu autoru literatūras un kultūras vēstures izdevumos. Publikācijas (apskati un recenzijas par latviešu kalendāriem) apkopotas no Augusta Ģintera sastādītās bibliogrāfiju sērijas «Latviešu zinātne un literatūra: periodikā iespiesto rakstu rādītājs» (izmantota bibliogrāfija par publikācijām no 1763. līdz 1916. gadam) [116]. Rakstus par latviešu kalendāriem publicējuši tādi nozīmīgi laikraksti kā, piemēram, «Dienas Lapa», «Mājas Viesis», «Balss», «Latviešu Avīzes», «Rīgas Avīzes», «Zemkopis», savu vērtējumu par šiem iespieddarbiem izteikuši Teodors Zeiferts, Augusts Deglavs, Jānis Jankavs, Jēkabs Dravnieks, Andrejs Upīts un citi (sk. 5. pielikumu: Publikācijas par latviešu kalendāriem latviešu periodiskajos izdevumos (1832–1918)).

Jautājumi par grāmatu kalendāru nozīmi lietotāju sadzīvē pētīti vācu, britu, igauņu autoru analītiskajās monogrāfijās. Vācu kalendāri, pēc Holgera Bēninga (*Holger Böning*; [62]) domām, veicinājuši tautas apgaismību. Tie, kā skaidro Hans Jirgens Līzebrinks (*Hans Jürgen Lüsebrink*; [63]), ietekmējuši vācu valodas un literatūras attīstību, kā arī bijusi nozīmīga izdevēju iespiedprodukcijas daļa. Vācu kalendāri, kuru sākotne datējama ar 15. gs., kā secina Harmuts Zīriģis (*Harmut Sührig*; [64]), ir sabiedriskās komunikācijas medijs, kam raksturīga tematiskā daudzveidība, apjomīgas tirāžas, kā arī praktiska padomdevēja un literārā izklaidētāja funkcija. Angļu kalendāri vērtēti kā vispopulārākās grāmatas angļu valodā, kas kopā ar Bībeli bijušas pamatā katrai praktiskai mājas bibliotēkai (Eistācijs Bozankets (*Eustace F. Bosanquet*) [45]). Kalendāri (almanahi) līdzās balādēm un klejojošu tirgotāju piedāvātām brošūrām, pēc Džona Fītera (*John Feather*; [49]) domām, bija trešā lielākā iespiedprodukcijas kategorija, – tiem 18. gs. bija visplašākais noieta tirgus britu iespieddarbu tirdzniecībā. Igauņu kalendārus, to veidotājus,

izplatītājus un nozīmi raksturo grāmatniecības vēsturnieks Endels Annuss (*Endel Annus*; [43]), uzsverot, ka kalendārs kā gada iedalījuma rokasgrāmata ar izglītojošiem un saistošajiem pielikumiem bija nepieciešams katrā mājā. Salīdzinošā aspektā pētīti autoru secinājumi par nozares terminoloģiju, par pirmā nacionālā kalendāra publicēšanas laiku, kalendāru tematiku, atzinumi par kalendāru nozīmi, kā arī kalendāru nacionālajās bibliogrāfijās izmantotie apraksta un kārtošanas principi. Minēto secinājumu kontekstā analizēti latviešu grāmatu kalendāri, raksturojot kopīgās un atšķirīgās iezīmes.

Pētījuma empīriskā bāze

Pētījuma priekšmets, kā minēts iepriekš, ir latviešu grāmatu kalendāri no bibliogrāfiskā un grāmatzinātniskā viedokļa. Atbilstoši tematiskajiem virzieniem, pētījuma pamatā ir plaša empīriskā bāze.

No bibliogrāfiskā viedokļa ir analizēti sekojoši avoti:

- 1) starptautiskie un Latvijā adaptētie monogrāfisko, seriālizdevumu un citu turpinājumizdevumu bibliogrāfiskā apraksta standarti;
- 2) ieraksti par latviešu kalendāriem iespiestajos un elektroniskajos bibliogrāfiskajos līdzekļos Latvijā;
- 3) ieraksti par nacionālajiem grāmatu kalendāriem vācu, britu un igauņu iespiestajos un elektroniskajos bibliogrāfiskajos līdzekļos;
- 4) virtuālās zinātniskās un populārzinātniskās kalendāru kolekcijas interneta vidē.

Minēto materiālu analīzes rezultāts ir secinājumi par bibliogrāfiskā apraksta standartu izmantošanu kalendāru kā turpinājumizdevumu bibliografēšanā, par kalendāru bibliogrāfiskā ieraksta struktūru (bibliogrāfisko pamata un papildinformāciju), par datu bāzes konceptuālā modeļa elementiem, par interneta vidē publicētas informācijas metadatu struktūru.

No grāmatniecības teorijas un vēstures viedokļa analizēti sekojoši avoti:

- 1) vācu, britu un igauņu grāmatu kalendāri, to saturs un tematika;
- 2) latviešu grāmatu kalendāri (vairāk nekā 2500 laidieni) no 1758. gada līdz 1919. gadam, to satura struktūra un tematika;
- 3) apskati un recenzijas (ap 650 dažāda apjoma publikācijas) periodiskajā presē par latviešu grāmatu kalendāriem no 1832. gada līdz 1918. gadam;
- 4) analītiski apcerējumi par kalendāriem latviešu literatūras, kultūras un grāmatniecības vēstures pētījumos.

Minēto avotu analīzes rezultāts ir secinājumi par kalendāru rašanās cēloņiem, latviešu kalendāru vietu un nozīmi lietotāju dzīvē, par kalendāru veidotāju interešu atbilstību lietotāju

vajadzībām, par kalendāru tematiku un pielikumu daudzveidību, par nozīmīgākajiem kalendāriem un to veidotājiem konkrētos Latvijas vēstures posmos.

Pētījuma mērķis un uzdevumi

Raksturojot problēmsituāciju, tika konstatēts iespējami pilnīgas, vienuviet apkopotas, strukturētas, indeksētas un tiešsaistē pieejamas mašīnlasāmās informācijas trūkums par latviešu kalendāriem līdz 20. gs. sākumam Latvijas bibliogrāfiskajā praksē. Neatrodam arī šo iespieddarbu sociālās nozīmes sistemātisku raksturojumu, kura pamatā būtu apjomīga materiālu kopuma analīze. Tādējādi pētījuma mērķis ir izstrādāt turpinājumizdevumu mašīnlasāmās bibliografēšanas metodiku (procedūru kopumu) un raksturot latviešu kalendāru rašanās un attīstības kultūrvēsturisko nozīmi.

Pētījuma mērķis tika realizēts divos secīgos posmos: *vispirms* izstrādāta turpinājumizdevumu (konkrēti – grāmatu kalendāru) mašīnlasāmās bibliografēšanas metodika, pamatota metadatu struktūra informācijas publicēšanai interneta vidē un konceptuālie metodiskie risinājumi izmantoti latviešu grāmatu kalendāru datu bāzes veidošanai; *pēc tam* analizēta datu bāzē apkopotā informācija, raksturojot kalendāru tematiku un pielikumus, kā arī periodiskajā presē publicētie apskati un recenzijas, lai noskaidrotu kalendāru veidotāju un lietotāju viedokli par šo iespieddarbu veidu.

Pētījuma mērķa sasniegšanai tika risināti sekojoši uzdevumi:

1. Skaidrota jēdziena *kalendārs* terminoloģiskā izpratne (kalendārs – laika skaitīšanas līdzeklis un iespieddarbs).
2. Analizētas kalendāru kā iespieddarbu vispārīgās un tipoloģiskās pazīmes.
3. Vērtēta bibliogrāfiskā apraksta standartu piemērošana turpinājumizdevumu aprakstīšanai Latvijas un ārzemju bibliogrāfiskajā praksē.
4. Pamatota turpinājumizdevumu (kalendāru) bibliogrāfiskā apraksta struktūra (bibliogrāfiskā pamata un papildinformācija).
5. Pētīta metadatu izmantošanas teorija un prakse.
6. Izstrādāts turpinājumizdevumu datu bāzes konceptuālais modelis un metodiskie risinājumi izmantoti, strukturējot bibliogrāfiskas ziņas par latviešu grāmatu kalendāriem.
7. Izmantojot Latvijas Akadēmiskajā bibliotēkā tapušo latviešu kalendāru datu bāzi un tās poligrāfisko analogu, noteikti kritēriji un analizēta kalendāru satura un pielikumu tematika; izstrādāta kalendāru tematikas raksturojumam nepieciešamā indeksu sistēma.
8. Izstrādāti kritēriji un pēc satura analīzes metodes pētītas publikācijas par latviešu kalendāriem periodiskajā presē.

9. Analizēti analītiski raksti un latviešu kalendāru raksturojums literatūras, grāmatniecības un kultūras vēstures pētījumos, uzmanību pievēršot atziņām par pirmā kalendāra tapšanas laiku un kalendāru nozīmi lietotāju dzīvē.
10. Salīdzinošā aspektā raksturoti vācu, britu, igauņu pētnieku secinājumi nacionālajā kalendārniecībā.
11. Salīdzināti rezultāti un formulēti pētījuma gaitā izdarītie secinājumi.

Realizējot pētījuma uzdevumus, tika analizēti teorētiskie avoti un veikta empīriskā datu vākšana un analīze.

Pētījuma metodes

Teorētisko jautājumu izpētē un avotu analīzē pētījumā ir izmantotas gan informācijas vākšanas metodes (piem., pētījuma tematiskajiem virzieniem atbilstošo teorētisko un empīrisko dokumentu kopuma veidošana), gan informācijas apstrādes metodes (piem., analīze, sintēze, salīdzināšana, vērtēšana un matemātiskā statistika).

Lai rastu izpratni par tēmas filozofisko būtību, ar analīzes un sintēzes metodi raksturota sociālās informācijas loma kultūrā un sabiedrībā, uzmanību pievēršot filozofijas un sociālo zinātņu jautājumu krustpunktiem.

Izskaidrojošās (analīze) un vērtējošās (salīdzināšana) pētniecības metodes ir izmantotas mašīnlasāmās bibliografēšanas metodikas izstrādē. Analizējot un salīdzinot bibliogrāfijas teorijas avotus (standartus, monogrāfijas) un dažādu veidu bibliogrāfiskos līdzekļus, formulēti secinājumi par ārzemju praksē realizētajiem turpinājumiem (kalendāru) bibliografēšanas principiem, kā arī par Latvijas bibliogrāfiskajā praksē veidotiem kalendāru bibliogrāfiskajiem aprakstiem. Analizējot standartizētās metadatu kopas un kalendāru digitālās kolekcijas, apkopoti secinājumi par metadatu struktūru, kāda būtu izmantojama bibliogrāfiskās informācijas publicēšanai interneta vidē.

Vērtēšana (salīdzināšana) pētījumā izmantota, lai raksturotu atziņas par citvalodu kalendāru nozīmi lietotāju sadzīvē. Pētījumi vācu, britu, igauņu kalendārniecībā savstarpēji salīdzināti pēc izstrādātiem kritērijiem. Izdarītie secinājumi, savukārt, salīdzināti ar secinājumiem par latviešu grāmatu kalendāriem.

Dokumentu un to satura analīze izmantota, lai pēc izstrādātās indeksu shēmas un konkrētiem kritērijiem pētītu kalendāru tematiku un satura struktūru. Rezultātu apkopošana veikta ar matemātiskās statistikas metodi. Iegūtie rezultāti ir pamatā secinājumiem par kalendāru veidotāju realizēto izglītības un kultūras politiku, par kalendāru rašanās nepieciešamību un popularitātes cēloņiem, par kalendāru sociālajām funkcijām u. tml.

Satura analīzes metode izmantota arī to publikāciju izpētē, kuras par latviešu kalendāriem atrodamas periodiskajā presē. Pēc izstrādātiem kritērijiem (kalendāru satura un vizuālās kvalitātes vērtējums, atzinumi par kalendāru rašanās cēloņiem un nozīmi u. tml.) raksturotas publikācijas par kalendāriem no 1832. līdz 1918. gadam. Analizēti ne tikai publikācijās minētie fakti, bet arī tajās izteiktā subjektīvā emocionālā attieksme. Uz iegūto rezultātu pamata ir izdarīti secinājumi par kalendāru nozīmi latviešu lasītāju ikdienā.

Pētījuma novitāte, praktiskie rezultāti un nozīme

Atbilstoši pamatvirzieniem pētījumam raksturīga bibliogrāfiskā un grāmatzinātniskā novitāte.

Bibliogrāfiskā aspektā tā ir gan metodiskā satura, gan turpinājumizdevumu mašīnlasāmā bibliogrāfiskā līdzekļa (datu bāzes konceptuālā modeļa) izstrāde. Konceptuālais modelis izmantojams, lai neatkarīgi no lietotāju rīcībā esošās programmatūras un atbilstoši starptautiskajiem standartiem veidotu bibliogrāfisku datu bāzi. Pētījumā izstrādāts arī metadatu kopums, kas nepieciešams bibliogrāfiski organizētas, ar digitāliem attēliem papildinātas informācijas funkcionēšanai interneta vidē. Tas nodrošina datu bāzes atpazīstamību (iespēju sameklēt informāciju ar starptautiskām meklējumprogrammām), kā arī padara to pievilcīgu informācijas lietotājiem (neatkarīgi no valsts, valodas u. tml.).

Grāmatzinātniskā aspektā tā ir īpaša latviešu iespieddarbu veida – kalendāru un kalendārniecības attīstības tendenču kultūrvēsturisks vērtējums. Secinājumi par kalendāru satura un tematisko struktūru, par sabiedrības attieksmi pret šiem iespieddarbiem novērš nepilnības latviešu kalendāru vēstures izpētē un ir pamats turpmākam darbam.

Realizējot pētījumam izvirzītos mērķus un uzdevumus, ir sasniegti sekojoši praktiskie rezultāti:

1. Izveidota bibliogrāfiskā ieraksta struktūra turpinājumizdevumu retrospektīvo bibliogrāfisko līdzekļu sastādīšanai;
2. Izveidots datu bāzes konceptuālais modelis turpinājumizdevumu mašīnlasāmajai bibliografēšanai;
3. Izveidota metadatu struktūra, kas izmantojama, lai publicētu bibliogrāfisko informāciju interneta vidē;
4. Izveidota optimāla indeksu shēma kalendāru satura tematiskajai indeksēšanai;
5. Noteikti kritēriji kalendāru salīdzinošai analīzei, kā arī kalendāru veidotāju un lietotāju attieksmes raksturošanai.

Pētījuma rezultāti izmantojami dažādu turpinājumiem (gada grāmatu, almanahu u. c.) bibliogrāfiskai reģistrēšanai datu bāzē, satura tēmu indeksēšanai, kā arī iespieddarbu sabiedriskās nozīmes raksturošanai.

Metodiskie risinājumi izmantoti praktiski, lai radītu plašam interesentu lokam pieejamu informācijas avotu, kurā bibliografēti latviešu grāmatu kalendāri. Datu bāze tiek piedāvāta Latvijas Akadēmiskā bibliotēkas lokālajā tīklā, kā arī tuvākajā laikā tiks publicēta internetā. Datu bāzes satura poligrāfiskais analogs ar Valsts Kultūrkapitāla fonda atbalstu ir lietotāju rīcībā jau šobrīd.

Pētījuma rezultāti ir pamats latviešu kalendāru turpmākai padziļinātai analīzei. Piedāvātā datu bāze un iespiestā bibliogrāfija ir saistošs ziņu avots humanitāro zinātņu, īpaši *filoloģiskiem pētījumiem*, piemēram, literatūrzinātnē un literatūras vēsturē, jo atspoguļo laicīgās literatūras prozas, dzejas un dramaturģijas žanru attīstību, latviešu literātu gaitas kalendārniecībā u. tml.; valodniecībā, jo liecina gan par latviešu rakstu valodas īpatnībām, gan par latviešu īpašvārdu reģistrēšanas tradīcijām u. tml.; grāmatniecības vēsturē, jo apkopo ziņas par izdevējiem, apgādātājiem, spiestuvēm un izplatītājiem, kuri no 18. gs. vidus līdz 20. gs. sākumam šajā iespieddarbu laukā darbojušies Latvijā.

Bibliogrāfiskās ziņas ir palīgs tādu zinātņu nozaru pētnieciskajā darbā kā, piemēram, *medicīnas vēsturē*, jo raksturo dažādus veselības aizsardzības jautājumus u. tml.; *dabaszinātņu vēsturē*, jo ataino zināšanu līmeni astronomijā, ķīmijā, fizikā u. tml.; *sabiedriskajās zinātnēs* – sabiedriski politiskās dzīves izpētei (ziņas par kalendāros publicētajiem likumiem un rīkojumiem u. tml.); *ekonomikas zinātnē* – Latvijas ekonomikas attīstības vērtējumam un novadpētniecībai, jo atspoguļo tā laika tirgus, lauksaimniecības un rūpniecības attīstības tendences, apriņķu un pagastu dzīvi u. tml. Atsevišķas tēmas ir gan latviešu kalendāru mākslinieciskais noformējums, to ilustrēšanā iesaistītie mākslinieki un noformētāji, gan latviešu iespieddarbu dizaina vēsturiskā attīstība u. c.

Pētījuma struktūra

Atbilstoši pētījuma «Latviešu kalendāri, 1758–1919: bibliografēšanas metodika un kultūrvēsturisks raksturojums» tematiskajiem pamatvizieniem ir veidota pētījuma struktūra.

Pētījuma *pirmā daļa* ir veltīta tēmas teorētiskajai izpētei, filozofiskajiem aspektiem, kā arī izpētes pakāpei latviešu kalendārniecības vēsturē un salīdzinošajai kalendārniecībai. Raksturota grāmatniecības nozare kalendārniecība, kuras izpētes priekšmets ir iespieddarbu veids – kalendāri. Analizētas divas jēdziena ‘kalendārs’ nozīmes, tuvāk apskatot konkrētu kalendāru tipu – grāmatu kalendārus (tiem raksturīgās vispārīgās un tipoloģiskās pazīmes). Filozofiskajā aspektā pētīta sistēma (bibliotēka kā dinamiska daudzlīmeņu sistēma un informācijas sistēma), sociālā

informācija gnozeoloģiskā un aksioloģiskā skatījumā, grāmata plašākajā nozīmē (neatkarīgi no materiālās formas – iespiestā, elektroniskā vai kā citādi veidotā grāmata) kā sociālās informācijas glabātāja un šaurākajā nozīmē kā iespieddarbs ar konkrētiem uzdevumiem, sociālām un personīgām funkcijām. Salīdzinošā aspektā ir analizēti citu tautu (vācu, britu, igauņu) kalendāri, secinājumi par tiem kalendārniecības pētījumos. Raksturota latviešu literatūras, grāmatniecības un kultūras vēstures pētnieku attieksme pret latviešu grāmatu kalendāriem, to nozīmes vērtējums, kā arī atzinumi par pirmā latviešu kalendāra publicēšanas laiku.

Pētījuma *otrajā daļā* ir atspoguļoti teorētiskie secinājumi un praktiskie risinājumi turpinājumi izdevumu mašīnlasāmās bibliografēšanas metodikā. Analizēta bibliogrāfisko līdzekļu sastādīšanas, datu bāzu veidošanas un arhitektūras, kā arī metadatu teorija, pētīti bibliogrāfiskie ieraksti par grāmatu kalendāriem ārvalstu un Latvijas iespiestajos un elektroniskajos bibliogrāfiskajos līdzekļos, raksturotas kalendāru digitālās izstādes interneta vidē. Aprakstīti analīzes procesā iegūtie rezultāti: bibliogrāfiskā apraksta standartu piemērošana, bibliogrāfiskā ieraksta struktūra (bibliogrāfiskā pamata un papildinformācija), datu bāzes konceptuālais modelis un metadatu struktūra. Minētie teorētiskie secinājumi ilustrēti ar konkrētiem piemēriem no latviešu kalendāru datu bāzes.

Pētījuma *trešā daļa* ir latviešu kalendāru kultūrvēsturisks raksturojums. Analizētajos Latvijas vēstures, latviešu kultūras, grāmatniecības un literatūras vēstures izdevumos hronoloģiskās periodizācijas jautājumi ir risināti dažādi. 18.–20. gs. latviešu kalendāru periodizācijas pamatā ir Latvijas ZA Literatūras, folkloras un mākslas institūta izstrādātā literatūras vēstures periodizācija: 1) kalendāri latviešu laicīgās literatūras sākotnē (1758–1855); 2) kalendāri latviešu nacionālās atmodas laikā (1856–1889); 3) kalendāri 19.–20. gs. mijā un 1905. gada revolūcijas posmā (1890–1905); 4) kalendāri pēcrevolūcijas posmā un Pirmā pasaules kara laikā (1906–1919). Latviešu kalendāru tematika, lietotāju un vērtētāju atsauksmes ir pētītas, raksturojot konkrētu vēstures periodu sabiedriski politisko fonu, kā arī ievērojot situāciju literatūras un grāmatniecības attīstībā kopumā.

Pētījumu papildina *Izmantoto informācijas avotu saraksts*. Sarakstā ir iekļauti nepublicētie materiāli, monogrāfiskie izdevumi, publikācijas periodiskos izdevumos, elektroniskie resursi. Izmantoto informācijas avotu saraksta noformēšanai lietoti sekojoši Latvijā apstiprināti starptautiski bibliogrāfiskā apraksta standarti: 1) BA(M): Bibliogrāfiskais apraksts. Monogrāfiskie izdevumi: Latvijas standarts, LVS 195:1999. – Rīga: VSIA Latvijas standarts, 1999. – 69 lpp.; 2) BA(E): Bibliogrāfiskais apraksts. Elektroniskie resursi: Latvijas standarts, LVS 195:1999. – Rīga: VSIA Latvijas standarts, 1999. – 69 lpp.; 3) Bibliogrāfiskā apraksta standartu (BA:ISBD) piemērošanas noteikumi analītiskajā aprakstā / Bibliotēku darba un bibliogrāfijas standartizācijas tehniskā komiteja. – Rīga: Latvijas Nacionālā bibliotēka, 2000. – 49 lpp.

Pētījumam pievienoti 5 pielikumi: 1. *pielikums*. Latviešu kalendāru nosaukumu skaita dinamika 1758.–1919. gadā; 2. *pielikums*. Latviešu tautības iedzīvotāju skaita un latviešu kalendāru tirāžas dinamika 1758.–1919. gadā; 3. *pielikums*. Latviešu kalendāru pieejamības dinamika 1758.–1919. gadā; 4. *pielikums*. Latviešu kalendāru tematiskās grupas 1758.–1919. gadā; 5. *pielikums*. Publikācijas par latviešu kalendāriem latviešu periodiskajos izdevumos (1832–1918). Pielikumos (1.–4. pielikums) grafiski atspoguļoti secinājumi par kalendāru nosaukumu skaita pieaugumu, tirāžu palielināšanos, pieejamību, kā arī par kalendāru grupu veidošanos un tematisko diferencēšanos. 5. pielikums ir to publikāciju bibliogrāfija, kuras izmantotas kalendāru kultūrvēsturiskajam vērtējumam.

1. TĒMAS TEORĒTISKĀ IZPĒTE

Kalendāri, arī kalenteri, kalendari, laika grāmatas, gada grāmatas, almanahi – tik dažādi var nosaukt rakstītas, iekaltas, iecirstas, zīmētas, iespiestas tabulas un tekstus, kas gadu simtiem tikai sev raksturīgā veidā ir apmierinājušas cilvēka vajadzības pēc laika skaitīšanas un zināšanām visdažādākajās dzīves jomās. Attīstības gaitā kalendāri ir pilnveidojušies gan saturā, gan formā, daudzveidīgākas kļuvušas to izmantošanas iespējas. Tādi kalendāru tipi kā, piemēram, grāmatu kalendāri, piezīmju, dienu noplēšamie, galda pārliedzējamie, mēneša pārliedzējamie, tabulkalendāri ir sadzīves neatņemama sastāvdaļa arī mūsdienās. Pēc Latvijas Nacionālās bibliotēkas Bibliogrāfijas institūta Preses statistikas nodaļas ziņām 2003. gadā lietotāju rīcībā Latvijā nodoti 126 dažādu tipu kalendāri.

Nosaukums 'kalendārs' (lat. *calendarium*) ir cēlies no vārda 'kalendas' (lat. *calendae, kalendae*) – «senajā Romā mēneša pirmā diena, kas pēc sakrālā principa arī turēta sevišķā cieņā kā mēneša sākums»¹. Kristīgo kalendāri, pēc pētnieku domām, ir attīstījušies no senajā Romā jau Romula laikos² (8. gs. pirms Kristus) lietotajiem kalendāriem. Par kalendāriem latviešu valodā varam runāt kopš 18. gs. vidus, kad pēc pētnieku rīcībā esošajām ziņām iespiesti pirmie latviešu kalendāri.³

Kādas jaunas reālijas rašanos nosaka apstākļi (sabiedriskie, ekonomiskie, politiskie u. tml.) un nepieciešamība – kāda līdz šim nerealizēta nozīme. Arī latviešu kalendāri tika radīti ar noteiktu mērķi, konkrētām izmantošanas iespējām un apzinātam lietotāju lokam. Lai bibliografētu šo iespieddarbu veidu, kā arī noskaidrotu un novērtētu, vai latviešu kalendāri jau no tapšanas sākuma bija izmantojami atbilstoši veidotāju iecerēm un lietotāju vajadzībām, pētījuma pirmajā daļā tiek analizēti tādi jautājumi kā kalendāru jēdziena būtība un kalendāru tipoloģiskās pazīmes. Filozofiskajā aspektā pētīta informācijas sistēma un tās funkcionēšanas priekšnosacījumi, kā arī

¹ Vārds 'calendarium' romiešiem nozīmēja arī parādnieka parādu grāmatu ar procentu maksāšanas atzīmēm katrā pirmā datumā (Latviešu konversācijas vārdnīca / galv. red. A. Švābe, A. Būmanis, K. Dišlers. – Rīga: A. Gulbis, 1932-1933. – 8. sēj.: Jelgavas apriņķis – Kāzas, 15043. sl.).

² Romuls un Rems (*Romulus et Remus*), leģendārie Romas dibinātāji un pirmie valdnieki (8. gs. p. Kr.) (Latviešu konversācijas vārdnīca / galv. red. A. Švābe, A. Būmanis, K. Dišlers. – Rīga: A. Gulbis, 1932-1933. – 8. sēj.: Jelgavas apriņķis – Kāzas, 15033. sl.).

³ Plašāk par pirmā latviešu kalendāra datējuma problēmu sk. apakšnodaļā 1.3.1. Viedokļi un vērtējumi latviešu kalendārniecībā, pirmā latviešu kalendāra datējuma problēma.

analizētas vispārīgās grāmatas kā sociālās un kultūras vides fenomena pazīmes, sociālās un personīgās funkcijas un uzdevumi.

Pētījuma pirmajā daļā raksturota jautājuma izpētes pakāpe – pieejamie analītiskie un bibliogrāfiskie materiāli par latviešu kalendāriem un secinājumi par pirmā latviešu kalendāra tapšanas laiku. Lai vērtētu līdzīgu iespieddarbu sociālo un kultūras nozīmi citu tautu vēsturē, salīdzinošā aspektā analizēti vācu, britu un igauņu kalendāru pētījumi. Uzmanība pievērsta analītiskām monogrāfijām un bibliogrāfijām, kas raksturo šo iespieddarbu veidu gan no kultūras vēstures, gan bibliogrāfiskā viedokļa.

1.1. Kalendāru vispārīgs raksturojums

Kalendāru vispārīgs raksturojums ir veikts, analizējot jēdzienu ‘kalendārs’, skaidrojot divas jēdziena leksiskās nozīmes, kā arī tā vietu jēdziena ‘iespieddarbi’ triju līmeņu struktūrā. Pētīta kalendāru tipoloģiskās pazīmes. Tipoloģisko pazīmju raksturojums balstīts izpratnē par grāmatu kalendāriem kā noteiktu priekšmetu grupu ar zināmām kopīgām pazīmēm.

1.1.1. Kalendāra jēdziena būtība

«Latviešu konversācijas vārdnīca» kalendāra jēdzienu skaidro sekojoši: «Kalendārs (lat. *calendarium*) ir saraksts, kas rāda gada sadalījumu atsevišķās daļās – mēnešos, nedēļas un dienās, ar svētku un svinamo dienu sakārtojumu. Parasti kalendāros vēl dots arī Saules un Mēness lēkšanas un norietēšanas laiks, dienas garums, Mēness fāzes, kā arī citas astronomiskas parādības, piemēram Saules un Mēness aptumšošanās».⁴ Atsevišķos šķirkļos tiek skaidroti citi jēdziena izmantošanas gadījumi, piemēram, ‘kalendāra nemieri’, ‘kalendāra reforma’, ‘kalendāri’ (iespieddarbi pasaules vēsturē), ‘kalendāri, latviešu’ (iespieddarbi) un ‘kalendārs, latviešu’ (senlatviešu laika skaitīšanas tradīcija). Minētais uzziņu avots raksturo divas jēdziena ‘kalendārs’ izmantošanas semantiskās jomas – iespieddarbu nosaukšana un laika skatīšanas sistēmas apzīmēšana.

«Latviešu literārās valodas vārdnīca» skaidro šādas jēdziena ‘kalendārs’ nozīmes:

- 1) dienu uzskaitījums pa nedēļām un mēnešiem vienam gadam; attiecīgais iespieddarbs (piemēram, grāmata, tabula, bloknots, kurā parasti ir arī astronomiskas ziņas un infor-

⁴ Latviešu konversācijas vārdnīca / galv. red. A. Švābe, A. Būmanis, K. Dišlers. – Rīga: A. Gulbis, 1932-1933. – 8. sēj.: Jelgavas apriņķis – K, 15032. sl.

mācīja par ievērojamiem notikumiem). Ikgadējs izdevums, kurā aiz kalendārija⁵ sniegta populārzinātniska, praktiska vai daiļliteratūras lasāmviela;

2) laika skaitīšanas sistēma, kuras pamatā ir periodiskas dabas parādības.⁶

Arī šajā uzziņu avotā ir norādītas divas 'kalendāra' nozīmes – iespieddarbs un laika skaitīšanas sistēma, turklāt pirmās nozīmes skaidrojumā ir konstatēta pazīme – periodiskums (ikgadējs izdevums), kā arī pieminēti nozīmīgākie kalendāra satura elementi – kalendārijs un populārzinātniska, praktiska vai daiļliteratūras lasāmviela.

«Enciklopēdiskajā vārdnīcā» tāpat analizētas divas jēdziena 'kalendārs' nozīmes:

- 1) laika skaitīšanas sistēma ilgam laika intervālam, kuras pamatā ir dabā novērojami periodiski procesi – dienas un nakts maiņa, Mēness fāžu atkārtošanās, gadalaiku maiņa. Solārajā jeb Saules kalendārā par pamatvienību izmanto tropisko gadu (pie šiem kalendāriem pieder arī Jūlija kalendārs un Gregora kalendārs). Lunārajā jeb Mēness kalendārā par pamatvienību izmanto Mēness fāžu maiņas periodu – sinodisko mēnesi (lieto musulmaņu zemēs). Lunāri solārajā kalendārā par pamatvienību izmanto gan tropu gadu, gan lunāro mēnesi (šie kalendāri bija izplatīti budisma zemēs). Daudzās Tālo Austrumu valstīs sadzīvē lieto 60 gadu cikla kalendārus, kur gadu apzīmē, kombinējot 5 t. s. «debess» elementu nosaukumus ar 12 dzīvnieku nosaukumiem.
- 2) kalendārs grāmatniecībā, pa mēnešiem, nedēļām sakārtots gada dienu saraksts tabulas vai grāmatas veidā.⁷

Kalendārs – laika skaitīšanas sistēma minētajā uzziņu avotā skaidrota izvērsti, minot laika skaitīšanas pamatvienības un pasaules praksē izmantotās sistēmas. Kalendāra – iespieddarba raksturojumā norādīta nozare, kuras izpētes priekšmeti ir kalendāri, – grāmatniecība.

Kā liecina apskatītie uzziņu avoti un nozīmju skaidrojumi, varam runāt par diviem kalendāra jēdziena aspektiem – laika skaitīšanas līdzeklis un iespieddarbs. Iespieddarbiem ir noteikta satura struktūra un tajos ir savstarpēji cieši saistīti abi jēdziena aspekti, jo saturā iekļautā kalendārā daļa atspoguļo kādu konkrētu laika skaitīšanas sistēmu. Lai kalendārus izmantotu laika skaitīšanai, ir nepieciešamas pamatzināšanas par dažādu laika skaitīšanas sistēmu kopīgajām un atšķirīgajām iezīmēm, kā arī par konkrētos vēstures periodos un ģeopolitiskajās teritorijās spēkā esošu laika iedalīšanu. Pētījumā īsi aplūkotas laika skaitīšanas sistēmas, kas atspoguļotas latviešu grāmatu kalendāros.

⁵ Kalendārijs – 'dienu saraksts pa nedēļām un mēnešiem, parasti kopā ar astronomiskām ziņām, svētku un vārdadienu reģistrējumiem' (Latviešu literārās valodas vārdnīca: 8 sēj. – 4. sēj.: J–L. – Rīga: Zinātne, 1980. – 102.–103. lpp.).

⁶ Latviešu literārās valodas vārdnīca ... – 4. sēj.: J–L, 102. lpp.

⁷ Enciklopēdiskā vārdnīca: 2 sēj. – Rīga: Latvijas Enciklopēdiju redakcija, 1991. – 1. sēj.: A–Mode, 283. lpp.

Kalendāri – laika skaitīšanas līdzeklis

Cilvēces attīstības vēsturē ir veidojušās dažādas laika skaitīšanas sistēmas, kas ietekmējušas vai bijušas pamatā mūsdienu izpratnei par laika iedalījumu. Nozīmīgākās laika skaitīšanas sistēmas ir: *Saules kalendārs* – laika skaitīšanas sistēma, kuras pamatā ir novērojamā Saules periodiskā kustība pa ekliptiku; *Mēness kalendārs* – laika skaitīšanas sistēma, kuras pamatā ir Mēness fāzes; *Jūlija* (arī vecā stila) *kalendārs* – gadu skaitīšanas sistēma, ko sāka ieviest 45. gadā p. Kr. Romas imperators Gajs Jūlijs Cēzars; *Gregora* (arī jaunā stila) *kalendārs* – gadu skaitīšanas sistēma, ko sāka ieviest 1582. gadā pēc pāvesta Gregorija XIII pavēles; *dabas kalendārs* – ilggadēju fenoloģisku novērojumu rezultātu sakopojums, kas norāda sezonālo dabas parādību secību un savstarpējo sakarību.⁸ Gan vecā, gan jaunā stila kalendāri, kā norāda Maskavas Valsts universitātes Vēstures fakultātes docents Andrejs Andrejevs (*Андрей Юрьевич Андреев*), ir arī baznīcas kalendāri. Baznīcas gads kristīgajā pasaulē ir savstarpēji saistītu nemainīgo svētku (noteiktās gada dienās, piem., Ziemassvētki 25. decembrī) un mainīgo svētku virkne. Mainīgo svētku atskaites punkts ir Lieldienas, kuru noteikšanā tiek saskaņots saules un mēness kalendārs.⁹ Ziņas par baznīcas gada svētkiem ir pastāvīgs dažādu tautu – arī latviešu kalendāru satura elements.

Kalendāru izmantošanai 18. – 20. gs., kad veidoti pētījumā analizētie kalendāri, būtiskas ir zināšanas par tādiem jautājumiem kā vecais stils, jaunais stils, jūdu kalendārs un pareizticīgo kalendārs.

Vecais stils un jaunais stils

Senajā Romā, pirms imperatora Jūlija Cēzara laika, lietoja uz Saules redzamajām kustībām balstītu kalendāru (Saules jeb tropiskā gada kalendāru), taču to bieži mainīja. Tam bija nevienāds dienu skaits, turklāt praksē kalendāra noteikumus nepildīja vai tos dažādi modificēja, tādējādi romiešu laika skaitīšanā bija sajukums. «Lai nokārtotu kalendāra jautājumu», kā atzīmē pētnieki, «Jūlijs Cēzars 45. gadā pirms kristus ievēda pēc astronoma Sosigena izstrādātā projekta t. s. jūliano kalendāru. 4 gadu laikā trīs kalendāra gadus skaitīja ar 365 dienām un ceturto – ar 366 dienām. Gadus ar 365 dienām sauca par vienkāršiem, gadu ar 366 dienām – par garo gadu (vāc. *Schaltjahr*; angl. *leap-year*). Garajā gadā februāra mēnesim, kam vienkāršos gados bija 28 dienas, pielika vienu dienu klāt.»¹⁰

Nepieciešamību pēc jaunas gadu skaitīšanas sistēmas radīja gada garuma neatbilstība (Jūlija Cēzara ieviestajā kalendārā tas ir 365,25 dienas, bet tropiskajā kalendārā – 365,2422 dienas, tātad

⁸ Latviešu literārās valodas vārdnīca: 8 sēj. – Rīga: Zinātne, 1980. – 4. sēj.: J–L, 102. lpp.

⁹ А. Ю. Андреев. Вернется ли Россия вновь к строму стилю? / Русский переплет. – [S. l., 2000]. – [6 с.] – Вид доступа: Internet. URL: <http://alebedev.narod.ru/lib/lib34.html>. – Ресурс описан 28 октября 2004 года.

¹⁰ Latviešu konversācijas vārdnīca / galv. red. A. Švābe, A. Būmanis, K. Dišlers. – Rīga: A. Gulbis, 1932-1933. – 8. sēj.: Jelgavas aprīņķis – K, 15035. sl.

vidēji 0,0078 dienu starpība gadā). Tā kā jūlianā kalendārā gadu skaitīja garāku, nekā tam vajadzēja būt, 325. gadā pēc Kristus dzimšanas, piemēram, pavasara sākums, kad Saule nonāk «pavasara punktā», jau bija kļūdains (3 dienas vēlāk). Šo problēmu, kā norāda pētnieki, 1582. gadā atrisināja pāvests Gregorijs XIII, pavēlējams «skaitīt nākošo dienu pēc 4. oktobra par 15. oktobri, tātad izsvītrodams no 325. līdz 1582. gadam (t. i., 1257 gadus) pieaugušo apmēram 10 dienu kļūdu, un, lai kļūda nerastos no jauna, turpmāk skaitīt trīs gadus pa 365 dienai (vienkāršos gadus), bet ceturto, kura gada skaitlis dalās ar 4, pa 366 dienai (garo gadu), izņemot pilnus gadsimtus, kuros par gariem gadiem skaitīt tikai tos, kuru simtu skaits dalās ar 4. Šo kalendāru vēlāk nosauca par gregorisko jeb jauno kalendāru, pretstatā jūlianam jeb vecajam kalendāram».¹¹

Jaunā kalendāra ieviešana bija saistīta ar reliģiskiem un politiskiem nemieriem. Tā dažādās pasaules valstīs notika dažādos laikos (piem., Polijā – 1582. g., lielākajā daļā Vācijas katoļticīgo zemju – 1583. g., Zviedrijā – no 1753. g. līdz 1844. g., Krievijā – 1918. g.). Latvijā šīs laika skaitīšanas sistēmas ieviešana izraisīja 1584.–1589. gada kalendāra nemierus Rīgā. Tās realizēšana ar mainīgām sekmēm (atkarībā no konkrēta novada un valsts, kurā novads ietilpa karu rezultātā) ilga līdz 1918. gadam, kad izveidojās neatkarīga Latvijas Republika un tika lietots gregoriskais kalendārs.

Jūdu kalendārs

Paralēli valstī noteiktajai laika skaitīšanas sistēmai, atsevišķas reliģiskās un etniskās iedzīvotāju grupas lietoja savu kalendāru, piemēram, ebreji – jūdu kalendāru.

Jūdu kalendārs ir Izraēlas oficiālais kalendārs, taču reliģiskiem mērķiem to lieto ebreji visā pasaulē.¹² Jūdu kalendārs ir lunāri solārs kalendārs, tajā par pamatvienību izmanto gan tropu gadu, gan lunāro mēnesi. Vienkāršajos gados ir 353, 354 vai 355 dienas, garajos gados – 383, 384 vai 385 dienas.

Vienkāršajā gadā ir 12 mēnešu, garajā gadā – 13 mēnešu, katrs mēnesis aptuveni sākas ar jaunā Mēness fāzi. Pilnie mēneši jūdu kalendārā sastāv no 30 dienām, bet nepilnie – no 29 dienām¹³. Diena jūdu kalendārā nesākas pusnaktī, bet gan saulrietā. Saulriets uzsāk 12 nakts stundas, saullēkts – 12 dienas stundas. Atkarībā no sezonas nakts stundas varbūt garākas vai īsākas par dienas stundām.

¹¹ Latviešu konversācijas vārdnīca / galv. red. A. Švābe, A. Būmanis, K. Dišlers. – Rīga: A. Gulbis, 1932-1933. – 8. sēj.: Jelgavas apriņķis – K, 15035. sl.

¹² Ziņas no elektroniskā resursa: The Jewish calendar // Calendars through the Ages: Webexhibits / USA National Institute for Standards and Technology (NIST), Time and Frequency Division. – [S. l., 2002]. – Mode of access: Internet. URL: <http://wbexhibits.org/calendars/calendar.html>. – Description based on resource as of: 23.10.2004.

¹³ Encyclopaedia Britannica: a new survey of universal knowledge. – Chicago; London; Toronto: William Benton, 1960. – Vol. 4: Brain – Casting, p. 580.

Jaunā gada pirmā diena ir teoloģiski pamatota diena, kad radīta pasaule. Jūdu kalendāra pirmais gads – 1 Anno Mundi (pasaules gads) sākas pasaules radīšanas dienā (jeb 3761. gadā pirms Kristus), tātad 2004. gads pēc jūdu kalendāra ir AM 5765.

Ebreju laika skaitīšanas sistēma un ar to saistītie reliģiskie svētki (tolaik – žīdu svētki) ir pastāvīgs satura elements 1437 analizētajos latviešu grāmatu kalendāros.

Pareizticīgo kalendārs

Jūliano kalendāru, kuru vairāku gadsimtu garumā, kā minēts iepriekš, pakāpeniski nomainīja gregoriskais kalendārs (šobrīd nesakrīt ar jūliano par 13 dienām), baznīcas gada skaitīšanai nemainīgi ir izmantojusi (un joprojām izmanto) Pareizticīgo baznīca. Uzskatot gregorisko kalendāru par nepamatotu no astronomiskā viedokļa, kļūdainu no baznīcas svētku un nederīgu no vēsturiskā viedokļa, Pareizticīgo baznīca atbalsta jūliano kalendāru, jo tas saskaņo gan saules, gan mēness ciklus (ar precizitāti – viena diennakts 300 gados) un vienīgais atbilst loģiskam baznīcas gada ritmam.¹⁴ Tādējādi no Latvijas novados izmantotā jaunā stila kalendāra arvien ir atšķīrušies pareizticīgo Ziemassvētku, Jaunā gada, Lieldienu u. c. svētku datumi.

Pareizticīgo laika skaitīšanas sistēma un ar to saistītie reliģiskie svētki ir pastāvīgs satura elements 1270 analizētajos latviešu grāmatu kalendāros.

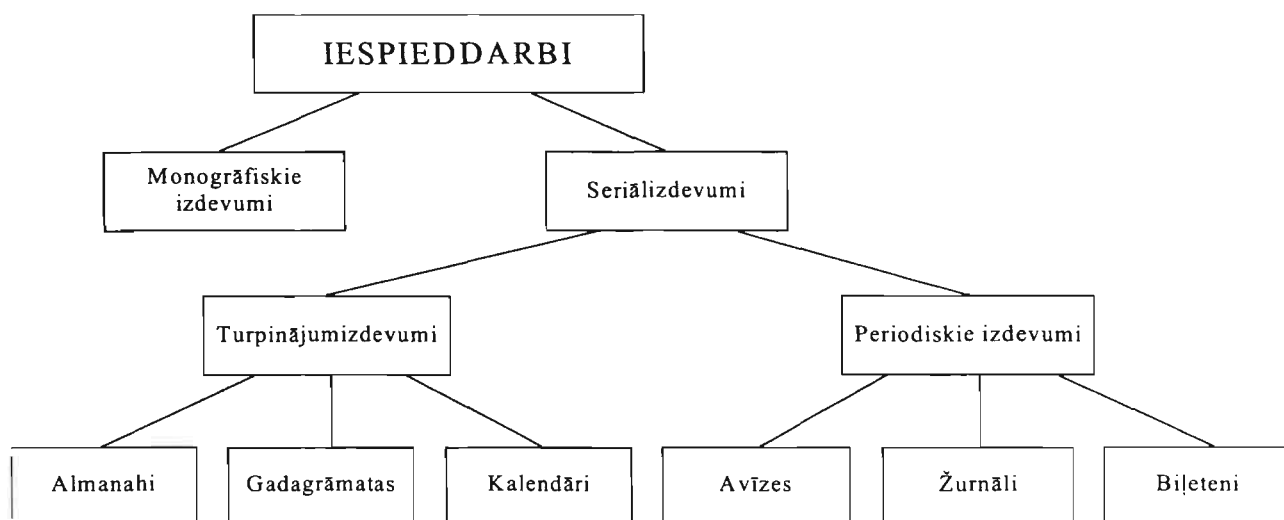
Kalendārs – nosaukums konkrētam iespieddarbu veidam

Jēdziens ‘kalendārs’, kas apzīmē noteiktu iespieddarbu veidu, ir jēdziena ‘iespieddarbi’ struktūras sastāvdaļa (sk. 1. zīmējumu). Struktūrai, kā parādīts zīmējumā, ir trīs izpratnes līmeņi: pirmajā līmenī tiek skaidrota jēdziena ‘iespieddarbs’ vispārīgā nozīme un minētas pazīmes, kas to atšķir no citiem sociālu informāciju saturošiem dokumentiem; otrajā līmenī pēc konkrētām pazīmēm analizētas divas iespieddarbu pamatgrupas – monogrāfiskie izdevumi un seriālizdevumi; trešajā līmenī ar konkrētiem iespieddarbu veidiem raksturota seriālizdevumu grupa.

Iespieddarbs ir patstāvīgs, izdevniecībā vai citā izdevējorganizācijā redakcionāli apstrādāts poligrāfiskās iespiešanas vai novilkšanas veidā iegūts un tiražēts attēlizdevums, brošūra, izdevums neredzīgajiem, kartogrāfisks izdevums, laikraksts, normatīvtehnisks izdevums, nošizdevums un tamlīdzīgs izdevums¹⁵, kas paredzēts tajā esošās informācijas izplatīšanai.

¹⁴ А. Ю. Андреев. Вернется ли Россия вновь к строму стилю? / Русский переплет. – [S. l., 2000]. – [6 с.] – Вид доступа: Internet. URL: <http://alebedev.narod.ru/lib/lib34.html>. – Ресурс описан 28 октября 2004 года.

¹⁵ Bibliotēku likums: 1. pants: likumā lietotie termini // Latvijas Vēstnesis. – Nr. 94 (2002, 21. jūn.), 4. lpp.

1. zīm. Jēdziena 'iespieddarbi' struktūra.

Iespieddarbi ir iedalāmi divās iespiedprodukcijas pamatgrupās: monogrāfiskie izdevumi un seriālizdevumi. Ar *monogrāfiskajiem izdevumiem* saprotam viendaļīgus pabeigtus izdevumus vai tādus izdevumus, kas iecerēti kā pabeigti izdevumi atsevišķās ierobežota skaita daļās.¹⁶

Seriālizdevumu definīcija skaidrota «Seriālizdevumu bibliogrāfiskā apraksta standartā»: «Seriālizdevums ir iespiesta vai cita veida publikācija, kas iznāk secīgās daļās, parasti ar skaitlisku vai hronoloģisku numerāciju, un ko paredzēts turpināt neierobežoti ilgi.»¹⁷

Tādējādi varam secināt, ka būtiska seriālizdevumu pazīme, kas tos atšķir no citiem iespieddarbiem, ir *periodiskums* jeb seriālizdevumu izdošanas intervāli, piemēram, ik dienas, reizi nedēļā, mēnesī vai gadā. Kalendāriem kā ikgadējiem izdevumiem piemīt periodiskuma pazīme, tādēļ tie iekļaujami seriālizdevumu grupā.

Šobrīd spēkā esošais likums «Par presi un citiem informācijas līdzekļiem» skaidro terminu 'prese': tā «ir avīzes, žurnāli, biļeteni un citi periodiskie izdevumi (iznāk ne retāk kā reizi trīs mēnešos, vienreizējā tirāža pārsniedz 100 eksemplārus), [...] kas paredzēti publiskai izplatīšanai»¹⁸. Tātad periodisko izdevumu grupu veido, piemēram, avīzes, žurnāli, biļeteni. Periodiskie izdevumi apvienojami gadagājumos jeb vienā gadā izdotos komplektos.

Tie izdevumi, kuri iznāk retāk kā reizi trīs mēnešos (piem., kalendāri – reizi gadā), neietilpst periodisko izdevumu grupā, bet veido atsevišķu – turpinājumi izdevumu grupu. Šajā grupā ir tādi izdevumu veidi kā, piemēram, gadagrāmatas, almanahi un dažādu tipu kalendāri (tabulas, bloknoti,

¹⁶ Definīcijas // Bibliogrāfiskais apraksts. Monogrāfiskie izdevumi: Latvijas standarts, LVS 195:1999. – Rīga: VSIA Latvijas standarts, 1999. – 7. lpp.

¹⁷ Definīcijas // Bibliogrāfiskais apraksts. Seriālizdevumi: Latvijas standarts, LVS 196:1999. – Rīga: VSIA Latvijas standarts, 1999. – 10. lpp.

¹⁸ Latvijas Republikas likums «Par presi un citiem masu informācijas līdzekļiem» // Latvijas Vēstnesis. – Nr. 88 (2002, 12. jūn.), 2. lpp.

grāmatas). Minētie iespieddarbi tiek publicēti secīgos izdevumos, kurus sauc par laidieniem. «Laidiens», kā norādīts standartā, «ir viena no seriālizdevuma secīgām daļām; termins tiek lietots, lai apzīmētu seriālizdevuma secīgās daļas sīkāko iedalījumu.»¹⁹

Gadagrāmatas, kā skaidrots vārdnīcā, ir tematiski izdevumi, kas iznāk reizi gadā. Vārda novecojusī nozīmes nianse ir minēta 'kalendāri'²⁰. Kalendāri ir saukti par gadagrāmatām, jo atbilst šai grupai pēc periodiskuma un daļēji arī pēc tematikas (piem., lauksaimniecības, jūrniecības kalendāri). Taču kalendāri nav identificējami ar gadagrāmatām satura struktūras dēļ: gadagrāmatām nav kalendārās daļas (piem., statistikas gadagrāmata), tādēļ tās nav izmantojamas kā laika skaitīšanas līdzeklis.

Gadagrāmatām līdzīgi ir almanahi jeb «literāru vai zinātnisku sacerējumu krājumi (ko apvieno kāda kopīga pazīme, piem., temats, žanrs)»²¹. Pirmie almanahi (sākumā tabulas ar astronomiskiem datiem), kā norāda pētnieki, viduslaiku beigās no austrumiem ieviesās Eiropā. To attīstības gaitā (ar 17. gs.) «vispirms Francijā, kalendāra ziņas papildināja ar pasta, tirgus, naudas, svētku un citām ziņām, kurām drīz pievienoja arī valdošo namu cilts kokus. Blakus šiem almanahiem parādās tautai domāti stāstu un dzejoļu almanahi»²². Tā veidojās un nostiprinājās mūsdienu izpratne par almanahu saturu un iedalījumu. Tie iedalāmi 3 grupās: 1) rakstnieku, zinātnieku, mākslinieku u. c. kultūras darbinieku gada grāmatas ar biogrāfijām un adresēm; 2) dažādu speciālu ziņu krājumi ar pēdējiem sasniegumiem katrā zinātnes nozarē; 3) viena literāra virziena vai arī jaunu iesācēju darbu krājums, kam bieži ir zināmas skolas vai programmas raksturs (piem., *Jauno vārds: literārs almanahs*)²³. Tādējādi jāsecina, ka almanahi tikai attīstības sākuma posmā bija ar kalendāriem raksturīgo satura struktūru un varēja pildīt kalendāra funkciju.

Kalendāri, līdzīgi gadagrāmatām un almanahiem, ir ikgadēji izdevumi, taču to neatņemama sastāvdaļa ir *kalendārijs*. Gan tabulas (sienas vai galda), gan bloknoti (noplēšamie vai pārlietamie), gan arī grāmatu kalendāri vispirms tiek izmantoti laika skaitīšanai. Kalendāru izmantošana izglītošanai, informēšanai, audzināšanai, izklaidēšanai u. c. mērķiem sākas līdz ar grāmatu kalendāru veidošanos, kad saturā tiek iekļauta otra nozīmīga sastāvdaļa – pamatzināšanas (vispārīgā daļa) ar dažādu veidu pielikumiem.

Latviešu un citu tautu grāmatu kalendāru praktiskajā izpētē konstatēti sekojoši vispārīgi šādu izdevumu veidošanas principi:

¹⁹ Definīcijas // Bibliogrāfiskais apraksts. Seriālizdevumi: Latvijas standarts, LVS 196:1999. – Rīga: VSIA Latvijas standarts, 1999. – 9. lpp.

²⁰ Latviešu literārās valodas vārdnīca ... – Rīga: Zinātne, 1972. – 3. sēj.: G–I, 22. lpp.

²¹ Latviešu literārās valodas vārdnīca ... – Rīga: Zinātne, 1972. – 1. sēj.: A, 161. lpp.

²² Latviešu konversācijas vārdnīca / galv. red. A. Švābe, A. Būmanis, K. Dišlers. – Rīga: A. Gulbis, 1927-1928. – 1. sēj.: A–Bekons, 300. sl.

²³ Latviešu konversācijas vārdnīca ... – 1. sēj.: A–Bekons, 300. sl.

- 1) kalendāru nosaukumos tiek izmantoti tādi atpazīstami vārdi kā 'kalendārs', 'gads', 'laiks' savienojumā ar vārdu 'grāmata' vai bez tā (piem., *kalenderis, laika grāmata, gada grāmata, calendar, Jahrbuch*);
- 2) kalendāru satura pamatstruktūra atkārtojas no izdevuma uz izdevumu.

Grāmatu kalendāriem raksturīgais saturs sastāv no sekojošiem elementiem:

- 1) kalendārijs – gada mēneši un nedēļas dienas ar baznīcas svētkiem un vārda dienu reģistrējumiem, kā arī saules un mēness fāzes, zodiaks, laika prognoze;
- 2) pamatziņas – vispārīgā daļa (uzziņas, padomi, tirgus ziņas, kuru saturu nosaka ekonomiskā situācija, ģeopolitiskais stāvoklis u. tml.);
- 3) pielikumi – populārzinātniska vai daiļliteratūras lasāmviela.

* * *

Latviešu grāmatu kalendāros šādu izdevumu nosaukšanai dominē vārds *kalendārs*, atsevišķos gadījumos sastopams arī vārds *almanahs* ar nozīmi 'kalendārs vai gadagrāmata'²⁴ un vārdu kopas *laika grāmata, gada grāmata*. Minētie vārdi ir iekļauti kalendāru nosaukumos, kas raksturo to veidotājus (kolektīvos vai individuālos izdevējus), lietotājus (kalendāru adresātus pēc nodarbošanās, pēc dzīvesvietas, reliģiskās piederības u. tml.), kā arī izmantošanai paredzēto laika periodu, piemēram,

Baltijas Saimniecības un Mājturības Kalendārs 1912. gadam, kam 366 dienas: derīgs Vidzemē, Kurzemē un Leišos.
M. Jākobsona Īstais Tēvijas Kalendārs 1912. gadam, kam 366 dienas: 25. gada gājums.

Jauna un Veca Laiku Grāmata uz tu [! to] 1794tu Gadu pēc tās svētas Piedzimšanas mūsu Kungs [! Kunga] Jēzus Kristus (kuram gadam 365 dienas ir) tā sarakstīta kā tā visā Kurzemē, ir Vidzemē, un Leišos, un visās Vietās, kur Latvieši dzīvo, lieti der, kurā Laikus, Saules un Mēness Uzlēkšanu un No-lēkšanu, Dienas Garumu, Mēnešu starpas, Gaisa Nojēgšanas e. c. atrast var.

Lai konstatētu, vai latviešu iespiestajos grāmatu kalendāros konkretizējas arī minētajam iespieddarbu veidam raksturīgais saturs, pētīta kalendāru satura tematika un pielikumi (latviešu kalendāru satura elementu analīzes rezultāti apkopoti pētījuma 3. daļā).²⁵

Studējot gan atsevišķās pētnieku publikācijas grāmatniecības vēsturē, gan Teodora Zeiferta²⁶, Luda Bērziņa²⁷, Andreja Johansona²⁸, Latvijas Zinātņu akadēmijas pētnieku kolektīva²⁹ un

²⁴ Svešvārdu vārdnīca. – Rīga: Norden, 1996. – 36. lpp.

²⁵ Bibliogrāfiskas ziņas par latviešu kalendāriem publicētas bibliogrāfijā: Latviešu kalendāri, 1758–1919: bibliogrāfija 3 daļās / Latvijas Akadēmiskā bibliotēka; sast. M. Kadiķe, G. Štāle, Dz. Zaķe; atb. red. L. Krūmiņa. – Rīga: LAB, 2004. – 1. d.: A–K, 532 lpp.; 2. d.: L–Z, 536 lpp.; 3. d.: palīgrādītāji, 224 lpp.

²⁶ Zeiferts T. Latviešu rakstniecības vēsture: pirmā daļa. – 2. papild. izd. – Rīga: A. Gulbis, 1927. – 359 lpp.: il.

²⁷ Latviešu literatūras vēsture / virsred. L. Bērziņš; red. K. Egle, K. Kārklīšs, Z. Mauriņa. – Rīga: Literatūra, 1935. – 1. d., 424 lpp.: il.; 2. d., 370 lpp.: il.; 3. d., 400 lpp.: il.

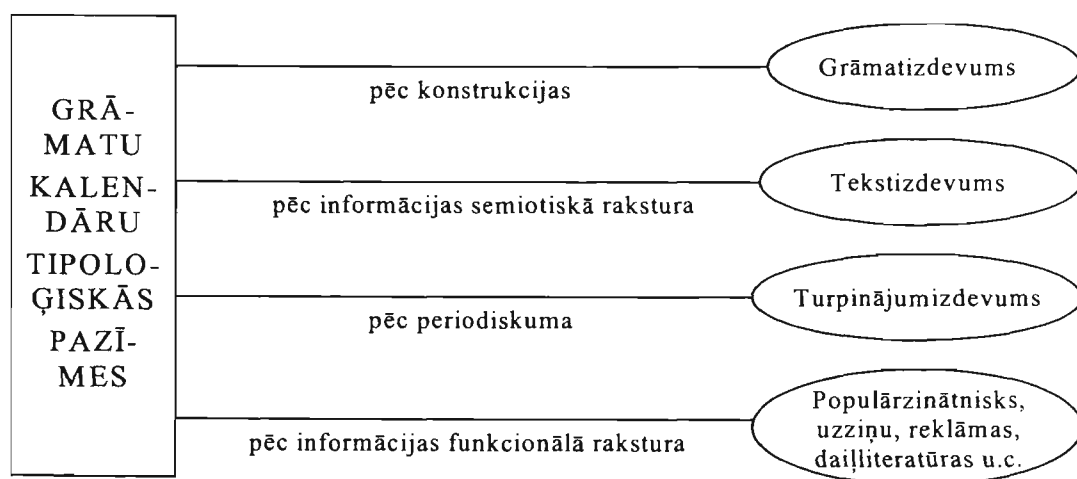
²⁸ Johansons A. Latviešu literatūra: no viduslaikiem līdz 1940. gadam: 1. grām.: Viduslaiki – J. Zvaigznīte. – Stokholma: Trīs Zvaigznes, 1953. – 84 lpp.: il.; Johansons A. Latvijas kultūras vēsture: 1710–1800. – Stokholma: Daugava, 1975. – 647 lpp.: il.

citū autoru literatūras vēstures daudzsējumu izdevumus, jāsecina, ka termins 'kalendārs' lietots konkrēta kalendāru tipa – grāmatu kalendāru apzīmēšanai. Šajā pētījumā termins 'kalendārs' lietots līdzīgi, – lai nosauktu latviešu grāmatu kalendārus (precīzāk – viena nosaukuma secīgos laidienus), ar kuriem 18. gs. vidū sākās šo iespieddarbu vēsture un kuri ir pētījuma priekšmets.

1.1.2. Kalendāru tipoloģiskās pazīmes

Viena no jēdziena 'kalendārs' nozīmēm, kā skaidrots iepriekš, ir iespieddarbs, kurš sagatavots literārās rediģēšanas, mākslinieciskās un tehniskās apdares procesā un tiražēts, lai izplatītu tajā esošo informāciju. Kalendāri ir noteikta reāliju (priekšmetu) grupa ar zināmām kopīgām pazīmēm, kuras var nosaukt par tipoloģiskām pazīmēm. Kalendāru tipoloģisko pazīmju analīze pamato apgalvojumu, ka *agrīnie latviešu kalendāri ir grāmatas, kas publicētas kā atsevišķi turpinājumi izdevumu laidieni*.

Pētījumā apskatītas sekojošas pazīmju grupas: 1) izdevumu veidi pēc konstrukcijas; 2) izdevumu veidi pēc informācijas semiotiskā rakstura; 3) izdevumu veidi pēc periodiskuma; 4) izdevumu veidi pēc informācijas funkcionālā rakstura (sk. 2. zīmējumu).

2. zīm. Grāmatu kalendāru tipoloģiskās pazīmes.

Minētās pazīmes raksturotas gan Latvijas Republikas likumā par presi³⁰, gan standartā «Izdevējprodukcija un izlaidis ziņas: termini un definīcijas»³¹, kas ir vienīgais pieejamais

²⁹ Latviešu literatūras vēsture: 3 sēj.: 1. sēj.: No rakstītā vārda sākumiem līdz 1918. gadam / Latvijas ZA Literatūras, folkloras un mākslas institūts; redkol. V. Hausmanis u. c. – Rīga: Zvaigzne ABC, 1998. – 416 lpp.: il.

³⁰ Latvijas Republikas likums «Par presi un citiem masu informācijas līdzekļiem» // Latvijas Vēstnesis. – Nr. 88 (2002, 12. jūn.), 12. lpp.

standartizētas latviešu terminoloģijas avots izdevējdarbības nozarē un kurā sistemātiski raksturoti izdevējprodukcijas pamatveidi, kā arī izlaides ziņas, kas piemērojamas katram no minētajiem veidiem. Kalendāru tipoloģiskās pazīmes ir respektētas, veicot bibliogrāfisko izpēti un risinot bibliografēšanas metodiskos jautājumus.³²

Konstrukcija

Pēc konstrukcijas iespaiddarbi tiek iedalīti sekojoši: grāmatizdevumi, lapveida izdevumi (lapizdevumi) un komplektizdevumi. Agrīnie latviešu kalendāri, kā liecina to nosaukumi (*gada grāmata, laika grāmata*) un noformējums, ir grāmatizdevumi, tātad izdevumi, «ko veido iesiets vai brošēts jebkura formāta iespiedlapu bloks» (šeit un turpmāk nozīmju skaidrojumi no standarta).

Visi vairāk nekā 2500 kalendāri, kuri bibliogrāfēti datu bāzē «Latviešu kalendāri, 1758–1919», ir grāmatizdevumi, turklāt vairākums ir brošēti izdevumi. Minētā pazīme ne vienmēr ir labvēlīgi ietekmējusi kalendāru saglabāšanu: izdevumiem neprasmīgas restaurācijas vai bibliotēkas iesējuma gadījumā ir norauti vāki; pazaudēti vai apmainīti vietām kalendāru pielikumi, veidojot konvolūtus³³ u. tml. Tādējādi, lai noskaidrotu izdevumu oriģinālo apjomu un saturu, bibliogrāfiskās izpētes procesā ir jāsalīdzina visi viena laidiena pieejamie eksemplāri dažādos fondos un bibliotēkās.

Informācijas semiotiskais raksturs

Pēc informācijas semiotiskā rakstura ir minēti tādi izdevumu veidi kā tekstizdevumi, nošizdevumi, kartes, plakāti, attēlizdevumi, albumi u. c. Grāmatu kalendāri pieder pie tekstizdevumiem, jo «to lielāko daļu aizņem vārdisks, skaitlisks vai jaukts teksts ar ilustrācijām vai bez tām». Skaitliski teksti (piem., kalendāriji, mēri un svāri, cenu tabulas) vai vārdiski teksti (piem., populārzinātniska vai daiļliteratūras lasāmviela) ir kalendāru satura struktūras pamatelementi.

Kalendāri, kā liecina to saturs, ir izdevumi plašai sabiedriskai lietošanai, tādēļ tie, īpaši 19. gs., ir bagātīgi ilustrēti un atraktīvi. To pielikumos ir iekļautas gan kartes un notis, gan gleznu reprodukcijas u. c., tādējādi papildinot šos tekstizdevumus ar citu izdevumu veidu semiotiskām iezīmēm. Kalendāru ilustrācijas un pielikumu dažādība padara tos interesantus ne tikai bibliogrāfiskajai, bet arī citu zinātņu nozaru vēstures pētniecībai. Minētā īpatnība jāievēro, izstrādājot kalendāru datu bāzes konceptuālo modeli (paredzot bibliogrāfiskā ieraksta un metadatu struktūru).

³¹ Standarts izstrādāts Informācijas, bibliotekārās darbības un izdevējdarbības standartu sistēmā un reģistrēts Latvijas Republikas Standartizācijas un produkcijas kvalitātes vadīšanas pārvaldē 1991. gadā. Pēc mūsu rīcībā esošajām ziņām netiek veiktas standartā apstiprinātās periodiskās pārbaudes (periodiskums – 5 gadi), tādēļ šobrīd standarts uzskatāms par spēkā neesošu.

³² Sk. pētījuma 2. daļu: Kalendāru mašīnlasāmās bibliografēšanas metodika.

³³ Konvolūts – vairāku saturā vai funkcijā saistītu sējumu komplekts, kuri izplatīti un var eksistēt gan kā kopums, gan katrs atsevišķi.

Periodiskums

Pēc periodiskuma standartā nosauktas tādas izdevumu grupas kā, piemēram, neperiodiski izdevumi (grāmatas, brošūras, monoizdevumi, viensējuma izdevumi, vairāksējumu izdevumi), periodiski izdevumi (žurnāli, laikraksti), turpinājumi (krājumi, sērijas) u. tml.

Periodisks izdevums, kā skaidrots iepriekš, ir izdevums, kas iznāk ne retāk kā reizi trīs mēnešos.³⁴ Kā liecina latviešu grāmatu kalendāru hronoloģiskā dinamika, to publicēšanas intervāls pārsvarā ir viens gads (atsevišķos gadījumos ar izlaidumiem), tādēļ tie raksturojami kā turpinājumi jeb «izdevumi, kas iznāk numurētos vai datētos laidienos ar nenoteiktiem laika intervāliem un kam ir viens kopīgs nosaukums un parasti arī vienveidīgs noformējums un vienāds formāts».

Atsevišķu kalendāru izdošana turpinājusies vairākus desmitus gadu. Piemēram, literatūrā ir ziņas par līdz šim neatrasto 1758. gadā Jelgavā iespiesto kalendāru, kurš saucās «Zemnieku jeb latviešu laiku grāmata», bet vēlāk guva nosaukumu «Jauna un veca latviešu laiku un notikušu lietu grāmata». Minētais, tā saucamais Kurzemes latviešu kalendārs, vispirms Kristiāna Lītkes (1733–1766), tad Johana Fridriha Stefenhāgena (1744–1812) apgādā iznāca līdz pat 20. gs. sākumam. Pirmo «Vidzemes kalendāru» 1782. gadam izdeva Kristofs Harders (1747–1818). Mainoties izdevējiem (vispirms Jūliuss Konrāds Daniels Millers, 1759–1830; tad Vilhelms Ferdinands Hekers, 1774–1842), Vidzemes latviešu kalendārs turpināja iznākt līdz 20. gs. vidum. Tātad abi – gan Kurzemes, gan Vidzemes latviešu kalendārs – izdoti vairāk nekā gadsimtu un grāmatniecības vēsturē vērtēti kā nozīmīgi.

Metodiski jautājumi, kas saistīti ar latviešu kalendāru periodiskuma īpatnībām, ir, piemēram, nepieciešamība izsekot un bibliogrāfiskajā aprakstā atspoguļot nosaukuma maiņu, izveidot saikni starp viena kalendāra atšķirīgajiem nosaukumiem vai uzskatāmi nošķirt dažādus kalendārus ar vienādu nosaukumu. Metodiskie lēmumi, kas risina minētās problēmas, detalizēti apskatīti pētījuma 2. daļā (nodaļā 2.1.2.2. Bibliogrāfiskā papildinformācija).

Informācijas funkcionālais raksturs

Pēc informācijas funkcionālā rakstura standartā ir raksturoti sekojoši izdevumu veidi: oficiāli izdevumi, zinātniski izdevumi (monogrāfijas, preprinti, konferenču materiāli u. c.), populārzinātniski izdevumi, mācību izdevumi (mācību programmas, mācību grāmatas, metodiskie līdzekļi u. c.), uzziņu izdevumi (vārdnīcas, enciklopēdijas, rokasgrāmatas), cenrāži, reklāmas izdevumi, katalogi, daiļliteratūras izdevumi u. tml.

³⁴ Latvijas Republikas likums «Par presi un citiem masu informācijas līdzekļiem» // Latvijas Vēstnesis. – Nr. 88 (2002, 12. jūn.), 2. lpp.

Latviešu kalendāri pēc informācijas funkcionālā rakstura ir attiecināmi uz vairākām izdevumu grupām. Tie raksturojami gan kā populārzinātniski vai uzziņu izdevumi, gan arī kā daiļliteratūras un reklāmas izdevumi, katalogi vai cenrāži. To saturā «adresātam uztveramā formā izklāstīti zinātniski priekšstati par dabu, sabiedrību vai kultūru», turklāt vairākumā gadījumu «zinātniska vai lietišķa informācija sakopota ātri uzmeklējamā veidā». Latviešu kalendāri «īsā, saistošā un viegli uztveramā formā pievērš uzmanību dažādiem pasākumiem, ražojumiem, pakalpojumiem, iespieddarbiem u. tml.», «sistemizēti informē par priekšmetiem, kuri tiek piedāvāti vai eksponēti», tajos tiek «nosaukti izstrādājumi un pakalpojumi, norādot to cenu un dažkārt īsi tos raksturojot».

* * *

Noskaidrojot grāmatu kalendāru tipoloģiskās pazīmes, iespējams adekvāti sastādīt bibliogrāfisko ierakstu. Bibliografēšanas praksē uzmanība jāpievērš sekojošiem aspektiem:

- 1) grāmatu kalendāri ir grāmatizdevumi, kuru bibliogrāfisko aprakstu reglamentē Mono-grāfisko izdevumu bibliogrāfiskā apraksta standarts;
- 2) grāmatu kalendāri ir turpinājumi izdevumi, kas iznāk periodiski, secīgos laidienos un kuru bibliogrāfiskā apraksta īpatnības reglamentē Seriālizdevumu un citu turpinājumi izdevumu bibliogrāfiskā apraksta standarts.

Tikai abu minēto standartu izmantošana grāmatu kalendāru aprakstos piedāvā pilnīgu bibliogrāfisko pamata un papildinformāciju un nodrošina apkopotā materiāla izmantošanu daudzveidīgam pētniecības darbam.

1.2. Tēmas filozofiskie aspekti

Pirmajā nodaļā tika skaidrots jēdziens 'kalendārs', īpašu uzmanību pievēršot kalendāriem kā iespieddarbu grupai, kuru vieno līdzīgi veidošanas principi un tipoloģiskas pazīmes. Šajā nodaļā filozofiskā aspektā pētīti priekšnoteikumi, lai informācija par minētajiem iespieddarbiem atbilstu sabiedriskajam pieprasījumam un lai šie iespieddarbi pildītu tiem paredzētās sociālās funkcijas.

Filozofiskajā izpratnē ir analizēti sekojoši jautājumi: 1) sistēma «kultūra–sabiedrība», tās elementi, kā arī atsevišķi sistēmas izpausmes veidi, piemēram, sociālā informācija, informācijas sistēma un bibliotēka kā dinamiska daudzlīmeņu sistēma; 2) grāmata plašākajā nozīmē (neatkarīgi no materiālās formas – iespiestā, elektroniskā vai citādi veidotā grāmata) kā sociālās informācijas glabātāja un šaurākajā nozīmē kā iespieddarbs ar konkrētiem uzdevumiem, sociālām un personīgām funkcijām.

Informācijas sistēmas jēdziena filozofiskā izpratne

Grāmatu kalendāru bibliogrāfiskās izpētes pamatā ir filozofiskā izpratne par sistēmu «kultūra–sabiedrība». Ar jēdzienu ‘sistēma’ saprotam atsevišķu funkcionējošu elementu savienojumu organiskā veselumā, ko raksturo darbības vienotība. Sistēma «kultūra–sabiedrība» un tās atsevišķo elementu (sociālā informācija, informācijas sistēma un bibliotēka) mijiedarbības vispārīgie principi ir apskatīti dažādos teorētiskos aspektos. Būtiskākie no tiem ir hermeneitiskais un epistemoloģiskais jeb gnozeoloģiskais.

Lai skaidrotu jēdziena ‘sociālā informācija’ nozīmi, ir interpretējami jautājumi par valodu, saprašanu, attieksmi pret vēsturi un tradīcijām. «Hermeneitika», atzīmē filozofe M. Kūle, «ir izpratne par vēsturi kā valodas, kultūras, simbolu un tradīciju vēsturi. [...] Interpretējot senos tekstus un kultūras pieminekļus, notiek pasaulredzējumu “horizontu” mijiedarbība, sakausēšanās.»³⁵ Autore atzīst, ka hermeneitika no filozofiskā viedokļa skaidro vēsturi kā tagadnes un pagātnes dialogu, uzsverot nepieciešamību modernajā pasaulē atjaunot uzticību tradīcijām un garīgām autoritātēm. Ievērojamais mūsdienu hermeneitiķis, vācu filozofs Hanss Georgs Gādamers (*Hans Georg Gadamer*) par cilvēkam pieejamās pasaules pamatu atzīst valodu. Cilvēces pieredze ir valodiska. Valoda, pēc hermeneitiķu domām, ir visa saprotamā pasaule. «Valoda glabā vārdu nozīmes, kultūras tradīcijas. Vēsture parādās valodā plašā nozīmē kā teksts, zīmēs, kultūras priekšmetos, simbolos, pieminekļos.»³⁶ Tādējādi valodas vārdi, attēli, skaņas, simboli ir jēdziena ‘sociālā informācija’ saturs. Sociālā informācija, realizējoties valodā, plašākā nozīmē ir cilvēces attīstības vēsture. Dokumenti (dažādu veidu materiāli) iekodē sociālu informāciju, nodrošinot tās saglabāšanu, un atbalsta sistēmas «kultūra–sabiedrība» funkcionēšanu.

‘Informācija’ epistemoloģiskā³⁷ aspektā, kā uzsver angļu bibliotēku un informācijas vēstures profesors Alistērs Blaks (Līdsas Metropolitēna Universitāte), ir interesējusi filozofus jau agrīnajā Apgaismības periodā 18. gs. sākumā. Jēdziens ‘informācija’ tiek skaidrots kopsakarā ar jēdzieniem ‘zināšanas’ un ‘patiesība’ un izprasts gan kā process (antīkā tradīcija), gan kā lieta (mūsdienu uztvere). A. Blaks secina:

«Centrālais Apgaismības idejā bija ticība, ka cilvēce var pārņemt kontroli pār apkārtējo vidi un uzlabot to, attīstot racionālu sociālo un politisko sistēmu. Šī laicīgā epistemoloģiskā revolūcija pasludināja, ka zināšanas un patiesību var atklāt cilvēciskas institūcijas, nevis vienkārši ar Dieva atklāsmi. [...] Vācot un analizējot ziņas par cilvēku sabiedrību un dabas pasauli, varēja atklāt universālo patiesību; zinātne varēja aizstāt reliģiskās atklāsmes un būt par

³⁵ *Filosofija* / M. Kūle, R. Kūlis. – Rīga: Zvaigzne ABC, [1998]. – 422., 423. lpp.

³⁶ *Filosofija* ... – 422. lpp.

³⁷ Epistemoloģija (no gr. val. *episteme* – zināšanas, *logos* – mācība) ir mācība par izziņu jeb izziņas teorija vai gnozeoloģija (*Философский словарь* / под ред. И. Т. Фролова. – Изд. 7-е, перераб. и доп. – Москва: Республика, 2001. – С. 693.).

ceļu uz zināšanām. [18. gs.] Apgaismības empīriskajā tradīcijā sakņojas mūsdienu izpratne par informāciju kā priekšmetu.»³⁸

Tādējādi zināšanas ir sociāli lietojamas informācijas kopums, turklāt cilvēks ir aktīvs procesa dalībnieks – informācijas radītājs un izmantotājs. Sociālā informācija un informācijas lietotājs ir sistēmas «kultūra–sabiedrība» elementi, kuru mijiedarbība ir veids, kā saglabāt cilvēces zināšanas – tradīcijas un pieredzi.

Sociālās informācijas un tās lietotāja mijiedarbība praktiski realizējas, piemēram, informācijas sistēmas modelī. Bibliotēku likumā tā definēta sekojoši: «Informācijas sistēma ir iekārtu, procedūru un personāla kopums, kas izveidots, strādā un tiek uzturēts, lai vāktu, apstrādātu, uzglabātu un izmantotu informāciju.»³⁹ Informācijas sistēma ir bibliotēkas – kultūras, izglītības un informācijas iestādes pamatā.

Bibliotēka ir viens no sistēmas «kultūra–sabiedrība» izpausmes veidiem. Analizējot bibliotēku filozofijas jautājumus, M. M. Šibajeva (*M. M. Шубаева*; Maskavas Valsts universitāte) bibliotēku apskata no ontoloģiskā ('ontoloģija' – mācība par esamību) viedokļa kā specifisku sociālu un kultūras institūtu, kurš nepieciešams sabiedrības attīstībai un ir pastāvīgi mainīga sistēma. Bibliotēka, pēc autore domām, ir atvērta dinamiska daudzlīmeņu sistēma ar noteiktām sociālām funkcijām.⁴⁰ «Bibliotēkas rašanās», skaidro M. I. Akilina, «ir saistīta ar informācijas vākšanas un glabāšanas funkciju jeb memoriālo funkciju.» Mūsdienās, uzsver autore, memoriālā funkcija no dominējošās pārvēršas par papildfunkciju. Sistēmas iekšienē būtiskāka kļūst cita funkcija – uzdevums organizēt dokumentu izmantošanu, kas maina bibliotēkas saturu un formu. «Tieši piekļuvi informācijai lietotāji uzskata par svarīgāko mūsdienīgas bibliotēkas sociālo funkciju.»⁴¹

Zināšanu organizēšanu par nozīmīgāko bibliotēkas uzdevumu uzskata arī Informācijas sabiedrības attīstības institūta direktore, pētniece Tatjana Jeršova. Atzīmējot bibliotēku pāreju no dokumentu krātuvēm uz zināšanu krātuvēm, autore uzsver: «Pēc jautājuma tuvākas izpētes kļūst skaidrs, ka informācijas tehnoloģijas un bibliotēkas realizē vienu un to pašu pamatfunkciju – uztur cilvēces atmiņu. Pēc būtības bibliotēka arī ir informācijas tehnoloģija, kas nevar neattīstīties informācijas sabiedrībā.»⁴² Šajā attīstības procesā, norāda T. Jeršova, jā saglabā bibliotēkas demokrātiskais raksturs un jāievēro cilvēka tiesības uz informāciju, radot līdzsvaru starp brīvu zināšanu pieejamību un informācijas radītāju materiālajām interesēm.

³⁸ Black A. The information society: a secular view // Challenge and change in the information society / ed by S. Hornby and Z. Clarke. – London: Facet Publishing, 2003. – P. 23.

³⁹ Bibliotēku likums: 1. pants: likumā lietotie termini // Latvijas Vēstnesis. – Nr. 94 (2002, 21. jūn.), 14. lpp.

⁴⁰ Библиотечная философия: что это? // Библиотечковедение. – N 1 (1996), с. 105.

⁴¹ Акилина М. И. Философия современной библиотеки // Библиотечковедение. – N 4/5 (1996), с. 92.

⁴² Ершова Т. Информационное общество и библиотека // Общество и книга: от Гутенберга до интернета / Ин-т философии РАН. – Москва: Традиция, 2000. – С. 272.

Minētie jautājumi ir apskatīti diskusijās par bibliotēku lomu informācijas sabiedrībā. Situāciju raksturo Eiropas parlamenta Kultūras, jaunatnes, izglītības un mediju komitejas ziņojums par bibliotēku lomu modernajā pasaulē⁴³, kā arī 36 Eiropas valstu ministru atbalstītais informācijas sabiedrības attīstības plāns⁴⁴. Ziņojuma autori konstatē, ka informācijas sabiedrībā zināšanas ir vitāls resurss un informācija ir vissvarīgākais izejmateriāls. Atbilstoši situācijai vairāk uzmanības nekā iepriekš ir jāpievērš zināšanām, to izplatīšanai, izmantošanas un piekļuves iespējām, kā arī institūcijām, kas darbojas šajā jomā. Ziņojuma autori uzsver, ka bibliotēkas ir vienīgā institūcija, kas ilgstoši un sistemātiski nodarbojusies ar publiski pieejamu materiālu iegūvi, organizēšanu, saglabāšanu un piedāvāšanu lietošanai. Modernajā sabiedrībā, secina ziņojuma autori, bibliotēkas ir nozīmīgas kā līdzeklis, lai nepieciešamības gadījumā nodrošinātu katram sabiedrības loceklim piekļuvi zināšanām un kultūrai.

* * *

Atzinumi par informāciju un tās lietotāju, viedokļi par garantētu piekļuvi informācijai, kā arī par mūsdienīgas bibliotēkas sociālajām funkcijām (glabāšana un pieejamības nodrošināšana) ir respektēti, risinot kalendāru bibliografēšanas metodiskos jautājumus. Bibliogrāfisks līdzeklis elektroniskā formā – bibliogrāfiska datu bāze – ir veids, kā veicināt apkopotās informācijas pieejamību plašam interesentu lokam, nodrošinot sociālas informācijas nokļūšanu līdz informācijas lietotājam. No šāda viedokļa kalendāru bibliografēšanas metodikā ir izstrādātas atbildes uz jautājumiem par datu bāzes konceptuālo modeli, bibliogrāfiskā ieraksta struktūru (bibliogrāfisko pamata un papildinformāciju), apkopoti secinājumi par bibliogrāfiskās informācijas funkcionēšanu interneta vidē.

Grāmatas jēdziena filozofiskā izpratne

Latviešu grāmatu kalendāru kultūrvēsturiskās izpētes pamatā ir filozofiskā izpratne par grāmatu kā kultūras un sociālās vides fenomenu⁴⁵: 1) grāmatas jēdziens plašākajā un šaurākajā nozīmē; 2) grāmatas uzdevumi; 3) grāmatas sociālās un personīgās funkcijas. Gan grāmatas filozofiskais traktējums, gan tās uzdevumu, sociālo un personīgo funkciju skaidrojums balstīts uz pieņēmumu par grāmatu kā būtisku cilvēka–personības garīgās dzīves sastāvdaļu.

⁴³ Report on the Green Paper on the role of libraries in the modern world: explanatory statement / Committee on Culture, Youth, Education and the Media; rapporteur M. Rynänen. – [S. l., 1998]. – [19 p.] – Mode of access: Internet. URL: <http://www.cordis.lu/libraries/en/reportrole.html>. – Description based on resource as of: 11.10.2004.

⁴⁴ European Commission: Ministers highlight role of public libraries in strengthening the information society. – [S. l., 2003]. – [2 p.] – Mode of access: Internet. URL: <http://www.cordis.lu/search/>. – Description based on resource as of: 11.10.2004.

⁴⁵ Plašāk par šiem jautājumiem sk.: Krūmiņa L. Grāmata kā kultūras un sociālās vides fenomens // Bibliotēka un sabiedrība: 3 / LU, Bibliotēkzinātnes un informācijas zinātnes nodaļa; atb. red. Z. Eglīte. – Rīga: LU, 2002. – (LU Zinātniskie raksti = Acta Universitatis Latviensis; 646). – 6.–26. lpp.

Nu jau gandrīz piecus gadsimtus drukātā grāmata ir viens no savdabīgākajiem un varenākajiem faktoriem Eiropas kultūras dzīvē, atzīmē vācu rakstnieks, psiholoģiskā simbolisma meistars Hermanis Hese.⁴⁶ Grāmata jēdziena plašākajā nozīmē ir cilvēka darbības un pasaules redzējuma akumulējoša forma ar attieksmi pret konkrēta laikmeta, sabiedrības kultūras procesiem un universāls elements, kas caurvij dažādu sabiedrību kultūras. Šajā nozīmē netiek ievērota grāmatas konkrētā materiālā forma (iespiestā, elektroniskā vai kā citādi veidotā grāmata). Grāmata jēdziena šaurākajā nozīmē skaidrota kā iespieddarbs (iesiets vai brošēts neperiodisks izdevums) ar tās uzdevumiem un funkcijām sabiedrības un katra indivīda dzīvē. Raksturojot latviešu grāmatu kalendāru spēju veikt uzdevumus un realizēt funkcijas konkrētā kultūrvēsturiskā periodā, vērtēta šo iespieddarbu nozīme latviešu grāmatniecības vēsturē.

Kultūras jēdziena izpratne ir balstīta uz filozofa Riharda Kūļa kultūras interpretāciju. Ar kultūru saprot cilvēces formu, eksistences veidu un tehnoloģiju, kas realizējas noteiktās mentalitātes formās, eksistenciālajos arhetipos un visā to lietu un parādību kopumā, kuru varētu saukt par konkrēti vēsturisko «cilvēcisko pasauli». Īpaša uzmanība pievērsta kultūras kā notikuma raksturojumam. R. Kūlis secina: «Kultūra ir tikai tad, ja tā notiek. Līdz kultūrai var vienīgi no-tikt, tā ir notikums, kurā dialogā tiekas lieta, lietas jēga, cilvēks un cits cilvēks».⁴⁷ Uzmanību saista grāmatas vieta šajā dialogā (grāmata – kultūras izpausme) un grāmatas jēdziena izpratne no dažādu filozofiskās domas aspektu viedokļa (grāmata gnozeoloģijā un aksioloģijā).

Interpretējot grāmatas vietu sabiedrībā, pētīti nozīmīgākie socioloģijas jautājumi. Analizējot grāmatas, indivīda un sabiedrības mijiedarbību, ievērots tās dinamiskais, procesā pastāvošais, uz attīstību vērsts raksturs. «Kultūra ir jēgas karkass, kas dod cilvēkiem iespēju interpretēt pieredzi un pārraudzīt darbību; sociālā struktūra ir forma, kādā šī darbība risinās – reālais sociālo attiecību tīkls», secina amerikāņu antropologs, Indonēzijas kultūras pētnieks Klifords Ģircs.⁴⁸ Tādējādi sistēmā «grāmata–indivīds–sabiedrība» darbojas atgriezeniskās saites un komponentu savstarpējās mijiedarbības likums.

Grāmata interpretējama plašu un vispārīgu sabiedrības un kultūras jautājumu kontekstā. Katrā no šīm jomām ir izveidojušās dažādas skolas un virzieni. Robežas starp tādām sociālo zinātņu nozarēm kā socioloģija, antropoloģija, politikas zinātne, sociālā psiholoģija nav strikti nosakāmas. Analizējot grāmatu, ir meklētas jautājumu kopsakarības, plašāk neiedziļinoties problēmu izpratnē kopumā. No plašā teorētiskās literatūras klāsta socioloģijā, psiholoģijā, filozofijā, grāmatniecībā izvēlēti tie latviešu un ārzemju autori, kuru uzskati ir būtiski grāmatas kā fenomena izpratnei vai ilustrē latviešu grāmatu.

⁴⁶ Гессе Г. Магия книги. – Москва: Книга, 1990. – С. 18.

⁴⁷ Filosofija / M. Kūle, R. Kūlis. – Rīga: Zvaigzne ABC, [1998]. – 37. lpp.

⁴⁸ Ģircs K. Kultūru interpretācija. – Rīga: AGB, 1998. – 147. lpp.

Grāmata filozofijā

Grāmatas – kultūras un sociālās vides fenomena filozofiskā izpratne skaidrojama, pamatojoties uz vairākiem filozofiskās domāšanas aspektiem. Šajā pētījumā apskatīts gnozeoloģiskais un aksioloģiskais (ietver arī ētisko un estētisko grāmatas vērtējumu) filozofiskās domāšanas aspekts, kas ir būtiski grāmatas jēdziena izpratnē un skaidro grāmatu kultūrā un sabiedrībā.

Grāmatas izpratne gnozeoloģijā (*gnozeoloģija* – izziņas teorija, mācība par izziņu) konkretizē grāmatas vietu izziņas procesā. Grāmata atbalsta sabiedrības garīgo orientāciju uz izziņu, zināšanu krāšanu un izmantošanu. Minētās darbības, pēc filozofes Maijas Kūles domām, «radīja mūsdienu civilizēto sabiedrību, kurā tagad valda scientisks (zinātni idealizējošs) noskaņojums – tehnoloģijas un informātikas izvīrīšana priekšplānā, sociālo procesu vadīšanas un psihiskās dzīves regulēšanas tendences».⁴⁹ Šajā sistēmā grāmata funkcionē kā izziņas līdzeklis: 1) apkopo izziņas rezultātus – zināšanas, 2) piedalās teorētisko zināšanu organizācijā un realizācijā, 3) atbalsta zinātnes virzītājspēku – ideju un interpretāciju plurālismu.

Grāmatas nozīme izziņas procesā skaidrojama ar sociālā fenomena jēdzienu. Pēc pētnieces M. Akilinas domām, sociālam fenomenam ir vairākas pamatpazīmes: 1) tas ir nepieciešams sabiedrības attīstībai, 2) tam sabiedrībā ir noteikta loma, 3) tā iznīcināšana izraisīs neatjaunojamus zaudējumus.⁵⁰ Gan grāmatas rašanās motīvi, gan tās vēsture, kas atspoguļota grāmatniecības pētījumos, apliecina, ka minētās pazīmes grāmatai konstatējamas visā tās attīstības gaitā.

Grāmatas nozīme skaidrojama arī ar cilvēces informacionālās atmiņas jēdzienu. Cilvēces informacionālā atmiņa ir viena no sociālās atmiņas formām, kas, pēc antropologa Roberta Ķīļa domām, palīdz definēt personisko un sociālo identitāti, sakārtot un noteiktā veidā pārmantot idejas.⁵¹ Kā norāda H. Hese, grāmata dod iespēju «gūt priekšstatu par cilvēka ieceru un sasniegtā plašumu un dziļumu, sasniegt aktīvas rezonances stāvokli ar dzīves veselumu, ar cilvēces sirds pukstiem, kas galu galā ir katras dzīves jēga, ja novēršas no dzīvniecisko nepieciešamību apmierināšanas».⁵² Tādējādi grāmata ir efektīvs domas vispārināšanas līdzeklis, jo nodrošina iespēju salīdzināt – fiksē katru stadiju, atklāj novitātes un zudumus.

Grāmatas gnozeoloģiskā izpratne ir saistāma ar tās mērķuzdevumu: saglabāt un nodot tagadējām un nākamajām paaudzēm sociālo (t. i., cilvēka radīto) informāciju. Grāmata ir iesaistīta «glabāšanas» procesos, kurus sociālo pārmaiņu un evolūcijas kontekstā skaidro Entonijs Gidenss – viens no 20. gs. 90. gadu viscitējamākiem angļu sociologiem: «“Glabāšana” ir līdzeklis, kā

⁴⁹ *Filosofija* / M. Kūle, R. Kūlis. – Rīga: Zvaigzne ABC, [1998]. – 537. lpp.

⁵⁰ Акилина М. И. *Философия современной библиотеки* // *Библиотекосведение*. – N 4/5 (1996). с. 92.

⁵¹ *Atmiņa un vēsture no antropoloģijas līdz psiholoģijai: rakstu krāj.* / sast. R. Ķīlis. – Rīga: N.I.M.S., 1998. – 27. lpp.

⁵² Гессе Г. *Магия книги*. – Москва: Книга, 1990. – С. 97.

“saistīt” laiktelpu, kas sevī ietver – darbības līmenī – plānotas nākotnes vadību, kas balstās uz zināšanām, un atmiņas par zudušo pagātņi». ⁵³

Grāmatas izpratne aksioloģijā (aksioloģija – mācība par vērtībām) ir uzskats par grāmatu kā kultūras un sociālās vides sastāvdaļu. Pirmajā tā ir kultūras, otrajā – komunikatīva vērtība. Priekšstats par minētajām vērtībām atklājas emocionālās intuīcijas aktā (pēc fenomenoloģiskās aksioloģijas atzinuma), kad kaut kam tiek dota priekšroka, kaut kas noraidīts, tādējādi apliecinot vai noraidot vērtības.

Kultūrā grāmata ir vērtību glabātāja (vērtību subjekts, kas darbojas), vienlaikus pati būdama ētiski un estētiski vērtējama (vērtību objekts, uz ko vērsta darbība) no mākslinieciskā, intelektuālā u. tml. viedokļa. Analizējot kultūras un garīguma jautājumus, filozofs Andris Rubenis runā par kultūras tapšanu, kas «paredz divējādo: pirmkārt, tradīciju saglabāšanu, kas nodrošina paaudžu saistību (kultūru sniedz audzināšana, izglītība, tās apgūvē piedalās pats indivīds, ģimene, tauta un galu galā dzimst Es); otrkārt, jaunrades izvēršanu, kas prasa ierosmi un rosību, jaunu formu un mehānismu rašanu un nostiprināšanu». ⁵⁴ Minētajās norisēs varam izsekot grāmatas klātesamību. Grāmata ir izglītības procesa sastāvdaļa, tā ir tradīciju mājvieta un jaunrades atbalsts. Grāmatas vērtību kultūrā nosaka tās aktīvā iesaistīšanās kultūras tapšanas procesos.

Sociālajā vidē grāmata piedalās personības realizācijā. Grāmatas komunikatīvā vērtība izpaužas saskarsmē – vienā no cilvēka darbības pamatveidiem. Filozofijas un socioloģijas vispārīgajiem jautājumiem veltītajās latviešu autoru (piemēram, sociālā psiholoģe Rasma Garleja ⁵⁵, sociologs Elmārs Mūrnieks, antropologs Roberts Ķīlis, sociologs un filozofs Pēteris Laķis, filozofe Ella Buceniece) publikācijās atzīmēts, ka saskarsmes uzdevums ir dažādas informācijas nodošana, cilvēku kontaktu un mijiedarbības nodrošināšana. Saskarsmes procesā notiek cilvēku savstarpējā apmaiņa ar informāciju, zināšanām, pieredzi, idejām, viedokļiem, pieņēmumiem, jūtām. Būtiski ir uzsvērt, ka grāmata ir viens no šo kontaktu un mijiedarbības uzturēšanas līdzekļiem, jo grāmata atspoguļo sabiedrisko domu – cilvēku attieksmi pret dažādiem notikumiem, sabiedriskām parādībām, sociālo institūtu, grupu vai atsevišķu personību darbību. Grāmata (tāpat kā informācija kopumā) ir arī līdzeklis sabiedriskās domas veidošanai un ietekmēšanai, izraisot dažādus psiholoģiskos efektus, piemēram, utilitāro (sekmē ikdienas problēmu risināšanu), pozīcijas pastiprināšanas (nostiprina tās domas, spriedumus, kurus atbalsta recipients) vai emocionālo, estētisko un izzinošo.

⁵³ Gidenss E. Sabiedrības veidošanās. – Rīga: AGB, 1999. – 271. lpp.

⁵⁴ Ētika: (jautājumi, risinājumi, atzinumi) / S. Lasmane, A. Milts, A. Rubenis. – 2. izd. – Rīga: Zvaigzne, 1993. – 237. lpp.

⁵⁵ Garleja R. Sociālā uzvedība. – Rīga: Latvijas Universitāte, 1997. – 112 lpp.

Grāmata sabiedrībā

Viens no grāmatas un sabiedrības attiecību izpratnes modeļiem, atzīmē grāmatniecības vēsturnieks Aleksejs Apīnis, ir uzskats par grāmatu kā kultūras iepriekšmetojumu. «Ar sacerētāja, pārrakstītāja, izdevēja, iespiedēja darbību kultūra iepriekšmetojas grāmatā, iegūst konkrētu veidolu vārdos, attēlos, izklāsta loģiskajā struktūrā. Grāmatas patērēšanas, lasīšanas procesā kultūras elementi, kas tajā iemiesoti, atprieķšmetojas – top atkal par sabiedrības darbīgās kultūras sastāvdaļu».⁵⁶ Grāmatas uzdevumi sabiedrībā, grāmatas sociālās un personīgās funkcijas ir tikai daži šo procesu aspekti.

Pētot sabiedrības attīstības vēsturi, redzams, ka katra laikmeta ekonomiskā un sociālā prakse rada secīgus vēsturiskus kultūras tipus – kultūras sistēmas (piemēram, Eiropā – priekšrenesances, renesances, baroka, apgaismes kultūra un to starpformas). «Katrai sistēmai raksturīgs savs pasaules uzskats, personības koncepcija un normatīvā morāle, savas sociālās intereses un estētiskā gaume, mentalitātes īpatnības un domāšanas modeļi, [...] sociālie stereotipi, izturēšanās paražas, sadzīves tradīcijas», secina A. Apīnis.⁵⁷ Grāmata atspoguļo konkrētas kultūras sistēmas īpatnības (izpaužas grāmatu veidošanā, izplatīšanā, glabāšanā un lietošanā), katra kultūras sistēma, savukārt, nosaka konkrētus grāmatas uzdevumus un funkcijas.

Grāmatas uzdevumi

Grāmatu vēsture ir cilvēku garīgās attīstības vēsture. Grāmata vienlaicīgi ir zināšanu, pieredzes avots un prece. Gadsimtu gaitā tā kalpojusi 3 pamatuzdevumiem:

- 1) izglītības un kultūras politikas realizēšanai (grāmatas veidotāju nolūki);
- 2) zināšanu saglabāšanai (grāmatā ietvertā informācija);
- 3) zināšanu popularizēšanai (grāmatā ietvertās informācijas ietekme cilvēku apziņā).

Lai raksturotu grāmatas uzdevumu *realizēt izglītības un kultūras politiku*, jāpieskaras personības socializācijas un vērtīborientācijas problēmām. Būtiski faktori, kas ietekmē personības socializāciju un vērtīborientāciju, ir izglītība, politika un informācijas pieejamība.

Iztirzājot personības socializācijas jautājumus, R. Garleja secina, ka izglītības sistēmas uzdevums kopumā ir atbalstīt kultūras vērtību apgūšanu, sekmēt vērtīborientācijas veidošanos. Izglītības institūcijas ir filtrs sabiedrības sociālās struktūras veidošanā, sociālajā atlasē un diferenciacijā.⁵⁸ Politika kā viena no sabiedriskās darbības sfērām ir galvenokārt kādas sabiedrības grupas vai to atsevišķo locekļu mēģinājums ietekmēt sociālos procesus zināmu mērķu virzienā.

⁵⁶ Apīnis A. Grāmata un latviešu sabiedrība līdz 19. gs vidum. – Rīga: Liesma, 1991. – 5. lpp.

⁵⁷ Apīnis A. Grāmata un latviešu sabiedrība ... – 6. lpp.

⁵⁸ Psihologijas un sociālās uzvedības aspekti ekonomikā / R. Garleja, M. Vidnere. – Rīga: RaKa, 2000. – 186. lpp.

Pēc E. Mūrnieka domām, informācijas pieejamība ir faktors, kurš var veicināt sabiedrības diferencēšanos sociāli nevienlīdzīgās grupās.⁵⁹ Kultūrpolitikai, kas nosaka, kādā veidā valsts institūcijas darbojas, lai veicinātu sabiedrības līdzdalību kultūras dzīvē, pēc P. Laža domām, būtu jānodrošina 4 pamatmērķi: kultūras identitāte, kultūru dažādība, kreativitāte un kultūrlīdzdalība.⁶⁰

Tādējādi secināms, ka grāmata, kas ir iesaistīta vēsturiski konkrētas izglītības un kultūras politikas realizācijā, kalpo sociāli diferencētām sabiedrības grupām ar dažādu (augstāku un zemāku) vietu un arī rangu (prestīžu) sabiedrības hierarhijā. Šajā gadījumā grāmata ir viens no līdzekļiem, kā vienot vai šķirt sociālās grupas atkarībā no iespējas piekļūt informācijai, iegūt un izmantot to. Jautājums par grāmatas lomu – sniegt zināšanas vai tās slēpt, ir viens no Umberto Eko pārdomu priekšmetiem.⁶¹ «Varbūt grāmatas, kuras nelasa, precīzāk klusē par patiesību, nekā runā tās, kuras lasa? Varbūt, ka sargāt to, kas tiek uzskatīts par patiesību, ir svarīgāk, nekā izzinot pārlicināties par tās neesamību?»⁶² Jāsaka, ka šie filozofa Ulda Tīrona uzdotie jautājumi katrā kultūras sistēmā aktualizējas aizvien no jauna.

Otrs grāmatas pamatuzdevums – *zināšanu saglabāšana*. Grāmatās to radītāji ir fiksējuši savam laikmetam būtiskas zināšanas. Katra grāmata kā sīks mozaīkas elements iesaistās zināšanu saglabāšanā, jo «šodienas cilvēks nesāk tikai ar to, ka ir cilvēks. Viņš manto savu priekšteču eksistences formas, idejas, dzīves pieredzi», uzsver spāņu filozofs Hosē Ortega i Gasetis (*José Ortega Y Gasset*)⁶³, uzskatīdams grāmatu par visu ideju saglabāšanas darba rīku. Laika nerimtīgais ritums un steiga, atzīst rakstnieks un filozofs Konstantīns Raudive, «mūs pamudina kaut ko glābt no šalcošās mirkļu straumes, kaut ko noenkurot mūsu atmiņā, kaut ko fiksēt no zūdošā».⁶⁴ «Zināšanas ar grāmatu palīdzību iegūst jaunu kvalitāti – publicitāti, kas veicina domas radošu atjaunināšanos», secina A. Apīnis.⁶⁵ Tādējādi grāmata kā ideju glabātāja iemūžina cilvēku – būtni, kas atceras un apzinās savu pagātni.

Analizējot materiālo un nemateriālo resursu glabāšanas nozīmi sociālajos procesos, E. Gidenss grāmatu līdzās iecirtumiem kokā, pergamenta ruļļiem, failiem, filmām, lentēm nosauc par informācijas glabāšanas līdzekli. Viņš apgalvo, ka «informācijas glabāšana ir fundamentāla parādība, kas pieļauj laiktelpas distancētību un nodrošina pavedienu, kurš sasaista dažādos materiālos un nemateriālos resursus atražotajās dominēšanas struktūrās».⁶⁶ Jāpiebilst, ka zināšanu saglabāšana ir pamatmotīvs grāmatas rašanās faktam vispār un grāmata ir patvērums tām idejām,

⁵⁹ Mūrnieks E. Sabiedrības sociāli ekonomiskā stratifikācija / Rīgas Tehniskā universitāte. Humanitārais inst. – Rīga, 2000. – 14. lpp.

⁶⁰ Kultūrpolitika Latvijā: kultūras attīstības politika Eiropas Padomes dalībvalstīs: nacionālais ziņojums / sast. P. Laķis, V. Avotiņš, R. Čaupova; tulk. P. Bankovskis; priekšv. aut. R. Umblīja. – Rīga, 1998. – 132. lpp.

⁶¹ Eko U. Rozes vārds. – Rīga: J. Rozes apgāds, 1998. – 697 lpp.

⁶² Tīrons U. Dievi mājās // Rīgas Laiks. – Nr. 2 (1997), 26. lpp.

⁶³ Ortega i Gasetis H. Bibliotekāra misija / tulk. A. Puriņa // Bibliotekārs un lasītājs. – Rīga, 1991. – 117. lpp.

⁶⁴ Raudive K. Pārpersonīgais un personīgais. – Rīga: Oferte, 1992. – 99. lpp.

⁶⁵ Apīnis A. Grāmata un latviešu sabiedrība līdz 19. gs vidum. – Rīga: Liesma, 1991. – 24. lpp.

⁶⁶ Gidenss E. Sabiedrības veidošanās. – Rīga: AGB, 1999. – 272. lpp.

kuras kādā konkrētā vēstures posmā nav pieprasītas vai ir aizliegtas. Tādējādi jāatzīst, ka zināšanu saglabāšana uzskatāma par būtiskāko no trim minētajiem grāmatas uzdevumiem.

Ar abiem iepriekšējiem uzdevumiem ir cieši saistīts grāmatas uzdevums *popularizēt zināšanas*. Šis uzdevums grāmatai tiek izvirzīts kā līdzeklim, ar kuru nodrošināt ideju un zināšanu publicitāti, realizēt garīgās dzīves vērtības (patiesumu, daiļo, labo) u. tml. Zināšanu publicitāte, konstatējis A. Apīnis, rosina sabiedrību aktīvi ietekmēt grāmatniecības procesus, un tādā veidā grāmata «ar laiku atbrīvojas no iniciatoru šaurās programmas – ierobežotajiem nolūkiem, sāk kalpot visas sabiedrības interesēm».⁶⁷

Apkopojot socioloģiskā pētījuma rezultātus, kas izdarīts 90. gadu beigās, var secināt, ka sabiedrības sociālo grupu prasības pēc grāmatas ir atkarīgas no dažādiem faktoriem (piemēram, lasītāja vecums, izglītība, nodarbošanās, sabiedriskā aktivitāte, brīvais laiks).⁶⁸ Tomēr motivācija grāmatas – iespieddarba uzdevumam popularizēt zināšanas pamatojas grāmatas – kultūras un sociālās vides fenomena gnozeoloģiskajā izpratnē. Grāmata veic šo uzdevumu, ieņemot konkrētu vietu izziņas procesā, kas ir sabiedrības kopumā un ikviena tās locekļa eksistences sastāvdaļa.

Minēto uzdevumu realizācijā notiek grāmatas nestās informācijas recepcija sabiedrībā (pieņemšana vai nepieņemšana, pārvērtēšana, iekļaušana agrākajā uzskatu sistēmās vai jaunu atziņu pamatos). Tieši šādā recepcijā, pēc A. Apīņa atzinuma, atklājas pašas grāmatas īstais nozīmīgums.⁶⁹

Grāmatas sociālās funkcijas

Grāmatas un sabiedrības mijiedarbību raksturo grāmatas loma sabiedrībā – tās sociālās funkcijas. Varam runāt par funkcijām, kuras ir aktuālas kādā konkrētā kultūras sistēmā (piemēram, latviešu grāmatas sociālās funkcijas), kā arī par vispārīgām funkcijām, kuras vērojamas dažādās kultūras sistēmās.

Konstantīna Karuļa, Ojāra Zandera, Jāņa Misiņa u. c. autoru pētījumos, kas veltīti latviešu grāmatniecības vēsturei, plašāk analizēta grāmatu ražošanas, izplatīšanas, glabāšanas un lietošanas attīstība un konkrētie vēsturiskie apstākļi. Grāmatzinātnieks A. Apīnis līdzās šiem aspektiem detalizētāk ir pētījis arī grāmatas un sabiedrības attiecību teorētiskos jautājumus, raksturojot latviešu grāmatas sociālās funkcijas.

Pētījumā «Grāmata un latviešu sabiedrība līdz 19. gs. vidum» latviešu grāmatai 18.–19. gs. mijā A. Apīnis akcentē šādas sociālās funkcijas:

⁶⁷ Apīnis A. Grāmata un latviešu sabiedrība līdz 19. gs vidum. – Rīga: Liesma, 1991. – 24. lpp.

⁶⁸ Grāmatas Latvijas iedzīvotāju kultūras vērtību sistēmā: Latvijas iedzīvotāju aptauja: marts, 1997 / Baltijas datu nams. – [Rīga, 1997]. – 63 lpp.

⁶⁹ Apīnis A. Grāmata un latviešu sabiedrība ... – 5.–6. lpp.

- 1) sociālās kontroles funkcija, kas raksturo iespiesto darbu autoru – vācu mācītāju, poļu garīdzniecības vēlmi realitāti interpretēt valdošās virsotnes interešu garā;
- 2) lasītāju socializācijas funkcija – progresīvāk vērtējama autoru iniciatīva lasītāju apmācīt, audzināt, aksioloģiski orientēt sociāli vēlamā vērtību sistēmā;
- 3) praktiskās darbības optimizēšanas un organizēšanas funkcija, piedāvājot lasītājiem padomus un praktiskus norādījumus sadzīves vajadzībām;
- 4) modelējošā funkcija (akcentēta kā viena no pozitīvākajām minētā laika posma latviešu grāmatas funkcijām), kas organizē īstenības modeļa izveidi sabiedrības apziņā, t. i., īstenības dotumu apjēgšanu, vispārināšanu, sistematizēšanu;
- 5) domāšanas kultūras un mākslinieciskās gaumes izveides funkcija, kura ir mazāk apzināti iecerēta, vairāk kā pavadparādība.

Pie uzskaitījuma jāpiebilst, ka A. Apīnis uzsver divas tēzes: 1) grāmata ir polifunkcionāla, tādēļ viens teksts (informācija) var pildīt vairākas funkcijas; 2) grāmatas funkcionēšanu regulē arī tās adresāta attieksme, piemēram, vēlēšanās vai nevēlēšanās pieņemt informāciju.⁷⁰

Latviešu grāmatas vēstures pētījumi liecina, ka minētajām funkcijām laika ritējumā ir mainīga aktualitāte. Funkciju dominantes ir atkarīgas arī no grāmatu veidotājiem un mērķauditorijas.

Atgriežoties pie apskatītajiem jautājumiem par grāmatas jēdziena izpratni gnozeoloģijā un aksioloģijā, jāsecina, ka latviešu grāmata pilda arī tādas sociālās funkcijas, kuras grāmatai kā sociālam fenomenam konstatējamas dažādās kultūras sistēmās un ir raksturojamas kā vispārīgas:

- 1) gnozeoloģiskā funkcija, kuru realizējot, grāmata iesaistās personības izkopšanā (mācīties, izziņāt) un pilda uzdevumus (zināšanu saglabāšana un zināšanu popularizēšana);
- 2) ētiskā funkcija, kas atbalsta sabiedrības vērtību hierarhijas veidošanos;
- 3) estētiskā funkcija, kuru realizējot, grāmata apmierina sociālās vajadzības pēc skaistā (piemēram, grāmata kā mākslas darbs);
- 4) hedoniskā funkcija, kas atbalsta sabiedrības hedonisko vajadzību apmierināšanu – tieksmi panākt pozitīvu emocionālo stāvokli (ar šo funkciju sasaucas emocionāli komunikatīvā lasīšanas funkcija, kuru latviešu grāmatas gadījumā realizēja gan reliģiskā literatūra, gan daiļliteratūra, dodot iespēju lasītājam izlādēt ikdienas spriedzi un kompensēt nepietiekamo emocionālo apmierinājumu).⁷¹

Būtiski ir uzsvērt, ka vispārīgās grāmatas sociālās funkcijas sasaucas ar funkcijām, kuras realizē kultūra kā sarežģīta sociālā sistēma kopumā. Pasaules veseluma izprašana, pirm pieredzes – kopīgo sakņu apzināšana, attieksmes veidošana pret dabu, tikumiskām un estētiskām vērtībām

⁷⁰ Apīnis A. Grāmata un latviešu sabiedrība līdz 19. gs vidum. – Rīga: Liesma, 1991. – 123. lpp.

⁷¹ Apīnis A. Grāmata un latviešu sabiedrība ... – 135. lpp.

u. tml. ir procesi, kuri nosaka kultūratniecības – kultūras eksistences pamatnosacījumu (cilvēka pasaules un kultūras saskarsmi sīkāk pētījusi filozofe E. Buceniece⁷²).

Grāmatas personīgās funkcijas

20. gs. filozofija par cilvēku (antropoloģiskā filozofija) min vairākas cilvēka pamatstruktūras, kas radušās ne tikai dabiskās attīstības, bet arī kultūrpastāvēšanas rezultātā, – teorētiskās izziņas spēja, brīva apzināšanās, atvērtība pasaulei, tieksme pētīt un izziņāt būtību, individualitāte u. tml. Ievadot ētikas jautājumu izklāstu, filozofe Skaidrīte Lasmane atzīmē, ka viena no cilvēkizpratnes tēzēm ir: «cilvēks ir būtne, kura rada un kuru rada kultūra».⁷³ Jautājums par grāmatu un indivīdu tādējādi ir mēģinājums raksturot grāmatas vietu šajā radīšanas procesā, protams, pieņemot nosacījumu, ka cilvēks vispār grāmatas lasa.

Grāmatas personīgās funkcijas, kuras lasīšanas procesā realizē katrs cilvēks individuāli, ir saistāmas ar sabiedrības locekļu – personību vajadzībām.

Analizējot vajadzības kā personības aktivitātes avotu un vajadzību attīstību, psihologs Aleksejs Vorobjovs līdzās citiem iedalījuma principiem min zemākā un augstākā līmeņa vajadzības. Zemākais līmenis ir bioloģiskās un psihofizioloģiskās vajadzības. Šajā līmenī notiek pašpietiekama hedonisko (baudas) vajadzību, emocionālā piesātinājuma, enerģijas atjaunošanas, pašsaglabāšanās vajadzību apmierināšana.⁷⁴ Neapšaubāmi, ka lasīšanas procesā cilvēks gūst gan baudu, gan emocionālo piesātinājumu, tomēr grāmatas nozīmīgākā vieta ir cilvēku augstāko vajadzību struktūrā, kas stimulē personības aktivitāti izziņas un pilnveides virzienā.

Grāmatas personīgās funkcijas ir apmierināt tādas augstākā līmeņa vajadzības kā:

- 1) dzīves jēgas vajadzība, kas saistīta ar apzinātu dzīves pamatmērķi, ideāliem un vērtību sistēmu;
- 2) vajadzība būt personībai, kas izpaužas cilvēka pašizteikšanās, pašaktualizācijas tieksmēs un tendencē sniegt informāciju par savu individualitāti citai personībai;
- 3) estētiskās vajadzības, kas izpaužas personības tieksmē pēc saskares ar skaisto;
- 4) tikumiskās vajadzības, kas saistītas ar nepieciešamību iepazīt, pieņemt un ievērot sabiedrībā pastāvošās uzvedības normas.

Lai grāmata varētu realizēt personīgās funkcijas, viens no nosacījumiem ir tās saprašana. Meklējot atbildes uz daudzajiem ar saprašanu saistītajiem jautājumiem, filozofe Maija Kūle secina, ka ir noteiktas psiholoģiskās, sociālās un kultūrvēsturiskās likumsakarības, kuras pavada uztveri un

⁷² Kultūra un cilvēka pasaules veselums // Saprāts nav ilūzija: Rietumu filozofija modernisma situācijā / E. Buceniece. – Rīga: Pētergailis, 1999. – 151.–157. lpp.

⁷³ Ētika: (jautājumi, risinājumi, atzinumi) / S. Lasmane, A. Milts, A. Rubenis. – 2. izd. – Rīga: Zvaigzne, 1993. – 9. lpp.

⁷⁴ Vorobjovs A. Psiholoģijas pamati / tulk. A. Kudiņš. – Rīga: Māc. apg., 1996. – 160. lpp.

saprašānu, to skaitā, cilvēka dzīves pieredze un piederība pie kultūrvēsturiskās tradīcijas. «Cilvēka dabai neatbilst pilnīgi vienāda, unificēta saprašāna. Tā ir pretrunā arī ar apziņas kultūrvēsturiskās nosacītības faktu, katra indivīda unikalitāti».⁷⁵

Runājot par grāmatu «hermeneitiskā riņķa» paradoksa sakarā, M. Kūle uzsver, ka grāmata ir jēgas nesēja, turklāt grāmatai kā jēgpilnai kultūras parādībai piemīt «savdabīga eksistences forma: tā pastāv saistībā un atkarībā no uztverošā subjekta – lasītāja».⁷⁶ Grāmata pati par sevi ir tikai apdrukāts papīrs, kas iegūst nozīmi mijiedarbībā ar lasītāju, un, kā atzīmē O. Zanders, «grāmatas tālākais liktenis nereti ir lasītāja rokās».⁷⁷ «Ir daudz un maz lasītas grāmatas; vienas lasa rakstnieka dzīves laikā; citas – pēc viņa nāves. Bet grāmatas, kuras neviens nelasa, neeksistē», pārdomās par cilvēku un grāmatu secina rakstniece un filozofe Zenta Mauriņa.⁷⁸ Tādējādi saprotams, ka grāmatas polifunkcionalitāte, kas ir raksturīga sociālo funkciju gadījumā, izpaužas arī, realizējot personīgās funkcijas.

* * *

Mērķis pētījumam par latviešu kalendāru rašanos un attīstību konkrētos kultūrvēsturiskos apstākļos (secinājumi detalizēti apskatīti pētījuma 3. daļā) ir meklēt atbildes uz jautājumiem: vai latviešu grāmatu kalendāri ir uzskatāmi par kultūras un sociālās vides fenomenu? vai tajos saskatāmas gnozeoloģiskās un aksioloģiskās iezīmes, kas piemīt grāmatai sabiedrībā? vai tie pilda uzdevumus un realizē sociālās un personīgās funkcijas, kas raksturīgas sistēmai «grāmata–indivīds–sabiedrība»?

Kalendāru vieta izziņā (gnozeoloģiskā izpratne), to nozīme kultūras veidošanas procesos (aksioloģiskā izpratne) – tradīciju saglabāšanā un jaunrades izvēršanā, kā arī to komunikatīva loma cilvēku saskarsmes uzturēšanā un sabiedriskās domas veidošanā vērtēta, analizējot kalendāru satura kvalitāti un tematiku.

Kalendāru un sabiedrības attiecības, to uzdevumi, sociālās un personīgās funkcijas raksturotas, pētot izdevēju un sastādītāju ieceres, kalendāru lietotāju attieksmi pret šiem iespieddarbiem, kā arī speciālistu vērtējumu, kas uzskatāmi atspoguļojas publikācijās preses izdevumos 18.–20. gadsimtā. Latviešu kalendāri tiek iesaistīti gan izglītības un kultūras politikas realizēšanā, gan zināšanu saglabāšanā un zināšanu popularizēšanā. Ar atšķirīgu literāro, māksliniecisko un poligrāfisko kvalitāti kalendāri realizē ētisko, estētisko un hedonisko funkciju, un atšķirīgs, pat radikāli noliedzošs ir to nozīmes vērtējums.

⁷⁵ Kūle M. Ceļš saprašānās labirintos / LPSR ZA Filozofijas un tiesību institūts. – Rīga: Zinātne, 1989. – 79. lpp.

⁷⁶ Kūle M. Ceļš saprašānās labirintos ... – 41. lpp.

⁷⁷ Zanders O. Grāmatas – tilti pāri laikam un telpai // Grāmatu Apskats. – Nr. 12 (1997), 18. lpp.

⁷⁸ Mauriņa Z. Dzīvesvieda. – Rīga: Avots, 1993. – 51. lpp.

Minētie jautājumi analizēti, ievērojot atbilstošā vēstures perioda kultūras sistēmas īpatnības (sabiedriski politisko situāciju, literatūras un grāmatniecības attīstības līmeni u. tml.), tādēļ ir iespējams izsekot, kā katrā kultūras sistēmā konkretizējas vispārīgie kalendāru uzdevumi un funkcijas.

1.3. Jautājuma izpētes pakāpe kalendārniecībā

Iepriekšējā nodaļā tika skaidroti jēdzieni ‘informācijas sistēma’, ‘bibliotēka’, uzmanību pievēršot sociālās informācijas funkcionēšanai sistēmā «kultūra–sabiedrība». Filozofiskajā izpratnē tika apskatīta grāmata kā sociālās un kultūras vides fenomens, – gan jēdziena plašākajā nozīmē (neatkarīgi no materiālās formas), gan šaurākajā nozīmē kā iespieddarbs ar konkrētiem uzdevumiem un funkcijām.

Šajā nodaļā analizēti analītiski apskati par latviešu kalendāriem kultūras, literatūras un grāmatniecības vēstures pētījumos, periodiskajā presē, kā arī bibliogrāfiskajos materiālos. Minētie publicējumi atspoguļo gan pētnieku viedokli par šo iespieddarbu veidu, gan iztīrājamo problēmu loku, tie konkretizē jautājuma izpētes pakāpi. Sīkāk pētīta pirmā publicētā – zināmā latviešu kalendāra datējuma problēma, kā arī lietotāju rīcībā šobrīd esošie npublicētie un publicētie bibliogrāfiskie materiāli par latviešu kalendāriem. Lai objektīvi izvērtētu latviešu kalendārus kā kultūras parādību, salīdzinoši analizēti pētījumi par saturā līdzīgiem vācu, britu un igauņu iespieddarbiem (analītiskās publikācijas, bibliogrāfijas u. tml.), kā arī šo tautu kalendāri dažādos vēsturiskos periodos. Minēto tautu kalendārniecība apskatīta vairāku iemeslu dēļ: 1) kultūrvēsturiskās kopsakarības (Vidzeme, Kurzeme un Igaunija veidoja vienu kultūras areālu; tas bija pakļauts ilgstošai vācu kultūras ietekmei, kas norisinājās aptuveni vienādos vēsturiskos apstākļos); 2) kalendārniecības attīstības līmenis un izpētes pakāpe (britu kultūra ir viens no lielas nācijas kultūras secīgas attīstības piemēriem, kalendāri angļu valodā ir vieni no senākajiem Eiropā, turklāt tie reģistrēti nacionālās bibliogrāfijas rādītājos un no dažādiem viedokļiem pētīti daudzskaitlīgos monogrāfiskos izdevumos).

1.3.1. Viedokļi un vērtējumi latviešu kalendārniecībā

Grāmatniecība – kompleksa zinātne par grāmatu ražošanu, izplatīšanu, glabāšanu un izmantošanu sabiedrībā – gan Latvijā, gan ārzemēs savā uzmanības lokā arvien ir paturējusi kalendārus. Latviešu grāmatniecībā minēta pat īpaša nozare *kalendārniecība*, kuras izpētes priekšmets ir dažādu tipu kalendāri. Jautājumi par kalendāriem (to rašanos un attīstību, izdošanu

un izplatīšanu, saturu u. tml.) apskatīti gan kultūras un literatūras vēstures pētījumos, gan atsevišķās grāmatniecības tēmai veltītās publikācijās. Viedokļi un vērtējumi apkopoti, analizējot:

- 1) apskatus par latviešu kalendāriem kultūras un literatūras vēstures daudzsējumu izdevumos (T. Zeiferts «Latviešu rakstniecības vēsture: 2 daļās», Rīga, 1927–1930; L. Bērziņš «Latviešu literatūras vēsture: 3 daļās», Rīga, 1935; A. Johansons «Latviešu literatūra: no viduslaikiem līdz 1940. gadam: 2 grāmatās», Stokholma, 1953; A. Johansons «Latvijas kultūras vēsture: 1710–1800», Rīga, 1975; «Latviešu literatūras vēsture: 6 sējumos», Rīga, 1959–1962; «Latviešu literatūras vēsture: 3 sējumos», Rīga, 1998–2000);
- 2) literatūras, grāmatniecības un dabaszinātņu vēsturnieku publikācijas (J. Zēvers «Vecākais kalendars latviešu valodā»; J. Misiņš «Vecākais kalendārs latviešu valodā»; J. Misiņš «No viņu augļiem būs jums viņus pazīt»; T. Zeiferts «Atskats uz latviešu kalendārniecību»; Ā. Alunāns «Gaudi un ziedi: kāds vārds par mūsu kalendāriem»; A. Valters, J. Rapa. «Balsis iz publikas: kalendāru lietā»; O. Zanders «Latviešu kalendāru pirmssākumi»; I. Rabinovičs «No laika rēķinu vēstures»).

1. Viedokļi par latviešu kalendāriem, kas izteikti apjomīgajos literatūras un kultūras vēstures pētījumos, skar sekojošu problēmu loku:

- 1) kalendāru rašanās priekšnoteikumi un to nozīme citu iespieddarbu vidū;
- 2) kalendāru loma lietotāju sadzīvē.

Latviešu kalendāru rašanās laiku un nozīmi iespieddarbu klāstā raksturo Andrejs Johansons, aplūkojot literāros procesus 18. un 19. gadsimtā:

«Līdztekus iepriekš aplūkotajām literārām parādībām 18. gs. beigās un 19. gs. pirmajā pusē, gan ļoti gausi, sāka veidoties arī latviešu periodika. Par pašiem pirmajiem periodiskajiem izdevumiem var uzlūkot kalendārus, sākot apmēram ar 18. gs. vidu. [...] Tas ir vēls sākums, ja atceramies, ka pirmais pastāvīgais Rīgas kalendārs vāciski iespiests 1554. gadā.»⁷⁹

A. Johansons norāda arī uz kalendāru veidotāju nolūkiem un to saturu:

«18. gs. otrā pusē iezīmējas periodikas sākumi – kalendāri, burtnīcās publicēts medicīnisku rakstu krājums, beidzot žurnāls, bet to diapazons bija visai šaurs. Tie sniedza vienīgi materiālu, kas vāciskā skatījumā šķita derīgs un piemērots latviešu dzimtcilvēkiem. Aktualitāšu minimumu ietilpināja kalendāros; par kārtēju informāciju kaut cik plašākā nozīmē nebija runas».⁸⁰

Prof. Ludis Bērziņš, analizējot latviešu literatūras procesus 18. gadsimtā, secina, ka «latviešu pirmā periodika radās kā apgaismības gadsimteņa atbalss Latvijā», un min tādus pirmos

⁷⁹ Johansons A. Latviešu literatūra: no viduslaikiem līdz 1940. gadam: 2 grāmatās. – Stokholma: Trīs Zvaigznes, 1953. – 1. grām.: viduslaiki – J. Zvaigznīte, 57. lpp.

⁸⁰ Johansons A. Latvijas kultūras vēsture: 1710–1800. – Stokholma: Daugava, 1975. – 68. lpp.

periodiskos izdevumus kā avīzi «Latviešu Avīzes», žurnālu «Latviska Gada Grāmata». Pieminēts tiek arī kalendārs «Latviešu laika grāmata», plašāk neanalizējot šo iespieddarbu veidu.⁸¹

20. gs. 50.–60. gados publicētajā literatūras vēsturē izteikts viedoklis par latviešu kalendāru rašanās laiku, minēti arī tapšanas priekšnoteikumi:

«... Kalendāri ir pirmie periodiskie izdevumi latviešu valodā. Tie vispirms sākuši iznākt Kurzemē 18. gs. 50. gados. Pamatota šķiet J. Niedras doma, kas saista kalendāru rašanos ar ekonomiskās dzīves attīstību: muižas bija ļoti ieinteresētas gada tirgu attīstībā un kalendāri deva iespēju izziņot tirgu sarakstu. [...] Kalendāri ar laiku ieguva plašu izplatību. Daudzās mājās tā bija vienīgā grāmata.»⁸²

T. Zeiferts, raksturojot latviešu kalendāru attīstību pēc dzimtbūšanas atcelšanas (1817. gadā – Kurzemē, 1819. gadā – Vidzemē, 1861. gadā – Latgalē), norāda:

«Pēc dzimtbūšanas atcēluma latviešu dzīvei pamazām atsvabinoties un paplašinoties, radās vajadzība pēc dažāžādiem rakstiem. Savs kalendars tika nepieciešams katrā mājā.»⁸³

Jaunākajā latviešu literatūras vēstures pētījumā par latviešu kalendāru nozīmi atzīmēts sekojošais:

«...Gadu desmitiem ilgi kalendāros iespīesties stāstiņi un dzeja bija latviešu mājās vienīgā laicīga satura literatūra. Labus vārdus par kalendāriem savās bērniības atmiņās ir teikuši ne tikai 19. gadsimta literāti A. Leitāns, E. Dinsbergs, bet arī Doku Atis, J. Jaunsudrabiņš un citi.»⁸⁴

Savu redzējumu par latviešu kalendāru vietu lietotāju sadzīvē ir raksturojuši visi minētie autori. Kopējo nostādni atspoguļo A. Johansona secinājumi:

«Latviešu kalendāriem, sevišķi visu 19. gadsimtu, bija liela nozīme nevien kā dažādu praktisku zināšanu izplatītājiem, bet arī kā literāru interešu modinātājiem visplašākās aprindās: blakus dažiem garīgiem rakstiem kalendārs nereti bija vienīgā zemnieku mājās atrodamā grāmata. [...] Latviešu agrīnā periodika saistās ar apgaismotāju centieniem sniegt ļaudīm derīgas zināšanas, lai tā veicinātu vispārējo labklājību.»⁸⁵

Kā liecina iepriekš aplūkotie literatūras un kultūras vēstures pētījumos izteiktie viedokļi, latviešu kalendāru tapšanai bija gan ekonomiskie (tirdzniecības aktivizēšanās), gan politiskie (dzimtbūšanas atcelšana, apgaismība) priekšnoteikumi. Tie uzskatāmi par pirmajiem periodiskajiem izdevumiem latviešu valodā. Tie daudzviet bija vienīgā laicīga satura literatūra latviešu mājās.

⁸¹ Latviešu literatūras vēsture: 3 daļās / virsred. prof. Dr. phil. h. c. L. Bērziņš; red. K. Egle, K. Kārklīņš, Z. Mauriņa. – Rīga: Literatūra, 1935. – 2. d., 136. lpp.

⁸² Latviešu literatūras vēsture: 5 sējumos / LPSR ZA Valodas un literatūras institūts. – Rīga: LPSR ZA izdevniecība, 1959. – 1. sēj.: Latviešu folklorā, literatūra līdz 19. gs. vidum, 462. lpp.

⁸³ Zeiferts T. Latviešu rakstniecības vēsture: 2 daļās. – 2. papild. izd. – Rīga: A. Gulbis, 1927. – 1. d., 338. lpp.

⁸⁴ Latviešu literatūras vēsture: 3 sējumos / LZA Literatūras, folkloras un mākslas institūts. – Rīga: Zvaigzne ABC, 1998. – 1. sēj.: No rakstītā vārda sākumiem līdz 1918. gadam, 65. lpp.

⁸⁵ Johansons A. Latviešu literatūra: no viduslaikiem līdz 1940. gadam: 2 grāmatās. – Stokholma: Trīs Zvaigznes, 1953. – 1. grām.: viduslaiki – J. Zvaigznīte, 58. lpp.

2. Viedokļi par latviešu kalendāriem, kas izteikti grāmatniecības vēsturnieku publikācijās, attiecas uz sekojošu problēmu loku:

- 1) latviešu kalendāru literārie paraugi;
- 2) kalendāru nozīme latviešu grāmatniecībā;
- 3) kalendāru satura tematika;
- 4) kalendāru kvalitātes vērtējums.

Pētot Kurzemes meteorologa un astrologa Georga Krīgera gaitas 17. gadsimtā, astronomijas vēsturnieks Īzaks Rabinovičs raksturo G. Krīgera kopš 1681. gada regulāri izdoto vācu «Kurzemes kalendāru», kuru ar 1693. gadu sāka iespiest Jelgavā. Autors analizē G. Krīgera un viņa dēla – Georga Vilhelma Krīgera līdz 1759. gadam izdotā vācu kalendāra satura struktūru un tematiku. I. Rabinovičs norāda:

«Ar Georga Vilhelma Krīgera vārdu saistīta arī latviešu kalendāra izdošana. Par viņa līdzdalību šajā pasākumā liecina tas, ka Kurzemes latviešu kalendāru pirmajos izdevumos tika iespiesta klīšeja no G. Krīgera Kurzemes kalendāra. Arī sakārtojuma un tehniskā izpildījuma ziņā tie ir visai līdzīgi viens otram. Tāpat kā Krīgera kalendārs, arī latviešu kalendārs, kas pēc kāda laika ieguva nosaukumu “Jaunā un Vecā Latviešu Laiku–Grāmata”, iespiests divās krāsās. Pēc G. Krīgera kalendāra parauga veidots arī Mēness stāvokļa raksturojums attiecībā pret zodiaka zīmēm. [...] “Jaunās un Vecās Latviešu Laiku–Grāmatas” tekstā mēs sastopam arī citas astronomiska satura ziņas, piemēram, norādījumus par gaidāmiem Mēness un Saules aptumsumiem. Tādā kārtā jāsecina, ka šo izdevumu varētu uzskatīt par latviešu astronomiskās izglītības sākumu.»⁸⁶

Plašākais analītiskais pētījums par latviešu kalendāriem ir T. Zeiferta 1913. gada publikācija «Atskats uz latviešu kalendārniecību: simtspiecdesmit gadu piemiņai». Autors secina:

«Latviešu kalendāram, kā redzams no paša iesākuma, nav šaura dienu rādītāja nozīme. Tas grib būt patiesi laiku un notikušu lietu grāmata. Tas izpilda laikraksta, hronikas, populārzinātnisku un beletristisku rakstu krājuma vietu. [...] Pie latviešiem kalendārs spēlē tādu lomu kā retā kādā citā tautā. Viņu sevišķie apstākļi, viņu dzīves šaurība, atkarība, daudzkārtējie spaidi to ir darījuši, ka viņu vidū tam bija jāietilpst kalendārniecībā, kas citur parādījās grāmatās, avižniecībā, statistiskos, publicistiskos un citos izdevumos. Tāpēc šī kalendāru dažādība un bagātība.»⁸⁷

Kalendāru nozīme un izplatība sabiedrībā nosaka izdevēju pienākumu rūpēties par «krietnu» kalendāru veidošanu. Šāds viedoklis ir Jānim Misiņam 1915. gadā:

«Kalendāri tak ir mums, latviešiem, viena no visnepieciešamākajām grāmatām, kas, tāpat kā Bībele un Dziesmu grāmata, netrūkst nevienā mājā.»⁸⁸

Kalendārniecībai veltītajās publikācijās uzmanība pievērsta kalendāru saturam. Ieskats latviešu kalendāru tematikā rodams Ā. Alunāna, J. Zēvera⁸⁹, O. Zandera, J. Misiņa, T. Zeiferta

⁸⁶ Rabinovičs I. No laika rēķinu vēstures / Latvijas PSR Zinātņu akadēmija. Astrofizikas laboratorija. – Rīga: Zinātne, 1967. – 81. lpp.

⁸⁷ Teodors [Zeiferts T.] Atskats uz latviešu kalendārniecību: (simtspiecdesmit gadu piemiņai) // Druva. – Nr. 10 (1913), 1139., 1148. lpp.

⁸⁸ Aizkrācnieks [Misiņš J.] No viņu augļiem būs jums viņus pazīt: kāds vārds par mūsu kalendāriem // Dzimtenes Vēstnesis. – Nr. 331 (1915, 17. dec.), 2. lpp.

publikācijās. Latviešu kalendāros kopā ar vispārīgo nodaļu (tajā iekļaujams kalendārijs, fakti praktiskajā astronomijā, meteoroloģijā, politikā un valsts pārvaldē u. tml.) ir pielikumi, kuru saturu bieži nosaka kalendāra mērķauditorija. Piemēram, strādnieku kalendāros ievērojama vieta ir tulkotajai marksistiskajai literatūrai, vispārīgajos kalendāros – proporcionāli daudz ziņu un praktisku padomu saimniecībā, medicīnā, zobgala kalendāros – humoristiska un satīriskā proza, dzeja, aforismi u. tml.

Aprakstot latviešu kalendāru nozīmi, satura tematiku raksturo O. Zanders:

«Tie ir pirmās plašākām tautas masām domātās laicīgās grāmatas, kuru nozīme neaprobežojas tikai ar atbrīvošanos no baznīcas aizbildniecības laika skaitīšanā. Kalendāros bija atrodamī pirmie agrotehniskie padomi, pamācības medicīnā un veterinārijā, priekšraksti bērnu audzināšanā un pamudinājumi iegādāties grāmatas, nelieli vēsturiski, ģeogrāfiski apraksti un beletristika.»⁹⁰

Analizējot kalendārniecības jautājumus, publikācijās vērtēta kalendāru kvalitāte. Atsevišķās publikācijā kritizēts kalendāru poligrāfiskais izpildījums. Piemēram, Ādolfa Alunāna viedoklis par «Latviešu tautas kalendāru» 1885. gadam:

«Es saku – daudz klīstera izgājis, jo mana eksemplāra vāks apklīsterēts ar otru, mazāku, raibu vāku ar kalendāra nosaukumu un šim otram vākam atkal uzklīsterēta zedele ar gada skaitli 1885. Šīs īpašības dēļ kalendārs gauži uzteicams, jo viņš gribot negribot izpilda arī barometra pienākumu. Līdz nāk mitrs laiks, tad mana eksemplāra vāks sāk raustīties un locīties, viņš uzpampst, briest, knikšķ un knakšķ, otrais vāks taisās šķirties no pirmā un zedele ar gada skaitli plivinājas kā karogs, kad lielskungs mājās. Bet līdz uznāk salna, tad klīsteris paliek atkal ciets un kalendārs saraujas kā ezis.»⁹¹

Grāmatniecības darbinieku kritiku izpelnās arī lielais skaits Pirmā pasaules kara laikā izdoto kalendāru. 1915. gadā J. Misiņš raksta:

«Tie ir mūsu sēnalu literatūras – makulatūras fabrikanti, kuri jau vairākus gadus ik rudeni izdod latviešu kalendārus, pa desmitiem tūkstošiem nodrukādami uz ietinamā papīra loksni biezu kalendāriju un kā pielikumu līdzī dodami agrāko gadu kalendāru pielikumus un dažādas “burtnīcas” – grāmatu tirgus atkritumus, kuru vērtība ir 40 kapeikas pudā.»⁹²

Publikāciju autori atzīmē literāro zādzību gadījumus, kā arī iecienītu, tautā pazīstamu izdevēju un izplatītāju vārdu nelietīgu izmantošanu. A. Valters un J. Rapa norāda:

«Drīzumā sāksies atkal kalendāru plūdi. Šo izdevumu mums ir pat vairāk nekā vajag: pēdējos gados [ap 1914. gadu] iznāk ap 50 dažādi kalendāri, daudzus vietējos nemaz līdzī neskaitot. [...] Par nožēlošanu lielākā daļa ir mazvērtīgi

⁸⁹ Dobelnieks [Alunāns Ā.] Graudi un ziedi: kāds vārds par mūsu kalendāriem // Balss. – Nr. 50 (1884, 12. dec.), 1.–4. lpp.; Zēvers J. Vecākais kalendārs latviešu valodā // Izglītības Ministrijas Mēnešraksts. – Nr. 9 (1922), 897.–901. lpp.

⁹⁰ Zanders O. Latviešu kalendāru pirmssākumi // Dabas un vēstures kalendārs 1981. gadam. – Rīga: Zinātne, 1980. – 291. lpp.

⁹¹ Dobelnieks. [Alunāns Ā.] Graudi un ziedi: kāds vārds par mūsu kalendāriem // Balss. – Nr. 50 (1884, 12. dec.), 3. lpp.

⁹² Aizkrācnieks [Misiņš J.] No viņu augļiem būs jums viņus pazīt: kāds vārds par mūsu kalendāriem // Dzimtenes Vēstnesis. – Nr. 331 (1915, 17. dec.), 1. lpp.

ražojumi. [...] Atrodam par vajadzīgu paskaidrot, ka šie izdevumi [Orlovska kunga ražojumi] mūsu grāmatu tirgotavās nav un nebūs atrodami, un mēs tos neņemsimies izplatīt.»⁹³

Taču katrā publikācijā ir uzteikti kalendāri, kuri «gadu desmitiem, pat simtiem tautā iesakņojušies», piemēram, Vilhelma Ferdinanda Hekera «Vidzemes kalendārs» (1781–1939), Johana Frīdriha Stefenhāgena «Jauna un veca latviešu laiku un notikušu lietu grāmata» (1761–1924), Ernsta Platesa «Vidzemes laika grāmata» (1860–1915) u. c.

* * *

Analizētās literatūras, kultūras, grāmatniecības speciālistu publikācijas raksturo jautājuma izpētes pakāpi. Kā liecina piemēri, speciālistu viedokļi skar nozīmīgu problēmu loku: skaidroti latviešu kalendāru rašanās priekšnoteikumi un literārie paraugi, to vieta citu iespieddarbu klāstā un loma lietotāju sadzīvē; minēta kalendāru tematika; vērtēta kalendāru kvalitāte un nozīme latviešu grāmatniecībā.

Taču jāatzīmē, ka minētie jautājumi pētnieku redzes lokā nonākuši epizodiski. Dažas analītiskas publikācijas, vairāku kalendāru raksturojums vai atsauksmes un kritika par konkrētiem kalendāriem periodikā, atsevišķi fakti (galvenokārt sakarā ar periodisko izdevumu vēsturi vai pirmā kalendāra datējumu) literatūras un kultūras vēstures daudzstājumu izdevumos. Nav monogrāfisku pētījumu latviešu kalendārniecībā par dažādu kalendāru tipu, kā arī tematisko grupu rašanos un vēsturisko attīstību.

Tādējādi pētījuma grāmatzinātniskā novitāte ir sistemātisks visu 18.–20. gs. latviešu grāmatu kalendāru bibliogrāfiskajā materiālā balstīts vērtējums, kalendāru satura un tematikas analīze, kalendāru lietotāju viedokļu apkopojums, kas raksturo latviešu grāmatu kalendāru nozīmi Latvijas kultūras vēsturē.

Pirmā latviešu kalendāra datējuma problēma

No visām publikācijās apskatītajām problēmām īpaši jāizdala jautājums par pirmā latviešu kalendāra datējumu. Pirmā kalendāra publicēšanas gads ir hronoloģiskā robeža gan bibliogrāfiskajā līdzeklī apkopotajiem ierakstiem, gan pētījumā analizētajiem vēstures periodiem.

1852. gada «Latviešu Avīzēs» ir publicēta M. Vītiņa (arī Vītinga, Fītiņa) vēstule Latviešu draugu biedrībai. Autors raksta:

«Es atminos, ka es priekš vairāk kā 10 gadiem vienu itin vecu kalenderu redzēju, proties, no tā gada 1758, kuru to laiku dzīvodams Kursīšu mācītājs Krüger vārdā, bija sarakstījis un licis driķēt. Bet tas vēl nebija tas pirmais kalendārs, jo tanī tape vēl no pērnā 1757ta gada minēts, ka to tie ļaudis ar patikšanu esot uzņēmuši.»⁹⁴

⁹³ Valters A., Rapa J. un biedri. Balsis iz publikas: kalendāru lietā // Jaunā Dienas Lapa. – Nr. 246 (1914, 25. okt.), 4. lpp.

⁹⁴ M. V. [Vītiņš M.] No latviešu veciem kalenderiem // Latviešu Avīzes. – Nr. 5 (1852, 31. janv.), 3. lpp.

Par pirmajiem latviešu kalendāriem «Latviešu Avīzēs» 1863. gadā raksta arī E. F. Šēnbergs:

«Manim laimēja mūsu draudzē T. pagastā vecu goda vīru, īstu grāmatu cienītāju, sanākt, kas teicās krājumu no vecām kalenderēm, dziesmu un sprediķu grāmatām turots, un aicināja mani viņu apmeklēt. Viņa mājās aiztapis, sāku gar grāmatu lādi kravāt un cilāt un – tavu prieku! Atradu riktīgi 3 kalenderes, kas pāri par 100 gadiem, proti no tiem gadiem: 1760, 1761 un 1762. Tā pirmā vēl ir labā mundierīnā, bet tām divām knapi vēl akots manāms.

[Kalendāra nosaukums]: “Zemnieku jeb Latviešu Laiku grāmata, us to 1760to gadu pēc tās svētās piedzimšanas mūsu kunga in Pestītāja Jēzus Kristus [..]”.⁹⁵

Atsaucoties uz ziņām, kas minētas gan 1831. gadā izdotajā K. E. Napjerska darbā «Chronologischer Konspect der lettischen Literatur von 1587 bis 1830», gan 1909. gadā izdotajā V. Plūdoņa «Latviešu literatūras vēstures» 2. daļā un citos avotos, 1922. gadā «Izglītības Ministrijas Mēnešrakstā» Dr. phil J. Zēvers norāda:

«Par vecāko kalendāru latviešu valodā uzskata 1763. gadā Jelgavā iznākušo «Laika grāmata», kuras pilnīgais titulis ir: “Jauna un Veca Latviešu Laiku un notikušu Lietu Grāmata uz to 1763. gadu, Pēc tās svētās piedzimšanas mūsu Kunga Jēzus Kristus [..]”.⁹⁶

Tālāk J. Zēvers raksta, ka, kārtojot *Kurländische Gesellschaft für Literatur und Kunst* bibliotēku, atklājis 1761. un 1762. gada kalendārus. Pētnieks apraksta to saturu, salīdzina ar vācu kalendāriem un secina:

«1761. gada “Laika grāmata” neuzrāda nekādu pazīmju, kas liecinātu, ka viņa ir pirmais kalendārs latviešu valodā. Varētu būt, ka atrodas kaut kur vēl vecāks eksemplārs. Bet, kamēr tāds nav atrasts, ir 1761. gada “Laika grāmata” jāuzskata par visvecāko kalendāru latviešu valodā. Tātad latviešu periodiskā literatūra iesākas ar 1761. gadu.»⁹⁷

Oponējot J. Zēveram un atsaucoties uz E. F. Šēnberga un M. Vītiņa publikācijām, J. Misiņš 1923. gadā raksta:

«Atrodu par vajadzīgu aizrādīt, ka ir jau sen pilnīgi drošas ziņas par kalendāru no 1760. gada un arī par tā pilnīgu tituli, kurš citāds nekā Dr. Zēvers domā. Bez tam ir ziņas, kaut gan ne visai plašas, par latviešu kalendāru no 1758. gada. [..] Tātad pēc šīm ziņām nu līdz šim varam 1758. gadu pieņemt kā mūsu periodiskās literatūras iesākumu, kamēr kāds vēlāks izdevums nav uzrādīts.»⁹⁸

Uz minētajiem materiāliem, kalendārus pieminot, atsaucas T. Zeiferts, L. Bērziņš, A. Johansons un citi autori literatūras un kultūras vēsturei veltītos izdevumos. Iepriekš izteiktie viedokļi apkopoti jaunākajā – 1998. gadā izdotajā «Latviešu literatūras vēsturē»:

«Latviešu valodā pirmie periodiskie klajā laistie izdevumi bija kalendāri. Pirmo reizi tie sākuši iznākt Kurzemē 18. gs. vidū. Domājams, ka vissenākais neatrastais kalendārs varētu būt datējams ar 1750. gadu un to sastādījis Kurzemes mācītājs G. V. Krīgers (šie kalendāri neparādās bibliogrāfiskās uzziņās, bet aprakstīti M. Vītiņa un

⁹⁵ E. F. S. [Šēnbergs E. F.] Kāds vārds par kalenderēm // *Latviešu Avīzes*. – Nr. 35 (1863, 29. aug.), 7. lpp.

⁹⁶ Dr. phil. J. Zēvers. Vecākais kalendārs latviešu valodā // *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts*. – Nr. 9 (1922), 897. lpp.

⁹⁷ Dr. phil. J. Zēvers. Vecākais kalendārs latviešu valodā ... – 900. lpp.

⁹⁸ Misiņš J. Vecākais kalendārs latviešu valodā // *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts*. – Nr. 10 (1923), 1149., 1150. lpp.

E. F. Šēnberga atmiņās). Pirmais līdz šim atrastais kalendārs “Jauna un veca latviešu laiku un notikušu lietu grāmata ..” paredzēts 1763. gadam.»⁹⁹

Tādējādi pirmā zināmā latviešu kalendāra publicēšanas gads ir gan 1750. gads (ievērots G. Šauruma npublicētajā kalendāru bibliogrāfijā), gan 1758. gads, kuru apstiprina J. Misiņš (respektēts publicētajā bibliogrāfiskajā kopkatalogā «Seniespiedumi latviešu valodā, 1525–1855»). Pirmais līdz šim atrastais kalendārs sastādīts 1763. gadam.

1.3.2. Bibliogrāfiskie materiāli par latviešu kalendāriem

Realizējot pētījuma bibliogrāfiskā virziena mērķi (izveidot konkrēta iespieddarbu veida – turpinājumizdevumu bibliografēšanas metodiku), par pamatu ņemti grāmatu kalendāri. Kalendāru mašīnlasāmas bibliografēšanas metodiskie jautājumi risināti, analizējot pieejamās npublicētās un publicētās bibliogrāfiskās ziņas par šiem izdevumiem. Latviešu grāmatu kalendāri no pirmā iespiestā/zināmā (1750. gadā) līdz 1919. gadam apkopoti Gustava Šauruma sastādītajā npublicētajā bibliogrāfiskajā rādītājā «Kalendāru bibliogrāfija»¹⁰⁰. Latviešu grāmatu kalendāri no pirmā iespiestā/zināmā (1758. gadā) līdz 1855. gadam bibliografēti publicētajā kopkatalogā «Seniespiedumi latviešu valodā, 1525–1855»¹⁰¹.

Gustava Šauruma npublicētā kalendāru bibliogrāfija

Rādītāju «Kalendāru bibliogrāfija» pēc 1939. gada sastādījis Rīgas pilsētas (Rātsnama) bibliotēkas direktors Gustavs Šaurums. Apjomīgajam pētījumam (495 lapas) ir divas daļas: pirmajā daļā apkopotas bibliogrāfiskas ziņas par apmēram 1850 latviešu kalendāru laidieniem no 1750. līdz 1916. gadam; otrajā daļā – 120 ierakstu par kalendāriem no 1917. līdz 1919. gadam. Bibliogrāfija ir mašīnrakstā, nav publicēta un glabājas Latvijas Akadēmiskās bibliotēkas Rokrakstu un reto grāmatu nodaļā.

Pētījums ir uzskatāms par darba sarakstu, kas izmantojams kā pamats plašākam bibliogrāfiskam rādītājam. G. Šaurums rādītāja sastādīšanu nav pabeidzis, kas arī izskaidro tajā konstatētās nepilnības. Rādītājam nav priekšvārda, kurā izklāstīti atlases un kārtošanas principi, kalendāru laidienu bibliogrāfiskie apraksti nav numurēti un materiālam nav nekādu palīgrādītāju. Starp ierakstiem ir atstātas baltas lapas papildinājumiem (vietām papildinājumi ierakstīti

⁹⁹ Latviešu literatūras vēsture: 3 sējumos / Latvijas ZA Literatūras, folkloras un mākslas institūts; redkol. V. Hausmanis u. c. – Rīga: Zvaigzne ABC, 1998– . – 1. sēj.: no rakstītā vārda sākumiem līdz 1918. gadam, 62. lpp.

¹⁰⁰ Šaurums G. Kalendāru bibliogrāfija: 1. d.: 1750–1916, 2. d.: 1917–1919. – Rīga: [pēc 1939]. – 495 lpp. – Mašīnraksts. LAB MR, Fonds: Šaurums, Gustavs. Glab. vien. 2, Inv. MRk 3428.

¹⁰¹ Seniespiedumi latviešu valodā, 1525–1855: kopkatalogs / izstrādājis autoru kolektīvs S. Šiško vadībā; zinātniskais red. A. Apīnis; Latvijas Nacionālā bibliotēka. – Rīga: LNB, 1999. – 840 lpp.

rokrakstā). Detalizēti kalendāru apraksti mijas ar reģistrētiem nosaukumiem, aiz kuriem atstāta vieta acīmredzot papildu ziņām. Šie laidieni nav bijuši autoram pieejami, viņš ir pieņēmis, ka tādi varētu eksistēt. Par nepieciešamību turpināt darbu liecina bibliogrāfiskajos ierakstos ietvertās informācijas nekoncekvence.

Bibliogrāfijā uzņemti pārsvarā grāmatu kalendāri, kuru saturā ir kalendārijs un pielikumi. Bibliogrāfiskie ieraksti kārtoti hronoloģiski; gada ietvaros – dažbrīd alfabētā, dažbrīd pēc nozīmības un/vai pēc tā, kurš kalendārs nokļuvis sastādītāja redzes lokā.

Atsevišķos gados minēti arī sienas un piezīmju kalendāri. Sienas kalendāri nav bibliogrāfiski aprakstīti – nav pievienotas identificēšanai nepieciešamās ziņas, ir tikai atvērts šķirklis (piem., pie 1892. gada «Seenas kalendars» bez tālāka izvērsuma). Piezīmju kalendāri bibliografēti ar norādi, ka saturā ir tikai kalendārijs, piemēram,

Kabatas Kalendere (Buscha) ... 1891. 30 lp. + baltas pap. lapas. 16°.
Saturs: Parastais kalendarijs.

vai

Kabatas Kalendars (Altberga) ... 1887. 32 lp. 16°.
Saturs: Parastais kalendarijs un sludinājumi.

Pirmais kalendārs bibliogrāfijā datēts ar 1750. gadu. G. Šaurums paskaidro savu viedokli par šo datējumu: «Mācītājs H. Baumanis savā “Latviešu bibliotēkas” manuskriptā raksta: “Pirms 1763. gada ir arī iznākuši latviešu kalendāri 1/16 loksnes lielumā Jelgavā pie J. H. Kestera, kas pa lielākai daļai sagatavoti no G. V. Krīgera, Zvārdes un Kursīšu mācītāja”. [...] Pieņemot 1750. gadu par kalendara sākumu, jāizrāda, ka tas ir vēlākais termiņš, un ļoti iespējams, ka tas sācis iznākt jau daudz agrāki.»¹⁰²

Kalendāru bibliogrāfisko aprakstu ievada unificētais nosaukums, kam rādītājā ir divējāda nozīme: 1) pēc unificētā nosaukuma tiek organizēts ierakstu alfabētiskais kārtojums; 2) unificētajam nosaukumam vietām pievienoti sastādītāju/veidotāju uzvārdi, lai atšķirtu viena nosaukuma kalendārus, piemēram,

Kabatas Kalendars ... (Ozola);
Kabatas Kalendars ... (Allunana)

Kalendāru nosaukumi bibliografēti oriģinālrakstībā, ievērojot atbilstošā laikmeta latviešu valodas vai izloksnes fonētiskās un morfoloģiskās īpatnības. Pilns nosaukums daudzviet norādīts pie pirmā kalendāra laidiena, tālākajos izlaistos vārdus aizstājot ar trīspunkti, piemēram,

¹⁰² Šaurums G. [Laika grāmata 1750. gadam] // Kalendāru bibliogrāfija ... – 1. d.: 1750–1916, 1. lp.

Inflantuziemies Ļajkagromota aba Kalenders uz 1862tro goda kotram ir 365 dinas. Rejgā. 96 lp. 8°.
Inflantuziemies Ļajkagromota ... 1863. 64 lp. 8°.

Bibliogrāfisko ierakstu sastāvdaļa ir saturu reģistrējumi. Satura izklāstā vērojamas nekonsekvences. Atsevišķos ierakstos ir tikai vispārīgas piezīmes par kalendāra saturu, piemēram,

Latweeschu Familijas kalendars ... 1911. 173 lp. 8°.
Satur: Īsi garīgi raksti un dzejas. Sludinājumi uz 51 lp.

Citos, turpretī, iekļautas norādes par saturu uz kādu no bibliogrāfiskajiem rādītājiem vai arī aprakstīti kalendāra satura elementi, piemēram,

Baltijas Juhrneeku Kalendars ... 1907. 144 lp. 8°.
Satur: Skat. Missiņa Rādīt. 4097.

vai

Veca un jauna Laiku=grahmata ... 1896. 80 lp. 8°.
Satur: Pehz D. Alkoka – Eelijis. Joki. Zeturtee wispahrigee dseedaschanas swehtki ... 1895. g. Joki. Sludinājumi.

Kalendāru bibliogrāfiskajiem aprakstiem G. Šauruma bibliogrāfijā ir pievienotas piezīmes par pielikumiem vai atsevišķu teksta fragmentu pārpublicējumiem citos izdevumos, piemēram,

Atbalss Kalendars ... 1893. 48 +48+56 lp. 8°
Satur: sk. Berga rādīt. 2752. Sludinājumi uz 8 nen. lp.
Peelikums: Widsemes un Kursemes spezial=karte. 1. lapa. Sk. Misiņa Rādītājā 3141.
2. piel. Semkopibai kaitigi kukaiņi (uz atsev. lapas).

vai

Tautas (uz vāka “Jaunai”) Kalendars ... 1911. 32 lp. 8°.
Peelikumi:
1. Wids. u. Kurs. “Atbalss” kal. feletona pirmās 2 loksnes. Skat to!
2. Spoku kuģis. Īsi stāstiņi un joki. Svainis – Amors un mihlestiba (dz.). Sch. Mayenne- Kapehz es palikos neprezejees. O. Schreinere – Es sapņoju, ka stahwu Deewa preekscha. (druk. Treys, Walmeera) 48 lp.

Visiem aprakstiem pievienotas ziņas par kalendāru izmēriem. Ir paredzēta vieta piezīmēm par pieejamiem eksemplāriem, bet tās nav ierakstītas (acīmredzot autors bija paredzējis izpētīt un pievienot vēlāk).

G. Šauruma nepublicētā bibliogrāfija ir uzskatāma par pilnīgāko līdz šim sastādīto latviešu kalendāru bibliogrāfisko rādītāju. Tā ir pamats Latvijas Akadēmiskajā bibliotēkā veidotajai kalendāru bibliogrāfijai.

Kopkatalogs «Seniespiedumi latviešu valodā, 1525–1855»

Kopkatalogu ir izstrādājis autoru kolektīvs Silvijas Šiško vadībā. Seniespiedumi pētīti un bibliogrāfiskie apraksti tapuši vairākus desmitus gadu ilgā laikā (kopš 1971. gada) Latvijas

Nacionālās bibliotēkas Reto grāmatu un rokrakstu nodaļā. Kā skaidrots ievadā, «Seniespiedumu kopkatalogs paredzēts kā latviešu nacionālās bibliogrāfijas daļa – iespējami pilnīgs latviešu grāmatniecības sākumposma bibliogrāfisks reģistrējums, kā bibliogrāfiskā bāze, palīgīdzeklis latviešu kultūras pagātnes iepazīšanai un pētniecībai dažādās nozarēs – gan humanitārās, gan eksaktās zinātnēs»¹⁰³.

Latviešu kalendāru atsevišķie laidieni kopkatalogā aprakstīti kā atsevišķi iespiedumi. Tie kopā ar citiem seniespiedumu bibliogrāfiskajiem aprakstiem kārtoti hronoloģiskā secībā, lai, kā norādīts ievadā, tādējādi atspoguļotu latviešu grāmatniecības attīstības gaitu. Katrā hronoloģiskajā iedalījumā apraksti grupēti alfabētiski. Kopkatalogā aprakstīti vairāk nekā 2570 seniespiedumi, no tiem – 185 atsevišķu grāmatu kalendāru laidienu bibliogrāfiskie apraksti.

Pirmais kopkatalogā minētais latviešu grāmatu kalendārs ir «Zemnieku jeb latviešu laiku grāmata uz to 1758tu gadu pēc tās svētas piedzimšanas mūsu Kunga in Pestītāja Jēzus Kristus ...» (apraksts Nr. 233). Aprakstam pievienotajos komentāros ir piezīmes par to, ka minētais izdevums ir senākais droši zināmais kalendāra laidiens, kā arī norādīti avoti, kuri pamato šo apgalvojumu.¹⁰⁴ Tāpat piezīmēs ir minēts fakts, ka turpmāk kalendāra nosaukums vairākkārt mainījies: *Jauna un veca latviešu laiku un notikušu lietu grāmata ...* (1763); *Jauna un veca latviešu laiku grāmata ...* (1764–1784) u. tml.

Iespiedumu, arī kalendāru bibliogrāfiskajos aprakstos, kopkatalogā ir atveidoti izdevumiem raksturīgie burtu veidi, piemēram, gotu burti jeb fraktūra (Kurzemes Jauna un pilnīga Dzeesmu = Grahmata). Atbilstoši seniespiedumu aprakstam ar vertikālām svītrām attēlots oriģinālteksta dalījums rindās (piemēram, *Widzemes | Kalendars, | us to 1786 Gadu | pehz ...*). Aprakstam ir pievienotas piezīmes par burtu veidiem (fraktūra, Švābaha raksts, antīkva u. c.), par valodu (latgaliešu rakstu valoda un nelatviešu valodas iespiedumā). Kopkataloga apraksta sastāvdaļas ir arī anotācija, eksemplāru ziņas, bibliogrāfija un literatūra par iespiedumu.

Anotācijā par kalendāru atzīmēts kalendāra sastādītājs, izdevējs un iespiedējs, raksturota tipogrāfiskā apdare un ilustrācijas, ietverta informācija par tirāžu un cenu, aprakstīts kalendāra saturs ar sastāvdaļu pagināciju, norādītas ziņas par atsevišķu teksta daļu pārpublicēšanu citos izdevumos, piemēram, no *Vidzemes kalendāra 1786. gadam* (apraksts Nr. 423): «[41.–48.] lpp. teksts vēlāk publicēts “Vidzemes un Kurzemes kalendārā uz to 1804tu gadu” (R., [1803], Nr. 722) ar nos. “Zaglis pie karātavām” un avīzē “Tas Latviešu Draugs” (1842, Nr. 45) bez nosaukuma.»

¹⁰³ Ievadam // Seniespiedumi latviešu valodā, 1525–1855: kopkatalogs / izstrādājis autoru kolektīvs S. Šiško vadībā; zinātniskais red. A. Apinis; Latvijas Nacionālā bibliotēka. – Rīga: LNB, 1999. – 7. lpp.

¹⁰⁴ Piezīmēs pie 233. ieraksta sekojošais: «Senākais droši zināmais kalendāra gadagājums. Eks. nav zināmi.»; Fītiņš [Vītiņš] M. [Vēstule]. – Lielzere, 1834. – Rokr. LAB MR. Fonds: Latviešu Draugu biedrība. Inv. Nr. 5485.; M. V. [Vītiņš M.] No latviešu veciem kalenderiem // Latviešu Avīzes. – 1852. – Nr. 5.; Misiņš J. Vecākais kalendārs latviešu valodā // Misiņš J. Izlase. – Rīga, 1962.

Kopkatalogu papildina attēli – iespieddarbi un to detaļas, informācijas avoti u. tml., kas sagrupēti kopkataloga beigās, kā arī pieci palīgrādītāji: nosaukumu rādītājs, priekšmetu rādītājs, personu un organizāciju rādītājs, izdevēju un iespiedēju rādītājs, vietvārdu rādītājs.

Priekšmetu rādītājā, kurā «priekšmeti atspoguļo iespiedumu saturu, raksturīgus iespiedumu tipus, literāros žanrus, ilustratīvos elementus gan pēc satura (attēli), gan pēc vietas iespieduma struktūrā (ilustrācijas)», kalendāru laidienu bibliogrāfisko aprakstu numuri kāroti šķirkļi *kalendāri* (iespiedumu tips). Šķirkļi papildina norāde: *sk. arī Laika skaitīšana* – tēma iespiedumu saturā. Tādējādi seniespiedumu kopkatalogā tiek izmantotas abas jēdziena ‘kalendārs’ leksiskās nozīmes – iespieddarbs un laika skaitīšanas līdzeklis.

* * *

Analizējot šobrīd interesentu rīcībā esošos bibliogrāfiskos materiālus par latviešu kalendāriem, tālākai izpētei izvēlēti sekojoši metodiskie risinājumi: unificētais nosaukums, kas organizē ierakstu alfabētisko kārtojumu un šķir viena nosaukuma kalendārus; kalendāru aprakstos saglabātā laikmetam raksturīgā latviešu valodas vai izloknes fonētika un morfoloģija; bibliogrāfiskajam aprakstam pievienotais satura izraksts; piezīmes par burtu veidu iespieddarbā, par pieejamiem eksemplāriem, par pielikumiem un teksta fragmentu pārpublicēšanu. Par bibliografēšanas priekšmetu pētījumā izvēlēts konkrēts kalendāru tips – grāmatu kalendāri, tādējādi metodikā netiek apskatīta dažādu tipu kalendāru apvienošana vienā bibliogrāfiskā rādītājā. Pētījumā turpinājumizdevumu bibliografēšanas vispārīgie metodiskie norādījumi tiek izstrādāti neatkarīgi no to publicēšanas gada, tādējādi uz apraksta vispārīgo struktūru neattiecas prasības, kuras nosaka Seniespiedumu bibliogrāfiskais apraksts – ISBD(A)¹⁰⁵.

1.3.3. Salīdzinošā kalendārniecība

Vēsturiski noteikts ir fakts, ka latviešu grāmatniecībā galvenokārt raksturota vācu literatūras ietekme un nozīme, latviešu kalendāri pētnieku publikācijās aplūkoti vācu kalendāru kontekstā (pirmo latviešu kalendāru veidotāji bija vācu tautības grāmatnieki, to saturs bija vācu kalendāru atdarinājums). Taču būtiskas ir ziņas arī par citu Eiropas tautu, piemēram, angļu vai igauņu kalendārniecībā paveikto, jo šādas zināšanas sekmētu objektīvāku situācijas novērtējumu. Tādēļ pētījumā latviešu kalendāru analīze ir saistīta gan ar Vācijas un Lielbritānijas, gan Igaunijas grāmatzinātņu pieredzi kalendāru apzināšanā (analītiskas monogrāfijas, bibliogrāfijas), kā arī salīdzinoši analizēti atsevišķi vācu, britu un igauņu kalendāri, to saturs.

¹⁰⁵ BA(A): Bibliogrāfiskais apraksts. Monogrāfiskie seniespiedumi: Latvijas standarts, LVS 258:2000. – Rīga: VSIA Latvijas standarts, 2000. – 83 lpp.

Salīdzinošā analīze veikta pēc sekojošiem kritērijiem:

- 1) nozares terminoloģija;
- 2) secinājumi par pirmā kalendāra publicēšanas laiku;
- 3) secinājumi par kalendāru tematiku;
- 4) secinājumi par kalendāru nozīmi (lasītāju ikdienā un citu iespieddarbu vidū).

1.3.3.1. Vācu kalendāri un kalendārniecība

Secinājumi par paveikto vācu kalendāru bibliografēšanā un kultūrvēsturiskajā izpētē gūti, analizējot pētījumus par minēto iespieddarbu nozīmi Vācijas kultūras vēsturē, kā arī latviešu grāmatzinātnieku atzinumus par vācu kalendāriem Latvijas teritorijā dažādos gadsimtos. Kalendāru struktūra un tematika raksturota, pētot vācu kalendārus (apskatīto vācu kalendāru hronoloģija – no 1702. līdz 1914. gadam).

Vācu kalendārniecībā šāda iespieddarbu veida apzīmēšanai, kā arī kalendāru nosaukumos lietoti vārdi almanahs (*Almanach*; piem., *Rigascher Almanach für 1858*) un kalendārs (*Kalender*; piem., *Kalender der Deutsche Vereine in Liv-, Est- und Kurland 1914*). Vācu uzziņu avoti jēdzienu ‘almanahs’ skaidro sekojoši: «[...] ‘stāsts’, ‘kalendārs’; sākotnēji svētku dāvana, it īpaši Jauno gadu sagaidot, kuru astronomi dāvināja saviem firstiem, lai demonstrētu astronomiskās efemerīdas kā zinātniski pamatotu gada iedalījumu dienās, nedēļās un mēnešos. Šīs kalendārveida tabulas bija svarīgākās; tomēr almanahos bieži bija arī daždažādi pielikumi pamācīšanai un laika kavēšanai.»¹⁰⁶

Franču 18. gs. almanahu kultūras jautājumu sakarā šādam iespieddarbu veidam raksturīgo satura struktūru analizē romāņu kultūras vēstures un starpkultūru komunikāciju profesors Zārbrikenes Universitātē Hans Jirgens Līsebrinks, uzsverot, ka var runāt par satura matricas veidu (*eine Art Inhaltsmatrix*). Tajā viena daļa veltīta laika skaitīšanai, kalendāra hronoloģijai atbilstošiem pareģojumiem un prognozēm, bet otrajā daļā – pielikumos – iekļauts konkrētai mērķauditorijai domāts enciklopēdisko zināšanu un uzziņu informācijas kopums.¹⁰⁷ Pētnieks Hartmuts Zīrigs ar konkrētiem piemēriem analizē kalendāru – masu komunikācijas mediju, praktiskās dzīves padomdevēju un literāro izklaidētāju – saturu, kā arī uzskaita vairākas kalendāru kategorijas 19. un 20. gs. vācu kalendārniecībā, piemēram, vispārīgie dzimtenes kalendāri (*Heimatkalender*) un praktiskie kalendāri (*Praktische Kalender*), pie pēdējiem minot gan nozaru

¹⁰⁶ Der große Brockhaus: Handbuch des Wissens in zwanzig Bänden. – 15. völlig neubearbeitete Aufl. – Leipzig: F. A. Brockhaus, 1928. – Erster Bd.: A–Ast, S. 312.

¹⁰⁷ Lüsebrink H. J. *Der Almanach des Muses und die französische Almanachkultur des 18. Jahrhunderts // Literarische Leitmedien: Almanach und Taschenbuch im kulturwissenschaftlichen Kontext / hrsg. von P. G. Klussmann, Y. G. Mix. – Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 1998. – S. 3.*

kalendārus (*Fachkalender*), gan tehniskos, samnieciskos un literāros kalendārus.¹⁰⁸ Vācu pētnieks Brēmenes Universitātes docents Holgers Bēnings, raksturojot vācu almanahu, kabatas grāmatiņu un kalendāru izplatības statistisko dinamiku Ziemeļvācijā periodiskās preses pirmsākumos (17. gs. – 1815), secina: «... Mēs atrodam kopumā 1200 periodiskos izdevumus. Tikai 10 procenti no tiem, tātad vairāk nekā simts, pieder pie kabatas grāmatām, almanahiem un kalendāriem, tomēr ievērojami ir, ka liels skaits šādu rakstu iznāca daudzus gadus, atsevišķos gadījumos pat vairāk nekā divus gadsimtus.»¹⁰⁹

Ziņas par pirmajiem kalendāriem vācu valodā rodamas latviešu uzziņu literatūrā. Latvijas Universitātes docents A. Žagers un profesors Arveds Švābe Latviešu konversācijas vārdnīcā atzīmē: «Vecāko iespiesto vācu kalendāru izdevis 1439. gadā Johans no Gmudenas; tas ir pastāvīgais kalendārs, griezts uz 2 koka plātnēm, lielā folio formātā. Vecākais ar burtiem saliktais kalendārs iespiests 1457. gadā Pfistera spiestuvē Bambergā.»¹¹⁰ Tādējādi līdz 18. gs. vidum, kad tapa pirmais kalendārs latviešu valodā, vācu kalendārniecībā jau bija veikts 3 gadsimtu ilgs attīstības ceļš.

Ar vācu kalendārniecību ir cieši saistīta latviešu kalendāru vēsture. Pirmo latviešu kalendāru sastādītāji ir vācu autori, vācu kalendāru satura struktūra ir paraugs latviešu kalendāru saturam. Kā uzsver pētnieki, vācu kalendāri likuši pamatu dažādām kalendāru tradīcijām Latvijā. «Kalendāru nozarē ietilpst arī galma un valsts kalendāri. Pirmais šāda veida kalendārs ir 1637. gadā Vīnē iespiestais *Status particularis regiminis Ferdinandi II*; sākot ar 1764. gadu iznāk t. s. Gotas almanahs. No šejienes arī pārējos kalendāros ieviesās paraša iespiest svarīgāko vēsturisko notikumu hronoloģiju un valdnieku ģimenes svētkus. Tā kā viduslaikos gada tirgi notika katoļu svētku dienās (piem., Miķeļos), tad bija dabiski ievietot kalendāros arī ziņas par tirgiem. Sava vēsturisks pamats ir arī kalendāru laika pareģojumiem, kas izcēlušies no t. s. simtgadējā kalendāra laika ziņām, ko Knauers sastādīja ap 1650. gadu. Astrologs Maurīcijs Knauers (1614–1664) pēc ilggadīgiem laika novērojumiem nāca pie slēdziena, ka laika apstākļus noteic 7 planētas: Saturns, Jupiters, Marss, Saule, Venēra, Merkurs un Mēness. Piemēram, ja kādā gadā valda Venēra, tad pastāv mitrs un silts laiks, ja Merkurs – mainīgs, auksts un sauss u. t. t.»¹¹¹

Vācu kalendāru tradīcijas atspoguļojas pirmajos kalendāros, kas 16. gadsimtā tika publicēti Rīgā. Grāmatzinātnieks O. Zanders norāda: «Senie kalendāri ir interesanti daudzējādā ziņā. [...] Kalendāri liecina par 16. gadsimta zināšanu līmeni astronomijā, laika pareģošanā, medicīnā, jo

¹⁰⁸ Sührig H. Kalender – zur Publizistik eines Massenkommunikationsmediums vom 18. bis 20. Jahrhundert // Archiv für Geschichte des Buchwesens. – N 22 (1981), Sp. 218–219.

¹⁰⁹ Böning H. Almanache, Taschenbücher und Kalender im literarischen Leben Norddeutschlands und ihre Bedeutung für die Volksaufklärung // Literarische Leitmedien: Almanach und Taschenbuch im kulturwissenschaftlichen Kontext / hrsg. von P. G. Klussmann, Y. G. Mix. – Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 1998. – S. 33.

¹¹⁰ Latviešu konversācijas vārdnīca / galv. red. A. Švābe, A. Būmanis, K. Dišlers. – Rīga: A. Gulbja apgādā, 1932–1933. – 8. sēj.: Jelgavas aprīņķis – Kāzas, 15021. sl.

¹¹¹ Latviešu konversācijas vārdnīca ... – 8. sēj.: Jelgavas aprīņķis – Kāzas, 15022. sl.

ārstēšana, tāpat kā zāļu lietošana, tad saistīta ar tā saucamajām laimīgajām dienām un stundām. [..] Kalendārus parasti sastādīja matemātiķi un astronomi vai arī ārsti.»¹¹² Kalendāru neatņemama sastāvdaļa, konstatē autors, ir astroloģiskie pielikumi jeb tā sauktie prognostikoni. Pirmo kalendāru Rīgā iespiedis tipogrāfs Nikolajs (arī Nikolaus) Mollīns 1589. gadā. Tas ir astrologa Johana Nikolaja Arborija sastādītais kalendārs 1590. gadam *Schryff Calender ...*. Kalendāra saturā vairāki tradicionāli elementi – debess zīmju un mēness fāžu skaidrojumi, laika pareģojumi, hronoloģijā dažādi vēsturiski notikumi. Citu N. Mollīna 16. gs. beigās – 17. gs. sākumā iespiesto kalendāru saturā arī notikumu (karu, slimību) pareģojumi, gadatirgu saraksts Vidzemē, Kurzemē un Zemgalē, baznīcas svētki.¹¹³

Par vācu kalendāru tematiku liecina gan ieraksti vācu nacionālajā bibliogrāfijā, gan vācu kalendāru analīze. Vācu nacionālajā bibliogrāfijā «Deutsche Nationalbibliographie ...»¹¹⁴ ieraksti par kalendāriem attiecināti uz lietišķajām zinātnēm, piemēram, tehnika, medicīna, lauksaimniecība (6. nodaļa UDK klasifikācijas sistēmā¹¹⁵), uz sabiedriskajām zinātnēm, piemēram, socioloģija (3. UDK nodaļa), kā arī uz filozofiju un psiholoģiju, piemēram, zinātņu saskarozes, ezoterika (1. UDK nodaļa). Vācu vispārīgajos kalendāros ir uzziņu informācija un reklāmas ikdienas vajadzībām, stāstu publikācijas un humors izklaidei¹¹⁶, biedrību un organizāciju kalendāros – pārskati par sabiedrisko un kultūras darbību, dzejas un prozas publicējumi¹¹⁷, lielāko pilsētu kalendāros – vietējai saimnieciskajai un sabiedriskajai dzīvei nozīmīgas ziņas (piem., pilsētas vēsture, tirgi, vietējā pārvalde u. c.)¹¹⁸, noderīgi padomi saimniecībā¹¹⁹ u. tml.

Vācu kalendāru nozīme analizēta gan vācu, gan latviešu pētnieku darbos. Apkopojošo viedokli izsaka H. Bēnings, vērtējot kalendāru nozīmi vācu preses un jaunākās vācu literatūras vēstures kopsakarā. Autors secina: «Kalendāri, kā zināms, līdzās avīzēm bija vienīgā laicīgā lasāmviela, kas tika izplatīta zemniekiem un lauku iedzīvotājiem. Pēc tam, kad apgaismotāji uzzināja, ka lietišķie raksti ar lauksaimniecisku un dabaszinātnisku saturu, ar kuriem [18. gs.] 50.–60. gados jāuzrunā vienkāršie lasītāji, šim mērķim der visai maz, tradicionālā tautas lasāmviela ar

¹¹² Zanders O. Tipogrāfs Mollīns un viņa laiks: pirmās Rīgā iespiestās grāmatas, 1588–1625 / LPSR ZA Fundamentālā bibliotēka. – Rīga: Zinātne, 1988. – 101. lpp.

¹¹³ Zanders O. Tipogrāfs Mollīns un viņa laiks ... – 104.–106. lpp.

¹¹⁴ Deutsche Nationalbibliographie und Bibliographie der im Ausland erschienenen deutschsprachigen Veröffentlichungen: Reihe A: Monographien und Periodika des Verlags-Buchhandels: Wöchentliches Verzeichnis. – Frankfurt am Main: Die Deutsche Bibliothek, 2002. – N A49 (5. Dez. 2002), S. 13.–14., 26., 92.

¹¹⁵ No Amerikas Savienoto Valstu klasifikācijas sistēmas 1895. gadā izveidotā, 1904.–1907. gadā pirmoreiz franciski publicētā (šobrīd indeksu tabulas tulkotas 23 pasaules valodās) un Latvijas bibliotēkās pašlaik izmantotā Universālās Decimālās klasifikācijas sistēma.

¹¹⁶ Kalender für Alle auf das Jahr 1903, welches ein Gemeinjahr von 365 Tagen ist. – Riga: H. Hempel & Co, [1902]. – 136 S.

¹¹⁷ Kalender der Deutsche Vereine in Liv-, Est- und Kurland 1914: 8 Jahrgang. – Riga: [1913] (: Jonk & Poliewsky). – 232 S.

¹¹⁸ Libauscher Kalender für das Jahr nach Christi Geburt 1876, welches ein Schaltjahr von 366 Tagen ist: Berechnet für den Horizont von Libau. Mit einem Original Titelbild. – Libau: B. Niemann, 1875. – 194 S.

¹¹⁹ Livländischer Kalender auf das Jahr 1801, erstes im neunzehnten Jahrhundert. Welches ein gewöhnliches Jahr von 365 Tagen / verfaßt von J. C. D. Müller. – Riga: J. C. D. Müller, [1800]. – 124 S.

tās izklaides elementiem kļuva par tautas apgaismošanas literatūras paraugu.»¹²⁰ Pēc autora domām, apgaismības laikmetā, sākot ar 18. gs. otro pusi, kalendāri pamazām kļuva par plašu tautas literatūru, kur almanaha veidā tautai sniedza didaktisku, populārzinātnisku un beletristisku lasāmo vielu ar nolūku lasītāju pamācīt un uzjautrināt. Tā kalendāri izvērtās par visplašāk izplatīto grāmatu, kuras netrūka nevienā ģimenē. Savā kalendārā vienkāršais lasītājs pirmoreiz varēja sastapties ar tādiem autoriem kā vācu dzejnieks, apgaismotājs F. G. Klopštoks, vācu dzejnieks, domātājs J. V. Gēte vai vācu rakstnieks G. E. Lesings.

1.3.3.2. Atzīnumi britu kalendārniecībā

Secinājumi par situāciju britu kalendārniecībā gūti, pētot Britu bibliotēkas (Londonā) uzziņu literatūru, 6 apjomīgus literatūras reģistrus (15.–19. gs. iespaiddarbu rādītājus) un iespiesto katalogu, analizējot vairāk nekā 15 monogrāfijas un rakstus par britu kalendāriem (almanahiem). Raksturoti vairāk nekā 60 britu kalendāri (tie izraudzīti pēc tematiskā un hronoloģiskā principa – ieskatam par katra gadsimta desmitgadi). Analizēto britu kalendāru hronoloģija – no 1555. līdz 1919. gadam. Britu (t. i., angļu valodā un Lielbritānijā) kalendārniecības veidošanās sākumi datējami ar 14. gadsimtu, pirmie kalendāri angļu valodā tapuši laikā no 1498. līdz 1503. gadam (tātad trīs gadsimtus agrāk nekā latviešu). Britu grāmatniecības vēsture ir viens no lielas Eiropas nācijas kultūras secīgas attīstības piemēriem.

Analizējot britu kalendāru nosaukumus un meklējot ziņas par tiem britu iespiestajos uzziņu avotos vai elektroniskajā katalogā, sastopam vairākus kalendāra kā iespaiddarba apzīmēšanai lietotus terminus: *efemerīda*, *almanahs*, *kalendārs*, *prognostikons*.

1609. gadā izdotajā britu kalendārā lasām par vārda *efemerīda* nozīmi: «Efemerīdas ir debess ķermeņu kustību tabulas, aprēķinātas zināmam laikam un vietai.»¹²¹ Līdzīgs šī svešvārda skaidrojums ir arī latviešu terminoloģijā.¹²² Taču jāatzīmē, ka Britu bibliotēkas iespiestajā¹²³ un elektroniskajā katalogā pamata atslēgvārds *ephemerides* ir piešķirts izdevumiem (to skaitā almanahiem, kalendāriem un prognostikoniem), kuru saturā ir ne tikai astronomiskas tabulas, bet arī kalendārijs, pirmās nepieciešamības sadzīves ziņas un daudz citu pielikumu.

¹²⁰ Böning H. Almanache, Taschenbücher und Kalender im literarischen Leben Norddeutschlands und ihre Bedeutung für die Volksaufklärung // Literarische Leitmedien: Almanach und Taschenbuch im kulturwissenschaftlichen Kontext / hrsg. von P. G. Klussmann, Y. G. Mix. – Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 1998. – S. 40.

¹²¹ An Ephemeris for Nine Yeeres inclusive, from the yeere of our Lord God 1609 to the yeere 1617 ... – London: Printed by Iohn Windet, for William Cotten and Iohn Tapp, 1609. – P. 1.

¹²² Svešvārdu vārdnīca. – Rīga: Norden, 1996. – 183. lpp.

¹²³ The British Library general catalogue of printed books to 1975. – London; München; New York; Paris: K. G. Saur. – Vol. 101: Engla–Equiv. – 1981. – 522 p. – Ephemerides: pp. 249–451.

Termini *almanahs*, *kalendārs* un *prognostikons* raksturoti kā viena izdevuma atsevišķas daļas. Katrai no tām britu kalendāru attīstības vēsturē ir atšķirīgs rašanās laiks. Monogrāfijā par britu almanahiem, kalendāriem un prognostikoniem skaidrots, ka pirmoreiz Anglijā termins *almanahs* sastopams Rodžera Bekona darbā *Opus Majus* (1267. g.) un nozīmē debess ķermeņu šķietamo kustību tabulas. Viduslaikos almanahu saturā bijušas tikai saules un mēness fāzes, aptumsumu un mainīgo baznīcas svētku datumi. Šis saturs almanahus atšķīris no *kalendāriem*, kuros varēja atrast nedēļas dienu un mēnešu nosaukumus ar svēto vārdiem un baznīcas svētkiem. Vēlāk almanahi daudzos gadījumos kļuvuši par kalendāru pielikumiem¹²⁴ ar kopēju nosaukumu – almanahs.

Salīdzinot britu un latviešu kalendārus, jāsecina, ka pētāmajam latviešu grāmatu kalendāru tipam vistiešāk atbilst britu almanahi, tomēr terminoloģiskās vienkāršības labad par kalendāriem saukti arī visi saturā līdzīgie britu iespieddarbi.

Prognostikoni ('pareģošana, iepriekšnoteikšana'), vieni no pirmajiem iespieddarbiem angļu valodā (15. gs.), radušies kā patstāvīgi izdevumi.¹²⁵ Tajos, balstoties uz planētu kustību un mijiedarbību, tika paredzēta nākotne: kari, bads, slimības, ievērojamu cilvēku nāve u. tml. Kopš 16. gs. otrās puses prognostikoni kļuva par atsevišķu almanahu sastāvdaļu un, pievienojot kalendāru, tika publicēti kā ikgadēji izdevumi ar nosaukumu – almanahs un prognostikons.¹²⁶

Lai raksturotu britu kalendārniecības sākotni, bija nepieciešams noskaidrot pirmā britu kalendāra iespiešanas laiku. Ziņas par šiem kalendāriem rodamas gan monogrāfijās, gan literatūras rādītājos. Lielbritānijā pirmie rokraksta kalendāri datējami ar 969.–978. gadu pēc Kristus.¹²⁷ Šie kalendāri tika rakstīti baznīcu vajadzībām latīņu valodā ar daudziem martiroloģija ('raksti par kristīgajiem mocekļiem; vajāšanu, ciešanu uzskaitījums'¹²⁸) elementiem. Pirmie iespiestie kalendāri abās (angļu un latīņu) valodās datējami ar 1498.–1503. gadu.¹²⁹ Šie kalendāri, piemēram, *A prognostication for 1498* un *An almanack or kalendar, c. 1500* reģistrēti apjomīgā literatūras rādītājā¹³⁰ un bibliogrāfijās¹³¹, raksturota arī tā laika iespiešanas tehnoloģija, burtu veidi¹³² u. tml.

¹²⁴ Bosanquet E. F. *English printed almanacks and prognostications: a bibliographical history to the year 1600.* – London: Chiswick Press, 1917. – P. 1–2.

¹²⁵ Capp B. *Astrology and the popular press: English almanacs 1500–1800.* – London; Boston: Faber and Faber, 1979. – 26. p.

¹²⁶ Bosanquet E. F. *English printed almanacks and prognostications ...* – P. 5–6.

¹²⁷ *English kalendars before A. D. 1100* / ed. by F. Wormald. – London: Harrison & Sons, Ltd., 1934. – Vol. I: P. VI–VII.

¹²⁸ Svešvārdu vārdnīca. – Rīga: Norden, 1996. – 468. lpp.

¹²⁹ Capp B. *Astrology and the popular press ...* – P. 26.

¹³⁰ *A short-title catalogue of books printed in England, Scotland & Ireland and of English books Printed Abroad: 1475–1640.* – 2nd ed. – Vol. 1: A–H. – London: The Bibliographical Society, 1986. – *Almanacs, prognostications and kalendars*: pp. 15–30.

¹³¹ Bosanquet E. F. *English printed almanacks and prognostications ...* – P. 73–74; Capp B. *Astrology and the popular press ...* – P. 348.

¹³² Updike D. B. *Printing types: their history, forms and use: a study in survivals.* – 2nd ed. – New York: Cambridge, Mass, 1962. – P. 88–148.

Britu zinātnieki pētījuši kalendāru sastādītājus un iespiedējus, kā arī kalendāru iespiešanas un izplatīšanas monopolu un citus ar kalendārniecības vēsturi saistītus jautājumus.¹³³

Iepazīstoties ar minētajiem materiāliem, jāsecina, ka pirmā kalendāra problēma ir padziļināti interesējusi britu grāmatniecības vēsturniekus. Kalendārniecībai veltītajos monogrāfiskajos izdevumos ir analizēti aizvien jauni kalendāru fragmenti (it sevišķi tas attiecināms uz kalendāriem kādam ilgākam laika posmam) un izsacītas jaunas hipotēzes, kas labo un papildina iepriekšējos secinājumus.¹³⁴

Pētnieks Eistācijs Bozankets savas analītiskās bibliogrāfijas ievadā raksta: «... trīsarpus gadsimtus almanahi ir bijuši vispopulārākās grāmatas angļu valodā un kopā ar Bībeli – pamats katrai praktiskai mājas bibliotēkai šajā zemē. 17. un 18. gs. šīs abas grāmatas, iespējams, bijušas vienīgā daudzu ģimeņu bibliotēka.»¹³⁵ Sākotnēji, atzīmē autors, atsevišķas britu kalendāru daļas (piem., almanahi) bija domātas izglītotiem cilvēkiem – studentiem, ārstiem u. tml., bet citas (piem., prognostikoni) – plašai populārai lietošanai (*popular use*). Taču kopš 1540. gada kabatas almanahu saturā atrodami gan pilni kalendāri, gan prognostikoni.

Britu zinātnieku darbos uzsvērts, ka tikai viens iespieddarbu veids – almanahi sasniedza iespiesto balāžu un *chapbooks* ('klejojošu tirgotāju piedāvātās brošūras, kuru saturā ir populāri stāsti, apcerējumi, bērnu dzeja un proza') popularitāti. Almanahi līdās balādēm un *chapbooks* bija trešā lielākā iespiedprodukcijas kategorija, un tiem, piemēram, 18. gs. bija visplašākais noieta tirgus britu iespieddarbu tirdzniecībā.¹³⁶ Kalendāru popularitāte un pieprasījums pēc šādas literatūras, pēc pētnieku domām, visciešāk ir saistāmi ar to tematisko daudzveidību un praktisko pielietojumu, kā arī ar sastādītāju, iespiedēju un grāmattirgotāju lielo aktivitāti kalendāru reklamēšanas, iespiešanas un izplatīšanas jomā.

Par britu kalendāru tematisko daudzveidību liecina gan pašu kalendāru analīze, gan apjomīgie katalogi un literatūras rādītāji. Britu kalendāros kopā ar kalendāriju atrodamas ziņas par baznīcu svētkiem un rituāliem¹³⁷, sadzīvei un izglītībai nepieciešamās praktiskās ziņas (piem., Kembridžas un Oksfordas universitātes brīvdienu sākums un beigas, naudas izdevumu kalkulēšanas tabulas, pasta un banku darbs, karaliskā ģimene un tās locekļi u. tml.¹³⁸), politiskās ziņas (abu Parlamenta palātu locekļu saraksti, armijas struktūra, valsts pārvaldes iestāžu darba

¹³³ Feather J. The provincial book trade in Eighteenth-Century England. – Cambridge; London; New York etc.: Cambridge University Press, 1985. – XVI, 176 p.

¹³⁴ Bosanquet E. F. Notes on further addenda to English printed almanacks and prognostications to 1600 // The Library: A Quarter Review of Bibliography. – 1938. – Vol. XVIII, P. 39–66. – (Transactions of the Bibliographical Society; Second Series).

¹³⁵ Bosanquet E. F. English printed almanacks and prognostications: a bibliographical history to the year 1600. – London: Chiswick Press, 1917. – P. VII.

¹³⁶ Feather J. The provincial book trade in Eighteenth-Century England ... – P. 109.

¹³⁷ The order of Divine Service for the year of our Lord 1893, according to the kalendars of the English and Scottish Churches with Ritual notes. – London: Mowbray & Co, [1892]. – 40 p.

¹³⁸ Allen's Everybody's Almanac and Pocket book for 1858. – London: Kent & Co, [1957]. – 48 p.

laiki¹³⁹, piezīmes par Pirmo pasaules karu u. tml.¹⁴⁰), ziņas praktiskajā mājāsaimniecībā (padomi dārzkopjiem, receptes, mēri un sviri, svinamās dienas u. tml.¹⁴¹), literatūra – gan pasaules, gan britu¹⁴², praktiskā astronomija saistībā ar zodiaka zīmēm un cilvēka ķermeni¹⁴³, praktiskā ģeogrāfija un meteoroloģija (norādes pasaules ģeogrāfijā, laika prognoze¹⁴⁴) u. tml.

Apkopojot analizēto literatūru, jāsecina, ka britu kalendāriem ir pievērsta pētnieku uzmanība arī no bibliografēšanas viedokļa. Monogrāfijas¹⁴⁵, faksimili un transkripcijas ar komentāriem rada pilnīgu priekšstatu gan par senākā laika britu kalendāru vizuālo noformējumu, saturu, sastādītājiem, iespiedējiem, izplatītājiem, gan par to pašreizējo atrašanās vietu. Vecāko britu kalendāru bibliogrāfijās ierakstu struktūrā iekļauti seno monogrāfisko izdevumu bibliogrāfiskā apraksta elementi, kas paredz komentārus un anotācijas par konkrēto eksemplāru. Tie saistīti ar seriālizdevumu bibliogrāfiskā apraksta elementiem, atzīmējot kopīgo un atšķirīgo vairāku gadu secīgajos laidienos. Bibliogrāfijās bieži sastopamas atsaucēs uz konkrētiem aprakstu numuriem lielajos literatūras reģistros¹⁴⁶, kuri ir zināmi daudziem literatūras zinātniekiem un kuros kalendāriem veltītas atsevišķas nodaļas.

¹³⁹ The British almanac of the society for the diffusion of useful knowledge for the year of our Lord 1840. – London: Charles Knight & Co, 1839. – 263 p.

¹⁴⁰ British Victory calendar, 1918. – [1917]. – 12 p.; The fight for right pocket book for 1918. – London: Darling & Son Ltd., 1918. – 84 p.

¹⁴¹ Rider's British Merlin: For the Year of our Lord God 1762: being the Second after Bissextile or Leap-Year: Adorn'd with many delightful and useful Verities – London: H. Woodfall, 1762. – IV, 280 p.; Acworth's illustrated Family Almanack and Household Annual for 1859 containing valuable information to be found in no other almanack. – Ealing: J. Acworth, [1858]. – 28 p.

¹⁴² The Omar Khayam kalendar for 1902. – London: O. Anacker, 1901. – 30 p.; The Shakespeare Sonnet kalendar. MDCCCII Remembrance. – London: Simpkin, Marshall etc., Ltd., [1902]. – 32 p.

¹⁴³ An Almanacke for the yeere of Our Lorde God 1604. – London: Thomas Iohnfon, [1603]. – 1 leaf.

¹⁴⁴ Rider's (1693) British Merlin: bedeckt with many Dilightful Varities and Useful Varities ... and Chronological Observations of Principal Note to this year 1693 – London: Cardanus Riders, 1693. – 40 p.

¹⁴⁵ Bennett H. S. English books & readers: 1558 to 1603: being a study in the history of the book trade in the Reign of Elizabeth I. – Cambridge: University Press, 1965. – 320 p.; Feltoe C. L. Three Canterbury kalendars: described and annotated. – London: Harrison & Sons, Ltd., 1922. – 56 p.; English Benedictine kalendars after A. D. 1100: in 2 vol. / ed. by F. Wormald. – London, 1939–1946. – 180, 118 p.

¹⁴⁶ A short-title catalogue of books printed in England, Scotland & Ireland and of English books Printed Abroad: 1475–1640. – 2nd ed. – Vol. 1: A–H. – London: the Bibliographical Society, 1986. – Almanacs, prognostications and kalendars: pp. 15–30; Short-title catalogue of books printed in England, Scotland, Ireland, Wales and British America and of English books printed in other countries 1641–1700: in three vol. / compiled by D. Wing. – 2nd ed. – Vol. 1: A1–E2926L. – 1994. – xli, 954 p. – Almanacs: pp. 51–102.; The British Library general catalogue of printed books to 1975. – London; Munchen; New York; Paris: K. G. Saur. – Vol. 101: Engla–Equiv. – 1981. – 522 p. – Ephemerides: p. 249–451; Eighteenth-century British books: a subject catalogue extracted from the British Museum General catalogue of printed books / by G. Averley, A. Flowers etc. – Newcastle upon Tyne: Wm. Dawson & Sons Ltd., 1979. – Vol. II. – P. 11, 1294–2852. – Ephemerides: pp. 2407–2412; Nineteenth century short title catalogue: Series I, Phase I, 1801–1815. – Vol. 5: Special sections, Indexes & First supplement. – London: Averro Publications Ltd., 1985. – XX, 606. – Ephemerides: pp. 187–197.

1.3.3.3. Pētījumi igauņu kalendārniecībā

Secinājumi par pētījumiem igauņu kalendārniecībā, kā arī par igauņu kalendāru struktūru un tematiku izdarīti, pētot igauņu kalendārus, ierakstus par šo iespieddarbu veidu Igaunijas Zinātņu akadēmijas bibliotēkas sastādītajā un izdotajā bibliogrāfijā «Igauņu grāmata»¹⁴⁷, kā arī analizējot Endela Annusa monogrāfiju «Igauņu kalendāri, 1720–1900»¹⁴⁸.

Bibliogrāfiskajā rādītājā, kā priekšvārdā norāda izdevuma atbildīgais redaktors E. Annus, ir apkopoti izdevumi «igauņu valodā, kā arī izdevumi ar paralēlu tekstu igauņiski, kas ir iespiesti tipogrāfiski vai ar pavairojamo aparātu. Pēc izdevumu veidiem rādītājā ir iekļautas grāmatas un brošūras (apjoms – vairāk nekā 4 lappuses), notis, ģeogrāfiskās kartes; no turpinājumizdevumiem – gadagrāmatas un grāmatu kalendāri»¹⁴⁹. Krājumu un grāmatu kalendāru bibliogrāfiskajam aprakstam ir pievienoti satura izraksti. Bibliogrāfiskajā rādītājā ir 8673 grāmatu un brošūru bibliogrāfiskie apraksti (to kopējā tirāža hronoloģijai atbilstošajā laika posmā ir 24 901 000 eksemplāru). No minētajiem izdevumiem 799 ir grāmatu kalendāri (ar kopējo tirāžu 7 620 000 eksemplāru). Grāmatu kalendāri bibliogrāfijā kārtoti pēc alfabētiski hronoloģiskā principa – kopējā izdevumu alfabētā pēc nosaukuma, viena nosaukuma ietvaros – laidien hronoloģiskā secībā.

Igauņu grāmatu kalendāri, kas izdoti laikā no 1720. gada līdz 1900. gadam, pētīti E. Annusa monogrāfijā «Igauņu kalendāri, 1720–1900». Kalendāri analizēti hronoloģiski – vēsturiski būtiskos laika periodos (piemēram, 17. gs. un 18. gs. sākuma kalendāri Tallinā, kalendāri 1801.–1819. gadā, kalendāri 1820.–1844. gadā u. tml.), izceļot nozīmīgākos kalendārus un raksturojot vispārējās grāmatniecības tendences. Monogrāfija izdota Tallinā 2000. gadā, tādējādi, domājams, tajā ir jaunākie atzinumi igauņu kalendārniecībā, kas balstīti uz dažādiem agrāko laiku pētījumiem.

Pētot nozares terminoloģiju, bibliogrāfiskajos aprakstos un pētnieka monogrāfijā atrodam tādus kalendāra nosaukšanai lietotus apzīmējumus kā *kalender* (piem., *Aeg Kalender 1907 aasta kohta*), *täht-raamat* (laika grāmata; piem., *Nalja-Märdi tähtraamat ehk pilked ja pisted terveks aastaks 1914*), *aastaraamat* (gada grāmata; piem., *Eesti Postimehe Kalender ehk aasta-raamat 1871 aasta pääle*). Gan bibliogrāfijas priekšvārdā, gan monogrāfijā par igauņu kalendāriem minētā iespieddarbu veida apzīmēšanai ir lietots apkopojošs termins – *kalender* (kalendārs).

Nozīmīgs jautājums igauņu kalendārniecībā ir pirmā igauņu kalendāra datējums. Fakti par tā publicēšanas laiku rodami gan monogrāfijā, gan bibliogrāfijā. Pirmie kalendāri igauņu valodā, pēc

¹⁴⁷ Eestikeelne raamat, 1525–1850 = Estonian Book, 1525–1850 / ed. E. Annus; Library of the Estonian Academy of Sciences. – Tallinn, 2000. – 703 lk.; Eestikeelne raamat, 1901–1917 = Estonian Book, 1901–1917 / ed. E. Annus; Library of the Estonian Academy of Sciences. – Tallinn, 1993. – I: A–P, lk. 1.–655.; II: O–Y, lk. 656.–1287. – (Estonian Retrospective National Bibliography. Part I).

¹⁴⁸ Annus E. Eesti kalendri–kirjandus, 1720–1900 / Eesti Akadeemiline Raamatukogu. – Tallinn, 2000. – 197 lk.

¹⁴⁹ Предисловие // Eestikeelne raamat, 1901–1917 = Estonian Book, 1901–1917 / ed. E. Annus; Library of the Estonian Academy of Sciences. – Tallinn, 1993. – I: A–P, lk. 28.

pētnieka rīcībā esošajām ziņām, iespiesti Tallinā ap 1720. gadu. Vecākais atrastais kalendārs ir sastādīts 1731. gadam ar nosaukumu «Eesti–Ma Rahwa Kalender, ehk Täht–Ramat 1731». Kalendārs «Eesti–Ma Rahwa Kalender, ehk Täht–Ramat» 1720. gadam, kuru Tallinā iespiedis J. Kēlers (*Joan Köler*), ir pirmais, kurš minēts bibliogrāfiskajā rādītājā (Nr. 98) ar piezīmi, ka nav saglabājies neviens eksemplārs. Arī bibliogrāfijā, līdzīgi kā E. Annusa monogrāfijā, pirmais atrastais kalendārs ir 1731. gadam (Nr. 136). Tas aprakstīts, bibliogrāfisko ierakstu papildinot ar vāka attēlu. Pirmo igauņu kalendāru literārais un satura struktūras paraugs (līdzīgi kā latviešu kalendāru gadījumā) ir vācu kalendāri, piemēram, pirmā Tallinā iespiestā matemātikas profesora Gebharda Himzela kalendāru sērija 1635.–1676. gadam. Pirmo igauņu kalendāru satura nozīmīgākais elements, pēc pētnieka domām, ir J. Hībnera igauņiski tulkotie Vecās Derības fragmenti, jo tā bija tolaik lasītājiem vēl nezināma lasāmviela (Bībele igauņu valodā pirmoreiz publicēta 1739. gadā).¹⁵⁰

Monogrāfijai pievienotais tēmu palīgrādītājs un bibliogrāfijā iekļautie kalendāru satura izraksti rada priekšstatu par to pielikumu tematisko daudzveidību. 18. gs. otrajā pusē kalendāru saturā ir fabulas, didaktiska proza, gadsimta beigās to papildina norādījumi dažādās mājsaimniecības un veselības kopšanas jomās. 19. gadsimta otrajā pusē igauņu kalendāru pielikumos tiek publicēti visu tā laika igauņu autoru dzejas un prozas sacerējumi, kā arī tulkojumi no vācu, krievu, angļu, franču, somu, zviedru, latviešu un citu tautu literatūras. Tādējādi igauņu kalendāru pielikumos, līdzīgi kā iepriekš aplūkotajos vācu un britu izdevumos, ir noderīga uzziņu informācija, aktuālākie ziņojumi, populārzinātniski raksti (dabas parādību skaidrojumi un laika prognoze, dzīvnieku un augu valsts raksturojums, astronomijas un ģeoloģijas jautājumi, ģeogrāfija u. tml.), izglītojoši un moralizējoši raksti, padomi dažādās sadzīves situācijās, reliģiska literatūra un daiļliteratūra – proza, dzeja, dramaturģija.

Vērtējot kalendāru nozīmi lietotāju sadzīvē, E. Annuss norāda: «Kalendārs kā gada iedalījuma rokasgrāmata ar izglītojošiem un saistošajiem pielikumiem bija nepieciešams katrā mājā. Pārskats ļauj konstatēt, ka kalendāri visumā ticami atspoguļo tautas kultūru un dzīvi.»¹⁵¹ Igauņu kalendāru pielikumi, pēc autora domām, ir pirmie līdzekļi, ar kuru palīdzību igauņu zemnieka sētā nokļuva beletristiska lasāmviela, kā arī paziņojumi un praktiski norādījumi visdažādākajās jomās. Igauņu kalendāri pildīja gan rokasgrāmatas, gan izglītojošas un literāras lasāmgrāmatas funkciju. Pieprasījumu pēc kalendāriem raksturo lielais dažādu nosaukumu skaits, kā arī apjomīgās tirāžas (piem., 1900. gadā lietotāju rīcībā ir 32 dažādu nosaukumu kalendāri ar 10 000 eksemplāru lielu kopējo tirāžu). 19. gs. 80. gados iznāk seši laikraksti igauņu valodā, taču

¹⁵⁰ Estnische Kalender, 1720–1900 // Annus E. Eesti kalendri–kirjandus, 1720–1900 / Eesti Akadeemiline Raamatukogu. – Tallinn, 2000. – Lk. 164.

¹⁵¹ Estnische Kalender, 1720–1900 // Annus E. Eesti kalendri–kirjandus ... – Lk. 163.

šis fakts, uzsver E. Annuss, nekādi neietekmē pieprasījumu pēc kalendāriem: «18. gadsimta vidū gada garumā viens kalendārs nonāca katrā piektajā ģimenē, bet gadsimta beigās jau katrā ģimenē bija kāds kalendārs»¹⁵².

Raksturojot situāciju igauņu kalendārniecībā, bibliogrāfiskā rādītāja sastādītāji atzīmē: «Kalendāriem Igaunijā ir senas tradīcijas. [1901.–1917. gadā] turpinājās kalendāru izdošana spiestuvju un grāmattirgotāju–izdevēju sērijās. Jaunums bija atsevišķu veikalu reklāmu kalendāri. Kalendāru pielikumos bija dažādas uzziņas un sadzīves padomi, pamācoši raksti, stāsti un dzeja, joki; tirdzniecības namu kalendāros bija reklāmas raksti un dzeja. Tādējādi radās iespēja darbus publicēt otršķirīgiem autoriem. Nedaudz augstāks mākslinieciskais līmenis bija avīžu un izdevniecību kalendāriem, – tajos bija lasāmi arī pazīstamu igauņu rakstnieku darbi un vērtīgi tulkojumi»¹⁵³. Priekšvārda noslēgumā sastādītāji uzsver, ka 20. gadsimta pirmo divu gadu desmitu izdevumi, tātad arī grāmatu kalendāri, atspoguļo tā laika ekonomiskās, sabiedriski–politiskās un kultūras dzīves daudzveidību un ir neaizvietoājams ziņu avots pagātnes vēstures pētniekiem.

* * *

Apkopojot viedokļus vācu, britu un igauņu kalendārniecībā, varam runāt par kalendāriem (almanahiem) kā īpašu iespieddarbu veidu Eiropas tautu grāmatniecībā. To satura veidošanā vērojamas gadsimtos izkoptas un nostiprīnātas tradīcijas, proti, tiem raksturīga īpaša satura matrica: kalendārā daļa – meteoroloģiski un astroloģiski laika un notikumu pareģojumi, svētku, svinamu dienu un vārdadienu skaidrojumi u. tml.; pielikumu daļa – enciklopēdisks lietu un norišu skaidrojums, pamācības un izklaidējoša lasāmviela.

Pēc pētnieku domām, kalendāri piedāvā svarīgāko zināšanu kopumu konkrētam laika periodam – gadam. Šajā zināšanu kopumā ietverti dažādi jautājumi (atbilstoši potenciālajai lasītāju auditorijai), kurus nosacīti var iedalīt sekojošās grupās: ikdienā izmantojamas uzziņas, aktuāli sabiedriski notikumi, saimniecībā lietojami padomi, tematiski izglītojoši raksti, tematiska izklaidējoša lasāmviela. Kalendāru satura tematika ir attiecināma uz visām UDK klasifikācijas sistēmas nodaļām (ievērojot cilvēku zināšanu līmeņa atšķirības dažādos vēstures posmos).

Pirmo nacionālo kalendāru publicēšanas laiks apskatītajām tautām ir atšķirīgs: britu un vācu kalendāru gadījumā – 15. gadsimts, igauņu kalendāru gadījumā – 18. gadsimts. Taču par kalendāru nozīmi lietotāju sadzīvē ir izteikts vienprātīgs viedoklis. Tie uzskatāmi par neaizvietojamu vienkāršo tautas slāņu laicīgās izglītības līdzekli. Līdzās Bībelei un dziesmu grāmatai, tie dažviet bija vienīgā laicīga satura grāmata mājas bibliotēkā. Lai kādi sākotnēji bija kalendāru veidotāju

¹⁵² Estnische Kalender, 1720–1900 // Annus E. Eesti kalendri–kirjandus ... – Lk. 165.

¹⁵³ Предисловие // Eestikeelne raamat, 1901–1917 = Estonian Book, 1901–1917 / ed. E. Annus; Library of the Estonian Academy of Sciences. – Tallinn, 1993. – I: A–P, lk. 33.–34.

nolūki, šie iespieddarbi, īpaši to tapšanas agrīnajā periodā, kļuva par rokasgrāmatām praktiskajā mājsaimniecībā un medicīnā, par mācību grāmatām dabaszinātnēs, par izklaidējošu lasāmvielu brīvākam brīdim. Šos apgalvojumus apstiprina gan liels kalendāru nosaukumu skaits, gan plašais noieta tirgus.

Mīnēto viedokļu analīzē ir balstīts pieņēmums, ka arī latviešu kalendāriem bijusi līdzīga satura struktūra, līdzīgs apskatīto tēmu loks, kā arī līdzīga nozīme lietotāju ikdienā. Šīs tēzes pierādīšanai analizēta visu latviešu grāmatu kalendāru satura struktūra un tēmas, kā arī publikācijas par tiem 18.–20. gadsimta periodiskajā presē. Analīzes rezultāti atspoguļoti pētījuma 3. daļā.

2. TURPINĀJUMIZDEVUMU (KALENDĀRU) MAŠĪNLASĀMĀS BIBLIOGRAFĒŠANAS METODIKA

Raksturīga mūsdienu sociālās vides pazīme ir neaptverams informācijas daudzums un tās izkaisīšanās telpā. Tādējādi ir likumsakarīgi, ka informācijas centru un bibliotēku sociālā loma informācijas vākšanā un glabāšanā tiek papildināta ar uzdevumu organizēt dokumentu izmantošanu, nodrošinot katra sabiedrības locekļa tiesības uz informāciju. 21. gadsimtu, pēc pētnieku domām, ne velti sauc par informācijas gadsimtu, – informācija kļuvusi par reālu sociālu resursu. «Faktiski tikai informācija var palīdzēt cilvēkam adaptēties dzīvei nenoteiktības apstākļos, piemēroties nepārtrauktām pārmaiņām, izstrādāt jaunus uzvedības stereotipus jaunos apstākļos.»¹ Konceptija par universālo informācijas pakalpojumu (valsts garantētu pakalpojumu kopu), kas ir viens no zināšanu sabiedrības veidošanas pamatprincipiem, paredz piekļuvi informācijai: 1) katram sabiedrības loceklim saskaņā ar normatīvajos aktos noteikto kārtību; 2) nepārtraukti laikā un noteiktā kvalitātē, kas ir publiski deklarēta, ir pārbaudāma un tiek pārbaudīta; 3) par sociāli pieņemamu cenu, kas atbilst valsts iedzīvotāju pirktspējai.² Minētajiem universālā pakalpojuma kritērijiem vispilnīgāk atbilst mašīnlasāmie informācijas resursi (īpaši datu bāzē strukturētie un tiešsaistes režīmā (*on-line*) pieejamie), tādēļ pētot jautājumus, kas saistīti ar grāmatu kalendāru bibliografēšanas metodiku, tiek apskatīta *mašīnlasāmā* bibliografēšana.

Kā analizēts pētījuma pirmajā daļā³, kalendāri ir turpinājumi ar konkrētu struktūru, periodiskumu, raksturīgām iezīmēm pēc informācijas semiotiskā un funkcionālā rakstura. Pētījuma otrajā daļā būtiski ir sekojoši jautājumi: kā turpinājumi (grāmatu kalendāru) tipoloģiskās pazīmes nosaka bibliografēšanas un datu bāzes izveides metodiku (bibliogrāfiskā apraksta standartu piemērošanu, bibliogrāfiskā ieraksta struktūru, datu bāzes konceptuālo modeli)? kā vispārīgie metodiskie risinājumi konkretizējas grāmatu kalendāru datu bāzes struktūrā?

Lai pievienotu bibliogrāfisko informāciju par nacionālajiem kalendāriem pasaules iespējām kultūras mantojuma krātuvēm, aktuāla ir datu bāzes publicēšana internetā. Tādēļ mašīnlasāmās

¹ Ершова Т. Информационное общество и библиотека // Общество и книга: от Гутенберга до интернета / Ин-т философии РАН. – Москва: Традиция, 2000. – С. 265.

² Nacionālā programma «Informatika 2000» [Elektroniskais resurss]. – Tiešsaistes pakalpojums. – Rīga: [b. i.], 2000. – Pieejas veids: tīmeklis WWW URL: <http://www3.acadlib.lv/grey/informatikauntelekomunikācijas.htm>. – Resurss aprakstīts 11.10.2004.

³ Sk. apakšodaļu: 1.1.2. Kalendāru tipoloģiskās pazīmes.

bibliografēšanas metodikā iekļauti jautājumi par metadatiem, to izmantošanas teoriju un praksi, analizētas atsevišķas kalendāru (*calendars, almanacs*) digitālās kolekcijas, kā arī veidots pārskats (tabula) par metadatiem un to elementiem, kādi iekļaujami turpinājumizdevumu (konkrēti – grāmatu kalendāru) datu bāzē.

2.1. Turpinājumizdevumu (kalendāru) mašīnlasāmās bibliografēšanas metodiskais saturs

Turpinājumizdevumu (grāmatu kalendāru) datu bāze ir bibliogrāfisks līdzeklis elektroniskā formā. Tādēļ metodisko risinājumu pamatā ir vispārīgie bibliogrāfisko līdzekļu sastādīšanas noteikumi un paņēmieni. Lai bibliogrāfiskajā līdzeklī apkopotu pēc formas un satura korektus bibliogrāfiskos ierakstus, jārisina sekojoši jautājumi:

- 1) bibliogrāfiskā apraksta standartu piemērošana kalendāru bibliografēšanā;
- 2) bibliogrāfiskā ieraksta struktūra (bibliogrāfiskā pamata un papildinformācija);
- 3) kalendāru datu bāzes konceptuālais modelis.

2.1.1. Bibliogrāfiskā apraksta standartu piemērošana bibliografēšanā

Starptautiskā standartizēšana bibliogrāfiskajā darbā tiek veikta, lai saskaņotu noteikumus, «kas sekmē bibliogrāfiskās informācijas apmaiņu starp nacionālās bibliogrāfijas institūcijām, citu valstu bibliotēkām un informācijas iestādēm.»⁴ Visi bibliogrāfiskā apraksta standarti (ISBD – *International standard bibliographic description*), kurus izstrādā Starptautiskā Bibliotēku asociāciju un institūciju federācija (IFLA), ir vienlīdz nozīmīgi, katrs no tiem sniedz saskaņotu noteikumu kopumu savam aprakstvienību veidam (piem., monogrāfiskajiem izdevumiem, seriālizdevumiem, nošizdevumiem, kartogrāfiskajiem materiāliem, negrāmatu materiāliem u. tml.). Ja aprakstvienībai, kā norādīts standartā, piemīt vairākos specializētajos standartos aprakstītās pazīmes, jāizmanto dažādi standarti. Tādējādi metodiskās koncepcijas uzdevums ir noskaidrot: 1) vai starptautiskajā un Latvijas bibliogrāfiskajā praksē tiek veidoti standartizēti grāmatu kalendāru bibliogrāfiskie apraksti; 2) kuri specializētie bibliogrāfiskā apraksta standarti izmantojami, lai bibliografētu grāmatu kalendārus. Risinājumi meklēti, analizējot ierakstus par kalendāriem ārzemju un latviešu iespējamos un elektroniskajos bibliogrāfiskajos avotos.

⁴ *BA(M)*: Bibliogrāfiskais apraksts. Monogrāfiskie izdevumi: Latvijas standarts, LVS 195:1999. – Rīga: VSIA Latvijas standarts, 1999. – 5. lpp.

Britu agrīnā perioda kalendāri bibliogrāfēti Eistācija Bozanketa monogrāfijā «Angļu iespiestie almanahi un prognostikoni»⁵. Pētījumam pievienotajā bibliogrāfijā atrodami tādi almanahu apraksti kā, piemēram:

XXIII. 1541. Jasper Laet [the younger]. John Redman.

Title: Almanacke and Prognostication of Iasper Laet for the yere of our Lorde God. M. CCCCC. xli.

Colophon: Imprynted at London in Pater noster Rowe, at the signe of our Lady Pytye, by Iohn Redman. Ad imprimendum solum.

Octavo. 127x66 mm. (Kalendar); 131x66 (Prognostication). 8 leaves, unsigned; B⁴.

First leaf, recto: Title, with the Anatomical man underneath; the Kalendar begins on the verso, the months running on without any break between them. The Kalendar for December ends on the recto of Bii, and the table of 'Ebbs and Floudes' begins at the foot of the same page. Biii, recto: 'The declaration of this present Almanacke'; verso: Rules and Eclipse of the moon. Biiii, recto: Eclipse of the sun with cut; verso: Rules for bathing, mowing, etc., and the colophon at the bottom.

Bodleian (Douce, L. 647), leaves 1-8; University Library Cambridge (Sy. 8. 54. 189), leaves 9-12; Westminster Abbey, leaves 9-12, removed from the binding of E 1.25.

** This appears to be the earliest annual Almanack in book form printed in England (see Plate IXA and B). It is curious that the first two-thirds of the book should be at Oxford and were found in a binding, and the other third should be in duplicate at Cambridge and Westminster, both also found in bindings.

Britu bibliotēkas (Londonā) elektroniskajā katalogā atrodam šādus kalendāru aprakstus, piemēram:

Uniform title: Named Ephemerides
 Title: Beale. 1631. An Almanacke for the yeere of our lord God, 1631 [by W. Beale]. Wherein besides the festivall dayes, are inserted the names of many martyrs. (Notes for the yeere of our redemption 1631 ... with the names, founders, & time of the foundations of all the colledges, in the University of Oxford, with the surnames of the severall Halls.) B.L.
 Main heading: EPHEMERIDES
 Additional headings: BEALE. William. Philomathist
 Publication details: London, [1630.] 8o.
 Shelfmark: P.P.2465.(15.)

vai

Title: The Sarum Almanack and Diocesan Kalendar (The Sarum Diocesan Directory) for the year of our Lord God 1857 [etc.].
 Main heading: SALISBURY, Wilts., Diocese of
 Additional headings: EPHEMERIDES. Named Ephemerides
 Publication details: London, [1857-.] 8o.
 Shelfmark: P.P.2484.o.

Piemēri no bibliogrāfijas un no kataloga liecina, ka bibliogrāfiskajos aprakstos izmantots standartizēts bibliogrāfiskais apraksts, papildinot to ar atslēgvārdiem (piem., *ephemerides*), pievienojot papildu datu lauku ar bibliogrāfiskām ziņām par autoru un kolektīvo autoru (piem., *Main heading: SALISBURY, Wilts., Diocese of*), ar ziņām par iespieddarba atrašanās vietu (piem., *Bodleian (Douce, L. 647), leaves 1-8*) vai iespieddarbu vēsturei būtisku informāciju (piem., *This appears to be the earliest ...*). Bibliogrāfiskajam aprakstam elektroniskajā katalogā pievienots

⁵ Bosanquet E. F. English printed almanacks and prognostications: a bibliographical history to the year 1600. – London: Chiswick Press, 1917. – XI, 204 p., 5 l. facsimiles.

unificētais nosaukums (*Uniform title*). Bibliogrāfijā, atšķirtībā no ierakstiem katalogā, pievienots arī detalizēts satura izklāsts.

Igaunu kalendāru bibliogrāfiskie ieraksti atrodami grāmatu bibliogrāfiskajā rādītājā «Igaunu grāmata, 1901-1917»⁶. Bibliogrāfijā kopā ar hronoloģijai atbilstošajiem grāmatu, brošūru un sīkiespieddarbu aprakstiem atrodami tādi kalendāru apraksti kā, piemēram:

- 1028** Eestlaste Adress-Kalender ... aasta peale. – Tallinn, 1901–[1909]. – 20 cm. – Pealk. 1902: Tallinna Eestlaste Adress-Kalender. – F.
Teatmeosas Eesti- ja Liivimaa kihelkondade ja valdade aadressid jm.
* 1. ak.: 1902. – 1901 (: H. Mathiesen). – 96 lk. – 2000 eks.
- 1029** [2. ak.]: 1903. – 1902 (: G. Flaur). – 128 lk., neist 30 lk. kuul. – KM, TA k.
Sisu: Üks aasta jälle möödus ... [Luul.] / J. V. J[annsen]. Nadasha: Vene k. järele: [Jutt]. Hirnu org.: [Luul.] / P. Jakobson. Alkohol / Saksa k. P. K. Rosegger'I järele. Viin: [Luul.]
- 1030** [3. ak.]: 1904. – 1903 (G. Flaur). – 128 lk., neist 32 lk. kuul. – 3000 eks. – KM, TA, SŠR, LR.
Sisu: Imede-ime tohter / B. Korony naljajutt; Tlk. A. F. B[randt]. Soidaks kosja: [Luul.] Piiga kahetsus: [Luul.] / Vanapiiga. Piin valimises: [Jutt]. Ilma kuningas: [Luul.] / A. Reinvald. Nodrameelne: [Luul.] / A. Peerandt. Jm.

Bibliogrāfijas autors – izdevuma atbildīgais redaktors Endels Annus priekšvārdā skaidro: «Izdevumu bibliogrāfiskais apraksts tika veidots, pamatojoties uz starptautisko iespiesto grāmatu bibliogrāfiskā apraksta standartu (ISBD), kurš papildināts, ievērojot igauņu grāmatu īpatnības un nacionālās bibliogrāfijas prasības. [...] Lai bibliogrāfiskais rādītājs pildītu igauņu grāmatu kopkataloga funkciju, norādītas to atrašanās vietas (*KM, TA, SŠR, LR*). [...] Izrakstīts rakstu krājumu un kalendāru pielikumu saturs (*sisu*). Autoru vārdi seko nosaukumam un ir atdalīti ar slīpsvītru. Norādīts daiļdarba žanrs (dzeja vai proza), lai atšķirtu tos no rakstiem.»⁷

Vācu kalendāru bibliogrāfiskie ieraksti atrodami Vācijas Nacionālās bibliogrāfijas iespiestajos izdevumos un bibliotēku elektroniskajos katalogos.

Vācijas Nacionālās bibliogrāfijas sadaļā A⁸ reģistrēti tādi kalendāri kā, piemēram:

- 0453** Luzie: Mädchen-Taschenkalender ... / Hrsg.: Arbeitskreis Feministisch-Interkulturelle Mädchenarbeit e. V. – Jg. 1. 1997 (1996) – ... – Frankfurt a. M.: Brandes und Apsel, 1996 – ... – 15 cm. Erscheint jährl. – Früher verl. vom Arbeitskreis Feministisch-Interkulturelle Mädchenarbeit, Berlin. – Bibliographische Deskription nach Jg. 7. 2003 (2002). kart.
DBN 94.899426.6

⁶ Eestikeelne raamat, 1901–1917 = Estonian Book, 1901–1917 / ed. E. Annus; Library of the Estonian Academy of Sciences. – Tallinn, 1993. – I: A–P, lk. 1.–655.; II: O–Y, lk. 656.–1287. – (Estonian Retrospective National Bibliography. Part I).

⁷ Предисловие // Eestikeelne raamat, 1901–1917 = Estonian Book, 1901–1917 / ed. E. Annus; Library of the Estonian Academy of Sciences. – Tallinn, 1993. – I: A–P, p. 28, 29.

⁸ Deutsche Nationalbibliographie und Bibliographie der im Ausland erschienenen deutschsprachigen Veröffentlichungen. Rheie A: Monographien und Periodika des Verlags-Buchhandels. – Frankfurt am Main: Die Deutsche Bibliothek, 2002. – Nr. A49 (5. Dez., 2002), S. 26., 92.

vai

- 1412 Der kleine Bauerkalender ... : leben im Einklang mit der Natur; mit Namenstagen, Sternzeichen und Mondstände. – 2002 (2001) – – München : Ludwig, 2001 – – 16 cm. Erscheint jährlich. – Bibliographische Deskription nach 2002 (2001). kart.: EUR 6.95 (DE, Eizelbd.)
DBN 96.305815.0

Berlīnes Centrālās un zemes bibliotēkas (*Zentral- und Landesbibliothek Berlin*) elektroniskajā katalogā kalendāri bibliografēti sekojoši:

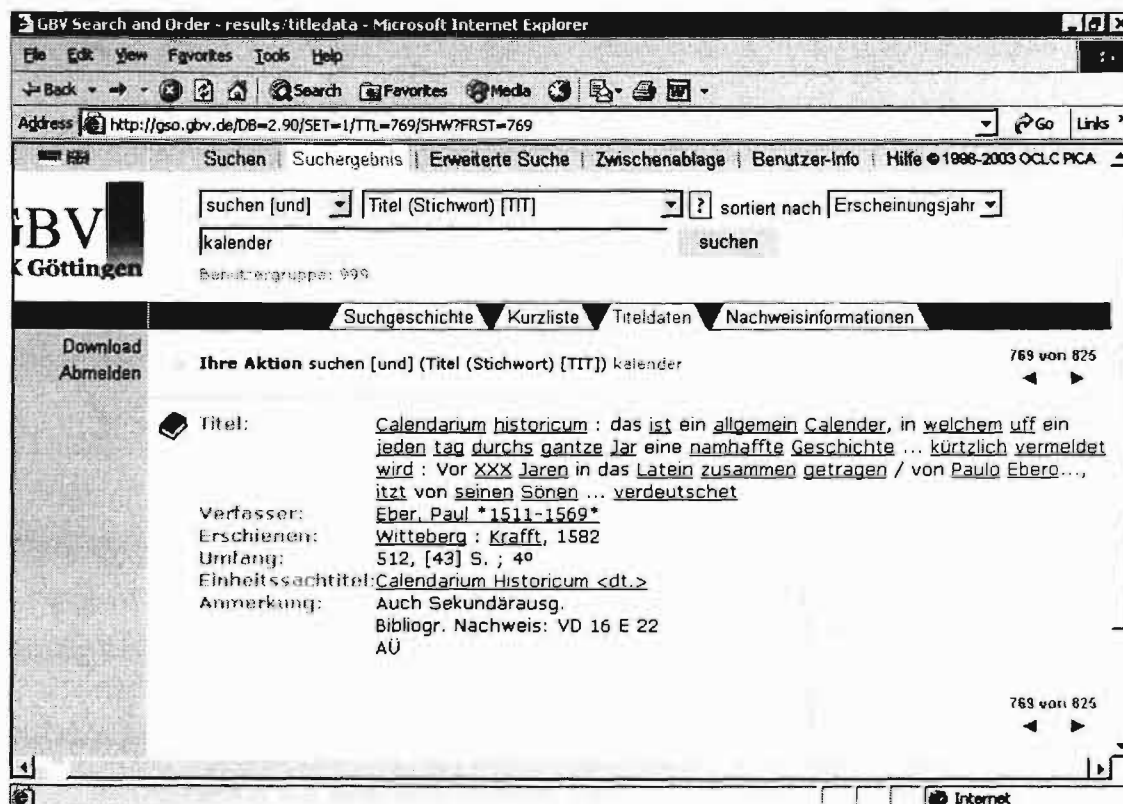
Medienart	[Buch]
Autor	Klier, Freya
Titel	Abreiss-Kalender : ein deutsch-deutsches Tagebuch / Freya Klier
Erschienen	München : Droemer Knaur, 1989
Kollationsverm.	301 S. ; 19 cm
Ausgabe	Vollst. Taschenbuchausg., [Nachdr.]
Fussnoten	Lizenz des Kindler-Verl., München
Sprache	Deutsch
ISBN	3-426-03014-4
Gesamtwerk	(Knaur ; 3014)
Ketten	Klier, Freya ; Tagebuch 1981-1988 Deutschland <DDR> ; Widerstand ; Geschichte 1981-1988 ; Erlebnisbericht
Einzelschlagworte	Klier, Freya Tagebuch 1981-1988 Deutschland <DDR> Widerstand Geschichte 1981-1988 Erlebnisbericht
In Bibliothek	ZLB; * ZLB: ZLB / Amerika Gedenkbibliothek

vai

Medienart [Buch]
 Gesamtwerk Uckermärkischer Volks-Kalender für Stadt und Land
 Weitere Titel Der Landbote ; illustrierter Volks-Kalender für die Uckermark
 erschienenen Prenzlau
 Band 7.1881
 Titel Illustrierter Volks-Kalender für die Uckermark
 erschienen 1881
 Kollationsverm. 96 S. : Ill.
 Sprache Deutsch
 In Bibliothek ZLB * ZLB: ZLB / Zentrum für Berlinstudien

Senāku kalendāru (almanahu) apraksti atrodami Getingenes Universitātes bibliotēkas
 (Universitätsbibliothek Göttingen) katalogā, piemēram:

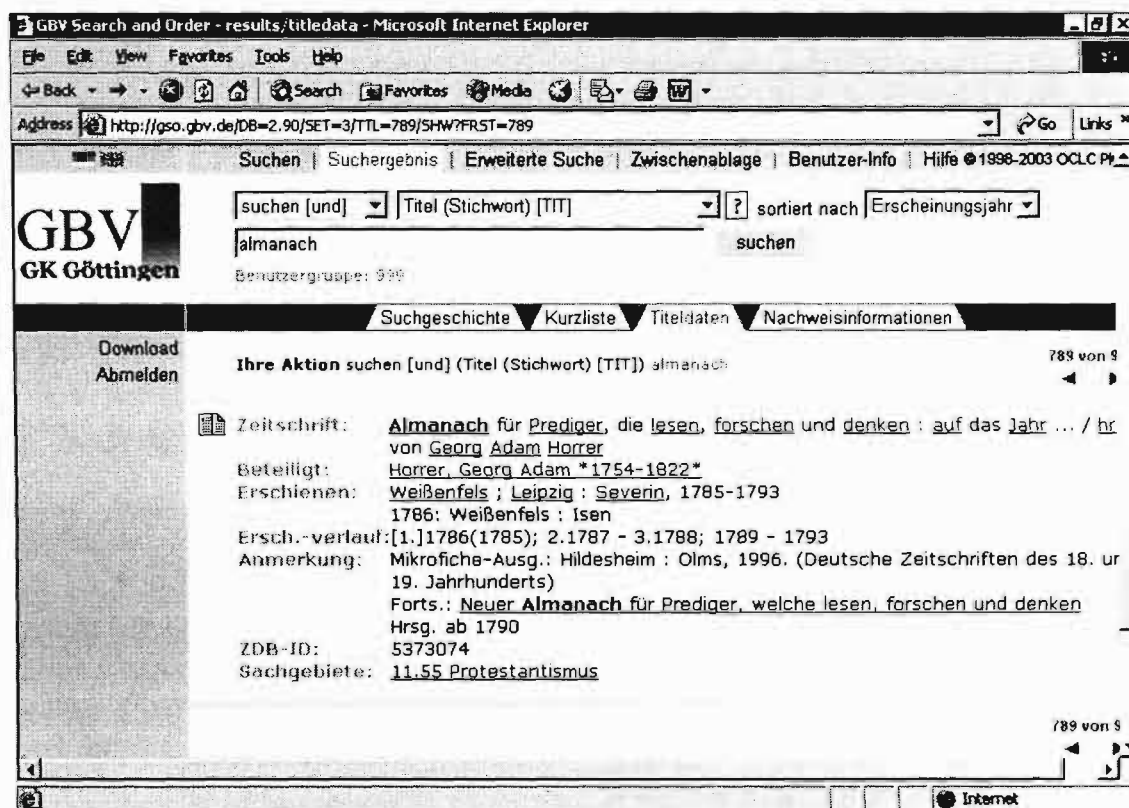
Titel: *Calendarium historicum* : das ist ein allgemein Calender, in welchem uff ein jeden tag durchs ganze Jar eine namhafftē Geschichte ... kürztlich vermeldet wird : Vor XXX Jaren in das Latein zusammen getragen / von Paulo Ebero..., itzt von seinen Sönen ... verdeutschet
 Verfasser: Eber, Paul *1511-1569*
 Erschienen: Witteberg : Krafft, 1582
 Umfang: 512, [43] S. ; 4°
 Einheitssachtitel: *Calendarium Historicum* <dt.>
 Anmerkung: Auch Sekundärausg.
 Bibliogr. Nachweis: VD 16 E 22
 AÜ

vai

Zeitschrift: Almanach für Prediger, die lesen, forschen und denken : auf das Jahr ... / hrsg. von Georg Adam Horrer
 Beteiligt: Horrer, Georg Adam *1754-1822*

Erschienen: Weißenfels ; Leipzig : Severin, 1785-1793
 1786: Weißenfels : Isen
 Ersch.-verlauf: [1.]1786(1785); 2.1787 - 3.1788; 1789 - 1793
 Anmerkung: Mikrofiche-Ausg.: Hildesheim : Olms, 1996. (Deutsche Zeitschriften des 18. und 19. Jahrhunderts)
 Forts.: Neuer Almanach für Prediger, welche lesen, forschen und denken. Hrsg. ab 1790
 ZDB-ID: 5373074
 Sachgebiete: 11.55 Protestantismus

Aplūkotajos piemēros bibliogrāfiskās ziņas par kalendāriem izvietotas tādos datu laukos kā nosaukums (*Titel*), sastādītājs (*Verfasser*), izdošanas ziņas (*Erschienen*), apjoms (*Umfang*) u. tml. Pamatinformāciju par izdevumu (bibliogrāfisko aprakstu) papildina nepieciešamā papildinformācija, piemēram, atšķirīgajiem kalendāru laidieniem kopīgais nosaukums (*Gesamtwerk: Uckermärkischer Volks-Kalender für Stadt und Land*), piezīme par dokumenta veidu (grāmata – *Buch*), piezīme par valodu (*Deutsch*), piezīme par nosaukuma maiņu (*Forts.: Neuer Almanach für Prediger, welche lesen, forschen und denken. Hrsg. ab 1790*), kā arī tematiskie atslēgvārdi (*Einzelschlagworte: Klier, Freya; Tagebuch 1981-1988; Deutschland <DDR>; Widerstand; Geschichte 1981-1988; Erlebnisbericht*).

Latviešu kalendāru bibliografēšanas piemēri atrodami gan iespiestajos, gan elektroniskajos bibliogrāfiskajos avotos. Agrīnie latviešu kalendāri bibliografēti iespiestajā kopkatalogā «Seniespiedumi latviešu valodā, 1525–1855», piemēram:

- Nr. 415.** Widzemmes kalendars, us to 1785 Gaddu Pehc ta Kunga Kristus Peedzimschanas. Schim Gaddam irr 365 Deenas. – Rubbenes driķķehts. [1784 vai 1785.]
16°. [48] lpp.
Frakt.
Sastād. K. Harders. Luterāņu kalendārijs [2.-25.] lpp. Tabulārā daļa [26.-30.] lpp. Piel. sat.: “Tirgus Deenas pa Widzemmi” [30.-31.] lpp. “No Saules un Mehness Aptumschoschanahm” [32.-40.] lpp. “Ta Krusta Sweeschana us Durwim” [41.-48.] lpp.
Vinj., sv. orn., divkrāsu iesp. Sastād. izd. un iesp. C. [48.] lpp.: “Schis Kalendars pee Rubbenes Baznicas par 4 Wehrdineem ir dabbujams”.
NI 130. Šaurums II 10. lp. *Lit.*: Johansons 1961. *Pārējo lit. sk.* Nr. 373.
AB R Inv. 3292 kopsēj. ar Nr. 382.
AB RM Inv. 16969 kopsēj. ar Nr. 373.

vai

- Nr. 2449.** Latweeschu kalenderis us to 1856tu gaddu pehc Kristus dzimschanas. Schim gaddam irr 366 deenas. – Rihgā, driķķehts pee Millera. 1855. <Cenz. 7. jūl.>
8°. 64 lpp. + iesp. vāc.
Daži vārdi latīņu val. Frakt., daži vārdi ant. Sign.
Pareizticīgo kalendārijs 3.-14. lpp. Tabulārā daļa 15.-19., 54.-64. lpp. Piel. sat.: “Kahdas ziņņas par to Latweeschu un Iggauņu ticcibu weccā laikā eeprēesch tahs apgaismoschanas to caur kristīgu ticcibu” 20.-24. lpp. “No tahs Pareizticcīgas ticcibas starp Latweescheem un Iggauņeem” 24.-50. lpp. “Kreewu zem. walstibas ihsa likkumu saņemschana, isdohta 1852 g.” 50.-54. lpp.
Sv. orn. Krās. pap. vāc. ar tekstu orn. apm. Cenz. K. E. Napjerskis.
N IV 91. M I 1928. Šaurums II 35. lp.
AB M Inv. 7332.
AB R Inv. 3367 Bvsb b-kas spied.
NB B 059 inv. 299085

Latviešu iespieddarbu elektroniskajos avotos ziņas par 20. gs. beigu – 21. gs. latviešu grāmatu kalendāriem ir gan Latvijas Nacionālās bibliotēkas veidotajā datu bāzē «Nacionālās bibliogrāfijas Monogrāfiju un turpinājumizdevumu datu bāze», gan elektroniskajā kopkatalogā (apvienotas 8 valsts nozīmes bibliotēkas).

Monogrāfiju un turpinājumizdevumu datu bāzē (<http://krokuss.lanet.lv:8080/ALEPH/&session/start/nba02>) atrodam tādus latviešu kalendāru aprakstus kā, piemēram:

Sist. nr.	0021940
Nosaukums	Tukuma kalendārs 2002.gadam : laikr. "Neatkarīgās Tukuma ziņas" piel. : 2.(7) gadagāj. / red. Ivonna Plaude ; māksl.: Vents Dubrovskis, Jānis Bārdiņš ; Jāņa Vītola, Agra Jansona, Aleksandra Skrauča foto.
Izdošanas vieta	Tukums : Novadu Ziņas, SIA, 2002
Apjoms	356 lpp. : il., tab. ; 20 cm.
Saite	Plaude, Ivonna, red.
Saite	Dubrovskis, Vents, māksl.
Saite	Bārdiņš, Jānis, māksl.
Saite	Vītols, Jānis, foto
Saite	Jansons, Agris, foto
Saite	Skraučs, Aleksandrs, foto

vai

Sist. nr.	0034225
Nosaukums	Kalendārs vecākiem, 1986 / [Sast. D. Oliņa ; Redkol.: I. Cīrulis, Dz. Čapase, J. France u. c.].
Izdošanas vieta	R. : Zvaigzne, 1985.
Apjoms	206 lpp. : zīm., 8 lp. krās. il. ; 20 cm.
Piezīme	Saturs: Saturs: Dzeja: "Nesēdīet dikā ..." / O. Vācietis. Dārzi / V. Ļūdēns. "Kas ceļā ir cerējis ķīselkalnus ..." / I. Auziņš. Visskaistākā zeme / A. Elksne. Proza: Zēns ar buķeti : Stāsts /

Ē. Kalna. Pusdienas ģimenes lokā ; Balle : Humoreskas / M. Kudapa. Tāds puika : Stāsts / E. Rubene. Eksāmens ; Svētdienas ģimenes lokā : [Humoreskas] / M. Kudapa. Pārejās tematikas aut: Z. Balevics, A. Behmane, I. Borzovs, I. Brikše, A. Builis, E. Bušmane, A. Della Torre, G. Eniņš, J. Gaujēns, I. Gorbunova, E. Gžibovska, M. Ģeibaks, I. Jansone, I. Joste, R. Kalniņa, S. Kaņepe, Z. Kipere, A. Kļockins, M. Kudapa, V. Krūze S. Ķemere, B. Ķikute, S. Ķimene, I. Lastovskis, L. Melluža, M. Niedre, V. Orlovs, V. Ozols, V. Pētersone, I. Plotnieks, I. Polockis, J. Porietis, I. Priedīte, J. Riekstiņš, A. Salceviča, A. Skalbergs, S. Smiltene, I. Stabulniece, B. Škapare, E. Veisa, A. Zariņa, I. Ziemele, G. Zīle, A. Zūre. Par: J. Ivanovu, A. Jurjānu, H. Medni, D. Ozoliņu, J. Petersu, E. Smiļģi, L. Vīģneru. Māksl.: A. Artums, B. Baumane, J. Baklāns, B. Bērziņš, N. Cēsniņa, J. Dimiters, E. Kalniņš, V. Kalnroze, F. Kirke, D. Lielā, K. Ozoliņa, J. Pauļuks, J. Pīgoznis, Dž. Skulme, I. Vecozols, G. Zeile, J. Zvirbulis.

Saite
Saite
Saite
Saite

Oliņa, D.
Cīrulis, I.
Čapase, Dz.
France, J.

Elektroniskajā kopkatalogā (<http://195.13.129.13:8080/ALEPH/>) atrodam tādas latviešu grāmatu kalendāru aprakstus kā, piemēram:

Kopkatalogs - Aleph main menu - Microsoft Internet Explorer

File Edit View Favorites Tools Help

Back Forward Stop Search Favorites Media Print

Address <http://195.13.129.13:8080/ALEPH/5DK8TXNDPNY22YII4SHYP8YILKB6CUQTMEI8CURESEZX2R3P-03413/file/start-0> Go Links

Elektroniskais kopkatalogs

[Datū bāze](#) | [Komentāri](#) | [Izvēle](#) | [Palīdzība](#) | [Ex Libris](#)
[Pārīkšķošana](#) | [Meklēšana](#) | [Rezultātu saraksts](#) | [Meklējumu vēsture](#) | [Meklējumu grozs](#) | [Angļu](#)

Rezultātu saraksts | Pievienot grozām | Atrast | Saglabāt grozīt | Drukāt lpp | Atpakaļ

Formāta izvēle: [Standarta Bibl. norāde](#) [MARC lauki](#)

Ieraksts 2 no 4 [Iepri. ieraksts](#) [Nāk. ieraksts](#)

Monogr. ier. nr. 000148766
[Holdings by Sub-I.](#) [MZB: Centrālā bibl.](#)
Holdings Availab. [Click here to display holdings, copies and availability](#)

ISBN ●5-7966-1219-0
Nosaukums ●[Dabas un vēstures kalendārs '99 / sast. Z. Kipere.](#)
Izdošanas ziāas ●[Rīga : Zinātne, 1998.](#)
Apjoms 286 lpp. : il.
Saite ●[Kipere, Zaiga, sast.](#)

Format BK

Internet

vai

Kopkatalogs - Aleph main menu - Microsoft Internet Explorer

File Edit View Favorites Tools Help

Address <http://195.13.129.13:8080/ALEPH/SDK8TXNDPNY2ZVYI45HPYP8YILKB6CUQTNEI8CURESE2X2R3P-00918/file/start-0>

Elektroniskais kopkatalogs

Aleph [Datu bāze](#) | [Komentāri](#) | [Izvēle](#) | [Palīdzība](#) | [Ex Libris](#)
[Pārūkošana](#) | [Meklēšana](#) | [Rezultātu saraksts](#) | [Meklējumu vēsture](#) | [Meklējumu grozs](#) | [Angļu](#)

Ieraksts 123 no 169 Iepri. ieraksts Nāk. ieraksts

Monogr. ier. nr. 000162844
 Holdings by Sub-I. LNB:Galv.gr. krātuve
 Holdings by Sub-I. LNB:Letonika
 Holdings Availab. [Click here to display holdings, copies and availability](#)

ISBN ●9984557472
 Nosaukums ●[Kalendārs finiem, 1998 sast. Antra Krastina](#)
 Izdošanas ziāns ●[Rīga Alberts XII 1997](#)
 Apjoms 340, [1] lpp. il.
 Salte ●[Krastina, Antra, sast.](#)

Format BK Iepri. ieraksts Nāk. ieraksts

Internet

Analizētie piemēri liecina: gan seniespiedumu kopkatalogā, gan Latvijas Nacionālās bibliotēkas veidotajā datu bāzē un Latvijas bibliotēku elektroniskajā kopkatalogā atrodami standartizēta grāmatu kalendāru bibliogrāfiskā apraksta elementi, kas papildināti ar katram bibliogrāfiskajam avotam raksturīgajām papildziņām: 1) iespējā kopkataloga gadījumā – ziņas par eksemplāru īpatnībām, ilustrācijām, izdevuma atrašanās vietu, saturu, ziņu iegūšanas avotiem u. tml.; 2) datu bāzes gadījumā – saites jeb mijnorādes uz saistīto elektronisko informāciju (piemērā – *Tukuma kalendārs 2002. gadam*) un kalendāru satura izraksts (piemērā – *Kalendārs vecākiem, 1986*); 3) elektroniskā kopkataloga gadījumā – ziņas par kalendāru atrašanās vietu, eksemplāru pieejamību un mijnorādes.

Lai sekmētu starptautisko bibliogrāfiskās informācijas apmaiņu, iespējamos un mašīnlasāmajos bibliogrāfiskās informācijas avotos, kā uzrāda iepriekš analizētie piemēri, kalendāri ir bibliografēti standartizēti. Bibliogrāfisko ierakstu sastādīšanas prakse liecina, ka kalendāru apraksta elementi iedalāmi 2 grupās. Vienu grupu veido bibliogrāfiskās pamatzīņas (avota identificēšanai nepieciešamais bibliogrāfisko ziņu kopums), otru grupu – bibliogrāfiskās papildziņas (elementi, kas nodrošina informācijas izguvi un elektroniskā resursa priekšrocību izmantošanu). Grāmatu kalendāru tipoloģisko pazīmju analizē noskaidrots, ka bibliogrāfiskā informācija, kas atbilst katrai no minētajām grupām, izriet no aprakstāmā iespieddarbu veida

(turpinājumi) divējādās dabas – grāmatizdevuma un seriālizdevuma pazīmēm. Pētot bibliografējamo materiālu, secināts:

- 1) kalendāru bibliogrāfiskā apraksta *pamatziņām* piemērojams Monogrāfisko izdevumu bibliogrāfiskā apraksta (BA(M)) standarts;
- 2) kalendāru bibliogrāfiskā apraksta *papildziņām* piemērojami Seriālizdevumu bibliogrāfiskā apraksta (BA(S)) standarta elementi.

Bibliogrāfiskā ieraksta struktūra (bibliogrāfiskā pamatinformācija un bibliogrāfiskā papildinformācija) raksturota, izmantojot atbilstošos starptautiskos un Latvijā adaptētos bibliogrāfiskā apraksta standartus.⁹

2.1.2. Bibliogrāfiskā ieraksta struktūra

Grāmatu kalendāru ieraksti Latvijas mašīnlasāmajos bibliogrāfiskās informācijas resursos atspoguļo 20.–21. gs. mijas kalendāru reģistrēšanas praksi bibliotēku elektroniskajos katalogos (elektroniskā kopkataloga gadījumā) vai datu bāzē, kas balstīta starptautiskā bibliotēku integrētā informācijas sistēmā (datu bāzes «Nacionālās bibliogrāfijas Monogrāfijas un turpinājumi» gadījumā). Abos minētajos gadījumos bibliogrāfiskā ieraksta struktūru reglamentē ne tikai bibliogrāfiskā apraksta standarti, bet arī katalogizācijas noteikumi (sistēmā paredzētie MARC lauki jeb MARC formāts). Latvijas Universitātes lektore Baiba Mūze, analizējot informācijas apstrādes standartizācijas jautājumus, atzīmē: «Katram mašīnlasāmās katalogizācijas formātam, ko automatizētās bibliotēkas izmanto elektronisko katalogu izveidei, ir izstrādāts MARC (*Machine Readable Cataloguing*) standarts, kas nosaka precīzu mašīnlasāmā kataloga ieraksta struktūru, un rokas grāmatas, kurās apkopoti noteikumi datu ievadei.»¹⁰ Šobrīd bibliogrāfisko datu mašīnlasāmajā apstrādē līdzās MARC eksistē arī citi formāti (metadatu valoda XML, ONIX), un, kā norāda B. Mūze, «varam prognozēt, ka attīstīsies tie formāti un metodes, kas visadekvātāk spēs reaģēt uz strauji mainīgo bibliotēku un informācijas pasauli».¹¹

⁹ *ISBD(M)*: International Standard Bibliographic Description for Monographic Publications. – London: IFLA Universal Bibliographic Control and International MARC Programme: British Library Bibliographic Services, 1987. – VII, 62 p.; *ISBD(S)*: International Standard Bibliographic Description for Serials. – London: IFLA Universal Bibliographic Control and International MARC Programme: British Library Bibliographic Services, 1988. – X, 36 p.; *ISBD(CR)*: International Standard Bibliographic Description for Serials and Other Continuing Resources. – München: K. G. Saur, 2002. – 112 p.; *BA(M)*: Bibliogrāfiskais apraksts. Monogrāfiskie izdevumi: Latvijas standarts, LVS 195:1999. – Rīga: VSIA Latvijas standarts, 1999. – 69 lpp.; *BA(S)*: Bibliogrāfiskais apraksts. Seriālizdevumi: Latvijas standarts, LVS 196:1999. – Rīga: VSIA Latvijas standarts, 1999. – 87 lpp.

¹⁰ Mūze B. Informācijas apstrādes standartizācija // Bibliotēka un sabiedrība: 3 / LU, Bibliotēkzinātnes un informācijas zinātnes nodaļa; atb. red. Z. Eglīte. – Rīga: LU, 2002. – (LU Zinātniskie raksti = Acta Universitatis Latviensis; 646). – 147. lpp.

¹¹ Platforma: Latvijas Universitātes filoloģijas, mākslas (teātra un mūzikas) zinātnes un bibliotēkzinātnes doktorandu rakstu krājums / sast. J. Upeniece. – Rīga: Zinātne, 2003. – 149. lpp.

Mūsu pētījumā uzmanība pievērsta metodiskiem jautājumiem, lai patstāvīgi veidotu bibliogrāfisku datu bāzi, izmantojot jebkuru tehnoloģisku risinājumu. Konceptijas pamatā ir standartizētu datu lauku izmantošana bibliogrāfiskās informācijas strukturēšanā, tādējādi panākama (programmatiski risināma) adekvāta datu apmaiņa ar dažādos formātos veidotām sistēmām. Pētījumā analizēta bibliogrāfiskā apraksta standartu piemērošanas un datu bāzes konceptuālā modeļa izstrādes gaita Latvijas Akadēmiskajā bibliotēkā, apkopojot bibliogrāfisko informāciju par 18.–20. gs. latviešu grāmatu kalendāriem¹².

2.1.2.1. Bibliogrāfiskā pamatinformācija

Salīdzinot ierakstus bibliogrāfiskajos līdzekļos ar standartos noteikto monogrāfisko izdevumu un seriālizdevumu bibliogrāfiskā apraksta struktūru (zonējumu un elementu specifiku), tika noteikti katra grāmatu kalendāra laidiena bibliogrāfiskā apraksta pamatelementi (bibliogrāfiskā pamatinformācija). Bibliogrāfiskā pamatinformācija raksturota ar piemēriem no latviešu grāmatu kalendāriem.

Bibliogrāfiskā pamatinformācija iekļaujama sekojošās bibliogrāfiskā apraksta zonās:

1. NOSAUKUMA UN ATBILDĪBAS ZONA (pamatnosaukums, citas nosaukuma ziņas, atbildības ziņas), piemēram:

Īstais Latvijas Kalendārs 1912. gadam. –

Īstais Tautas Kalendārs, 1898 : Ar daudz bildēm : (Derīgs Baltijas guberņās un visā Krievijā) : XVI. gadgājums / no Pūcišu Ģederta. –

Veca un jauna Laika Grāmata uz to 1819tu Gadu pēc Jēzus Piedzimšanas, kam 365 dienas ir; tā sarakstīta ka tā visā Kurzemē, Vidzemē un Leišos, kur Latvieši dzīvo, derīga ir, un kurā Svētkus un Darbadienas, Saules un Mēness Lēkšanu un Noiešanu, Dienas Garumu, Mēness Starpas un Gaisa Nojēgšanas var atrast. –

2. IZDEVUMA ZONA (ziņas par atkārtotiem, rediģētiem, papildinātiem izdevumiem), piemēram:

. – Otra druka. – no *Īstais tēvijas kalendārs. Rīgas Avīzes*
 . – 2. izdevums. – no *Jaunais kalendārs. Paucītis K.*

3. IZDOŠANAS, IZPLATĪŠANAS u. tml. ZONA (izdošanas un/vai izplatīšanas vieta, izdevējs un/vai izplatītājs, izdošanas un/vai izplatīšanas datējums, iespēšanas vai izgatavošanas vieta, iespiedējs vai izgatavotājs), piemēram:

¹² Bibliogrāfiskā ieraksta struktūru sk. 1. tabulā; Grāmatu kalendāru datu bāzes konceptuālo struktūru (entītijū-attiecību shēmu) sk. 3. zīmējumā.

- . – Madona : K. Ķeirāna apgādībā, 1912 (Limbaži : drukāts P. Stumpa tipogrāfijā). –
- . – Rīga : Pūcišu Ģederta (Eulenberga) apgādībā, cenzūra 1897 (Rīga : drukājis A. fon Grothuss). –
- . – Jelgava : pie Jāņa Fr. Stefenhāgena un Dēla, [1818]. –

4. FIZISKĀ RAKSTUROJUMA ZONA (apjoms, ilustrāciju ziņas, izmēri), piemēram:

- . – 64, 96, [24] lpp.: il., tab.; 22x15. –
- . – 23, 16, 36, [1] lpp.: il., tab.; 18x12. –
- . – [48] lpp.: tab.; 17x10. –

5. SĒRIJAS ZONA (paredzēta pēc bibliogrāfiskā apraksta standarta, taču netiek izmantota 18.–20. gs. kalendāru bibliogrāfiskajā aprakstīšanā, jo tie netika izdoti sērijās).

6. PIEZĪMES ZONA (piezīmes par nosaukumu un atbildības zonu, piezīmes par fiziskā raksturojuma zonu u. c.). Piezīmes zonā atzīmējamās atšķirības nosaukumos titullapā un uz vāka; norādes par izlokšņu rakstu valodu iespaidumā, ja kalendārs nav publicēts literārajā valodā; ziņas par defektīvu eksemplāru, ja tas ir vienīgais aprakstīšanai pieejamais izdevuma eksemplārs; ziņas par elementu iztrūkumu iespaidumā, par papildelementiem un papilddaļām (moto, cenzūra, priekšvārdi un pēcvārdi, veltījumi u. c.); par burtu veidu; par izdevuma cenu un tirāžu u. tml. Piemēram:

- . – Uz vāka: Malienas Laikagrāmata uz 1912. gadu, kam 366 dienas; Izdevis K. Ķeirāns. – Gotu burti. – 10 k., 2000 eks.
- . – Kalendārijā baltas nenumurētas lapas piezīmēm. – Gotu burti.
- . – Uz vāka: Latvīskis Kalendārs; Šis vāks maksā divi vērduņus. – Teksts arī vāku 2., 3. un 4. lpp. – Gotu burti. – Daļa metiena bez vākiem. – Šī laika grāmata maksā iesieta 16 Sudrab. Kap., jeb 65 Kupperu Kap.

2.1.2.2. Bibliogrāfiskā papildinformācija

Lai iespējami pilnīgi bibliografētu grāmatu kalendārus, bija jārisina vairāki metodiski uzdevumi. Daži piemēri.

1. Atsevišķi grāmatu kalendāri, nepārtraucot izdošanu, tika publicēti vairāk nekā 100 gadu. Piemēram, pirmais laidieni *Vidzemes kalendāram uz to 1781. gadu pēc tā Kunga Kristus piedzimšanas* domāts, kā jau nosaukums liecina, 1781. gadam, bet pēdējais laidieni izdots 1939. gadā. Iznākot ilgstošu laika periodu, kalendāram vairākkārt mainījās nosaukums, sastādītāji, izdevēji, dizains. Aprakstot šādu izdevumu, jārisina jautājums: kā bibliogrāfiskajā ierakstā (elektroniskā formā) saglabāt saikni starp viena un tā paša kalendāra daudzajiem laidieniem?

2. Atsevišķus kalendārus, pat vienā pilsētā, dažādi izdevēji laida klajā ar vienādu nosaukumu. Piemēram, 1910. gadā Rīgā gan grāmatu tirgotājs A. Lācis, gan grāmatu tirgotājs

J. Dzērve publicēja *Dzimtenes un tēvijas kalendāru 1911. gadam*. Veidojot šādu izdevumu bibliogrāfisko aprakstu, uzskatāmi jānošķir atšķirīgie publicējumi.

3. Kalendārs kā iespieddarbs, kas domāts galvenokārt plašai sabiedriskai lietošanai, vairākumā gadījumu ir ilustrācijām bagāts un saistošs. Dažkārt kalendāru pielikumos ir kartes, notis, mākslas darbu reprodukcijas, aizraujoša populārzinātniska informācija, daiļliteratūra (proza, dzeja, dramaturģija) u. tml. Bibliografējot šādus izdevumus, jādomā: 1) kā bibliogrāfiskajā aprakstā atspoguļot daudzveidīgo kalendāru pielikumu sistēmu? 2) kā reģistrēt kalendāru satura tematiku?

4. Apkopojot ziņas par šādiem iespieddarbiem dažādu bibliotēku fondos, bibliogrāfiskais līdzeklis pilda koprādītāja funkciju. Tādēļ, kā liecina iepriekš apskatītie iespiesto koprādītāju un elektronisko kopkatalogu piemēri, būtiskas ir ziņas arī par izdevumu atrašanās vietu.

Minētie piemēri raksturo sekojošas metodiskās problēmas:

- 1) saikne starp dažādajiem viena kalendāra nosaukumiem vai vienādajiem dažādu kalendāru nosaukumiem;
- 2) kalendāru satura daudzveidības atspoguļošana;
- 3) kalendāru nozīmīgāko satura komponentu atzīmēšana;
- 4) kalendāru tematiskās struktūras indeksēšana;
- 5) kalendāru laidienu atrašanās vietas norādīšana.

Metodisko problēmu risināšanai tika noteikti katra grāmatu kalendāra laidiena bibliogrāfiskā apraksta papild elementi (bibliogrāfiskā papildinformācija). Bibliogrāfiskā papildinformācija raksturota ar piemēriem no latviešu grāmatu kalendāriem.

Bibliogrāfiskajos ierakstos iekļaujama sekojoša bibliogrāfiskā papildinformācija:

1. PIEZĪME PAR IZDEVUMA BIBLIOGRĀFISKO VĒSTURI (ziņas par izdevumu nosaukumu maiņu: *turpina/aizstāj izdevumu, apvienots ar vai turpinās kā daļa no* u. tml.).

UNIFICĒTAIS NOSAUKUMS (iekārtas frāze), kurš ir raksturīgs kataloga ierakstam un kura lietošanu nosaka katalogizācijas noteikumi (kataloga ierakstu standartizēšanas jautājumus plašāk pētījusi B. Mūze).¹³ Unificēto nosaukumu kalendāru bibliogrāfiskajā aprakstā veido nosaukuma sākums līdz kādai loģiskai robežai. Unificētais nosaukums nodrošina korektu informācijas izguvi un tam ir būtiska loma saiknes veidošanā starp viena kalendāra dažādajiem nosaukumiem. Unificētais nosaukums ir kopīgs viena kalendāra nosaukuma atsevišķiem laidieniem, kad to bibliogrāfiskā vēsture uzrāda nosaukuma maiņu. Vienādu nosaukumu gadījumā unificētajā

¹³ Mūze B. Informācijas apstrādes standartizācija // Bibliotēka un sabiedrība: 3 / LU, Bibliotēkzinātnes un informācijas zinātnes nodaļa; atb. red. Z. Eglīte. – Rīga: LU, 2002. – (LU Zinātniskie raksti = Acta Universitatis Latviensis; 646). – 150.–151. lpp.

nosaukumā tiek iekļauts izplatītāja vai iespiedēja uzvārds un vārds, kas nodrošina korektu materiāla kārtošanu un informācijas izguvi, piemēram:

Jauna un veca latviešu laiku un notikušu lietu grāmata

- 565 *Zemnieku jeb latviešu laiku grāmata uz to 1758tu gadu pēc tās svētas piedzimšanas mūsu Kunga in Pestītāja Jēzus Kristus, tā rakstīta, ka arī Vidzemē in citi ļaudis, kas zemnisku valodu prot in lasīt māķ, laikus, dienas garumu, mēnešu starpas un citas lietas zināt var. - Jelgava: J. H. Kesters, 1757. - 32 lpp.
- 570 Jauna un Veca Latviešu Laiku un notikušu Lietu Grāmata uz to 1763. Gadu, Pēc tās svētas Piedzimšanas mūsu Kunga Jēzus Kristus, Tā rakstīta, ka arī Vidzemē un citi ļaudis, kas Latviešu Valodu prot in lasīt māķ, Laikus, Dienas Garumu, Mēnešu Starpas in citas Lietas zināt var. - [Jelgava, 1762] (Jelgava: iespiesta Jelgavā no Kristiāna Lītkes, cien. Kurzemes Liel-Kunga Grāmatu Spiedēja). - [32] lpp.
- 607 Veca un jauna Laiku Grāmata uz to 1800ju Gadu pēc Jēzus piedzimšanas, kuram gadam pēc vecu Kalendāru 366, bet pēc jaunu Kalendāru 365 dienas ir, un ar kuru šis Gadu-simtens beigsies; tā sarakstīta kā tā visā Kurzemē, Vidzemē un Leišos, kur Latvieši dzīvo, derīga ir, un kurā Svētkus un Darbadienas, Saules un Mēness Lēkšanu un Noiešanu, Dienas Garumu, Mēness starpas un Gaisa Nojēgšanu atrast var. - Jelgava: pie J. F. Stefenhāgena, [1799]. - [48] lpp.

2. PIEZĪME PAR IZDEVUMA SATURU (iekļaujams pilns katra grāmatu kalendāra laidiena satura apraksts, ieskaitot atšķirīgos eksemplārus). Saturā iekļautie teksti (piem., populārzinātniskās literatūras un daiļliteratūras darbi) pārskatāmības labad grupējami pa žanriem (piem., dzeja, proza u. tml.), piemēram:

Saturs: [Vispārīgā daļa]: Pareizticīgo kalendārs. - Krievu Ķeizariskais nams. - Šinī gadā ir. - [Kalendārijs]. - Augsti svētki, kuros valdības iestādes un skolas slēgtas. - Žīdu svētki: No pasaules radīšanas 5658. un 5659. gads. - Mednieku kalendārs. - Zvejnieku kalendārs. - Lopu grūsnības un putnu perēšanas laiks. - 12 zvaigžņu zīmes. - Mēneša zīmes. - Gada ceturkšņi. - Gada laiki. - Par saules un mēn. aptumšošanām 1898. g. - Rādītājs par stempelpapīri. - Kursa tabula priekš rubļa un Vācu markas. - Vairāk lietojama ārzemju nauda Krievu zelta naudā. - Jaunie mēri un svāri. - Noteikumi par sūtījumiem par pasti. - Noteikumi par telegrāfu. - Adresu kalendārs. - Valsts amata vīru runājamas stundas Rīgā. - Miera tiesas Baltijā. - Dažas ievērojamas mācības iestādes. - Tirgi Vidzemē. - Vidzemes linu tirgi. - Kurzemes linu tirgi. - Tirgi Kurzemē un Leišos. - Dažādas adreses Rīgā, Jelgavā un Liepājā: [Sludinājumi].

[Dzeja]: Jaunā gadā! / Z. - "Es piesaucu Dievu un ļaudis ..."; "Kā krācoša upe, tā zinātne ..." / Zvārguļu Edvards.

[Proza]: Ķeša valkakeitā. - Krietnas sievas / sarakstījis Sudrabu Edžus.

[Raksti]: Pabiras: Brīnišķs revidents. - Ievērojamākie notikumi dažādās zemēs: Apskats no 1. sept. 1896. līdz 1. sept. 1897. g.: [Tekstā arī nekrologs skolotājam Jānim Spīsam, veterinārmedicīnas studentam Artūram Sprūdem, skolotājam Jānim Veinbergam, dzejniekam un šahistam Andreasam Ašarinam, mācītājam Pēterim Paukšēnam, mūziķim Jūlijam Purātam, dzejniekam Vensku Edvartam, mācītājam Andrejam Kopem, gleznotājam Ādamam Alksnim]. - Pētījumi, atradumi un izgudrojumi: Īss apskats no 1. sept. 1896. līdz 1. sept. 1897. - Veselības padomnieks. - Padomi saimniecībā, mājturībā un t. t. - Jauns kalendārs: [No] D. L. - Grāmatas un bildes / pēc krieviska parauga no K. A. - Jauna zelta zeme. - Pabiras: Lielvalstju flote. - Par zemes cenām Baltijas guberņās ...

3. PIEZĪME PAR IZDEVUMA PIELIKUMIEM (ziņu kopas par atsevišķi izdotajiem un kalendāros iekļautajiem pielikumiem: PIELIKUMS vai KALENDĀRĀ ARĪ), piemēram:

Saturs: [Vispārīgā daļa]: Mūsu Augsta Kunga un Ķeizara cilts. - Pareizticīgo kalendārs. - Šinī gadā skaita. - Gada laiki. - 12 zvaigžņu zīmes. - Mēneša grieži. - Saules un mēneša aptumšošanās. - [Kalendārijs]. - Žīdu svētki: No pasaules radīšanas 5655. un 5656. gads. - Ārzemju valdnieki. - Jaunie mēri un svāri. - Mājlopu ķermeņa dažādo daļu samērs ar dzīva lopa svaru. - Cik pulkstens rāda vienā un tai pašā brīdī dažādās pasaules malās, sevišķi ievērojot vietas Kurzemē in Vidzemē. - Stempelpapīru cenas. - Ziņas par pasti. - Nosacījumi par telegrāfu. - Stempemarkas. - Dzelzsceļu jaunais jostu tarifs. - Naudas kursa aprēķināšana. - Lopu vidējais grūsnības un putnu perēšanas laiks ir. - Lopu apiešanās kārtība. - Caurmērā apvaislošanai derīgi. - Uz vienu vīriešu kārtas lopu brīvi pārņoties skaita caurcaurim sievietes kārtas lopus. - Caurmērā zīdīšanas laiks, kad nodomāts uzaudzīnāt, ir. - Zvejnieku kalendārs. - Mednieku kalendārs. - Svāra zudums, kas ceļas caur lauksaimniecības ražojumu

uzglabāšanu. - Tirgi Kurzemē un Leišos. - Kurzemes linu tirgi. - Tirgi Vidzemē. - Vidzemes linu tirgi. - Adreses Rīgā un Jelgavā. - [Sludinājumi].

[Dzeja]: Protekcija / -ff.

[Proza]: Skices iz laucenieku dzīves: I. Agronoms; II. Ūtrupē / zīmējis b.

Kalendārā arī: Lauksaimniecības raksti. Trešais krājums / klajā laisti no Agronoma J. Bisenieka. - Jelgava, 1894 (Jelgava: H. Alunāna drukātavā). - 93, [1] lpp.

[Raksti]: Ievadam. - Lauksaimniecības augstākās valdes un iestādes. - Lauksaimniecības skolu un lauksaimniecības biedrību saraksts. - Krujihinas lauksaimniecības skola. - Līdzekļi mūsu lauksaimnieku speciālās izglītības pacelšanai: Agronoma J. Berģa priekšlasījums Jelg. Lauks. Biedr. pļaujas svētkos 25. septembrī 1894. gadā. - Izstādes Kurzemē / no Graudiņu Kārļa. - Daži zemkopju grēki / apcerēts no R. Bērziņa. - Par mūsu lauksaimniecības tagadējo stāvokli / no R. von Vegesacka. - Pagaidu nosacījumi par Rīgas elevatora rīcību / J. B. - Par Rīgas elevatora nodarīgumu mūsu lauksaimniekiem, sevišķi arī kurzemniekiem / no P. Lauciņa. - Baltijas pirmais biškopju kongress, [Jelgavā 1895. g.] / E. Šēfers. - Par mežu aizsardzības likuma ieviešanu Kurzemē. - Pārskats par latviešu lauksaimniecības grāmatām. - Par lapu darbību / no stud. agr. J. Tūbas. - Ēkas piepe un būves koka materiāls / no A. Dzennevisa. - Linkopības raksta godalgas lietā / Agronoms J. Bisenieks.

Pielikumi: Kurzemes laukpagastu nosaukumi un adreses Latviešu un Krievu valodās, kā arī pagastu tiesu, miera tiesu un policijas iecirkņi. - Jelgava, cenzūra 1894 (Jelgava: drukājis A. Reinbergs). - [40] lpp.; 13x9. - Daļa teksta arī krievu val. - Gotu burti. - 15 k.: 5 k. ("Lauksaimnieku Kalendāra" pircējiem).

Klivers. Pamācība lopu pārdevējiem un pircējiem, kā caur mērošanu (bez svēršanas) var izzināt govsloda smagumu / angļu valodā sarakstījis virsmežkungs Kliwers. - Jelgava, cenzūra 1894 (Jelgava: drukājis H. Alunāns). - 36 lpp.: il., tab.; 14x9. - Gotu burti. - 20 k.: 10 k. ("Lauksaimnieku Kalendāra" pircējiem).

4. KALENDĀRU LAIDIENU TEMATISKAIS INDEKSS.

Lai atlasītu un/vai kārtotu ierakstus pēc saturiskajām pazīmēm (tēmām), bibliogrāfiskajā ierakstā iekļaujami kalendāru laidienu satura tematiskie indeksi. Uzsākot indeksu shēmas izstrādi, tika pētīta Eiropas valstu pieredze, kā arī latviešu bibliogrāfiskajos materiālos lietotie kalendāru tematiskās raksturošanas paņēmieni.

Plašu pārskatu par britu kalendāru tematiku sniedz bibliogrāfiskie rādītāji un *S. T. C. (Short Title Catalogue)*. 19. gs. iespieddarbu katalogā¹⁴ nodaļai *Ephemerides* pievienots kumulatīvais tematiskais rādītājs, kurā šī gadsimta kalendāros esošā informācija attiecināta gan uz Vispārīgo nodaļu (0. nodaļa *Dewey Decimal Classification*¹⁵ sistēmā), Filozofiju (1.), Reliģiju (2.) un Sociālajām zinātnēm (3.), gan arī uz Dabaszinātnēm (5.), Lietišķajām zinātnēm (6.), Mākslu (7.) un Literatūru (8.). Tātad pārstāvētas visas klasifikācijas sistēmas pamatnodaļas.

vai

Klasifikācijas sistēmu izmantošana informācijas resursu pieejamības nodrošināšanā pētīta Norvēģijas, Zviedrijas, Lielbritānijas un Nīderlandes kopīgajā projektā «Klasifikācijas sistēmu nozīme interneta resursu aprakstīšanā un atklāšanā». Analizējot interneta resursu priekšmetošanas un indeksēšanas praksi pasaulē, projekta autori raksturo starptautiski pazīstamu klasifikācijas sistēmu (to vidū arī UDK) priekšrocības: 1) tās aptver visas zinātņu un sociālās darbības sfēras; 2) tās ir labi strukturētas, tiek pilnveidotas un atbalsētas; 3) tās atpazīst lietotāji (gan fiziskās personas, gan roboti-meklētāji); 4) to indeksi nodrošina multilingvālu piekļuvi informācijai. Projekta realizētāji norāda, ka indeksēšanas struktūras dziļums ir atkarīgs no tēmas, tomēr indeksēšanā parasti tiek izmantotas tikai pamatnodaļas (t. i., indeksi tikai līdz decimāldaļas punktam). Atzīmētie UDK sistēmas trūkumi (piem., neoperatīva jaunu zinātņu jomu iekļaušana indeksu tabulās vai atsevišķu tematisko nodaļu nepietiekoši detalizēta izstrāde) nav aktuāli 18.-20. gs. grāmatu kalendāru indeksēšanai.¹⁶

¹⁴ Nineteenth century short title catalogue: Series I, Phase I, 1801-1815 ... - Vol. 5: Special sections, Indexes & First supplement. - [London]: Avero Publications Ltd., 1985. - XX, 606 p. - Ephemerides: P. 187-197.

¹⁵ Amerikas Savienoto Valstu klasifikācijas sistēma, izstrādāta 1873.-1876. gadā, no kuras 1895. gadā attīstīta Universālās Decimālās klasifikācijas sistēma (UDK).

¹⁶ Project RE 1004 (RE): DESIRE - Development of a European service for information on research and education: the role of classification schemes in Internet resource description and discovery [Electronic resource]. - [S. l., 1998]. - [29 p.] - Mode of access: Internet. URL: <http://www.ukoln.ac.uk/metadata/desire/classification/classification.pdf>. - Description based on resource as of: 11.10.2004.

vai

Bibliogrāfiskā rādītāja «Latviešu zinātne un literatūra» I. sējuma ievadā¹⁷ sastādītājs A. Ģinters raksta: «Bibliogrāfiju sarakstot, pieturējos pie Starptautiskā bibliogrāfiskā institūta decimālās klasifikācijas, papildinot to ar sīki izstrādātu priekšmetu un nodaļu rādītāju, kurš dod iespēju rakstus ērti atrast arī tiem, kuri ar decimālo klasifikāciju nebūtu iepazinušies.»

Par Universālās decimālās klasifikācijas (UDK) sistēmas izmantošanu ierakstu tematiskajā klasificēšanā izdevuma priekšvārdā raksta arī Vācu nacionālās bibliogrāfijas sastādītāji.¹⁸

Minētie piemēri liecina par bibliogrāfisko līdzekļu sastādītāju atbalstu UDK tematisko grupu izmantošanai iespieddarbu indeksēšanā. UDK indeksi tiek apkopoti pamata tabulās (*main tables*) un papildtabulās (*auxiliary tables*). Papildindeksus pievieno, lai norādītu saikni starp diviem vai vairākiem pamatindeksiem (piem., + , :), lai atzīmētu dokumentu atrašanās vietu (piem., Latvija), valodu (piem., latviešu) vai dokumenta fizisko formātu (piem., iespieddarbs). Pētījumā analizēto grāmatu kalendāru gadījumā ir apskatīti izdevumi iespieddarbu formātā latviešu valodā, kas atrodas Latvijā, tādēļ indeksēšanā izmantojamas tikai UDK pamattabulas.

Atbilstoši nacionālās bibliogrāfijas tradīcijai, bibliogrāfiskajā līdzeklī atspoguļojama gan indeksu numeratīvā, gan paskaidrojošā daļa (izvēlnē saraksta veidā), lai lietotos apzīmējumus varētu izmantot arī nespeciālisti. Tematiskais indekss vienam grāmatu kalendāra laidienam atbilst satura dominējošai tēmai.

Grāmatu kalendāru tematiskajai indeksēšanai Latvijas Akadēmiskās bibliotēkas datu bāzē no aptuveni 220 000 UDK tematisko indeksu saraksta adaptēta sekojoša 90 indeksu shēma:

- 00 Kultūras un zinātnes vispārīgie jautājumi.
 - 1 Filozofija. Loģika. Ētika.
 - 2 Reliģija. Teoloģija.
 - 3 Sabiedriskās zinātnes.
 - 31 Statistika. Demogrāfija. Socioloģija.
 - 32 Politika.
 - 33 Ekonomika. Nodarbinātība. Finanses. Tirdzniecība.
 - 34 Tieslietas. Juridiskās zinātnes.
 - 35 Valsts administratīvā pārvalde. Karalietas.
 - 36 Sociālā nodrošināšana. Apdrošināšana. Sociālās problēmas.
 - 37 Izglītība. Audzināšana. Mācīšana. Brīvais laiks.
 - 389 Metroloģija. Mēri un svāri
 - 39 Etnogrāfija. Tikumi. Paražas. Tautu dzīve. Folklorā.
 - 5 Matemātika. Dabas zinātnes.
 - 50 Daba. Dabas pētniecība. Vides aizsardzība.
 - 51 Matemātika.
 - 52 Astronomija. Ģeodēzija.
 - 53 Fizika.
 - 54 Ķīmija. Kristalogrāfija. Mineraloģija.
 - 55 Ģeoloģijas un ģeofizikas zinātnes.
 - 56 Paleontoloģija.
 - 57 Bioloģija.

¹⁷ Ievads / A. Ģinters // Latviešu zinātne un literatūra, 1763–1855: periodikā iespiesto rakstu rādītājs: bibliogrāfija A. / Latvijas Valsts bibliotēka; sast. A. Ģinters. – Rīga: Kultūras fonds, 1926. – 7. lpp.

¹⁸ Deutsche Nationalbibliographie und Bibliographie der im Ausland erschienenen deutschsprachigen Veröffentlichungen. Reihe A: Monographien und Periodika des Verlags-Buchhandels. – Frankfurt am Main: Die Deutsche Bibliothek, 2002. – Nr. A49 (5. Dez. 2002), S. II.

- 58 Botānika.
- 59 Zoologija.
- 6 Lietišķās zinātnes. Medicīna. Tehnika. Lauksaimniecība.
 - 61 Medicīna. Ārstniecība.
 - 611 Anatomija.
 - 612 Fizioloģija.
 - 613/614 Higiēna. Veselības aizsardzības organizācija. Sanitārija.
 - 615 Farmakoloģija. Vispārīgā terapija (radiot., fiziot.). Toksikoloģija.
 - 616 Vispārīgā patoloģija. Klīniskā medicīna.
 - 617 Ķirurģija. Ortopēdija. Oftalmoloģija.
 - 618 Ginekoloģija. Dzemdniecība.
 - 619 Veterinārija.
 - 62 Inženierzinātnes. Tehnikas zinātnes.
 - 620 Materiālu pārbaude, enerģētika (vispār).
 - 621 Mašīnmācība un mašīnbūve. Kodoltehnika. Elektrotehnika.
 - 622 Kalnrūpniecība.
 - 623 Kara tehnika.
 - 624 Būvzinātnes.
 - 625 Ceļi. Dzelzceļi. Autoceļi. Ceļu būve.
 - 628 Sanitārā tehnika.
 - 629 Satiksmes līdzekļu tehnika. Transports.
 - 63 Lauksaimniecība. Mežsaimniecība. Medības. Zivsaimniecība.
 - 630 Mežsaimniecība. Mežu zinātne.
 - 631 Lauksaimniecības vispārīgie jautājumi. Augsne. Agrotehnika.
 - 632 Augu kaitēkļi. Augu slimības. Augu aizsardzība.
 - 633/635 Zemkopība. Augkopība. Laukkopība. Dārzkopība. Dārzenkopība.
 - 636 Lopkopība.
 - 637 Piens, gaļa, citi lopkopības produkti.
 - 638 Biškopība. Dravniecība. Zīdkopība.
 - 639 Medības. Zvejniecība. Zivsaimniecība.
 - 64 Saimniecība un mājturība
 - 65 Uzņēmumu pārvalde. Ražošanas, tirdzniecības un satiksmes organizēšana.
 - 655 Poligrāfijas rūpniecība. Grāmatu izdošana, tirdzniecība.
 - 656 Transportapkalpošana (sauszemes un jūras transports). Pasta sakari.
 - 657 Grāmatvedība. Rēķinvedība.
 - 658 Uzņēmumu menedžments, administrēšana, komerciālā organizēšana.
 - 659 Reklāma.
 - 66 Ķīmijas tehnoloģija. Ķīmiskā rūpniecība.
 - 664 Cietu pārtikas produktu izgatavošana.
 - 665 Tauku, eļļu, vasku, naftas tehnoloģija. Līmvielas, sveķi. Parfimērijas ražošana.
 - 666 Stikls. Keramikā. Emalja. Mākslīgie akmeņi. Cements.
 - 667 Krāsvielu un laku ražošana un lietošana.
 - 669 Metalurģija. Metāli un sakausējumi.
 - 67/68 Dažādas rūpniecības un amatniecības nozares.
 - 674 Kokapstrādes rūpniecība.
 - 675 Ādu apstrādes rūpniecība.
 - 676 Celulozes un papīra rūpniecība.
 - 677 Tekstilrūpniecība.
 - 678 Polimēru ražošana. Gumija. Plastmasas.
 - 687 Šūšanas rūpniecība. Apģērba piederumi.
 - 688 Galantērijas, dekoratīvo izstrād., rotaļlietu utml. raž.
 - 69 Celtniecība.
- 7 Māksla. Fotogrāfija. Mūzika. Teātris. Kino. Spēles. Sports.
 - 7.0 Mākslas teorija. Estētika. Mākslas filozofija.
 - 71 Pilsētībūvniecība. Ainavu, dārzu un parku arhitektūra.
 - 72 Arhitektūra
 - 73 Tēlniecība. Keramikā. Metālmāksla. Numismātika.
 - 74 Zīmēšana. Rasēšana. Liet. māksla. Daiļamatniecība. Dizains.
 - 76 Grafika.
 - 77 Fotogrāfija. Kinotehnika.
 - 78 Mūzika.
 - 79 Teātris. Kino. Izklaide. Dejas. Spēles. Sports.
- 8 Valodniecība. Literatūrzinātne.
 - 81 Valodniecība. Filoloģija.
 - 82 Literatūra. Dzeja. Proza. Dramaturģija. Humors un satīra.
- 9 Arheoloģija. Novadpētniecība. Ģeogrāfija. Biogrāfijas. Vēsture.
 - 90 Arheoloģija. Novadpētniecība.
 - 91 Ģeogrāfija. Ceļojumi. Kartes.
 - 93/99 Vēsture.

Adaptētā indeksu shēma ir vispārīga. Tā jākonkretizē katrā atsevišķā bibliogrāfiskā līdzeklī vairāku faktoru dēļ: 1) aprakstāmo grāmatu kalendāru hronoloģija (agrīnajās kultūras sistēmās var

nebūt zināmas shēmā minētās reālijas, piem., polimēri, kodoltehnika, kino u. c.); 2) bibliogrāfiskā līdzekļa veidošanas nolūks un adresāts (nosaka tematisko nodaļu detalizācijas pakāpi) u. tml.

5. KALENDĀRU LAIDIENU ATRAŠANĀS VIETAS INDEKSS (to bibliotēku indeksi, kuru fondos atrodas bibliogrāfiskajā līdzeklī reģistrētie grāmatu kalendāru laidieni un šifrs darba vajadzībām: BIBLIOTĒKA, ŠIFRS), piemēram:

LAB – Latvijas Akadēmiskā bibliotēka
LNB – Latvijas Nacionālā bibliotēka
KNB – Krievijas Nacionālā bibliotēka

Ja bibliogrāfiskais līdzeklis tiek veidots kā *nacionālās bibliogrāfijas sastāvdaļa*, bibliogrāfiskā ieraksta struktūrā ieviešami papildinājumi atbilstoši nacionālās bibliogrāfijas īpatnībām. Latviešu iespieddarbu bibliografēšanas praksē tādas ir, piemēram, 1) dialektu, kā arī valodas savdabīgo fonētisko un morfoloģisko formu respektēšana; 2) pseidonīmu un kriptonīmu atšifrēšana autoru ziņās.

1. Latviešu valodas lietošanas īpatnības seniespiedumu kopkataloga priekšvārdā skaidrotas sekojoši: «Ortogrāfijā ar visām iespiedumklūdām atveidoti iespiedumi oriģinālitituli, tāpat svarīgi citējumi apraksta tālākajā daļā. Kur bija nepieciešams no oriģinālortogrāfijas pāriet uz mūsdienās lietojamo rakstību (bezautora iespiedumu iekārtas vārdos, “Nosaukumu rādītājā” un citur), mainīta grafētika un interpunkcija, bet saglabāta oriģinālu fonētika, morfoloģija, sintakse.»¹⁹

Atbalstot retrospektīvās bibliogrāfijas veidošanas tradīcijas, bibliogrāfiskajos ierakstos arī agrīnajiem grāmatu kalendāriem saglabājamās tās rakstu valodas fonētiskās, morfoloģiskās un sintaktiskās īpatnības, kādas ir kalendāru izdošanas laikā, piemēram, *Jauns kalendāris, Latviešu kalendāris, Gudrības un zinības kalendāris*.

2. Autoru reģistrēšanas principi bibliogrāfijā «Latviešu zinātne un literatūra» komentēti sekojoši: «Aprakstos pēc iespējas atzīmēti autoru īstie vārdi. To autoru darbi, ko vairāk pazīst ar pseidonīmiem, alfabētiskajā secībā iekārtoti pēc pseidonīma, piemēram, J. Raiņa, V. Plūdoņa u. c. raksti. Kvadrātiekvās ievietoti atšifrētie autoru vārdi, kas nav atrodami periodiskajos izdevumos pie attiecīgā raksta [...].»²⁰

Respektējot nacionālās bibliogrāfijas tradīcijas, grāmatu kalendāru bibliogrāfiskajos ierakstos gan ziņās par sastādītājiem, izdevējiem, iespiedējiem un izplatītājiem, gan kalendāru

¹⁹ Kopkataloga iekārtojums // Seniespiedumi latviešu valodā, 1525–1855: kopkatalogs / izstrādājis autoru kolektīvs S. Šiško vadībā; zinātniskais red. A. Apinis; Latvijas Nacionālā bibliotēka. – Rīga: LNB, 1999. – 13. lpp.

²⁰ Priekšvārdi // Latviešu zinātne un literatūra, 1910: periodikā iespiesto rakstu rādītājs / V. Lāča Latvijas PSR Valsts bibliotēka. – Rīga, 1966. – 5. lpp.

saturā iespēju robežās atklājami anonīmi publicēto darbu autori un atšifrējami pseidonīmi un kriptonīmi.

* * *

Ievērojot grāmatu kalendāru tipoloģiskās pazīmes, salīdzinot ierakstus par šo iespieddarbu veidu starptautiskos un Latvijas bibliogrāfiskajos līdzekļos, kā arī bibliogrāfiskajos standartos reglamentēto elementu specifikāciju, ir noskaidrota bibliogrāfiskā ieraksta struktūra.

Atbilstoši grāmatu kalendāru monogrāfiskā (grāmatizdevums) izdevuma pazīmēm ieraksta bibliogrāfiskā pamatinformācija strukturēta pēc monogrāfisko izdevumu standarta. Bibliogrāfiskā pamatinformācija nodrošina konkrētā laidiena identificēšanu citu līdzīgu kalendāru kopumā.

Atbilstoši grāmatu kalendāru seriālizdevuma (turpinājumiizdevums) pazīmēm ieraksta bibliogrāfiskā papildinformācija pievienota pēc seriālizdevumu standarta. Bibliogrāfiskā papildinformācija nodrošina korektu informācijas izguvi un elektroniskā resursa priekšrocību izmantošanu (meklēšana pēc jebkura vārda saturā, atlasīšana pēc konkrētas tēmas u. tml.).

Secinājumi apkopoti tabulā (sk. 1. tabulu). Bibliogrāfiskās informācijas elementu specifikācija tabulā papildināta ar informācijas lauku nosaukumiem, kādi realizējami datu bāzes konceptuālajā modelī.

BIBLIOGRĀFISKĀ IERAKSTA STRUKTŪRA	
Bibliogrāfiskā pamatinformācija	Bibliogrāfiskā papildinformācija
Nosaukuma un atbildības ziņas NOSAUKUMS APAKŠNOSAUKUMS SASTĀDĪTĀJS	Piezīme par izdevuma bibliogrāfisko vēsturi BIBL.VĒSTURE
Izdevuma ziņas IZDEVUMS	Piezīme par izdevuma saturu SATURS
Izdošanas un izplatīšanas ziņas VIETA IZDEVĒJS GADS IESP.VIETA SPIESTUVE	Piezīme par izdevuma pielikumiem PIELIKUMS
Fiziskā raksturojuma ziņas APJOMS FORMĀTS	Izdevuma tematiskais indekss TĒMA
Sērijas ziņas SĒRIJA	Izdevuma atrašanās vietas indekss BIBLIOTĒKA ŠIFRS
Piezīmes CENA TIRĀŽA PIEZĪMES	

1. tab. Bibliogrāfiskā ieraksta struktūra.

2.1.3. Datu bāzes konceptuālais modelis

Grāmatu kalendāru datu bāzes konceptuālais modelis veidots: 1) apgūstot mašīnlasāmo datu bāzu izstrādes teoriju (terminoloģiju, arhitektūru un struktūru, vērtēšanas kritērijus u. tml.); 2) pētot vairāku Eiropas valstu pieredzi kalendāru reģistrēšanā; 3) analizējot latviešu iespieddarbu mašīnlasāmās bibliografēšanas piemērus. Uzmanība pievērsta datu bāzes bibliogrāfiskā satura pilnveidošanas teorijai un praksei. Mūsu gadījumā jāuzsver, ka datu bāzes bibliogrāfiskais saturs un loģiskā struktūra (jēdzieniskās vienības jeb entītijas, apzīmētāji, attiecības) izstrādāti, balstoties uz gatavu datu bāzes fiziskās struktūras modeli (programmatūru un aparatūru), tādēļ raksturojumā nav ietverti programmnodrošinājuma un citi tehniskie jautājumi.

Kā veidot modernu un lietotāju augošajām prasībām atbilstošu bibliotēku? – jautājums, kurš šobrīd dominē teorētiskajos pētījumos bibliotēkas un informācijas zinātnē. Daudzskaitlīgajās monogrāfijās, pētnieciskajos rakstos un uzziņu izdevumos apskatīti tādi jautājumi kā globālā informācijas infrastruktūra; mūsdienīgam bibliotēkas lietotājam adresēts uzziņu pakalpojums; digitālie mediji un globālie tīkli; digitālo bibliotēku arhitektūra un struktūra; bibliogrāfiskās datu bankas internetā; cilvēku, tehnikas un tehnoloģiju sadarbība elektroniskajās bibliotēkās; zināšanu pārvaldība; datu bāzes teorijā un praksē u. tml. Katrā no šīm jomām veikti daudzpusīgi pētījumi, ir izveidojušies dažādi virzieni. Izstrādājot datu bāzes konceptuālo modeli, ir svarīgi meklēt jautājumu saskares punktus, tādējādi no visa teorētiskās literatūras klāsta izvēlēti tie autori, kuru uzskati, mūsaprāt, ir nozīmīgi grāmatu kalendāru bibliogrāfiskās datu bāzes konceptuālā modeļa izstrādei.

Terminoloģiskā izpratnē ar datu bāzi saprotam «savstarpēji saistītu informacionālu objektu tematisku kopumu, kas ar speciālas pārvaldības sistēmas starpniecību organizēts tā, lai nodrošinātu ērtu informācijas izguvi, izdarītu tās atlasīšanu un kārtošanu»²¹. Centrālās Lankašīras universitātes (Lielbritānija) Datortehnoloģiju nodaļas lektori Džons Džonss un Simons Monks, analizējot ar datu bāzu sistēmām un programmnodrošinājumu saistītos jautājumus, atzīmē, ka svarīga ir atšķirība starp terminiem *dati* un *informācija*. *Dati* ir neapstrādātas rakstu zīmes (izejmateriāls), kurām pašām par sevi nav nozīmes. Tās kļūst par *informāciju*, kad mēs piešķiram tām nozīmi. Datu bāzu pārvaldīšanā, dizainā un analizē būtiski ir konstatēt, vai datu kopas ir interpretējamās tā, lai atbilstu lietotāju vajadzībām (t. i., kļūtu par informāciju)²².

²¹ Angļu–latviešu–krievu informātikas vārdnīca: datori, datu apstrāde un pārraide / sast. A. Baums, J. Borzovs, A. Gobzemis, I. Ilziņa; red. V. Skujiņa. – [Rīga]: Avots, 2001. – 118.–119. lpp.

²² Jones J. Databases in theory and practice / J. Jones, S. Monk. – 2nd ed. – London; Bonn ... [a. o.]: International Thomson Computer Press, 1997. – P. XII.

Datu bāzes izstrāde veicama četros tematiskajos blokos²³: 1) ievade sistēmā (*inputs to the system*; «informācija, ko apstrādei datorā ievada ar ievadierīču starpniecību»²⁴); 2) izvade no sistēmas (*outputs from the system*; «datorā izveidotās informācijas izspīdināšana displeja ekrānā, izdrukāšana, ierakstīšana diskā vai nosūtīšana citam datoram ar sakaru līdzekļu starpniecību»²⁵); 3) prasības datiem (*data requirements*) – tiek definētas ievades un izvades datu kombinācijas ar citiem starpelementiem, t. i., visu to daļu kopums, kas paredzēts apstrādei; 4) prasības datu apstrādei (*process requirements*) – programmā paredzēto instrukciju izpildes laiks un procesa izklāsts (*set out*).

Minēto 4 bloku analīzes rezultātā iegūstams: 1) visu to procesu kopums, ko vēlas realizēt lietotājs; 2) visu konceptuālo ierakstu vai ierakstu grupu kopums; 3) visu to datu elementu kopums, kuri veido konceptuālo ierakstu, kombinācijā ar saistītiem atslēgas datiem; 4) savstarpējo attiecību kopums starp dažādiem konceptuāliem ierakstiem.²⁶

Stanfordas universitātes (ASV) profesori Hektors Garsija-Molins, Džefrijs D. Ulmans un Dženifera Vidoma, raksturojot daudzveidīgās datu bāzu sistēmas, to tehnoloģiskos standartus, kā arī analizējot nozīmīgākos ar datu bāzu projektēšanu un pārvaldību saistītos jautājumus, uzsver, ka kopš 20. gs. 70. gadiem izplatītākā metode datu bāzes konceptuālā modeļa izstrādē ir izmantot jēdzieniskās vienības jeb entītijas (*entities*), apzīmētājus (*attributs*) un attiecības (*relationships*), un tā ir pazīstama kā entītijū–attiecību jeb relāciju modelis (*entity–relationship model*).²⁷

Entītijā (*an entity*) ir objekts vai abstrakts jēdziens, kas ir jēgpilna pati par sevi un lietotājam nozīmīga un par kuru ir nepieciešams apkopot informāciju.

Apzīmētājs (*an attribute*) ir entītijas apakškopa, tās īpašība, kas ir lietotājam nozīmīga kādā konkrētā veidā un par kuru ir nepieciešams uzkrāt informāciju. (Citiem vārdiem apzīmētājs – «atribūts ir informatīvs elements, kas apzīmē kādu īpašību; datu bāzēs par atribūtu parasti sauc ieraksta lauka nosaukumu vai tā struktūru»²⁸.)

Attiecība jeb relācija (*a relationship*) ir saite starp jēdzieniskām vienībām jeb entītijām, kas ir nozīmīgas lietotājam un par kurām ir jāsauglabā informācija. (Citiem vārdiem, attiecība –

²³ Jones J. *Databases in theory and practice* / J. Jones, S. Monk. – 2nd ed. – London; Bonn ... [a. o.]: International Thomson Computer Press, 1997. – P. 27–28.

²⁴ Angļu–latviešu–krievu informātikas vārdnīca: datori, datu apstrāde un pārraide / sast. A. Baums, J. Borzovs, A. Gobzemis, I. Ilziņa; red. V. Skujiņa. – [Rīga]: Avots, 2001. – 246. lpp.

²⁵ Angļu–latviešu–krievu informātikas vārdnīca ... – 352. lpp.

²⁶ Jones J. *Databases in theory and practice* ... – P. 28.

²⁷ Гарсия-Молина Г., Ульман Д. Д., Уидом Д. Системы баз данных: полный курс: пер. с англ. / От-ние компьютерных наук Станфордского университета. – Москва; Санкт-Петербург; Киев: [Издательский дом «Вильямс»], 2003. – С. 51.

²⁸ Angļu–latviešu–krievu informātikas vārdnīca ... – 38. lpp.

«relācija ir vairāku objektu saistības izpausme, kas attēlo tiem kopīgi piemītošo; relāciju datu bāzu modeļos tā ir tabula, ko izmanto kā informācijas uzdošanas pamatformu»²⁹.)

Autori H. Garsija-Molins, Dž. D. Ulmans un Dž. Vidoma raksturo starptautiskajā praksē akceptēto grafisko datu bāzes struktūras modeli, kurā elementu apzīmēšanai tiek izmantotas ģeometriskas figūras: taisnstūris – entītijām, ovāls – apzīmētājiem, bet rombs – attiecībām. Grafiskais modelis, pēc autoru domām, ir līdzeklis, ar kuru uzskatāmi atspoguļot un analizēt visu elementu kopu un hierarhiju³⁰ (grāmatu kalendāru datu bāzes konceptuālo modeli sk. 3. zīmējumā). Entītijas analīzes tehnika ir pamatā arī starptautiski saskaņotajām vadlīnijām, kas skaidro funkcionālās prasības bibliogrāfiskajiem ierakstiem.³¹

Relāciju modelis (ar to, kā skaidrots iepriekš, saprot «datu modeli, kurā dati organizēti, izmantojot savstarpējās attiecības, kas parasti atspoguļojas tabulas formā»³²) tiek izmantots vairākumā mūsdienu datu bāzu pārvaldības sistēmu. Tas ir pamatā arī grāmatu kalendāru datu bāzes konceptuālajam modelim. Analīze pati par sevi, kā zināms, ir īstenības izziņas paņēmieni – sadalīšana sastāvdaļās atsevišķai izpētei. Tādējādi grāmatu kalendāru datu bāzes konceptuālā modeļa analīze loģiskajā izpratnē ir darbības atsevišķo elementu identificēšanā un nodalīšanā. Datu bāzes konceptuālā modeļa struktūras elementi ir izstrādāti, balstoties uz secinājumiem par monogrāfisko izdevumu un seriālizdevumu apraksta piemērošanu kalendāru bibliogrāfiskajam aprakstam.³³

Grāmatu kalendāru datu bāzes konceptuālais modelis (3. zīm.) raksturo atbildes uz sekojošiem jautājumiem:

- 1) kuri iespieddarbi, kurā laika periodā izdoti, veido konceptuālo ierakstu³⁴ kopu?
- 2) kas grāmatu kalendāru datu bāzē ir objekts jeb galvenā entīcija (par kuru tiek veidots ieraksts), entītijas kopas un apzīmētāji (datu lauki, kuri veido konceptuālo ierakstu), kādas ir attiecības jeb saites starp galveno entīciju, entītijas kopām un apzīmētājiem?
- 3) kādas ir attiecības (relācija) starp konceptuālajiem ierakstiem jeb galvenajām entītijām un kas to nosaka?

Shēmas skaidrojumā izmantoti latviešu grāmatu kalendāru izpētes piemēri.

²⁹ Angļu–latviešu–krievu informātikas vārdnīca: datori, datu apstrāde un pārraide / sast. A. Baums, J. Borzovs, A. Gobzemis, I. Ilziņa; red. V. Skujiņa. – [Rīga]: Avots, 2001. – 409. lpp.

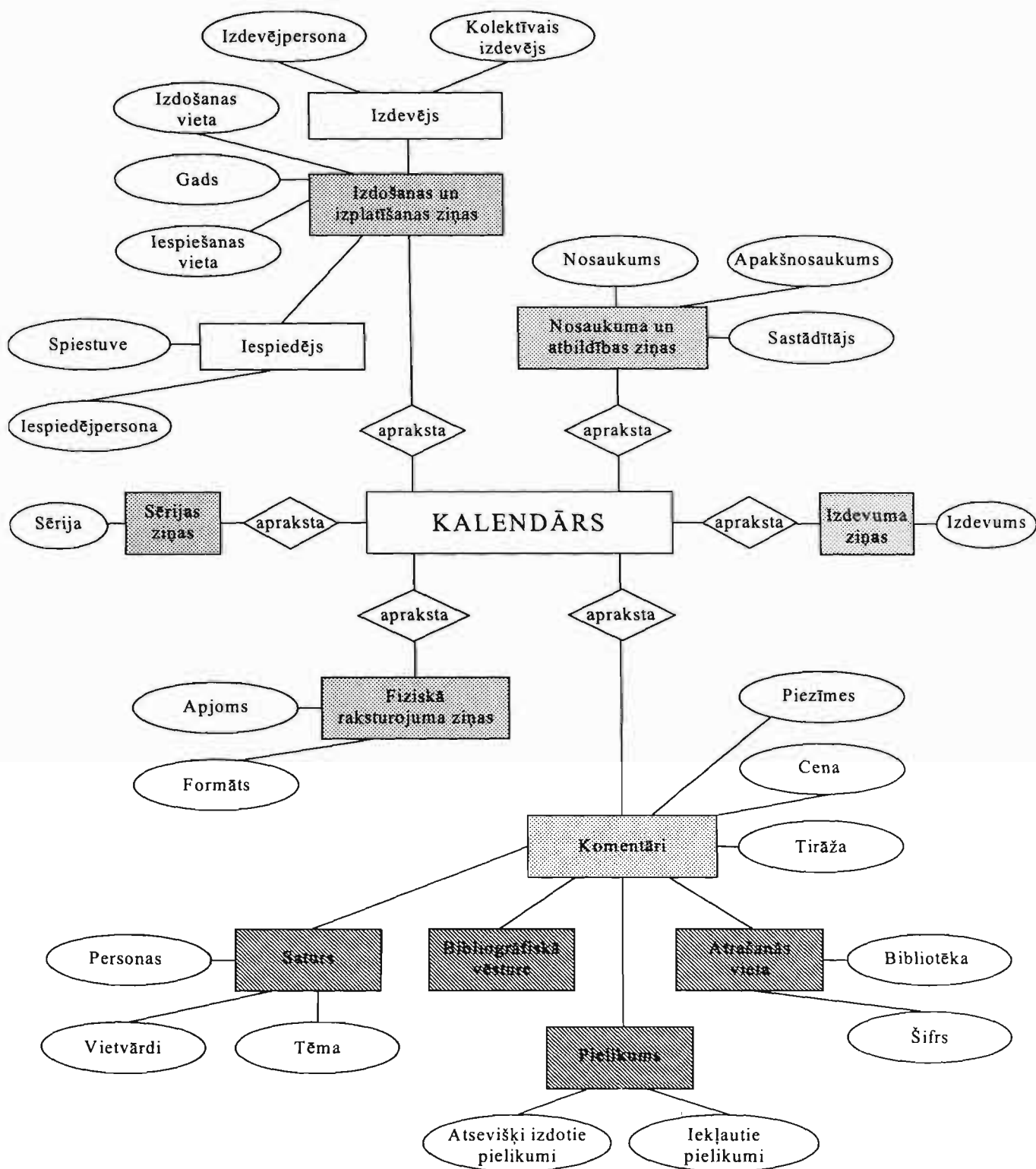
³⁰ Гарсия-Молина Г., Ульман Д. Д., Уидом Д. Системы баз данных: полный курс: пер. с англ. / От-ние компьютерных наук Станфордского университета. – Москва; Санкт-Петербург; Киев: [Издательский дом «Вильямс»], 2003. – С. 53-54.

³¹ Functional requirements for bibliographic records – final report [Electronic resource]. – Online regime. – [S. l.: IFLA, s. a.]. – Mode of access: Internet. URL: <http://www.ifla.org/VII/s13/frbr/frbr1.htm>. – Description based on resource as of: 11.10.2004.

³² Angļu–latviešu–krievu informātikas vārdnīca ... – 409. lpp.

³³ Bibliogrāfiskā pamata un papildinformācija detalizētāk analizēta apakšnodaļā 2.1.2: Bibliogrāfiskā ieraksta struktūra.

³⁴ Ieraksts ir «datu bāzes struktūras elements, kas tiek uzglabāts datu laukos, kuriem piešķirts noteikts vārds» (Angļu–latviešu–krievu informātikas vārdnīca ... – 405. lpp.).

3. zīm. Grāmatu kalendāru datu bāzes konceptuālais modelis.

1. Analizējot latviešu kalendārus kā īpašu iespieddarbu veidu, bibliografēšanai tika izvēlēts konkrēts kalendāru tips – grāmatu kalendāri, tātad turpinājumi izdevumi, kuru bibliogrāfiskajā saturā ir gan monogrāfisko, gan seriālizdevumu pazīmes. Konstatējot bibliogrāfiskā līdzekļa

trūkumu par minētajiem iespieddarbiem līdz 1919. gadam, tika formulēts datu bāzes veidošanas mērķis – bibliografēt atbilstošā hronoloģiskā perioda latviešu grāmatu kalendārus. Tādējādi konceptuālo ierakstu kopums potenciālajā datu bāzē ir grāmatu kalendāri latviešu valodā no pirmā iespiestā/zināmā kalendāra 1758. gadā līdz 1919. gadam.

2. Latviešu kalendāru datu bāze ir bibliogrāfisks līdzeklis elektroniskā formā, tā pēc satura un formas tiek veidota kā bibliogrāfiska. Tādējādi atbilstoši tēmai un hronoloģijai galvenā entītija, par kuru tiek veidots ieraksts šajā bāzē, ir ikviena grāmatu kalendāra nosaukuma ikkatrs laidniens (piemēram, *Vidzemes Kalenders tā 1796. gada, Vidzemes Kalenders tā 1797. gada, Vidzemes Kalenders tā 1798. gada* u.t.t.).

Datu bāzes bibliogrāfiskais raksturs paredz standartu izmantošanu entītiju kopu un apzīmētāju veidošanā. Starptautiskie un Latvijā adaptētie bibliogrāfiskā apraksta standarti nosaka, kāda elementu specifikācija lietojama monogrāfisko un seriālizdevumu raksturojumā. Atbilstoši monogrāfisko izdevumu apraksta standartam galvenajai entītijai (kalendāram), kā redzams zīmējumā, ir 6 entītiju kopas (bibliogrāfiskā pamatinformācija apraksta zonu secībā): 1) nosaukuma un atbildības ziņas; 2) izdevuma ziņas; 3) izdošanas un izplatīšanas ziņas; 4) fiziskā raksturojuma ziņas; 5) sērijas ziņas; 6) piezīmes. Atbilstoši atsevišķiem seriālizdevumu apraksta standarta elementiem galvenajai entītijai ir 4 entītiju kopas (bibliogrāfiskā papildinformācija): 1) bibliogrāfiskā vēsture; 2) saturs; 3) pielikums; 4) atrašanās vieta. Visām entītiju kopām ir standartā noteikti apzīmētāji, piemēram, izdošanas un izplatīšanas ziņas sastāv no *izdevēja, izdošanas vietas, gada, iespiešanas vietas* un *iespiedēja*. Tā kā datu bāzes konceptuālajā modelī tiek iekļautas visas iespējamās entītiju kopas un to apzīmētāji, ir jāparedz, ka daļai kalendāru laidnienu, piemēram, izdevējs vai iespiedējs ir konkrēta fiziska persona, bet daļai – dažādas juridiskas personas, t. i., kolektīvie izdevēji vai spiestuves (organizācijas, veikali u. tml.).

Vairākam entītiju kopu datu bāzē ir viena līmeņa struktūra, t. i., entītiju kopai ir piekārtoti apzīmētāji, kas raksturo tās īpašības, piemēram, kalendāra fiziskā raksturojuma ziņas ir *apjoms* un *formāts*.

Atsevišķām entītiju kopām datu bāzē ir divu līmeņu struktūra, kurā apzīmētāji ir piekārtoti gan pamatlīmeņa, gan apakšlīmeņa entītijām. Divu līmeņu struktūra kalendāru datu bāzē, kā liecina modelis, ir, piemēram, entītiju kopai *komentāri*. Pamatlīmenī apzīmētāji *piezīmes, cena* un *tirāža* tiek piekārtoti kalendāra raksturojumam atbilstoši bibliogrāfiskajai pamatinformācijai. Struktūras apakšlīmeni veido patstāvīgu entītiju kopas ar konkrētiem apzīmētājiem, kas atbilst bibliogrāfiskajai papildinformācijai. Piemēram, kalendāra satura izrakstam tiek veidoti tādi īpaši apzīmētāji kā *personas, vietvārdi* un *tēma*, kas nodrošina bibliogrāfiski korektu sarakstu izguvi (piemēram, personu rādītājs uzvārdu alfabētiskā secībā), kā arī atbalsta materiāla tematisko analīzi.

Saite datu bāzes konceptuālajā modelī ir savienojums starp divām vai vairākām entītiju kopām. Saite var savienot arī jebkuru vienas entītiju kopas elementu ar jebkuru otras entītiju kopas elementu. Latviešu kalendāru datu bāzes gadījumā saite *apraksta* (jeb raksturo) ir savienojums starp galveno entītiju *kalendārs* un bibliogrāfiskās pamatinformācijas entītiju kopām – *nosaukuma un atbildības ziņas, izdevuma ziņas* u. c. Citiem vārdiem, katram kalendāra laidienam ir nosaukums un atbildības ziņas (nosaukums, apakšnosaukums, sastādītājs), kalendārs var būt izdots atkārtoti, tam ir konkrētas izdošanas ziņas (izdošanas vieta, izdevējs, gads, iespēšanas vieta, spiestuve) u. tml. Saites starp dažādu entītiju kopu elementiem ir divu līmeņu struktūras gadījumā, kad, piemēram, kalendāra bibliogrāfiskajā aprakstā tiek iekļautas gan vispārīgas piezīmes par cenu un tirāžu (saikne starp galveno entītiju *kalendārs* un entītiju kopu *komentāri*), gan piezīmju grupas par saturu, bibliogrāfisko vēsturi, pielikumiem vai atrašanās vietu (saikne starp pamatlīmeņa entītiju kopu *komentāri* un apakšlīmeņa entītiju kopām *saturs, bibliogrāfiskā vēsture* u. c.).

3. Lietotāju vajadzības nosaka, kādām jābūt attiecībām starp konceptuālajiem ierakstiem jeb galvenajām entītijām, t. i., kāda jāparedz informācijas izguve – tās atlase un kārtošana. Lai atlases un kārtošanas rezultāts būtu bibliogrāfiski korekts, datu bāzes fiziskajā struktūrā papildus ir jāiekļauj datu lauki, kas paredzēti konceptuālo ierakstu organizēšanai.

Relāciju teorijas un datu bāzu tehnoloģiju speciālists Kriss Deits, apjomīgā pētījumā analizējot tādus jautājumus kā, piemēram, relāciju modeļi un datu bāzu projektēšana, datu bāzu sistēmas arhitektūra, skaidro trīs datu bāzes arhitektūras līmeņus:

- 1) iekšējais līmenis (saukts arī par fizisko līmeni) ir tuvāks datu fiziskajai glabāšanai, t. i., saistīts ar datu glabāšanas paņēmieniem fiziskajās iekārtās;
- 2) ārējais līmenis (saukts arī par lietotāju loģisko līmeni) ir tuvāks lietotājiem, t. i., saistīts ar datu prezentēšanas paņēmieniem kādam atsevišķam lietotājam;
- 3) konceptuālais līmenis (saukts arī par vispārīgo loģisko līmeni) ir starplīmenis abiem iepriekš minētajiem.

Katrai datu bāzei ir viena konkrēta datu konceptuālā prezentācija (konceptuālais modelis), kas rada vispārīgu priekšstatu par datu bāzes loģiku. Tāpat ir viena konkrēta datu iekšējā prezentācija (fiziskā struktūra), kas raksturo datu glabāšanas paņēmienus.³⁵

Latviešu kalendāru datu bāzes fiziskā struktūra satur tādus elementus kā, piemēram,

GadsKart	C(4)		;GADSKĀRTOŠ.;GADU SAKĀRTOŠANAI
Unititle	C(90)	SF	;UNIFICĒTAIS NOSAUKUMS;UNINOSAUKUMU KĀRTOŠANAI
Title	C(254)	SF	;NOSAUKUMS;IZDEVUMA NOSAUKUMU
TitleM	M		;NOS.BEIGAS;NOSAUKUMA BEIGU DAĻA. <CTRL+PgDn>-SATURS
SubTitle	C(254)	SF	;APAKŠNOSAUKUMS;IZDEVUMA APAKŠNOSAUKUMU

³⁵ Дейт К. Дж. Введение в системы баз данных: пер. с англ. – 7-е изд. – Москва; Санкт-Петербург; Киев: [Издательский дом «Вильямс»], 2002. – С. 65–66.

Designer	M		;SASTĀDĪTĀJS;SASTĀDĪTĀJU
Edition	C(150)		;IZDEVUMS;ATKĀRTOTA IZDEVUMA FAKTU
Place	C(60)	SF	;VIETA;IZDOŠANAS VIETU
Publisher	M	SF	;IZDEVĒJS;IZDEVĒJA NOSAUKUMU
Year	C(80)	I	;GADS;IZDOŠANAS GADU
Printplace	M		;IESP.VIETA;IESPIEŠANAS VIETU

Piemērā redzam, ka datu fiziskās struktūras tabulā ir norādīti gan datu lauku nosaukumi, kurus izmanto sistēma, kas organizē datu bāzi, gan datu lauku garums, gan lauku nosaukums, kādu to redz un izmanto lietotājs (piemēram, datu lauka *nosaukums* apzīmējums ir *title*, tā garums ir 254 simboli (*C254*), ziņas šajā laukā ir iespējams sašķirot un atlasīt pēc alfabēta, kā arī ātri meklēt pēc pirmā vārda (*SF – sort, find*), lietotājs to redz un izmanto ar apzīmējumu *nosaukums*).

Salīdzinot latviešu kalendāru datu bāzes konceptuālo prezentāciju (iepriekš analizēto konceptuālo modeli) un iekšējo prezentāciju, jāatzīmē atšķirības: piemērā redzamā datu bāzes iekšējā struktūra ir papildināta ar datu laukiem *GadsKart* (gads sakārtošanai) un *Unititle* (unificētais nosaukums sakārtošanai). Ieraksti latviešu kalendāru datu bāzē ir kārtojami un atlasāmi pēc 3 pamatveidiem: alfabētiskais, hronoloģiskais un tematiskais. Minētie iekšējās struktūras papildlauki ir paredzēti alfabētiskajai un hronoloģiskajai atlasei un kārtošanai (tematisko kārtošanu nodrošina konceptuālajā prezentācijā iekļautais apzīmētājs *tēma*). Minētie datu lauki atbalsta: 1) korektu hronoloģisko atlasu un kārtošanu gadījumos, ja izdošanas gads minēts kļūdaini, nav minēts vispār u. tml.; 2) korektu kalendāru alfabētisko sarakstu veidošanu gadījumos, kad kalendāram vairākkārt mainījies nosaukums, atšķirīgi kalendāri tiek izdoti ar vienu nosaukumu u. tml.

* * *

Atbilstoši pētījumam noteiktajiem tematiskajiem ierobežojumiem, 1. nodaļā tika analizēta kalendāru mašīnlasāmās bibliografēšanas metodika. Taču, apkopojot rezultātus, var secināt, ka jebkura iespieddarba aprakstīšanas metodiskie jautājumi iedalāmi trīs pamatgrupās: 1) bibliogrāfiskā apraksta standartu piemērošana; 2) bibliogrāfiskā ieraksta struktūra (bibliogrāfiskā pamata un papildinformācija); 3) elektroniskā bibliogrāfiskā līdzekļa – datu bāzes konceptuālais modelis.

Pētījumā piedāvātie metodiskie risinājumi attiecināmi uz turpinājumizdevumu (konkrētāk – grāmatu kalendāru) bibliogrāfisko ierakstu veidošanu un strukturēšanu datu bāzē neatkarīgi no iespieddarbu valodas, datu bāzes tehnoloģiskajiem un programmatiskajiem parametriem u. c. raksturojumiem.

Pētījuma rezultāti ir izmantoti praktiski, sastādot latviešu grāmatu kalendāru mašīnlasāmo bibliogrāfiju. Šobrīd elektroniski ir strukturēta informācija par vairāk nekā 2500 latviešu grāmatu kalendāru laidieniem.

2.2. Kalendāru datu bāze interneta vidē

Teorētiskās literatūras, Latvijas un starptautiskās prakses, kā arī kalendāru materiāla analīzes rezultāts ir bibliografēšanas metodika. Taču mūsdienīga lietotāja pieprasījumu (informācijas pieejamība nepārtraukti laikā un neatkarīgi no atrašanās vietas) apmierina tikai tiešsaistē pieejams bibliogrāfisks līdzeklis. Tādējādi ne mazāk nozīmīgi ir metodiskie aspekti, kas atbalsta bibliogrāfiskās informācijas funkcionēšanu interneta vidē. Otrajā nodaļā raksturoti tādi metodiski jautājumi kā:

- 1) bibliogrāfiskās datu bāzes digitālo bibliotēku struktūrā;
- 2) metadatu izmantošanas teorija un prakse;
- 3) kalendāru (almanahu) digitālās kolekcijas.

Konceptuāli risinājumi meklēti, analizējot teorētisko literatūru un globālajā tīmeklī pieejamās kalendāru (almanahu) digitālās kolekcijas. Atšķirībā no bibliogrāfiskajiem ierakstiem katalogos vai datu bāzēs, kas analizēti iepriekš, digitālajās kolekcijās atrodama daudzveidīga informācija, kas padara materiālu atraktīvāku, kā arī nodrošina resursa atrašanu globālajā tīmeklī. Tādējādi digitālo kolekciju izpētē šajā nodaļā galvenā uzmanība pievērsta ne tik daudz bibliogrāfiskajai informācijai, kā kolekciju noformēšanā izmantotajām metadatu kopām.

2.2.1. Bibliogrāfiskās datu bāzes digitālo bibliotēku struktūrā

Lai skaidrotu grāmatu kalendāru datu bāzi kā elektronisku resursu, svarīgi ir noteikt tās vietu elektronisko informācijas avotu kopumā. Šajā gadījumā pētāmais priekšmets ir digitāla bibliotēka, kā arī prasības, kas tiek izvirzītas šādai bibliotēkai.

Apskatot informācijas pieejamību tādu nozaru aspektā kā datorzinātnes, komunikāciju, informācijas un bibliotēkzinātnes teorija un prakse, informācijas politika, ekonomika, politoloģija, socioloģija u. tml., informācijas studiju profesore Kristīne Borgmane savā pētījumā apkopo dažādās «digitālās bibliotēkas» definīcijas un nosauc elementus, kas raksturīgi digitālajai bibliotēkai:

- 1) «ar kolekcijas nozīmi un kādu organizēšanas veidu; saturs var būt daļēji fizisks un daļēji elektronisks vai pilnīgi elektronisks;
- 2) kolekcija, kas nav tikai bibliogrāfiska vai tikai saišu/norāžu komplekts uz citiem materiāliem; tajā jābūt kādam pilnā teksta un tiešsaistē pieejamam materiālam un tā var būt dažādos formātos;

- 3) mērķis saskaņas veidošanai starp auditoriju (*audience group*), klientu (*patron*) vai kopienu (*community*) un kolekcijas apzīmētājiem (*attributes*): vai nu veidā, kādā tiek atlasītas auditorijai domātās fiziskās kolekcijas, vai virtuālās telpas nozīmē, kādu var radīt ap kopienu.»

Tātad no gadījuma uz gadījumu, uzsver K. Borgmane, var vērtēt, vai internetā pieejamās datu bāzes ir organizētas kolekcijas, vai tās ir veidotas konkrētai mērķauditorijai (*specified community*) un vai to iespējas (*capabilities*) ir pietiekamas, lai izceltu tās, piemēram, starp citām informācijas piegādes sistēmām.³⁶

Šajā secinājumā raksturoti 4 datu bāzes analīzes kritēriji, kuri nosaka, vai datu bāze atbilst digitālas bibliotēkas struktūrai. Tātad vērtējot ir jāatbild uz sekojošiem jautājumiem: 1) vai informācija datu bāzē ir organizēta? 2) vai datu bāzes informācija ir domāta konkrētam adresātam, ir sociāli nozīmīga un vai to var atrast potenciālais interesents? 3) vai informācija datu bāzē ir unikāla? 4) vai informācijas izmantošanas iespējas atšķir to no citām līdzīgām datu bāzēm interneta vidē?

Analizējot grāmatu kalendāru datu bāzi kā digitālu bibliotēku, būtu jāatzīmē sekojošais (secinājumi raksturoti ar piemēriem no latviešu kalendāru datu bāzes izstrādes gaitas):

- 1) bibliogrāfiskā informācija tiek strukturēta ierakstos un datu laukos atbilstoši relāciju datu bāzes konceptuālajam modelim³⁷; ievērojot datu bāzes bibliogrāfisko raksturu, ieraksti tiek organizēti pēc bibliogrāfiskā apraksta standartiem – ISBD(M) un ISBD(S); paplašinot datu bāzes izmantošanas iespējas un veicinot tās atpazīstamību, papildus bibliogrāfiskās informācijas datu laukiem tiek pievienoti papildlauki, piemēram, ilustrācijas, indeksi (valoda, ģeogrāfiskā atrašanās vieta, resursa veids, resursa formāts un dimensijas), tīmekļa vietne, mijnorādes u. c. meklēšanai būtiskas ziņas (par tām plašāk apakšnodaļā «Metadatu izmantošanas teorija un prakse»);
- 2) datu bāzē apkopotā informācija paredzēta pētniecībai un uzzinām; tās potenciālie lietotāji ir gan skolu un augstskolu studējošie un macībbspēki, gan zinātnieki, pētnieki un bibliotēku darbinieki no Latvijas un ārzemēm (interesentu loku ierobežo valodas prasme – ierakstu valoda konkrētajā gadījumā ir latviešu); datu bāzē iekļautā informācija ir saistoša vairāku zinātņu nozaru pētnieciskajā darbā (piem., literāturzinātnē un literatūras vēsturē, grāmatniecības vēsturē, sabiedriskajās zinātnēs u. c.); datu bāze ir raksturojama kā sociāli nozīmīga, jo tā apzina, apkopo, saglabā un izplata informāciju par nacionālā iespaiddarbu mantojuma daļu (konkrēti – latviešu grāmatu kalendāriem);

³⁶ Borgman C. L. From Gutenberg to the global information infrastructure: access to information in the networked world. – London: The MIT Press, 2000. – P. 43, 47.

³⁷ Sk. apakšnodaļu: 2.1.3. Datu bāzes konceptuālais modelis.

- 3) datu bāzē ietvertā informācija ir unikāla, jo 1) vienkopus tiek piedāvātas trūkstošās bibliogrāfiskās ziņas par minēto iespieddarbu veidu; 2) pirmoreiz katra kalendāra laidiena satura izrakstam tiek pievienoti indeksi, kas atspoguļo tā tematisko daudzveidību; 3) pirmoreiz kalendāru bibliogrāfiskajam aprakstam tiek pievienoti digitāli attēli, mijnorādes u. c. informācija (metadati), kas nodrošina datu bāzes pieejamību globālajā tīmeklī;
- 4) salīdzinot latviešu kalendāru datu bāzi ar internetā pieejamām kalendāru (almanahu) kolekcijām un izstādēm, jāuzsver tās bibliogrāfiskais raksturs; datu bāze iekļauti ne tikai izstādēm raksturīgie attēli un attēlu apraksti, bet arī atbilstoši starptautiskajiem standartiem noformētas bibliogrāfiskās ziņas, kas atbild uz jautājumiem par, piemēram, aktīvākajiem izdevējiem, pazīstamākajām spiestuvēm, biežāk lietotiem kalendāru nosaukumiem, kalendāru izdošanas hronoloģisko dinamiku, kalendāru izdošanas, iespēšanas un izplatīšanas ģeogrāfiju u. tml.

2.2.2. Metadatu izmantošanas teorija un prakse

Atgādinot, ka termina ‘metadati’ (*data about data* – dati par datiem) pirmie pieminējumi rodami 20. gs. 70. gadu vidū, K. Borgmane secina, ka 21. gs. sākumā nav vienprātības šī jēdziena skaidrojumā, jo metadati ir strauji mainīga pētniecības un prakses joma. Tomēr viena no vispārīgajām definīcijām, kas nostiprinājusies saistībā ar kultūras mantojumu, ir sekojoša: «“Dati par datiem” jeb metadati ietver ziņas (*data*), kas saistītas vai nu ar informācijas sistēmu, vai informācijas objektu, lai to aprakstītu, pārvaldītu atbilstoši juridiskajām prasībām un tehniskajai funkcionalitātei, lietošanas, derīguma un saglabāšanas nolūkā.»³⁸

Raksturojot metadatu funkcionālo aspektu, Pīts Džonstons (*UKOLN*, Bātas Universitāte Lielbritānijā) nosauc tos par datiem, kas saistīti ar objektiem, kuri potenciālajiem lietotājiem atvieglo nepieciešamību iepriekš zināt par to eksistenci vai pazīmēm. Lietotājs var būt programma vai persona. Autors uzsver, ka metadati var eksistēt gandrīz visam (jebkam) – digitālam, fiziskam, abstraktam resursam, piemēram: HTML dokumentiem, digitāliem attēliem, datu bāzēm, grāmatām, muzeja objektiem, tīmekļa vietnēm, iestādēm, jēdzieniem, notikumiem. Metadatu ieraksti, pēc P. Džonstona domām, ir bibliogrāfiskie ieraksti bibliotēku katalogos vai referēšanas un indeksēšanas pakalpojumos; arhīvu materiālu apraksti arhīvu meklēšanas līdzekļos; objektu apraksti muzejos dokumentēšanas un kolekcijas pārvaldības sistēmās; ieraksti organizāciju,

³⁸ Borgman C. L. From Gutenberg to the global information infrastructure: access to information in the networked world. – London: The MIT Press, 2000. – P. 69.

personu un pakalpojumu adresu grāmatās; digitālo objektu apraksti (dokumenti, attēli, programmatūra) u. c.³⁹

Pētnieks Viljams Arms (*William Y. Arms*), apskatot elektronisko bibliotēku teorijas un prakses jautājumus, skaidro jēdzienu 'aprakstošie metadati': «Aprakstošie metadati parasti ir tekstveida; tomēr var izmantot citu formātu metadatus, piemēram, attēlus, skaņu ierakstus, kartes un datorprogrammas.»⁴⁰ Par metadatiem autors uzskata katalogus, indeksus un citu vispārīgu informāciju, kas tiek izmantota, lai aprakstītu elektroniskajā bibliotēkā apkopotus objektus. Metadatu ģenerēšanā izmantojama gan sistēmās ietvertā automātiskā indeksēšana, gan citas datorprogrammu piedāvātās iespējas.

Diskutējot par metadatu jautājumiem Bibliogrāfiskās kontroles sekcijā 69. Starptautiskās Bibliotēku asociāciju un institūciju federācijas (IFLA) Ģenerālajā konferencē (Berlīne, 2003), pētniece Linna Hovarte (Toronto Universitātes Informācijas studiju fakultāte) atzīmē, ka sistemātiskai resursu atklāšanai būtiskas ir priekšmetiskas vārtejas (*subject gateway*). Vārteja ir «ierīce, kas nodrošina datu pārraidi starp datoru tīkliem, kuriem ir atšķirīga arhitektūra un protokoli (piemēram, starp lokālo datoru tīklu un pakešu komutācijas datoru tīklu); vārteja parasti ir aparatūras un programmatūras apvienojums».⁴¹ Tā nodrošina norādes uz resursiem (dokumentiem, objektiem, pakalpojumiem), kuri pieejami globālajā tīmeklī. Minētais serviss ir balstīts uz resursu aprakstu.

Autore norāda: «Veidojot kvalitātes kontrolei pakļautu (*quality-controlled*) metadatu iespējās balstītu (*metadata-enabled*) priekšmetisku vārteju, risinājumi meklējami, ievērojot trīs pamataspektus: 1) kādus resursus iekļaut (dokumenti, objekti, norādes); 2) kādas metadatu struktūras izmantot, lai aprakstītu un nodrošinātu pieeju šiem resursiem; 3) kādas metadatu shēmas lietot ierakstiem, lai norādītu uz to saturu.»⁴²

Minot kritērijus, kuri būtu nepieciešami, lai noteiktu vārtejas vērienu (*scope*) un saturu (*content*), L. Hovarte atzīmē sekojošos: tēma (*subject/topic*), valoda (*language*), ģeogrāfiskā atrašanās vieta (*geographic location*), resursa veids (*type of resource*), materiāla formāts (*format of material*).

Raksturojot metadatu struktūras, kuras nepieciešamas, lai atbalstītu vārtejas modeli, autore nosauc 5 metadatu pamatgrupas:

³⁹ Johnston P. An introduction to metadata for libraries, museums and archives // DELOS Metadata Workshop, Riga, 16 April 2003: [hand-uoat materials]. – [Riga, 2003]. – 7 leaves.

⁴⁰ Армс В. Электронные библиотеки. – Люберцы: ВИНТИ, 2002. – С. 180.

⁴¹ Personālie datori: angļu-latviešu-krievu skaidrojošā vārdnīca / red. V. Skujiņa. – [Rīga]: a/s DATI, 1998. – 90. lpp.

⁴² Howarth L. C. Metadata schemas for subject gateways // World Library and Information Congress: 69th IFLA General Conference and Council, Berlin, 1–9 August 2003 [Electronic resource]. – [Berlin, 2003]. – P. 2. – Mode of access: Internet. URL: <http://www.ifla.org/IV/ifla69/papers/053e-Howarth.pdf>. – Description based on resource as of: 11.10.2004.

- 1) pārvaldības metadati (*administrative metadata*): ieraksta numurs; ieraksta izveidošanas datums; ieraksta izveidotāja/rediģētāja identifikators; ieraksta valoda; piezīmes; konkrētā ieraksta attiecības ar citiem ierakstiem;
- 2) aprakstošie metadati (*descriptive metadata*): nosaukums; autors; datējums; izdevējs; unikālie identifikatori un dinamiskās norādes (URI, URL u. c.); kopsavilkumi, anotācijas; lietotāja līmenis (*audience level*); fiziskie mediji, formāti;
- 3) analītiskie metadati (*analytical metadata*): priekšmetu rubrikas; tezauri; priekšmetu atslēgvārdi; konspekts, satura rādītājs; klasifikācijas kodi, kas darināti no klasifikācijas sistēmām; citi elementi ar lokālu nozīmi (saites vai norādes uz citu e-saturu u. c.);
- 4) tiesību pārvaldības metadati (*rights management metadata*) – informācija par ierobežojumiem (juridiskiem, finansiāliem u. tml.) pieejai vai izmantošanai: lietošanas ierobežojumi; atļaujas; maksa par abonēšanu/licenci/vienreizēju izmantošanu; apliecinājumi; piezīmes par autortiesībām; kvalitātes reitings;
- 5) tehniskie metadati (*technical metadata*) – informācija par tehnoloģijām un programmatūru, kas tiek izmantota ierakstu/objektu konvertēšanai.

Grāmatu kalendāru datu bāze no metadatu teorijas viedokļa raksturojama kā metadatu resurss – dati par konkrētiem dokumentiem – grāmatu kalendāriem. Datu bāzē būtu konceptuāli paredzami elementi no visām minētajām metadatu pamatgrupām, tos nedaudz pārgrupējot⁴³: ieraksta numurs; ieraksta reģistrācijas datums; ieraksta valoda; bibliogrāfiskā pamata un papildinformācija; dinamiskās norādes; formāti; tematiskie indeksi; satura rādītājs; norādes uz citu e-saturu; tiesību pārvaldības metadati (izmantošanas ierobežojumi; autortiesības), tehnoloģiskais raksturojums (piem., attēliem).

Apskatot risinājumus metadatu shēmām un detalizācijas līmenim, kāds izmantojams, lai veidotu ierakstus par resursiem, L. Hovarte nosauc virkni jautājumu, uz kuriem atbildot, iespējams pieņemt konceptuālus lēmumus. Daži piemēri:

- 1) kuri datu lauki varētu būt visnoderīgākie informācijas meklētāju kopienai, kas izmanto vārtejas servisu?
- 2) kuri datu lauki varētu būt visnoderīgākie vārtejas veidotājiem un uzturētājiem?
- 3) vai informācijas piekļuvei un tās izmantošanai ir kādi ierobežojumi (juridiski, finansiāli)?
- 4) vai ir kādas prasības par valodu, materiāla formātu vai medija tipu, kam nepieciešami papildu datu lauki?

⁴³ Sk. tabulu «Metadatu elementi grāmatu kalendāru datu bāzē» 108.–109. lpp.

- 5) vai resursi, kas attēloti vienā metadatu shēmā (vai standartā), var piedalīties apmaiņā ar vārtejas sadarbības partneriem, ja tie izmanto atšķirīgu shēmu (vai standartu)?
- 6) cik lielā mērā konkrētā shēma atbilst lokāliem, nacionāliem vai starptautiskiem standartiem, ja vispār kādam atbilst?
- 7) vai ir kādi praktiski nosacījumi, lai realizētu un uzturētu konkrēto metadatu shēmu?⁴⁴

Pēc autores domām, visoptimālāk ir iekļaut lokālajām prasībām atbilstošās metadatu shēmās nepieciešamos elementus no starptautiski apstiprinātiem standartiem. Metadatu shēma, kas būtu nepieciešama grāmatu kalendāru datu bāzes ierakstu sastādīšanai, veidojama, balstoties uz vairākiem starptautiskiem standartiem, proti: dokumentu aprakstīšanai – starptautiskie bibliogrāfiskā apraksta standarti (ISBD(M) un ISBD(S)); dokumentu satura tematiskajai indeksēšanai – Universālās decimālās klasifikācijas kodi (minētie jautājumi analizēti iepriekš); standartizētas metadatu kopas.

Lai grāmatu kalendāru datu bāze būtu atpazīstama un izmantojama interneta vidē, būtiski ir sekojoši jautājumi:

- 1) papildu datu lauki, kuri nepieciešami vārtejas atbalstam (svarīgi meklētāju kopienai, kas izmanto vārtejas pakalpojumus, kā arī vārtejas veidotājiem un uzturētājiem);
- 2) ziņas par juridiskajiem un finansiālajiem datu bāzes izmantošanas ierobežojumiem.

Atbildes uz minētajiem jautājumiem meklētas, pētot standartizētas metadatu kopas un analizējot globālajā tīmeklī pieejamās kalendāru digitālās kolekcijas.

Darbs metadatu jomā norit nepārtraukti: tiek veidotas jaunas metadatu kopas, uzlabotas esošās, tās tiek apstiprinātas par starptautiskiem standartiem. Raksturojot metadatu lietošanu Latvijas Valsts arhīvā, Andra Āboliņa min vairākas standartizētas metadatu kopas un to lietošanas iespējas, piemēram: 1) *Dublin Core* (ISO standarts⁴⁵): standarts paredzēts informācijas aprakstīšanai (satur 15 aprakstošus elementus); 2) *AGLS* (Austrālijas standarts): metadatu elementu kopa paredzēta pieejamības un pārvaldības uzlabošanai (satur 20 aprakstošus elementus, 17 pārvaldības elementus); 3) ASV Kongresa bibliotēkas metadatu kopa (*Core Metadata Elements for Library of Congress Digital Repository Development*): tās lietojuma mērķis ir datu meklēšana un pārvaldība (10 aprakstoši elementi, 67 pārvaldības un struktūras apraksta elementi).⁴⁶

⁴⁴ Howarth L. C. Metadata schemas for subject gateways // World Library and Information Congress: 69th IFLA General Conference and Council, Berlin, 1-9 August 2003. – [Berlin, 2003]. – P. 3-6. – Mode of access: Internet. URL: <http://www.ifla.org/IV/ifla69/papers/053e-Howarth.pdf>. – Description based on resource as of: 11.10.2004.

⁴⁵ Standarta tulkojuma projekts ir izskatīts Latvijas standartizācijas tehniskajā komitejā STK22 *Muzeju, arhīvu un bibliotēku darbs* un ieteikts apstiprināšanai par nacionālo standartu LVS ISO 15836.

⁴⁶ Āboliņa A. Metadati meklēšanai un metadatu lietošana Latvijas Valsts arhīvā // Metadati digitālajās bibliotēkās, Rīga, 2003. gada 16. aprīlī: [semināra izdales materiāli]. – [Rīga, 2003]. – 1. lpp.

Metadatu shēmas, kas izstrādātas ASV Kongresa bibliotēkas digitālajam repozitārijam, tapušas vairāku gadu garumā, iesaistot dažādu jomu speciālistus un diskusijās uzklusot dažādus viedokļus.⁴⁷

Sarežģītas struktūras vairāklīmeņu repozitārija funkcionēšanu nodrošina metadati, kuri iedalīti trīs pamattipos: aprakstošie metadati (tiek izmantoti objektu atklāšanai); administratīvie metadati (tiek izmantoti objektu pārvaldīšanai un saglabāšanai repozitārijā); strukturālie metadati (tiek izmantoti objektu novietošanai repozitārijā un prezentēšanai). Pārskats par sistēmā iekļautajiem metadatu elementiem pieejams tabulā, kas katru elementu raksturo pēc sekojošiem kritērijiem: 1) elementa nosaukums (*name*); 2) definīcija (*definition*; īss elementā ietvertās informācijas apraksts); 3) funkcija (*function*; indikators, kā elements tiek izmantots); 4) tips (*type*; indikators funkcijām, kuras elements uztur); 5) izmantošana (*use*; elementa nepieciešamības indikators); 6) līmenis (*level*; elementa vietas indikators repozitārija hierarhijā).⁴⁸

Vairāk nekā 70 tabulā minētie un definētie metadatu elementi pēc savām funkcijām ir savietojami ar L. Hovartes minēto vispārīgo metadatu struktūru.

Risinot jautājumu par datu bāzes pievilcību meklētāju kopienai, metodiskie lēmumi ir saistīti galvenokārt ar objektu prezentēšanu – tātad ar strukturālajiem metadatiem (pēc ASV Kongresa bibliotēkas metadatu tabulas). Runa ir par nekustīgu vizuālu un teksta digitālo vienību iekļaušanu grāmatu kalendāru datu bāzē. Tādējādi praksē izmantojami ir tādi metadatu elementi kā, piemēram:

dimension_horizontal	Horizontal dimensions of an image or video object in pixels.	presentation, preservation
dimension_vertical	Vertical dimensions of an image or video object in pixels.	presentation, preservation
file_extension	Digital file format, e.g. .tif, .gif, .mpg, .sgm, etc.	presentation, preservation
presentation_profile	Identifies the file containing information about programs that manage the presentation of the object.	presentation
serial_part	Identifier for part of a hierarchical multipart item. This element is proposed to deal with serial publications that have series, issues, parts, and articles.	presentation
serial_relationship	Nature of relationships for multipart item. This element is proposed to deal with serial publications that have series, issues, parts, and articles.	presentation

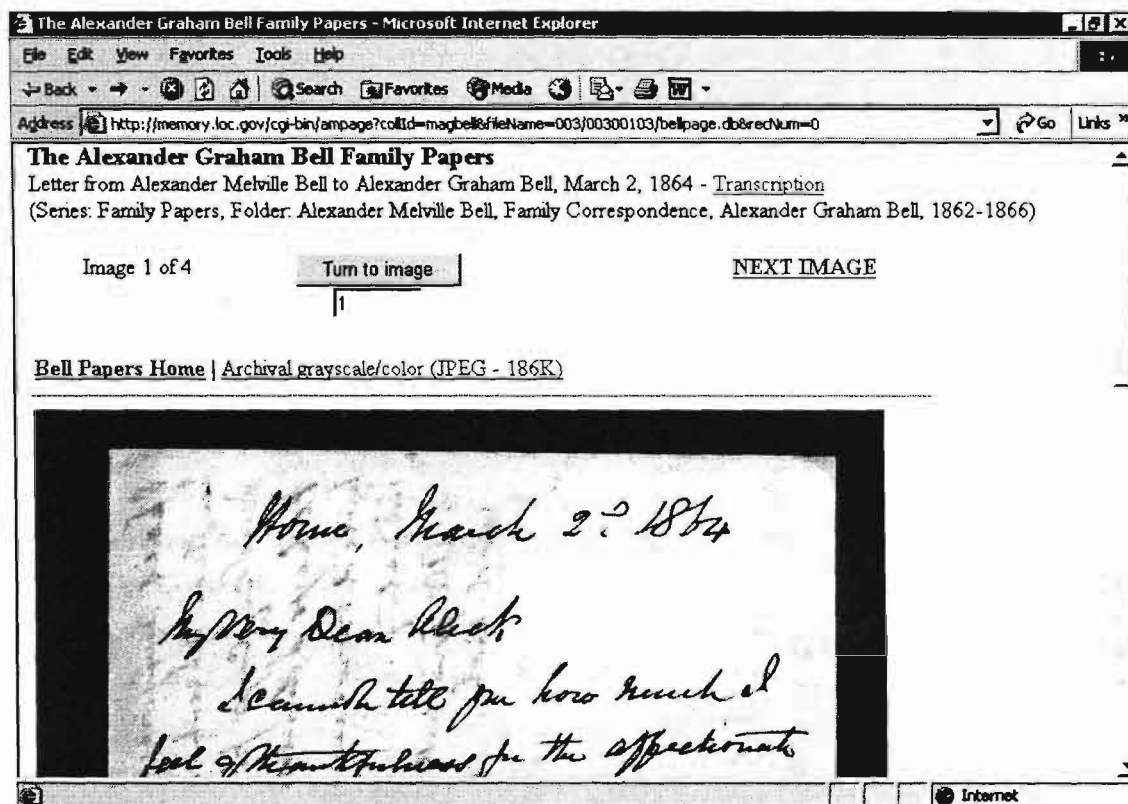
Pirmie četri piemērā redzamie elementi (horizontālā, vertikālā dimensija, faila paplašinājums un prezentācijas profils) raksturo digitālo attēlu (pēc L. Hovartes – formāti aprakstošo metadatu grupā), pēdējie divi (seriālizdevuma daļa, attieksmes seriālizdevumā) attiecas uz seriālizdevuma

⁴⁷ Par izstrādes gaitu sīkāk sk. elektronisko resursu tīmeklī WWW. URL: <http://www.loc.gov/standards/metadata.html>

⁴⁸ Metadatu elementu tabula pieejama tīmeklī WWW. URL: <http://www.loc.gov/standards/metatable.html>

atsevišķo daļu savstarpējo pakārtojumu (pēc L. Hovartes – konkrētā ieraksta attiecības ar citiem ierakstiem pārvaldības metadatu grupā).

Izstrādātās metadatu shēmas izmantotas, veidojot projektu «Amerikas atmiņa» (*American Memory: Historical Collection for the National Digital Library*⁴⁹), piemēram:

Piemērā redzams datu bāzes ieraksts par vēstuli. Dokumenta aprakstam pievienots attēls, vēstules transkripcija, informācija par tematisko kopu, kurā konkrētais dokuments ietverts, tehniskas ziņas par formātu un faila apjomu u. c.

ASV digitālā repozitārija metadatu shēmas izstrādātāji uzsver, ka digitālās kolekcijas tiek veidotas, grupējot digitālās vienības pēc to oriģinālā satura sekojoši:

- 1) nekustīgs vizuāls;
- 2) kustīgs vizuāls;
- 3) teksts;
- 4) audio.

Turklāt kolekciju var organizēt divējādi: 1) ar arhivāliju virkni vai 2) ar tematisku bibliogrāfiju. Grāmatu kalendāru datu bāzes gadījumā par potenciālās kolekcijas digitālajām

⁴⁹ Sīkāk par projektu tīmeklī WWW. URL: <http://memory.loc.gov/>

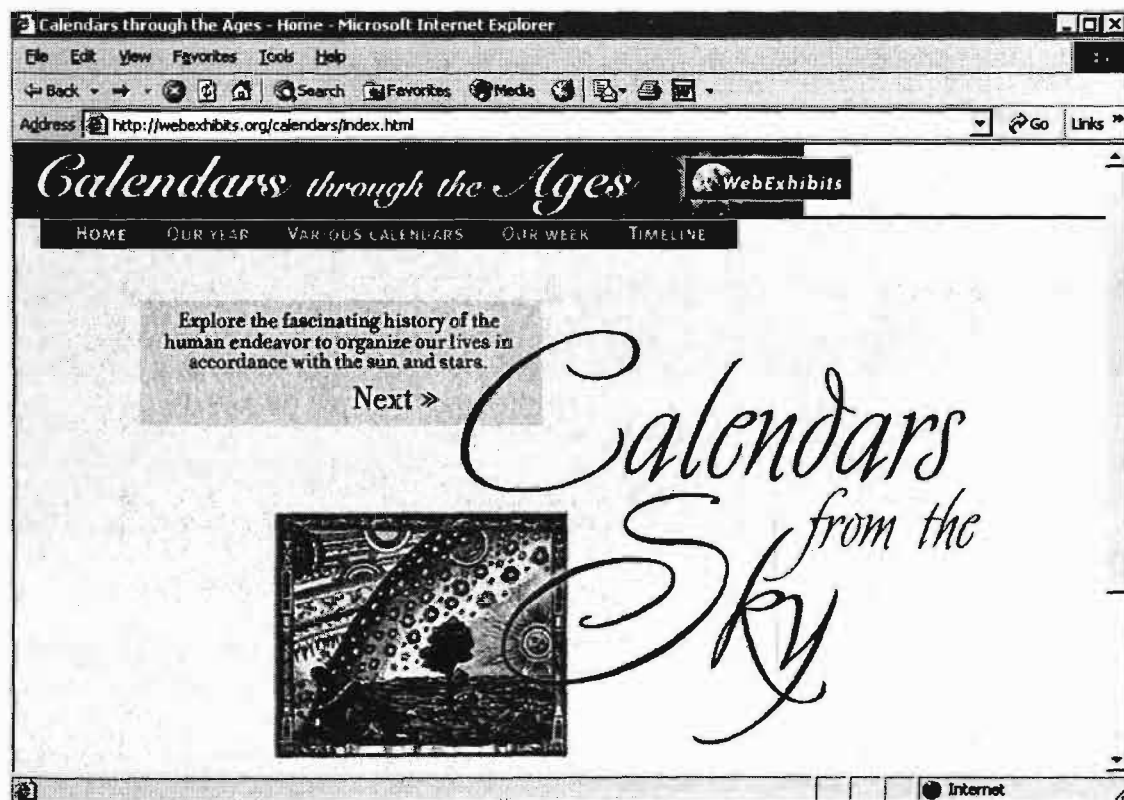
vienībām ir uzskatāmi nekustīgi vizuāli attēli un teksts, un kolekciju organizē kalendāru bibliogrāfiskie ieraksti.

2.2.3. Kalendāru (almanahu) digitālās kolekcijas

Lai analizētu interneta vidē pieejamos elektroniskos resursus par kalendāriem un metadatu izmantošanu praksē, tika meklētas kalendāru (almanahu) digitālās kolekcijas.

Norādot interneta meklējumprogrammām atslēgvārdus *calendar* (*calendar*) un *almanac*, tika iegūta divas resursu grupas: 1) ar kalendāru kā laika skatīšanas līdzekli saistītā informācija (dominējošā); 2) kalendāri/almanahi kā iespieddarbi, to attēlu izstādes ar komentāriem. No daudzskaitlīgajiem nosaukto atslēgvārdu pieminējumiem dažādos kontekstos, analīzei tika izvēlēti sekojoši resursi: «Calendars through the ages: WEB exhibits»⁵⁰, «Calendars from illuminated manuscripts in Danish Collections»⁵¹. Jāuzsver, ka neviens no veiktās atlases rezultātiem nebija *bibliogrāfiski* organizēta digitāla kalendāru (almanahu) kolekcija.

«Kalendāri cauri laikmetiem: izstāde internetā» (*Calendars through the ages: WEB exhibits*)

⁵⁰ Resurss pieejams tīmeklī WWW. URL: <http://webexhibits.org/calendars/index.html>

⁵¹ Resurss pieejams tīmeklī WWW. URL: <http://www.chd.dk/cals/>

Digitālajā kolekcijā apkopota vispatveroša zinātniska un populārzinātniska informācija par laika skaitīšanas sistēmām. Plašs autoru kolektīvs ar ASV Tirdzniecības departamenta un Nacionālā standartizācijas un tehnoloģiju institūta atbalstu piedāvā apjomīgus komentārus un ilustrācijas vairākās tematiskās grupās, piemēram, kalendāru astronomiskais pamats; kalendāru vēsture (piem., vai gads vienmēr sākas 1. janvārī? vai Jēzus ir dzimis 0 gadā? u. tml.); terminoloģija; spēkā esošās un vēsturē zināmās laika skaitīšanas sistēmas (sīki par katru). Temata skaidrojumiem izmantots teksts ar izceltām norādēm uz saistītiem pieminējumiem visā kolekcijā. Tekstus papildina tabulas (atspoguļo konkrētu laika skaitīšanas sistēmu un tajā lietoto terminoloģiju); dokumenti (attēli un transkripcija, piem., «Akts par Britu kalendāru. 1751»); attēli ar plašiem komentāriem un raksturojumu (piem., «Roman Fasti»).

Digitālās izstādes apmeklētājam ir iespēja iepazīties ar autoru kolektīvu un izmantotajiem avotiem (*Credits & Feedback*). Piemērā tikai daži no tiem:

The Maya calendar was compiled by Claus Tøndering based on information from Chris Carrier.

Various texts, including the background on our year, the introduction to the Calendars section, the Indian calendar, and the history of the Chinese calendar are adapted from L. E. Dogget. Explanatory Supplement to the Astronomical Almanac, P. Kenneth Seidelmann, editor, **with permission** from University Science Books, Sausalito, CA 94965.

Detailed meanings of the days of the week, and portions of the explanation of the origin of seven day week are adapted from Mario Hilgemeier, **with permission**.

The introduction to "Calendars" and the timeline are adapted from Calendar, by David Ewing Duncan, Avon Books, 1998; with corrections provided by Simon Cassidy. Comments about the politics of the Julian and Gregorian calendars are adapted from a review by Mike Musgrove of Duncan's book in *Salon Magazine*, December, 1998.

Piemērā redzam, ka ziņām, skaidrojumiem un precizējumiem ir dažāda cilme. Gadījumos, kad tos devuši konkrēti pētnieki, tie publicēti ar personīgu atļauju (*with permission*). Ja avots ir bijusi publikācija, norādīts pirmpublicējums (piem., *Salon Magazine*).

Kolekcijai pievienota informācija arī par materiālu izmantošanas juridiskajiem, finansiālajiem nosacījumiem un autortiesībām, piemēram:

YOUR RIGHTS

You are free

To copy, distribute, display, and perform the exhibits.

Under the following conditions:

Attribution.

You must give WebExhibits credit.

Noncommercial.

You may not use the exhibits for commercial purposes.

No Derivative Works.

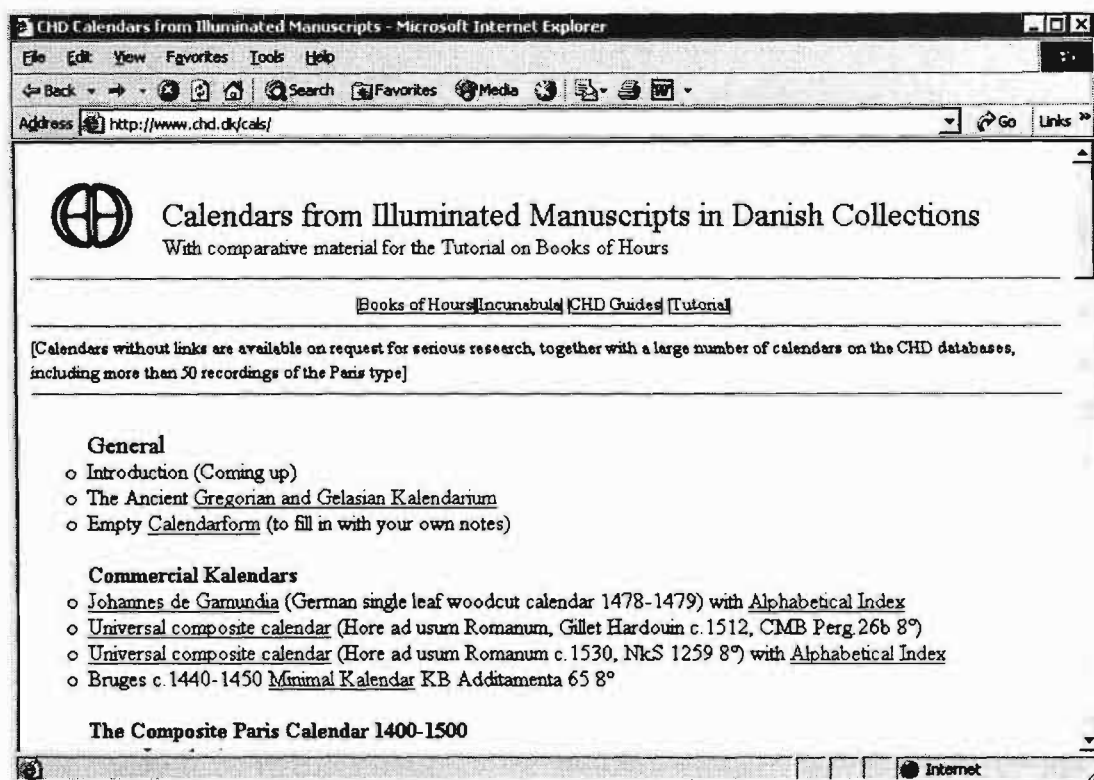
You may not alter, transform, or build upon the exhibits.

Atļauts brīvi kopēt, izplatīt un izrādīt izstādi ar sekojošiem nosacījumiem: 1) jāiekļauj atsauces uz izstādi kā informācijas avotu; 2) materiālus nedrīkst izmantot komerciāliem mērķiem; 3) izstādi nedrīkst izmantot atvasinātiem darbiem – mainīt, transformēt, pārstrukturēt.

Aplūkotais resurss piedāvā praktiskus risinājumus jautājumam par autortiesībām un datu bāzes izmantošanas ierobežojumiem. Piemēros redzam, kā veidojamas atsauces uz autoriem, kas

jāmin, formulējot lietotāju tiesības un pienākumus. Šie metadatu elementi (pēc L. Hovartes iedalījuma – atļaujas, apliecinājumi, piezīmes par autortiesībām tiesību pārvaldības metadatu grupā) ir aktuāli arī latviešu kalendāru datu bāzei, jo tā, tāpat kā kalendāru izstāde internetā, ir lietojama bez maksas un ir kolektīvs darbs, kura tapšanā izmantots liels uzziņu avotu skaits, iekļauti līdz šim npublicēti attēli u. tml.

«Kalendāri no rokrakstiem ar kolorētām ilustrācijām dāņu kolekcijās» (*Calendars from illuminated manuscripts in Danish Collections*).

Elektroniskajā resursā apkopota informācija pētniekiem un speciālistiem par 14.–16. gs. dāņu valodas kolorēto ilustrāciju rokrakstos iekļautajiem kalendāriem. Kolekcijā aprakstīti objekti no Dānijas Karaliskās bibliotēkas fondiem, raksturoti rokraksti arī no dāņu dokumentu kolekcijām citu valstu bibliotēkās, piemēram, Francijas Nacionālajā bibliotēkā, Oksfordas universitātes Bodlija bibliotēkā Lielbritānijā. Kolekciju organizē dokumentu (arhivāliju) tematiskās grupas.

Pētījums ir veikts Dānijas Rokrakstu studiju centrā (CHD; *Center for Håndskriftstudier i Danmark*). Kā pētījuma komentārā skaidro centra dibinātājs un elektroniskā resursa autors Eriks Drigsdāls (*Erik Drigsdahl*): «Centrs ir mazs privāts pētniecības institūts, kas studē kolorēto ilustrāciju rokrakstus dāņu valodas kolekcijās. Centrs dibināts 1991. gadā ar mērķi prezentēt modernās kodikoloģiskās (*codicological*) izpētes metodes un rezultātus, kā arī radīt interesentu

lokam izpratni par nezināmiem un nepublicētiem mākslas dārgumiem mūsu kolekcijās.» Centra uzdevums ir veidot platformu zinātniskam dialogam starp dažādu valstu zinātniekiem, kā arī atbalstīt pētījumus šajā jomā. Studētas tiek dāņu valodas rokrakstu kolekcijas Dānijā un citur pasaulē. Ziņas elektroniskajā resursā tiek papildinātas un rediģētas atbilstoši jauniem pētījumu rezultātiem (pēdējais aktualizēšanas datums – 2003. gada 22. jūnijs).

Katra objekta raksturojumā iekļauti plaši paskaidrojumi teksta veidā par tā tapšanas vēsturi, rokraksta autoriem, māksliniekiem, u. tml. Tekstiem ir pievienoti digitālie attēli ar attēlu teksta transkripciju un komentāriem, piemēram, *Horæ ad usum Sarum c. 1503-1505*:

Kalendarium

Horæ ad usum Sarum c.1503-1505

Copenhagen Kongelige Bibliotek CMB Perg.19

Hore ad usum Sarum, Pro Antonio Verard, Paris [Wolfgang Hopyl] 1503-05

Compared with Breviarium Sarum, ed.1531: F.Proctor et C. Wordsworth: Breviarium ad usum insignis ecclesie Sarum, Fasciculus I, Canterbury 1887.

The calendar in the 1503 Sarum Hours has a saint for every day of the year, a so-called "composite" calendar. Comparison with other printed Sarum Hours, and especially with the kalendarium composed by Proctor and Worthworth (on basis of a number of sources) does show a surprising consistency in this calendar type, in strong contrast to similar calendars on the Continent, where this type of calendar rapidly was corrupted by numerous scribal errors. The printer has, however, made some serious misprints, and the entries are abbreviated to a degree which make it completely uncomprehensible to the modern reader.

At the bottom of each page is a four-line verse about the month, and a Cisiojanus taken from another source. The absense in the calendar of several key saints from the Cisiojanus is a firm proof that it not was composed for a Sarum calendar. The original intention with the Cisiojanus was to divide it in as many syllabels as there were days in the month. This has long ago been obscured by modifications and lack of spacing between the syllabels. See: [Cisiojanus](#) for other similar versions.

f.2v

				Januarius	
01.01	ijj	A		Circumcisio domini	Circumcisio Domini
02.01		b		octa. stephani	Octava Stephani
03.01	xj	c		octa. iohannis	Octava Johannis ev.

Piemērā pasvītrotās aktīvās norādes atļauj apskatīt šo informācijas fragmentu citos paskaidrojumos (*Cisiojanus*), kā arī aktivizē digitālo attēlu, kura transkripcija seko tālāk tabulas veidā (*f.2v*). Šajā piemērā izmantots digitālais attēls no Dānijas Karaliskās bibliotēkas (*Det Kongelige Bibliotek*) Manuskriptu nodaļas digitālās kolekcijas.⁵² Aktivizējot norādi *f.2v*, automātiski nokļūstam minētās kolekcijas atbilstošajā vietā.

Vēl daži piemēri.

Calendar from Paris c.1388

Petites Heures de Jean de Berry à l'usage de Paris

Paris Bibliothèque Nationale Ms.Lat.18014

[Go to the Bibliothèque Nationale [Petites Heures de Jean de Berry](#). 155 digitized illustrations]

This transcript is based on the digital facsimile on the website in the Bibliothèque Nationale in Paris. The pictures of the single pages are fetched by a click on the link "Image" to the left of the name of the month. The low resolution of

⁵² Resurss pieejams tīmeklī WWW. URL: <http://www.kb.dk/kb/dept/nbo/ha/index-en.htm>

the jpegs (592x418 pixels) does not allow paleographical studies, the readings are in some cases doubtful regarding single letters. In the Grandes Heures are some of the pages so severely damaged by moisture that almost all the blue paint has vanished, and a secure reading is now only possible with the help of ultraviolet light. Deviations in spelling given below are, however, all clearly visible in the large facsimile edition.

The golden numbers listed to the left is a normative sequence, to serve as reference. The few scribal errors found in the mss. are not included.

Date	Les Petites Heures
Feast	Grandes Heures (1407-1409)
BN Ms. Lat. 919	Belles Heures (c.1408)
N.Y. The Cloisters	Comments

<u>Image</u>	KL	Janvier			
01.01	ijj	A	La circoncision	La circoncision	La circoncision
02.01		b	Oct. s. estienne	Oct. de s. estienne	Octaves s. estienne
03.01	xj	c	Ste genevieve	Sainte genevieve	genevieve

Piemērā aprakstu ievada piezīme, ka minētā kalendāra attēls ir viens no 155 ilustrācijām konkrētā digitālā kolekcijā Francijas Nacionālajā bibliotēkā (*La Bibliotheque nationale de France*⁵³). Aktīvā norāde (*Image*) atver konkrētā kalendāra attēlu automātiski.

Calendar for Rouen use c. 1500

Heures à l'usage de Rouen

Oxford Bodleian Library Ms. Buchanan e.3

Rouen did never fully convert its liturgical calendar to the composite type, with a saint for every day of the year. This calendar is obviously not a genuine Rouen product, but a late adaptation for use in Rouen, by insertion and rubrication of 3-4 key saints in an already existing calendarform of the Paris type from another source. It has only 42 deviations from an immaculate ideal Paris standard calendar, of which the large majority are obvious scribal errors. In other words: this is a Paris calendar, for use in Rouen. Was this really written and decorated in Rouen? Until further investigation has been made, by comparison with printed sources from the period 1490-1510, will I abstain from any further comments, and leave it to yourself to make comparisons with Paris and Rouen calendars available on this site. Like other french calendars has it a large number of scribal errors, one is the obvious dittography of Saint Yfeme in April. Do not spend your time in a wain effort to determine which of the days is the proper feast. There is no Saint or Sainte Eufeme on 27-28 April! If you encounter a calendar elsewhere, which seems to be identical with this, will a notice about it be highly appreciated and acknowledged.

The Bodleian Library offers jpegs in three sizes. A click on the folio number will fetch the small-size picture, c.500 pixels high, which is large enough to recognize the text. The larger images are bigger than the screen. If you open the link in a new window will it be possible to compare the transcript and the pictures side by side. A click on the link in the header above will show a full display of all the small thumbnail pictures from the Bodleian site, with brief identification of the zodiacs and the labours of the months.

<u>f.2</u>	KL	Janvier	
01 01	ijj a	*La circuncision	
02 01	b	Oct. S. estienne	
03 01	xj c	Oct. S. Jehan	
04 01	d	Oct. des innocens	

Piemērā redzamā apraksta galvā ir piezīme par minētā kalendāra atrašanos Oksfordas Universitātes Bodlija bibliotēkas (*Bodleian Library. University of Oxford*⁵⁴) digitālo attēlu

⁵³ Resurss pieejams tīmeklī WWW. URL: <http://www.bnf.fr/enluminures/accueil.htm>

⁵⁴ Resurss pieejams tīmeklī WWW. URL: <http://www.bodleian.ox.ac.uk/dept/scwmss/wmss/medieval/> («Rietumu manuskripti līdz 1500. gadam.»)

kolekcijā. Kalendāra aprakstā ir iekļautas arī tehniskas ziņas par šo attēlu: «Bodlija bibliotēka piedāvā *.jpg formāta attēlus trīs lielumos. [...]» (*The Bodleian Library offers jpegs in three sizes*).

Raksturojot CHD, pētnieks Eriks Drigsdāls atzīmē, ka izdevumi dāņu valodā ir aprakstīti vairākās pasaules dokumentu krātuvēs. Tādējādi ir lietderīgi izmantot elektronisko resursu priekšrocības un pievienot mijnorādes uz šo krātuvju tiešsaistes ditālajiem resursiem.

Mijnorādes uz saistītiem resursiem ir aktuālas arī latviešu kalendāru datu bāzes gadījumā. Diemžēl līdz šim nevienā digitālā kolekcijā nav atrasti šī latviešu iespieddarbu veida attēli. Ir tikai bibliogrāfiskie ieraksti par latviešu kalendāriem tādu bibliotēku kā Britu bibliotēkas un ASV Kongresa bibliotēkas elektroniskajā katalogā.

* * *

Nodaļā analizēto metadatu izmantošanas teorētisko un praktisko jautājumu rezultāts ir metadatu konceptuālā shēma (sk. 2. tabulu). Shēmā atsevišķās grupās apvienoti metadatu elementi, kas veido ierakstu par katru grāmatu kalendāra laidienam.

Metadatiem grāmatu kalendāru datu bāzē ir izvirzīti sekojoši uzdevumi:

- 1) organizēt kolekciju kopumā un ierakstu savstarpējo hierarhiju;
- 2) padarīt datu bāzi pievilcīgu meklētāju kopienai;
- 3) raksturot datu bāzes objektus (attēlus un tekstu);
- 4) risināt informācijas izmantošanas jautājumus.

Shēmas pamatā ir pētnieces L. Hovartes analizētās metadatu pamatgrupas, atsevišķi elementi papildināti no ASV digitālā repositārija metadatu tabulas. Metadatu elementi ilustrēti ar atbilstošiem datu laukiem no latviešu grāmatu kalendāru datu bāzes.

METADATU GRUPAS	METADATU ELEMENTI UN ATBILSTOŠIE DATU LAUKI	
Pārvaldības metadati		Ieraksta numurs Ieraksta reģistrācijas datums REG.DATUMS
Aprakstošie metadati	Bibliogrāfiskā pamatinformācija	Nosaukuma un atbildības ziņas NOSAUKUMS APAKŠNOSAUKUMS SASTĀDĪTĀJS Izdevuma ziņas IZDEVUMS Izdošanas un izplatīšanas ziņas VIETA IZDEVĒJS GADS IESP.VIETA SPIESTUVE Fiziskā raksturojuma ziņas APJOMS FORMĀTS Sērijas ziņas SĒRIJA Piezīmes CENA TIRĀŽA PIEZĪMES
Aprakstošie metadati (turpinājums)	Bibliogrāfiskā papildinformācija	Piezīmes par izdevuma bibliogrāfisko vēsturi BIBL.VĒSTURE Piezīmes par izdevuma saturu SATURS Piezīmes par izdevuma pielikumiem PIELIKUMS Izdevuma atrašanās vietas indekss BIBLIOTĒKA ŠIFRS
Struktūras metadati	Ierakstu hierarhijas organizēšana	Unificētais nosaukums (alfabētiski) UNIFICĒTAIS NOSAUKUMS Kārtošanas gads (hronoloģiski) GADSKĀRTOŠ.
	Bibliogrāfiskās informācijas izguves nodrošināšana	Personu saraksts PERSONAS Izdevēju saraksts IZDEVĒJPERSONAS KOL.IZDEVĒJS Spiestuvju saraksts IESPIEDĒJPERSONAS Vietvārdu saraksts VIETVĀRDS Pielikumu saraksts IEKL.PIELIK PIEL.PALĪG.

Analītiskie metadati		Tematiskie indeksi (klasifikācijas kodi) TĒMA Dinamiskās mijnorādes (uz citu e-saturu) SAITES
Prezentācijas un tehniskie metadati		Resursa veids Resursa ģeogrāfiskā atrašanās vieta Resursa valoda Resursa formāts un izmēri
Tiesību pārvaldības metadati		Izmantošanas ierobežojumi Avotu norādes Autortiesību skaidrojums

2. tab. Metadatu elementi grāmatu kalendāru datu bāzē.

Metadatu struktūra tiek veidota, lai nodrošinātu datu bāzes funkcionēšanu interneta vidē. Tādējādi metadatiem, kā minēts iepriekš, tiek izvirzīti konkrēti uzdevumi. Atbilstoši definētajiem uzdevumiem, datu bāzē tiek iekļautas konkrētas metadatu grupas. Tabulā atspoguļotā metadatu shēma ir nepieciešamo ziņu kopa grāmatu kalendāru bibliogrāfiskās informācijas kvalitatīvai publicēšanai internetā.

Par metadatu pamatzdevumu uzskatāma kolekcijas un ierakstu savstarpējās hierarhijas organizēšana. Atbilstoši grāmatu kalendāru datu bāzes bibliogrāfiskajam raksturam kolekciju organizē kalendāru bibliogrāfiskie ieraksti. Tādējādi visnoderīgākie datu lauki informācijas meklētāju kopienai ir aprakstošie un struktūras metadati.

Aprakstošo metadatu grupā iekļautā bibliogrāfiskā pamatinformācija nodrošina katra grāmatu kalendāra unikālu identificēšanu un nošķiršanu no citiem līdzīgiem kalendāru laidieniem. Katram no minētajiem iespeiddarbiem ir konkrēts nosaukums, sastādītājs izdošanas vieta, gads, spiestuve u. tml. Bibliogrāfiskā papildinformācija precizē izdevuma atrašanās vietu, piedāvā informāciju par jebkura kalendāra saturu, raksturo kalendāru pielikumus u. tml.

Struktūras metadatu grupā iekļautā informācija organizē ierakstu hierarhiju – gan korektu hronoloģisko secību gadījumos, kad gads iespeiddarbā iespiests kļūdaini vai nav norādīts vispār, gan alfabētisko secību gadījumos, kad kalendāriem mainījies nosaukums, vairāki kalendāri izdoti ar vienu nosaukumu vai kalendāru nosaukumos ir dažādas latviešu valodas formu vai dialektu īpatnības. Struktūras metadati nodrošina korektu informācijas izguvi sarakstu veidā gadījumos, kad atbilstoši bibliogrāfiskā apraksta standartam ir notikusi elementu inversija personvārdā (piem., personu, izdevējpersonu, iespeidējpersonu saraksti uzvārdu alfabētiskā secībā, kad bibliogrāfiskajā aprakstā tie iekļauti secībā vārds–uzvārds), kā arī gadījumos, kad kalendāros vērojama dažādība,

piemēram, izdevniecību, vietvārdu un citu nosaukumu rakstībā. Nodrošinot ierakstu kārtošanu un informācijas izguvi, struktūras metadati atbalsta interesentus – meklētāju kopienu.

Lai datu bāzi izmantotu interneta vidē, tai jābūt pievilcīgai meklētāju kopienai (programmām vai personām). Šo uzdevumu datu bāzē veic analītiskie, prezentācijas un tehniskie metadati. Analītiskie metadati programmām–meklētājiem (robotiem) un fiziskām personām piedāvā dinamiskas mijnorādes uz saistītiem elektroniskiem resursiem vai citu e-saturu pašā datu bāzē, kā arī satura tēmu klasifikācijas kodus, kas darināti no klasifikācijas sistēmām.

Kā liecina iepriekš aplūkotās kalendāru digitālās kolekcijas, to neatņemama sastāvdaļa ir dokumentu digitālie attēli un komentāri. Vizuālais priekšstats par izdevumu datu bāzes lietotājam papildina iespēju informāciju izmantot pētnieciskiem, uzziņu un citiem mērķiem. Tādējādi nozīmīgi ir struktūrā iekļautie metadati, kuru uzdevums ir raksturot datu bāzes objektus (attēlus un tekstu). Prezentācijas un tehnisko metadatu grupā iekļautās ziņas par resursa veidu (piem., teksts, vizuāls attēls), resursa ģeogrāfisko atrašanās vietu (piem., valsts kods), resursa valodu (piem., valodas kods), resursa formātu un izmēriem (piem., teksta redaktora dokuments, skenēta attēla datne) norāda valodas un programmlietojuma ierobežojumus.

Jebkura informācija tās publicēšanas brīdī kļūst par autortiesību priekšmetu. Autortiesību likums Latvijā paredz, ka «izziņotus vai publicētus darbus vai to fragmentus atļauts izmantot izglītības standartiem atbilstošās mācību grāmatās, radio un televīzijas raidījumos, audiovizuālos darbos, vizuālos uzskates līdzekļos un tamlīdzīgi, kas tiek speciāli radīti un izmantoti [...] mācību un pētniecības procesā [...] nekomerciālos nolūkos.»⁵⁵ Tādējādi būtiski datu bāzes struktūrā ir metadatu elementi, kas risina informācijas izmantošanas jautājumus. Tiesību pārvaldības metadatu grupā ir iekļautas norādes par izmantošanu (izmantošanas ierobežojumi), avotu norādes, kā arī skaidrotas Latvijas likumdošanai atbilstošās autortiesības.

Izmantojot pētījumā izstrādāto metadatu struktūru grāmatu kalendāru datu bāzē, informācija par latviešu grāmatu kalendāriem strukturēta aprakstošo, struktūras un analītisko metadatu grupā. Turpinot darbu, minētās ziņas papildināmas ar prezentācijas un tehniskajiem metadatiem, kā arī tiesību pārvaldības metadatiem raksturīgo informāciju.

⁵⁵ Autortiesību likums // Latvijas Vēstnesis. – Nr. 148/150 (2000, 27. apr.), 13. lpp.

3. LATVIEŠU KALENDĀRU KULTŪRVĒSTURISKS RAKSTUROJUMS

Latviešu kalendāru kultūrvēsturiskās analīzes nepieciešamību noteica, pirmkārt, situācija latviešu grāmatniecībā – apjomīga avotu kopuma analīzē balstīta vērtējuma trūkums. Otrkārt, cittaute kalendārniecībā paveiktais, kas liecina gan par pētnieku interesi, gan par pētījumu daudzveidību un pamatīgumu.

Kultūrvēsturiskās izpētes pamatā ir pieņēmums, ka iespieddarbi (šajā gadījumā kalendāri) ir viens no informācijas publiskošanas veidiem. Publiskošanas brīdī tie iegūst sabiedrisku nozīmi, uzsāk pildīt konkrētus uzdevumus, realizēt sabiedriskas un personīgas funkcijas. Sabiedriskā nozīme, savukārt, izpaužas sabiedrības attieksmē pret piedāvātajiem iespieddarbiem – vēlmē iegādāties, publiski apspriest presē u. tml.

Iespieddarbu sabiedriskā izmantošana vairākumā gadījumu ir atkarīga no konkrētas sabiedriski politiskās situācijas, tādēļ izpēte veikta atsevišķos hronoloģiskos periodos. Hronoloģiskie posmi iezīmēti kā nosacītas robežas, lai varētu konstatēt izmaiņas kalendāru pieejamībā un tematiskajā struktūrā, kā arī raksturot kalendārniecības attīstības tendences. Pētījumos Latvijas vēsturē, grāmatniecības un literatūras vēsturē hronoloģiskās periodizācijas problēma risināta dažādi – gan apskatot pamatjautājumus gadsimta robežās un nesadalot tos pa atsevišķiem periodiem¹, gan analīzi strukturējot hronoloģiskos posmos pētījumu autoriem pieņemamā veidā (atšķirīga periodizācija ir T. Zeiferta, A. Johansona, L. Bērziņa, E. Dunsdorfa u. c. pētnieku darbos). Kalendāriem kā turpinājumiem ir raksturīgs liels secīgo laidien skaitis (atsevišķos gadījumos tie nepārtraukti izdoti vairāk nekā 100 gadu), tādējādi izdošanas hronoloģija ne vienmēr sakrīt ar konkrētiem vēsturiskiem periodiem. Tomēr jāatzīst, ka vispārējās tendences latviešu grāmatniecībā (piem., lasīšanas un lasītāju vēsture) un literatūrā (piem., latviešu rakstnieku daiļrades refleksijas kalendāros), kā arī sociālvēsturiskais fons (piem., lielākās kalendāru lasītāju daļas – latviešu zemnieku un pilsētās strādājošo ekonomiskais un politiskais stāvoklis) ir ietekmējušas konkrētos posmus kalendāru iznākšanas laikā.

¹ Latvija 19. gadsimtā: vēstures apceres / Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts; atb. red. J. Bērziņš. – Rīga: Latvijas Vēstures institūts, 2000. – 575 lpp.: il., tab.

Latviešu kalendāru izpēte veikta četros hronoloģiskos periodos²:

- 1) kalendāri laicīgās literatūras sākotnē (1758–1855);
- 2) kalendāri latviešu nacionālās atmodas laikā (1856–1889);
- 3) kalendāri 19.–20. gs. mijā un 1905. gada revolūcijas posmā (1890–1905);
- 4) kalendāri pēcrevolūcijas periodā un Pirmā pasaules kara laikā (1906–1919).

Kalendāru vērtējuma pamatā ir secinājumi, kas izdarīti, pētot *kalendāru pieejamību, analizējot kalendāru tematiku un raksturojot publikācijas par tiem periodiskajā presē*.

Nozīmīgi faktori, no kuriem atkarīga kalendāru nokļūšana līdz lasītājiem (*kalendāru pieejamība*), ir valodas lietotāju skaits (to izglītības līmenis) un kalendāru tirāžas. Savietojot latviski runājošo iedzīvotāju skaitu (statistiskās ziņas³), secinājumus latviešu lasīšanas vēsturē (aptuvenais lasītpratēju skaits) un kalendāru tirāžas, skaidrota kalendāru iespējamā izplatība. Sastādot kalendāru bibliogrāfiju, noskaidrots, ka nevienā no tiem tirāža nav minēta, tādēļ ziņas par eksemplāru skaitu meklētas literatūras reģistros un grāmatniecības vēstures publikācijās⁴. Visai pilnīgas norādes par kalendāru tirāžām ir kopš 1900. gada (līdz šim gadam – fragmentāras). Eksemplāru skaits trūkstošajos posmos aptuveni (aprēķinot vidējo) pieņemts pēc analogijas ar iepriekšējiem vai turpmākajiem gadiem.

Elements, no kura vistiešāk ir atkarīga sabiedrības pozitīvā vai negatīvā attieksme pret kalendāriem, ir to saturs. Analizējot saturu, uzmanība pievērsta *kalendāru tematikai*, vērtēta to potenciālā spēja pildīt izglītības un kultūras politikas realizēšanas, zināšanu saglabāšanas un popularizēšanas uzdevumu, skaidrota komunikatīvā loma cilvēku saskarsmes uzturēšanā, kā arī nozīme personības veidošanā un izziņas procesā (gnozeoloģiskā, ētiskā, estētiskā, hedoniskā funkcija). Secinājumi par kalendāru tematiku, pirmkārt, pārbauda hipotēzi par to popularitātes un praktiskā pielietojuma tiešo atkarību no tematiskās daudzveidības; otrkārt, raksturo līdzīgās un atšķirīgās latviešu un cittautu kalendāru tematiskās iezīmes. Kalendāru tematiskā struktūra skaidrota, izmantojot pētījumā adaptēto UDK tematisko indeksu shēmu. Kalendāru tēmas pētītas,

² Hronoloģijas pamatā Latvijas ZA Literatūras, folkloras un mākslas institūta izstrādātā literatūras vēstures periodizācija (sk.: Latviešu literatūras vēsture: 1. sējums: no rakstītā vārda sākumiem līdz 1918. gadam / LZA Literatūras, folkloras un mākslas institūts. – Rīga: Zvaigzne ABC, 1998. – 416 lpp.).

³ Statistiskās ziņas par latviski runājošo iedzīvotāju skaitu Latvijas teritorijā iegūtas no sekojošiem avotiem: 1. Latvijas iedzīvotāju skaits, 1550–1970 // Dunsdorfs E. Latvijas vēsture. – [Linkolna]: Amerikas Latviešu apvienība, 1980. – 134. lpp.; 2. Iedzīvotāji // Latvijas Padomju enciklopēdija 10 sējumos. – Rīga: Galvenā enciklopēdiju redakcija, 1984. – 5₂. sēj.: Latvijas PSR, 116.–121. lpp.; 3. Eglīte P. Latvijas iedzīvotāju skaita un etniskā sastāva veidošanās XX gs. // Latvijas okupācijas muzeja gadagrāmata '2001: Nācija gūstā. – Rīga: Latvijas 50 gadu okupācijas muzeja fonds, 2002. – 95. lpp.

⁴ Ziņas par kalendāru tirāžām iegūtas no sekojošiem avotiem: 1. Seniespiedumi latviešu valodā, 1525-1855: kopkatalogs / Latvijas Nacionālā bibliotēka. – Rīga, 1999. – 840 lpp.; 2. Список изданий, вышедших в России в 1900–1907 году. – [Б. м.]: тип. М-ва Внутренних дел, 1901–1908; 3. Книжная летопись: гос. библ. указатель / Рос. кн. палата. – Москва: Кн. палата, 1907–1918; 4. Apīnis A. Grāmata un latviešu sabiedrība līdz 19. gadsimta vidum. – Rīga: Liesma, 1991. – 222 lpp.; 5. Labrence L. Jelgavas grāmata. – Rīga: Zinātne, 1984. – 117 lpp.

analizējot bibliogrāfisko datu bāzi un tās poligrāfisko analogu – rādītāju «Latviešu kalendāri, 1758–1919»⁵.

Viens no sabiedrības attieksmes rādītājiem ir lasītāju atsauksmes. Tās lasāmas *publikācijās*, kas par latviešu kalendāriem iespiestas periodiskajā presē⁶. Analīzei izmantoti hronoloģijai atbilstošie periodiskie izdevumi, tādējādi publikāciju autori ir kalendāru laikabiedri – kā izdevēji un cenzori, tā arī praktiskie lietotāji. Publikācijās lasāms gan kāda konkrēta autora viedoklis par konkrētu kalendāru, gan periodiskā izdevuma redakcijai piesūtīto kalendāru kopuma analīze. Vairākums publikāciju ir visai apjomīgi apskati par viena kalendāra vai gada ražas kvalitāti. Recenzenti rubrikās «Grāmatu galds», «Rakstniecība», «Grāmatu plaukts», «Mūsu kalendāri» u. tml. savu viedokli izteikuši gan vāciešu izdotajā presē «Latviešu Avīzes» un «Tas Latviešu Ļaužu Draugs», gan (ar 1856. gadu) latviešu periodiskajos izdevumos – «Mājas Viesis», «Dienas Lapa», «Baltijas Vēstnesis», «Balss», «Austrums» u. c. Turklāt publicēt viedokli par kalendāriem viņi uzskatījuši par savu pienākumu:

«Kalendari ir istas mājas grāmatas, viņus atrodam pie nabagiem un bagātiem, pie izglītotiem un neizglītotiem, viņus lasa jauni un veci, kungi un kalpi, tādēļ arī jāgriež sevišķa vērība uz tam, kādu kalendāru mēs iegādājamies. To ievērodama, “Derīgu grāmatu apgādāšanas nodaļa” nākošā gada kalendārus sīki pārspriduse, pasniedz lasītājiem par tiem īsus spriedumus.»⁷

Recenzenti kalendāru satura izklāstam pievieno savus subjektīvos spriedumus par to noderīgumu, atbilstību programmai (publicēšanas mērķim), novērtē kalendāra vietu citu konkrētā gada kalendāru vidū, kā arī izsaka viedokli par to, vai šī gada kalendārs var droši stāties līdzās iepriekšējo gadu laidieniem. Raksturīga ir pozitīvāko kalendāru izvēles tendence, publikāciju ievadā atzīmējot, ka par citiem nav ne laika, ne vietas sīkāk apspriest.

Atsevišķos gadījumos kalendāru apskati ir tendenciozi – jaušama konkurentu darbu pelšana, savu kalendāru izcelšana (periodisko izdevumu izdevēji bieži vien ir arī kalendāru apgādātāji). Tomēr secinājumu objektivitāte panākama, salīdzinot recenzijas dažādos periodiskajos izdevumos, un publikāciju daudzums šādu iespēju dod.

Publikācijas ir analizētas, uzmanību pievēršot sekojošiem kritērijiem: 1) viedokļi par kalendāru rašanās cēloņiem, 2) domas par kalendāru lomu sabiedrībā, 3) spriedumi par satura kvalitāti, kā arī 4) kalendāriem veltītais emocionāli subjektīvais vērtējums. Ar lietotāju – kalendāru laikabiedru viedokļiem tiek pamatota hipotēze par latviešu kalendāriem kā pirmajiem un daudzviet

⁵ Latviešu kalendāri, 1758–1919: bibliogrāfiskais rādītājs 3 daļās / Latvijas Akadēmiskā bibliotēka; sast. M. Kadiķe, G. Štāle, Dz. Zaķe; atb. red. L. Krūmiņa. – Rīga: LAB, 2004. – 1. d.: A–K, 532 lpp.; 2. d.: L–Z, 536 lpp.; 3. d.: palīgrādītāji, 224 lpp.

⁶ Sk. 5. pielikumu: Publikācijas par latviešu kalendāriem latviešu periodiskajos izdevumos (1832–1918) / sast. L. Krūmiņa. Bibliogrāfiskās ziņas (ap 650 nosaukumu) ekscerpētas no preses hronikas “Latviešu zinātne un literatūra” (sastādītājs – A. Ģinters, ar 1906. g. – Latvijas Nacionālā bibliotēka) par publikācijām no 1763. līdz 1916. gadam. Ziņas par 1917. un 1918. gadu pievienotas pēc Latvijas Nacionālās bibliotēkas Letonikas nodaļas datu bāzes.

⁷ Skujenieks E. Mūsu kalendāri 1888. gadam // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 291 (1887, 17. dec.), [3.] lpp.

vienīgajiem laicīga satura izdevumiem latviešu lasītāja mājās, raksturota kalendāru sabiedriskā loma konkrētā vēsturiskā periodā, kā arī kalendāru veidotāju aktivitāte šo iespieddarbu sabiedriskajā popularizēšanā.

Analīzes gaita un secinājumi pētījuma 3. daļā katrā no četriem hronoloģiskajiem periodiem izklāstīti sekojošā secībā:

- 1) raksturots laikmeta sociāli politiskais fons;
- 2) noteikta latviešu iedzīvotāju skaita un kalendāru koptirāžas attiecība, vērtēta kalendāru pieejamība (*Kalendāru pieejamība*⁸);
- 3) apkopots kalendāru tematiskais piedāvājums (*Kalendāru tematika*⁹);
- 4) skaidrota lasītāju attieksme, kā arī atzīmēti nozīmīgākie konkrētā perioda kalendāri (*Kalendāru raksturojums periodiskajos izdevumos*¹⁰).

Minētie kalendāru vērtējuma aspekti ir daļa no iespējamiem pētījumiem, kādus varētu veikt šajā jomā. Mūsaprāt ne mazāk interesanti būtu sistemātiski izvērtēt kalendāru nozīmīgākos veidotājus – sastādītājus, izdevējus, apgādātājus (atsevišķos gadījumos tas jau darīts¹¹), raksturot kalendāru lomu Latvijas teritorijas novadpētniecībā, analizēt kalendāros ievietoto beletristisko un populārzinātnisko materiālu literāro un zinātnisko kvalitāti u. tml.

3.1. Kalendāri latviešu laicīgās literatūras sākotnē (1758–1855)

Laikā, kad klajā nāca pirmais latviešu kalendārs, Latvijas teritorijas daļām – Vidzemei un Kurzemei bija raksturīgi dažādi politiskie likteņi.

Ziemeļeiropas un Austrumeiropas situācija mainījās pēc Ziemeļu kara 1700.–1721. gadā. Ar Nīstades (*Nystad*) miera līgumu Zviedrija atdeva Krievijai Vidzemi, Igauniju, Ingriju, Somijas dienvidaustrumus un visas salas no Kurzemes līdz Viborgai. Ar Krievijas likumdošanu un reformām atgriezās Baltijas muižniecības vara un privilēģijas. Vēsturnieks Arnolds Spekke secina:

«[...] Tādā kārtā 18. gs. otrā pusē varam zemnieku vispārīgo stāvokli uzskatīt par tādu, kas sasniedzis jau pēdējās robežas un, sociāli un cilvēcīgi ņemot, ir viszemākajā līmenī, līdz kādam bijis jānokāpj abām likteņa piemeklētām tautām [igauņiem un latviešiem].»¹²

⁸ Kopsavilkumu par latviešu tautības iedzīvotāju skaitu un kalendāru vidējo tirāžu gadā sk.: 2. pielikums. *Latviešu tautības iedzīvotāju skaita un latviešu kalendāru tirāžas dinamika 1758.–1919. gadā*. Kopsavilkumu par kalendāru pieejamību sk.: 3. pielikums. *Latviešu kalendāru pieejamības dinamika 1758.–1919. gadā*.

⁹ Kopsavilkumu par kalendāru nosaukumu skaitu sk.: 1. pielikums. *Latviešu kalendāru nosaukumu skaita dinamika 1758.–1919. gadā*. Pārskatu par kalendāru tematisko struktūru sk.: 4. pielikums. *Latviešu kalendāru tematiskās grupas 1758.–1919. gadā*.

¹⁰ Bibliogrāfiju rakstiem par kalendāriem periodiskajos izdevumos sk.: 5. pielikums. *Publikācijas par latviešu kalendāriem latviešu periodiskajos izdevumos (1832–1918)*.

¹¹ Piemēram, sk.: Apīnis A. Šķietami vientuļīgā darbības lokā: Kristofs Harders Latvijas kultūras vēsturē // *Soļi senākās latviešu grāmatniecības un kultūras takās*. – [Rīga]: Preses nams, 2000. – 75.–106. lpp.

¹² Spekke A. *Latvijas vēsture: latvju tautas likteņcīņa Eiropas krustceļos*. – [Rīga]: Jumava, [2003]. – 226. lpp.

Līdzās nemitīgu karu plosītajām valstīm kā «neatkarīga saliņa» no 1561. līdz 1795. gadam pastāvēja nelielā Kurzemes hercogiste. 18. gs. vidū uz apkārtējo valstu (Krievijas, Polijas) intrigu fona izcēlās Kurzemes hercogi Ernsts Johans Bīrons (valdīja 1737.–1741. un 1763.–1769. g.) un viņa dēls Pēteris Bīrons (valdīja 1769.–1795. g.). «Kurzemes zemnieks», pēc pētnieku domām, «visā visumā dzīvoja tā laika apstākļos daudz labāk nekā Vidzemes zemnieks un bija arī vairāk pārticis. [...] Kurzeme bija daudz mazāk cietusi karos un postījumos, kas Vidzemei velkas cauri gadu simteņiem, no 16. līdz 18. gadsimtam ieskaitot».¹³ Hercogistes sociālekonomiskās vajadzības bija pamatā zināmai kultūras un zinātnes rosībai, kas, kā norāda Jānis Stradiņš un Heinrihs Strods, jau 17. gs. un 18. gs. pirmajā pusē bija vērojama Kurzemes hercogistes centrā Jelgavā, un «Kurzeme bija grāmatu izdošanas centrs»¹⁴.

18. gs. otrajā pusē saasinājās pēdējā Kurzemes hercoga Pētera Bīrona cīņa ar zemes muižniecību. Izmantojot iekšējās nesaskaņas, hercogistē ietekmi nostiprināja Krievija, kas 1795. gadā to ieguva savā īpašumā. Tādējādi pēc 1795. gada visa Latvijas teritorija nonāca Krievijas pakļautībā.

19. gs. sākumā, pēc dzimtbūšanas atcelšanas, agrārās attiecības Latvijas teritorijā veidojās uz jauniem pamatiem, tomēr zemnieku stāvoklis kļuva vēl nedrošāks, jo iegūtā «putna brīvība» ekonomiski ciešāk piesaistīja viņus muižai. Taču, pēc pētnieku domām, brīvība deva iespēju attīstīties latviskai kultūrai.¹⁵

Kultūrvēsturisko dzīvi Latvijas teritorijā ietekmēja apgaismes kustība Eiropā. Vācijā laikā no 1720. līdz 1785. gadam, kā atzīmē pētnieki, apgaismība attīstīja grāmatniecību. «Šeit sāka apgaismot tautu ar iespiestā vārda palīdzību, parādījās zemākajiem slāņiem domātās “tautas grāmatas” un īpašu nozīmi ieguva didaktiskā literatūra.»¹⁶

Līdz 18. gs. vidum, kad tika iespiesti pirmie latviešu kalendāri, latviešu laicīgā literatūra bija veikusi nozīmīgu attīstības ceļu: no gadījuma tekstiem baznīcu grāmatās, amatu un brālību rakstos, no atsevišķiem buramvārdu un tautasdziesmu pierakstiem 16.–17. gs. līdz latviešu vārdnīcām, gramatikām, ābecēm, veltījumu dzejoļiem un likumu tulkojumiem 17. gadsimtā. «Kopš 18. gs. vidus Latvijā straujāk sāka risināties pāreja uz jaunlaiku sabiedrību», skaidro A. Apīnis. Šai pārejai, pēc pētnieka domām, bija «vēl īpašs svarīgs vispārīdoloģisks uzdevums – radīt aizkavēto nacionālo kultūru. Aizkavējuma cēlonis bija šīs joslas tautu ilgstoša pakļautība citzemju iekarotājiem»¹⁷. Kaut arī «tautas grāmatu» veidotāji sākotnēji bija vācieši, latviešu tautai pieejamas rakstniecības

¹³ Spekke A. Latvijas vēsture: latvju tautas likteņcīņa Eiropas krustceļos. – [Rīga]: Jumava, [2003]. – 214. lpp.

¹⁴ Jelgavas Pētera akadēmija: Latvijas pirmās augstskolas likteņgaitas / J. Stradiņš, H. Strods; LPSR Zinātņu akadēmija. – Rīga: Zinātne, 1975. – 36. lpp.

¹⁵ Dunsdorfs E. Latvijas vēsture. – [Linkolnā]: Amerikas Latviešu apvienība, 1980. – 180. lpp.

¹⁶ Latviešu literatūras vēsture: 1. sēj.: no rakstītā vārda sākumiem līdz 1918. gadam / Latvijas ZA Literatūras, folkloras un mākslas institūts. – Rīga: Zvaigzne ABC, 1998. – 53. lpp.

¹⁷ Apīnis A. Soļi senākās latviešu grāmatniecības un kultūras takās: apcerējumi. – [Rīga]: Preses nams, 2000. – 19. lpp.

rašanās (dziesmugrāmatas, pirmie kalendāri un žurnāli, praktisku padomu grāmatas un daiļliteratūra) tiek vērtēta kā svarīga un progresīva apgaismes iezīme.¹⁸

Kalendāru pieejamība

Iedzīvotāju skaits Latvijas teritorijā 1750.–1855. gadā, pēc statistiskajiem novērojumiem un aptuveniem aprēķiniem, palielinājās no 498 000 (perioda sākumā) līdz 725 000¹⁹ (1800. g.) un aptuveni vienam miljonam²⁰ (perioda beigās). Ziņas par iedzīvotāju etnisko sastāvu ir kopš 19. gs. 2. puses (latvieši veidoja 2/3 no Latvijas teritorijas iedzīvotāju kopskaita)²¹. Tādējādi iespējams, ka no 18. gs. vidus līdz 19. gs. vidum to bija vismaz puse no iedzīvotāju skaita (attiecīgi apmēram no 250 000 perioda sākumā līdz 500 000 cilvēku perioda beigās).

Kalendāri (4 nosaukumi), kuru izdošana sākās gan dažādās Latvijas teritorijas daļās un ārpus tās, gan dažādos laika posmos (no 1758. g. – Kurzemē; no 1781. g. – Vidzemē; no 1851. g. – Pēterburgā), pieteica sevi ar visai apjomīgām tirāžām.

Tirāžu apjomu Kurzemē noteica valdošās varas atbalsts un monopoltiesību piešķiršana. Kurzemes kalendāra «*Jauna un veca latviešu laiku un notikušu lietu grāmata*» (publicēts no 1758. līdz 1924. g.) pirmie seši atrastie laidieni (1762.–1768. g.) iznāca tipogrāfa Kristiāna Lītkes (*Liedtke*; 1733–1766) apgādā, kurš ar Kurzemes hercoga aizdevuma palīdzību atjaunoja ap 1667. gadu Jelgavā dibināto tipogrāfiju. K. Lītke tipogrāfiju vadīja tikai 6 gadus, taču ar panākumiem, kuru pamatā, kā atzīmē pētniece Līvija Labrence, «bija privilēģiju iegūšana lielu metienu izdevumiem vācu un latviešu valodā. [...] Lītkem vienīgajam Kurzemē bija tiesības izdot vācu un latviešu dziesmugrāmatas, katehismus, evaņģēlijus un kalendārus.»²² Ziņas par kalendāra tirāžu K. Lītkes laikā ir fragmentāras²³.

1769. gadā spiestuvi ieguva un kalendāra izdošanu pārņēma Johans Fridrihs Stefenhāgens (1744–1812). Arī J. F. Stefenhāgens, norāda L. Labrence, «saņēma hercoga privilēģijas un savu darbību sāka ar reliģiskās literatūras un kalendāra izdošanu latviešu valodā. [...] Kalendārs un reliģiskā literatūra iznāca lielos metienos»²⁴. No 1775. līdz 1869. gadam izdošanas privilēģijas J. F. Stefenhāgenam iznomāja jaundibinātā Jelgavas Pētera akadēmija (*Academia Petrina*):

¹⁸ Latviešu literatūras vēsture: 1. sēj.: no rakstītā vārda sākumiem līdz 1918. gadam / Latvijas ZA Literatūras, folkloras un mākslas institūts. – Rīga: Zvaigzne ABC, 1998. – 56. lpp.

¹⁹ Iedzīvotāji // Latvijas Padomju enciklopēdija 10 sēj. – Rīga: Galvenā enciklopēdiju redakcija, 1984. – 52. sēj.: Latvijas PSR, 116. lpp.

²⁰ Apinis A. Grāmata un latviešu sabiedrība līdz 19. gadsimta vidum. – Rīga: Liesma, 1991. – 117. lpp.

²¹ Iedzīvotāji // Latvijas Padomju enciklopēdija ... – 52. sēj.: Latvijas PSR, 119. lpp.

²² Labrence L. Jelgavas grāmata. – Rīga: Zinātne, 1984. – 9. lpp. Ziņas par privilēģiju piešķiršanu sk. arī: Seniespiedumi latviešu valodā, 1525-1855. – 116. lpp. (pie Nr. 249), 125. lpp. (pie Nr. 283).

²³ Kopkatalogā «Seniespiedumi latviešu valodā» pie Nr. 244 (114. lpp.) minēts, ka «Lītkes darbības laikā bija apmēram 200 kalendāra pircēju». Tādējādi var pieņemt, ka tā tirāža bija vismaz vairāki simti eksemplāru.

²⁴ Labrence L. Jelgavas grāmata ... – 14. lpp.

J. F. Stefenhāgens Kurzemes kalendāru, kā liecina kalendāra atbildības ziņas, izdeva līdz pat 1919. gadam. Izņēmums ir 1864.–1869. gada laidieni, kad kalendārs izdots grāmatizdevēja Ernsta Plātesa (1821–1887) apgādā.

«Tāpat kā citām tālaika universitātēm, Jelgavas Akadēmijai bija paredzēti pastāvīgi ienākumu avoti. [Ar hercoga Pētera Birona rīkojumu Akadēmijai tika piešķirtas trīs privilēģijas.] Hercogs piešķīra Akadēmijai priekšrocību izdot kalendāru un izmantot visus ienākumus, atvēlēja publicēt avīzi "Mitauische politische und gelehrte Zeitung" un paturēt ienākumus, kā arī atļāva visus Akadēmijas rakstus, kalendārus, avīzes un citas Akadēmijas publikācijas laist klajā ar Akadēmijas padomes lēmumu bez cenzūras.»²⁵

Ziņas par kalendāra tirāžu ir visai fragmentāras.²⁶ Pieņemot, ka izdevējs katru gadu pakāpeniski kāpināja tirāžu no 2100 eks. 1776. gadam līdz 14 000 eks. 1850. gadam, Kurzemes kalendāra koptirāža 1758.–1855. gadā varēja sasniegt aptuveni 551 000 eksemplāru (apm. 5675 eks. vidēji gadā).

1781. gadā savu gaitu uzsāka otrs minētā laika posma kalendārs «*Vidzemes kalendārs*» (iznāca no 1781. līdz 1939. gadam). Kalendāra izdošanu sāka un līdz 1790. gada laidienam turpināja Rubenes prāvests, vācu tautības latviešu literāts, grāmatizdevējs Kristofs Harders (*Harder*; 1747–1818)²⁷. Ar literāru zādzību kalendāra izdošanu 1789. gadā pārņēma Rīgas pilsētas spiestuves vadītājs Jūliuss Konrāds Daniēls Millers (*Müller*; 1759–1830)²⁸. J. K. D. Millers Rīgā, kurš ar grāmatām apgādāja Vidzemes latviešus, kalendāru izdeva līdz 1810. gadam. 1811. gadā kalendārs neiznāca.

1812. gadā, kad Vidzemes kalendāru atsāka drukāt vācu tautības grāmatizdevējs Vilhelms Ferdinands Hekers (*Häcker*; 1774–1842), kalendārs, pēc T. Zeiferta atzinuma²⁹, nostājās uz «drošiem pamatiem», piedzīvoja «ziedu laikus» un turpināja iznākt līdz pat Otrajam pasaules karam.

²⁵ Jelgavas Pētera akadēmija: Latvijas pirmās augstskolas likteņgaitas / J. Stradiņš, H. Strods; LPSR Zinātņu akadēmija. – Rīga: Zinātne, 1975. – 54. lpp. Ziņas par Akadēmijas privilēģiju sk. arī: Seniespiedumi latviešu valodā, 1525–1855. – 140. lpp. (pie Nr. 337).

²⁶ Kopkatalogā «Seniespiedumi latviešu valodā» pie Nr. 337 (140. lpp.) tirāža 1776. gada laidienam – 2100 eks.; pie Nr. 342 (141. lpp.) tirāža 1777. gada laidienam – 2500 eks.; pie Nr. 406 (158. lpp.) tirāža 1785. gada laidienam – 2800 eks.; pie Nr. 418 (161. lpp.) tirāža 1786. gada laidienam – 3300 eks.; pie Nr. 1549 (435. lpp.) tirāža 1839. gada laidienam – 11 000 eks.; pie Nr. 1582 (443. lpp.) tirāža 1840. gada laidienam – 11 000 eks.; pie Nr. 1627 (455. lpp.) tirāža 1841. gada laidienam – 11 000 eks.; pie Nr. 1751 (483. lpp.) tirāža 1844. gada laidienam – 12 500 eks. (ar papildtirāžu – 1500 eks.); pie Nr. 1786 (492. lpp.) tirāža 1845. gada laidienam – 13 500 eks.; pie Nr. 1831 (502. lpp.) tirāža 1846. gada laidienam – 12 500 eks. (ar papildtirāžu – 1500 eks.); pie Nr. 1881 (513. lpp.) tirāža 1847. gada laidienam – 13 000 eks.; pie Nr. 1999 (539. lpp.) tirāža 1849. gada laidienam – 13 000 eks. (ar papildtirāžu – 1000 eks.); pie Nr. 2061 (552. lpp.) tirāža 1850. gada laidienam – 14 000 eks.
A. Apinis norāda, ka «kalendārs "Jauna un veca laiku grāmata" 18. gadsimta 70.–80. gados iznāca ik gadus 2100–3300 eksemplāros» (Apinis A. Grāmata un latviešu sabiedrība ... – 118. lpp.).

²⁷ Par K. Harderu sīkāk: Apinis A. Šķietami vientulīgā darbības lokā: Kristofs Harders Latvijas kultūras vēsturē // Soli senākās latviešu grāmatniecības un kultūras takās. – [Rīga]: Preses nams, 2000. – 75.–106. lpp.

²⁸ Par kalendāra izdošanas pārņemšanu sk.: Latviešu literatūras vēsture: 1. sēj.: no rakstītā vārda sākumiem līdz 1918. gadam / Latvijas ZA Literatūras, folkloras un mākslas institūts. – Rīga: Zvaigzne ABC, 1998. – 65. lpp.; Teodors [Zeiferts T.] Atskats uz latviešu kalendārniecību: (simtspiedesmit gadu piemiņai) // Druva. – Nr. 10 (1913), 1140. lpp.

²⁹ Teodors [Zeiferts T.] Atskats uz latviešu kalendārniecību ... – 1140. lpp.

Ziņas par kalendāra tirāžu ir ļoti nepilnīgas.³⁰ Pieņemot, ka iznākšanas sākumā kalendāra tirāža bija daži simti eksemplāru, bet kopš 19. gs. pirmās puses nostabilizējās uz 3000 eks. gadā, Vidzemes kalendāra koptirāža 1758.–1855. gadā varēja sasniegt aptuveni 172 000 eksemplāru (apm. 1770 eks. vidēji gadā).

Bez Kurzemes un Vidzemes kalendāra apskatāmā perioda beigās (1851. gadā) sāka iznākt «*Latviešu kalenderis*» (publicēts no 1851. līdz 1914. gadam). 1851.–1854. gadā kalendārs iespiests Pēterburgā Vīnhēbera spiestuvē. Ziņu par minētā kalendāra tirāžu nav.

Vienu laidieni 1811. gadam atrodam A. J. Stendera «*Dziesmu kalendāram*». To 1810. vai 1811. gadā iespieda J. F. Stefenhāgena un dēla tipogrāfija. Nav ziņu arī par šī kalendāra tirāžu.

Kalendāri ir izdevumi vienam gadam, jo vienam gadam ir domāta to kalendārā daļa (mēnešu un dienu tabulas; svētku un svinamās dienas, tirgu rīkošanas laiki u. tml.), tādēļ nepieciešams kalendārus iegādāties katru gadu no jauna, turklāt tos, pēc A. Apīņa domām, «pirka zemnieki acīmredzot pēc pašu iniciatīvas»³¹. Tādējādi kalendāru pieejamība nosakāma, samērojot iedzīvotāju skaitu ar vidējo kalendāru tirāžu gadā. Salīdzinot aptuvenās ziņas par kalendāru tirāžām 1758.–1850. gadā (Kurzemes kalendāram – 550 600 eks; Vidzemes kalendāram – 172 000 eks.; kopā vidēji ap 3000 eks. gadā perioda sākumā un 12 500 eks. gadā perioda beigās) ar latviešu iedzīvotāju skaitu (ap 250 000 cilvēku perioda sākumā un 500 000 cilvēku perioda beigās), var secināt, ka kalendāru pieejamībai to tapšanas sākotnē bija sekojoša dinamika: **1 kalendārs apmēram 80 latviešu iedzīvotājiem gadā** perioda sākumā un **1 kalendārs apmēram 40 latviešu iedzīvotājiem** perioda beigās. Tādējādi 19. gs. sākumā kalendārus varēja iegādāties jau divreiz vairāk interesentu, nekā 18. gs. otrajā pusē, tādēļ iespējams, kā daudzviet apgalvots publikācijās, to bija katrā mājā. Kalendārs līdzās dziesmu grāmatai, kas pēc A. Apīņa atzinuma bija visizplatītākais izdevums 1755.–1835. gadā³², tiešām varēja būt pirmie laicīga satura izdevumi daudzu latviešu lasītāju mājās.

Kalendāru tematika

Ievērojot faktu, ka kalendāri bija pieejami gan Kurzemē, gan Vidzemē daudziem, kas tos gribēja un varēja lasīt, būtisks ir jautājums: ko latviešu lasītājs varēja šajos kalendāros atrast?

³⁰ Kopkatalogā «Seniespiedumi latviešu valodā» ziņas par iesietiem un neiesietiem eks. pie Nr. 491 1790. gada laidienam (181. lpp.); pie Nr. 510 1791. gada laidienam (186. lpp.); pie Nr. 579 1795. gada laidienam (203. lpp.); pie Nr. 596 1796. gada laidienam (207. lpp.); pie Nr. 622 1797. gada laidienam (213. lpp.); pie Nr. 907 1813. gada laidienam (280. lpp.) piezīme: izdevums sagādāja spiestuvei zaudējumus, jo noiets bija daži simti eks.; pie Nr. 1282 (367. lpp.) tirāža 1831. gada laidienam – 3000 eks. (piezīme: 30. gadu pirmajā pusē kalendāra tirāža 3000 eks.).

A. Apīnis norāda, ka «“Vidzemes kalendārs” 19. gadsimta pirmajā pusē iznāca 3000 eksemplāros» (Apīnis A. Grāmata un latviešu sabiedrība ... – 118. lpp.).

³¹ Apīnis A. Grāmata un latviešu sabiedrība līdz 19. gadsimta vidum. – Rīga: Liesma, 1991. – 118. lpp.

³² Par A. Apīņa aprēķinu rezultātiem sīkāk sk.: Apīnis A. Grāmata un latviešu sabiedrība ... – 118. lpp.

Vairāk nekā 20 gadus (līdz 1782. gadam) Kurzemes kalendārs bija vienīgais kalendārs latviešu valodā. Kalendāru rašanos vispirms Kurzemē, pēc Jāņa Niedres domām, noteica tās ekonomiskās dzīves līmenis. Muižas bija ieinteresētas gada tirgus attīstībā un kalendāri deva iespēju izziņot, piemēram, tirgu sarakstus³³. Tā arī 1760., 1761. un 1762. gada laidienos, pēc E. F. Šēnberga ziņām «Latviešu Avīzēs» 1863. gadā, pielikumā citā nekā nav, kā Kurzemes tirgi un norādes par saules un mēness aptumsumiem.³⁴ (Latvijas Akadēmiskajā bibliotēkā mikrofilmēti 1761. un 1762. gada laidieni bojāti eksemplāri bez titullapas un pielikumiem.)

Analizējot pilnīgi saglabājušos kalendāra eksemplārus, jāatzīmē, ka jau no pirmajiem sešiem tipogrāfa K. Lītkes apgādā 1763.–1768. gadā izdotajiem Kurzemes kalendāra laidieniem sāka veidoties kalendāriem raksturīgā divdaļīgā satura struktūra, proti, *pamatdaļa* (vai laikabiedru publikācijās minētās kalendāra *pamatziņas*), kurā ir kalendārijs un paskaidrojumi par rakstu zīmēm šinī kalendārā, 12 zīmes (zodiaka skaidrojums), ziņas par saules un mēness aptumsumiem, ziņas no valdnieku dzīves (piem., «Kas ir apakš tās valdīšanas tā Kurzemes Lielkunga Fridriķ Kaschmira noticis», 1766), ģeogrāfiski fakti (piem., «Uz kuru pasaules pusi ir Kurzeme», 1763 vai «Iekš cik daļām top gan visa tā Pasaule iedalīta?», 1763), dabas parādības, laika prognoze, gadalaiku raksturojums, un *pielikumi* – Kurzemes kalendāra gadījumā, piemēram, didaktiski dzejojumi jeb «mācība caur pasaku» (pārsvarā Gotharda Frīdriha Stendera darbi), ko var uzskatīt par rakstu sēriju, jo tie ievietoti vairāku gadu laidienos (1764–1771). Kurzemes kalendāra pirmajos laidienos atrodami arī populārzinātniski raksti (piem., «Uz ko tad rakstīts tapa, kad papīrs vēl ne bija?», 1763), vēsture («Kuri tie pirmaji pilsāti iekš Kurzemes bijuši», 1763 vai «Kas bij tas pirmais Liels Kungs vārdā», 1763) un sīkas ziņas par tirgus norises vietām un laikiem (piem., «Tirgus, kas Kurzemē in Leišos ik gada top turēti», 1764). Visai plaši iztīrāts jautājums par Kurzemes hercogisti kā Polijas karaļa lēni 17. gs. sākumā – «Kāpēc padeve tas Liels Kungs sevi in to Kurzemi apakš tiem Poļiem» (1763).

Pārņemot kalendāra izdošanu, J. F. Stefenhāgens veidoja tajā jaunu nodaļu – padomi medicīnā. 1772. gada kalendārā, kad pirmoreiz tika aplūkoti šie jautājumi, lasām par izvairīšanos no lipīgām vainām, par koku mizu lietošanu veselības uzlabošanā un par cērmju zālēm. Izdevējs šos jautājumus, acīmredzot, uzskatījis par īpaši aktuāliem. Turpmāk dažādi padomi higiēnā un slimību profilaksē atrodami katrā kalendāra laidienā (piem., rakstu sērija «Mīļi draugi!»).

Kad kalendāra izdošanas privilēģiju ieguva Jelgavas Pētera akadēmija, pārmaiņas vērojamas arī kalendāra tematikā. Gandrīz 20 gadus (līdz pat 1795. gada laidienam) kalendāru ievada Pētera – Kurzemes un Zemgales lielskunga pavēles. Par neatņemamu satura elementu no 1776. gada

³³ Latviešu literatūras vēsture: 1. sēj: Latviešu folklorā, literatūra līdz 19. gs. vidum / LPSR ZA Valodas un literatūras institūts. – Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1959. – 115. lpp.

³⁴ E. F. S. [Šēnbergs E. F.] Kāds vārds par kalenderēm // Latviešu Avīzes. – Nr. 35 (1863, 29. aug.), 211. lpp.

laidiena kļūst arī lūdzamu dienu mācības, dažādi, pēc izdevēju domām, jauki stāsti par labu mācību. 18.–19. gs. mijā kalendārā tiek publicēta Stefenhāģenu izdevniecības grāmatu reklāma, recenzijas (piem., 1798. g. – par žurnālu «Latviska Gada Grāmata»), humors un dzeja (piem., Neredzīgais Indriķis 1807. gadā). Pastāvīga Kurzemes kalendāra satura sastāvdaļa ir arī receptes un padomi mājsaimniecībā (to autors pārsvarā Matiāss Stobe (1742–1817) – vācu tautības latviešu žurnālists, literāts, Kurzemes kalendāra sastādītājs 1800.–1817. g.). Pēc 1795. gada, kad Kurzemi pievienoja Krievijai, kalendāra izdevēji tajā sāka ievietot ziņas, kas būtu noderīgas arī Vidzemes latviešiem, proti, laika skaitīšanu pēc vecā stila un Vidzemes tirgus ziņas. Ar 1807. gadu kalendārā ir labības maksa un «tas vienreiz viens». Tādējādi Kurzemes kalendārs deva savu ieguldījumu zemnieku līmenim atbilstošu saimniecisku un medicīnisku jautājumu popularizēšanā un izglītošanā.

Vidzemes latviešu kalendāra pirmo laidienu tematika ir cieši saistīta ar kalendāra izdevēja K. Hardera personīgo attieksmi pret norisēm tā laika Latvijas teritorijā. Kā norāda A. Apīnis, «Harders bija dziļi inteligents, ar asu sociālo izjūtu apveltīts cilvēks, kas vērtīgi sekoja laikmeta garīgās dzīves strāvotiem»³⁵. K. Harderu nodarbināja latviešu tautas garīgā dzīve – valoda, folklorā, arī izglītība. (Viņš bija pirmais, kurš zemniekiem sāka aritmētikas mācīšanu ar grāmatas palīdzību.) Tādējādi Vidzemes kalendārā K. Hardera laikā nav «tev būs» toņa un reliģiski moralizējošu materiālu. Līdzās kalendāram raksturīgajiem elementiem – atceres dienu sarakstiem un kalendārijam lasām apceres astronomijā, kam nozīme heliocentriskā pasaules uzskata popularizēšanā, plašākus dzejojumus, mīklas.

Jāatzīmē Vidzemes kalendāra izdevēja K. Hardera – no muižniekiem atkarīga mācītāja – pilsoniskā drosme, 1787.–1790. gada laidienos publicējot rakstus «Patentes un pavēlēšanas, kas zemniekiem visuvairāk vajaga zināt». Vairākkārt oficiālajā tekstā patvaļīgi iestarpinot savu domu, K. Harders tiecās kontrolē par rīkojumu izpildi iesaistīt arī pašus dzimtcilvēkus³⁶.

Pēc Vidzemes kalendāra pārņemšanas, J. K. D. Millers par tā sastādītāju ar 1792. gadu uzaicināja Rūjienas mācītāju Gustavu Bergmani (1749–1814). Gan J. K. D. Millera laikā, gan pēc 1813. gada, kad Vidzemes kalendāru iespieda vācu tautības grāmatizdevējs V. F. Hekers (1774–1842), tā saturā ir pamatziņas (Vērā liekami gadi, Krievu Ķeizariskais nams, No tiem četriem gadskārt's laikiem, Tirgi Vidzemē, Kurzemē un Leišos u. tml.), pielikumos G. F. Stendera dzejas un stāstu tulkojumi, J. T. Bērenta stāsti un tulkojumi (piem., stāstu sērija «Miķelis Dievmīliņš» un «Miķeļa Dievmīliņa garīgas domas par laicīgām lietām» 1845.–1852. g. laidienos), ziniska (vai

³⁵ Apīnis A. Šķietami vientulīgā darbības lokā: Kristofs Harders Latvijas kultūras vēsturē // Soļi senākās latviešu grāmatniecības un kultūras takās. – [Rīga]: Preses nams, 2000. – 75. lpp.

³⁶ Plašāk par šo jautājumu pētījumā: Apīnis A. Šķietami vientulīgā darbības lokā ... – 75.–105. lpp.

populārzinātniska) lasāmviela, J. G. Āgelūta un P. Tīdemaņa stāsti (pārsvarā dievbijīgi didaktiskā intonācijā), medicīnas, mājsaimniecības un lopkopības padomi u. c.

Abi minētie kalendāri pēc satura ir vispārīgi, t. i., gan to pamatdaļā, gan pielikumos ievietotiem rakstiem nav kādas dominējošas tēmas. Vispārīgie kalendāri ar universālu saturu «visiem dzīves gadījumiem», kā liecina izpēte, ir lielākā kalendāru grupa arī visos turpmākajos vēstures periodos.

Kalendāru raksturojums periodiskajos izdevumos

Publikācijas periodiskajos izdevumos minētajā laika posmā ir kopš 1832. gada (8 nosaukumi; «Tas Latviešu Ļaužu Draugs» un «Latviešu Avīzes»). To autori pārsvarā ir vācu tautības latviešu literatūras darbinieki, kuri apkopoja un vērtēja latviešu valodā rakstīto (tātad ne latviešu kalendāru praktiskie lietotāji). Vairākums no minētajām publikācijām (5) ir baltvācu vēsturnieka, latviešu literatūras bibliogrāfa un kalendāru cenzora Kārļa Eduarda Napjerska (*Napiersky*) darbi. Abus latviešu kalendārus raksturojis arī bibliogrāfs Kristiāns Kārlis Augusts Dēbners (*Döbner*) un Jelgavas Latviešu pilsētas draudzes mācītājs Rūdolfs Šulcs.

Šī perioda publikācijās atrodam viedokli par kalendāra nozīmi zemnieka sētā un izmantošanas iespējām, kas arvien lasāms arī citu gadu desmitu publikācijās:

«[...] Kad saimniece sestdienas vakarā ar saviem bērniem pie galda sēž, un kad ar dievbijīgu prātu savus mīļus sataisīdama uz svētdienu tiem labprāt grib sacīt, kāds tas svēts stāsts būs, par ko mācītājs rītdien Dieva vārdus teiks; – kad dēliņš kādos svētkos grib zināt, kādā dienā viņam atkal jāiet skolā un meitiņa grib izrēķināt, cik nedēļas vēl trūkst, ka viņa atkal gadu vecāka paliks; – un kad kalps tās dienas grib skaitīt, cik vēl līdz Jūrģiem, tad viņi visi atskrej pie kalenderi, tur to ziņu uzmeklē, uz ko sirds viņiem nesās. – Bet ļaudis daudzkārt arī tad skatās kalenderī, kad viņiem kāds ceļš ir jāuzņem, vai laukā kāds darbs jāstrādā, jo tad grib dabūt zināt, kāds laiks to dienu būs, un kalenderis ar drošiem vārdiem to arī izstāsta gan.»³⁷

Publikāciju autori vienprātīgi atzīst, ka kalendārs ir grāmatiņa, ko ikviens, kas māc lasīt, daudzreiz ņem rokā, lai varētu «savu laiku ar ziņu nodalīt – ka jauns gads velti neaizskrien». Raksti tajā ir gan par pamācīšanu, gan par izlustēšanu (stāsti labai mācībai, stāsti audzināšanai un sirds labošanai, mīklas prātošanai). Autori pievērš uzmanību kalendāra noformējumam, atzīstot, ka «Jelgavas kalenderis izskatās smukāks par to otru [Vidzemes kalendāru], jo tur visas svētdienas un tās stundas, kad mēness aug un dīlst, ar sarkaniem rakstiem ir ieliktas»³⁸. Autori atzīmē materiālu pārpublicēšanas gadījumus, norādot, ka «to stāstu, kas Vidzemes kalenderī pielikts, jau lasīja Kurzemes Latviešu Avīzēs šā gada 33. Nr.»³⁹, taču kalendāru tapšanas sākotnē tā vēl nav kritizēta kā apkarojama tendence.

³⁷ –e–. [Napjersky C. E.] Par kalenderiem un īpaši par abiem jauniem latviešu kalenderiem // Tas Latviešu Ļaužu Draugs. – 3 lapa (1832, 15. janv.), 11. lpp.

³⁸ –e–. [Napjersky C. E.] Par kalenderiem un īpaši par abiem jauniem latviešu kalenderiem ... – 18. lpp.

³⁹ –e–. [Napjersky C. E.] Vidzemes kalenderis uz 1834tu gadu un Veca un jauna laika grāmata uz to 1834tu gadu // Tas Latviešu Ļaužu Draugs. – 47 lapa (1833, 24. nov.), 187. lpp.

Uzsverot kalendāru plašo izmantošanu («cik tūkstošās mājās Kurzemē un ir Vidzemē tas ik gadus apmetas?»), kā arī mazāk izglītotu lasītāju nekritisko uzticēšanos visam, kas kalendāros rakstīts, autori aicina turpmākajos laidienos izskaust divas būtiskākās kļūdas kalendāru saturā. Pirmkārt, saskaņot tirgus dienu un vārdadienu datumus. «Stāstiņus un mācības lai ikviens izstāsta, kādas viņam pašam patīk, bet iekš tām citām, īstenām kalenderu lietām labi būtu, ja tie vienā prātā rakstītu,» ierosina K. E. Napjerskis⁴⁰. Otrkārt, nepublicēt kalendāros laika pareģojumus. Laika apstākļi «ir Dieva rokās», tādēļ jebkuras prognozes ir meli un krāpšana, kas sagroza lētticīgākiem cilvēkiem galvas un kuru dēļ kalendāri būtu izmetami.

Kalendārs ir «balts, ar melnām un sarkanām zīmēm; tūkstošu gadu vecs un vairāk, un tomēr ik gadus jauns; – mazs, bet kā jau vecīts, uz visiem labiem padomiem krietni mācīts»⁴¹, tas arvien nobēdzināts plauktiņā pie tēva Bībeles un dziesmu grāmatas, – šāda visnotaļ pozitīva bija recenzentu attieksme pret iespieddarbiem, kas aizsāka latviešu laicīgo rakstniecību.

* * *

No 1758. līdz 1855. gadam latviešu lasītāju rīcībā bija divi kalendāri. Darināti pēc vācu kalendāru parauga, tie lika pamatus kalendāriem raksturīgajai divdaļīgajai satura struktūrai, kā arī piedāvāja lasītājiem universālus, vispārīgiem kalendāriem tipiskus rakstus.

Kalendāru saturs apskatāmajā laika posmā bija atkarīgs gan no naudas devēju labvēlības un privilēģijām, gan no sastādītāju, izdevēju un apgādātāju mērķiem, kuri (kā tas redzams «Vidzemes kalendāra» gadījumā) bieži vien rīkojās saskaņā ar valdošo aprindu vēlmēm. Tomēr kalendāru saturā atrodamas gan noteiktai lasītāju kategorijai – latviešu zemniekiem svarīgas sadzīves ziņas (piem., tirgi), gan izglītojoši raksti, gan arī izklaidei domāta lasāmviela. Tādējādi varam secināt, ka pirmie kalendāri bija praktiski lietojami iespieddarbi, kuri palīdzēja organizēt cilvēku komunikāciju, deva kaut nelielu iespēju izzināt pasauli, rūpēties par saimniecību un veselību, kā arī izklaidēja.

3.2. Kalendāri latviešu nacionālās atmodas laikā (1856–1889)

19. gadsimta otrajā pusē sabiedriski politiskos notikumus un kultūras attīstību ietekmēja nacionālās atmodas kustība. Šo kustību Latvijas teritorijā, pēc pētnieku domām, veicināja un iedvesmoja gan ārēji faktori – Eiropas revolucionārie strāvojumi un tautu nacionālās atbrīvošanās centieni, gan cariskās Krievijas iekšējie procesi – 40.–60. gadu sociālekonomiskās reformas, kas

⁴⁰ –e–. [Napiersky C. E.] Par kalenderiem un īpaši par abiem jauniem latviešu kalenderiem // Tas Latviešu Ļaužu Draugs. – 5 lapa (1832, 29. janv.), 19. lpp.

⁴¹r. [Dēbners K. K. A.] Ziņa par jauniem latviešu kalenderiem // Tas Latviešu Draugs. – 45 lapa (1838, 10. nov.), [177.] lpp.

«deva zemniekiem iespēju zemi nomāt vai iepirkt, revidēja klaušu sistēmu, uzlaboja pagastu elementārskolu stāvokli, piešķīra zemniekiem tiesības piedalīties vietējā pašvaldībā»⁴².

Nozīmīgs ekonomisks pamats latviešu nacionālās pašapziņas stiprināšanā, kā norāda A. Spekke, bija rūpniecības uzplaukums Rīgā un citur, kas «izsauca lielu lauku iedzīvotāju pieplūdumu pilsētās un arī noveda pie latviešu pilsonības izveidošanās, sevišķi pēc 1866. gada, kad likvidēja amatnieku cunftes un latvieši masveidīgi varēja ņemt daļību šajā aktīvās ekonomikas nozarē». Taču, pēc pētnieka domām, nacionālās atmodas gaita latviešiem un igauņiem risinājās visai sarežģītos apstākļos, jo abām tautām bija jārēķinās vismaz ar trim nozīmīgiem faktoriem:

«Pirmais ir vācu nacionālisms, sīkstī konservatīvs, kas aizstāv sevi ar lielu uzņēmību un veiklību; otrs ir krievu nacionālisms, kas izpaužas arvien pieaugošā agresivitātē [...]; pēdējais ir abu vietējo tautu pašu jaunais nacionālisms, vietējo iedzīvotāju nacionālisma atdzimušais izpaudums, varens savā zemes spēkā, jauneklīgā svaigumā un spraigumā, spējīgs nest arī upurus, izrādīt sīkstu pretestību.»⁴³

Par latviskās kultūras virzītāju šajā laikā kļuva latviešu inteliģence – latviešu zemnieku jaunākās paaudzes pārstāvji ar labu izglītību, kurus vācieši dēvēja par jaunlatviešiem (Krišjānis Valdemārs, Juris Alunāns, Krišjānis Barons, Fricis Brīvzemnieks u. c.). Pirmā latviešu inteliģence, pēc literatūrzinātnieces Birutas Gudriķes domām, nenorobežojās no tautas masām un neveidoja savu elitāru sabiedrību, bet visu uzmanību veltīja tautas dzīvības un apvienošanas interesēm.⁴⁴

Nacionālās pašapziņas veidošanās process un pārmaiņas kultūrvēsturiskajā situācijā par labu uzņēmīgiem latviešu tautības rakstniecības darbiniekiem ietekmēja latviešu kalendāru tālāko attīstību. Izmaiņas, pēc laikabiedru domām, visuzskatāmāk izpaudās kalendāru noieta tirgū. Pārskatā par Baltijas kalendāriem 1887. gadā publikācijas autors rakstīja:

«Šejienes vācu kalendāru literatūra, cik mums zināms, ne vairuma, nedz eksemplāru skaita ziņā pēdējos gados nav vairojusies, bet eksemplāru skaita ziņā drīzāki mazinājusies, tādēļ ka daudz pilsētu latvieši, kas senāki pirka vācu kalendārus, dabūjuši tautisku apziņu un tagad lasa tikai latviešu kalendārus.»⁴⁵

Nopietns, kalendāru tālāko attīstību veicinošs faktors bija arī grāmatniecības nostāšanās uz nacionāliem pamatiem. «Vāciešu vadītām izdevniecībām», atzīmē pētnieki, «ar 60. gadu otru pusi un it īpaši 70. gados piebiedrojās latviešu dibinātās izdevniecības, grāmatu apgādi un veikali»⁴⁶. Apskatāmajā periodā beidzās vāciešu monopols kalendāru izdošanā, par latviešu kalendāru izdevējiem un veidotājiem kļuva latviešu grāmatnieki. Šādā situācijā «lieta gluži pārvērtās». «Katrš izdevējs», 1884. gadā secināja Ādolfs Alunāns, «raudzīja otru pārspēt un mums radās kalendāru literatūra, kuras dēļ – ar dažiem izņēmumiem – mums mazākais nevajaga kaunēties»⁴⁷.

⁴² Nacionālās atmodas laika literatūra // Latviešu literatūras vēsture: 1. sēj.: no rakstītā vārda sākumiem līdz 1918. gadam / Latvijas ZA Literatūras, folkloras un mākslas institūts. – Rīga: Zvaigzne ABC, 1998. – 111. lpp.

⁴³ Spekke A. Latvijas vēsture: latvju tautas likteņcīņa Eiropas krustceļos. – [Rīga]: Jumava, [2003]. – 263. lpp.

⁴⁴ Nacionālās atmodas laika literatūra ... – 180. lpp.

⁴⁵ Referents. Par Baltijas kalendāru literatūru // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 156 (1887, 13. jūl.), [1.] lpp.

⁴⁶ Nacionālās atmodas laika literatūra ... – 131. lpp.

⁴⁷ Dobelnieks [Alunāns Ā.] Kāds vārds par mūsu kalendāriem // Balss. – Nr. 50 (12. dec.), [1.] lpp.

Kalendāru pieejamība

Laikā no 1856. līdz 1889. gadam Latvijas teritorijā turpināja pieaugt iedzīvotāju skaits. Turklāt bija vērojama tendence etniskajam sastāvam mainīties par labu latviešu tautībai. No visiem 1 265 000 iedzīvotājiem 19. gs. otrajā pusē (1863. gadā) 2/3 jeb 843 000 iedzīvotāju bija latvieši. 1881. gadā, kad iedzīvotāju skaits pēc aptuvenām aplēsēm varēja tuvojies 1 600 000 cilvēkiem, jau 77% jeb aptuveni 1 232 000 cilvēku bija latvieši⁴⁸.

Apskatāmajā periodā palielinājās kalendāru izdošanas apjomi. Ziņas kalendāru bibliogrāfijā liecina⁴⁹, ka šajā laika posmā iznāca vidēji 8 dažādi kalendāru nosaukumi gadā – no 3 nosaukumiem perioda sākumā līdz 29 nosaukumiem perioda beigās⁵⁰.

Arī 1856.–1889. gada kalendāros nav norādes par eksemplāru skaitu, tādēļ ziņas par kalendāru tirāžām izsecinātas no publikācijām presē, kā arī aptuveni aprēķinātas pēc analogijas ar iepriekšējiem un turpmākajiem gadiem. Pieturas punkts ir žurnālista Anša Bandreviča apskats žurnālā «Austrums» 1886. gadā, kurā autors raksturojis ap 20 šajā gadā izdotos kalendārus, reģistrējot to tirāžas⁵¹. A. Bandrevičs rakstīja:

«Te nu redzam, ka latviešiem tagad iznāk ap 20 kalendāri, kopā rēķinot, kādos 165–170 tūkstošu eksemplāros. Ja nu salīdzina latviešu dvēseļu skaitu ar citām tautībām, tad kalendāru un eksemplāru skaits nemaz nav liels, un ja latviešu tautas dzīve uz priekšdienām plašāki attīstīsies, tad jauniem kalendāriem vēl jānāk klāt. Piemēram vēl pavisam trūkst kalendāru latviešu tautas skolotājiem, dārzniekiem utt., citām tautām sevišķi kalendāri katrā darbības laukā, kā dakteriem, būves darbu vadītājiem, visādiem amatniekiem utt.»⁵²

Piezīme par kalendāru tirāžu atrodama arī «Baltijas Vēstnesī» 1887. gadā: «Pa visām 3 guberņām [Vidzemē, Igaunu zemē un Kurzemē] izdoti 436 350 eksemplāri kalendāru (to starpā Kurzemē 119 000 eksemplāru). Tātad uz 2–3 vīrišķiem iedzīvotājiem iznāk viens kalendārs.»⁵³

Priekšstats par kalendāru tirāžām veidots sekojoši: 1) modelētas citu gadu laidienu tirāžas A. Bandreviča rakstā minētajiem kalendāriem; 2) pēc analogijas noteikta aptuvenā ikgadējā tirāža Kurzemes (no 14 000 eks. 1850. gadā līdz 50 000 eks. 1886. gadā) un Vidzemes (no 3000 eks. 1850. gadā līdz 2500 eks. 1886. gadā) kalendāram, kuri savu gaitu turpināja no iepriekšējā perioda; 3) novērots, ka zemākā tirāža, jaunam kalendāram gaitu uzsākot, ir vidēji 2000 eksemplāru. Tādējādi secināts, ka laikā no 1865. līdz 1889. gadam kalendāru kopējā tirāža bija aptuveni

⁴⁸ Iedzīvotāji // Latvijas Padomju enciklopēdija 10 sēj. – Rīga: Galvenā enciklopēdiju redakcija, 1984. – 52. sēj.: Latvijas PSR, 119. lpp.

⁴⁹ Sk. Hronoloģisko palīgrādītāju bibliogrāfijai: Latviešu kalendāri, 1758–1919: 3. daļa: palīgrādītāji / Latvijas Akadēmiskā bibliotēka; sast. M. Kadiķe, G. Štāle, Dz. Zaķe, atb. red. L. Krūmiņa. – Rīga: LAB, 2004. – 219.–222. pp.

⁵⁰ Vērojama sekojoša kalendāru izdošanas dinamika: 3 nos. (1856–1859), 4 nos. (1860–1861), 5 nos. (1862–1868) utt. 1886. g. iznāca 18 dažādu nosaukumu kalendāri, 1887. g. – 21 nos., 1888. g. – 22 nos., bet 1889. g. – 29 nosaukumi.

⁵¹ Piemēram: «Veca un jauna laika grāmata» (J. F. Stefenhāgena Kurzemes kalendārs) – 50 000 eks.; «Vidzemes veca un jauna laika grāmata» (Ernsta Plātesa kalendārs) – 30 000 eks.; «Vidzemes kalenderis» (V. F. Hekera Vidzemes kalendārs) – 2500 eks.

⁵² Bandrevičs A. Latviešu kalendāri. – (Jaunas grāmatas) // Austrums. – Nr. 6/7 (1886), 463. lpp.

⁵³ Referents. Par Baltijas kalendāru literatūru // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 156 (1887, 13. jūl.), [1.] lpp.

2 660 000 eksemplāru (78 000 eks. vidēji gadā). Piemēram 1886. gadā, kuru analizē A. Bandrevičs, apmēram 7 latviešu iedzīvotājiem bija 1 kalendārs (apm. 1 232 000 latviešu iedzīvotāju un 170 000 eks. kalendāru). Kaut arī kalendāri bija pieejami gandrīz 6 reizes vairāk latviešu interesentu, nekā iepriekšējā perioda beigās, tomēr A. Bandrevičs secina, ka «kalendāru un eksemplāru skaits nemaz nav liels».

Kalendāru tematika

Mācītājs un literāts Kārlis Kundziņš «Baltijas Vēstnesī» 1878. gadā rakstīja:

[..] «Laika-grāmata rāda ne tik vien kā ārīgā dzīvē, dabā laiks un gaiss mainās un grozās, bet arī liecina, ka iekšējai jeb gara dzīvei savi īpaši laiki un zināmas zīmes, no kurām var nojēgt, cik tāļ kāda tauta tikuse, vaj cik tāļ tā atpakaļ palikuse, kas tai trūkst vai kas tai pārāk, cik viņas valoda izkopta, kas tai vajadzīgs un derīgs, sirdi un padomu izlocīt, prātu izcilāt.»⁵⁴

Vai kalendāros kopš 1856. gada bija atrodamas nacionālās atmodas «zīmes», vai to saturu ietekmēja aktīvās sabiedriski politiskās norises un latviešu grāmatnieku iesaistīšanās kalendāru tapšanā? Izsekosim kalendāru tematikas tālākai attīstībai.

Apskatāmajā periodā bija raksturīga divu galveno kalendāru tematisko grupu veidošanās – *vispārīgie kalendāri* un *nozaru jeb arodnieciskie kalendāri*. Te gan jāatzīmē, ka pazīme, kas šķir minēto grupu kalendārus, ir tēmas dominante jeb rakstu proporcija par labu konkrētai nozarei. Tādējādi robeža starp kalendāru grupām ir visai relatīva, jo arī vispārīgajos kalendāros ikreiz ir atrodamī padomi lauksaimniecībā un mājsaimniecībā, tāpat kā nozaru kalendāros daudz noderīgu vispārīgo ziņu. No 1856. līdz 1889. gadam tika izdoti 46 dažādu nosaukumu kalendāri, no tiem 38 – vispārīgie kalendāri, bet 8 – nozaru.

Vispārīgie kalendāri turpināja savu gaitu no iepriekšējā perioda. Palielinoties kalendāru nosaukumu skaitam, vispārīgie kalendāri, kā liecina tematiskā analīze, joprojām bija vairākumā. Līdzīgi kā iepriekšējā periodā, kalendāru saturu noteica veidotāju programma, taču par nozīmīgāku rīcības motīvu kļuva peļņas gūšana. Saturu ietekmēja arī īpaši perioda beigās vērojamā kalendāru konkurence.

Vispārīgajos kalendāros paplašinājās un nostiprinājās *pamatdaļa*. Visos kalendāros bez kalendārija bija atrodamas iepriekšējam periodam raksturīgās ziņas par Krievu ķeizārisko namu (iekšpolitikas jautājumi), četriem gadskārtu laikiem (laika iedalīšana), astronomiskas ziņas par saules un mēness aptumšošanas (ziņas par saules sistēmu), 12 debess zīmes (piezīmes par zodiaku) un ziņas par tirgiem Kurzemē, Vidzemē un Leišos (ekonomikas vadības un plānošanas jautājumi). Kopš 19. gs. 70. gadiem kalendāru pamatdaļā tika iekļautas ziņas arī par dažādu Latvijā dzīvojošo

⁵⁴ K. K. [Kundziņš K.] Laika grāmatas – laika zīmes // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 21 (1878, 24. maijs), 163. lpp.

religīso grupu laika skaitīšanas sistēmām (jūdu kalendārs, katoļu un pareizticīgo kalendārs), par skolām (augstskolas, ģimnāzijas, aprinču skolas u. c.), par transportu un pastu (piem., E. Zīslaka «Latviešu kalenderī ar bildēm» 1877. gadam – dzelzceļu līniju attālumi un braukšanas cenas, diližansa braucieni Kurzemē), dažādu mēru un svaru salīdzināšanas tabulas, nepieciešamās valsts pārvaldes un tieslietu ziņas (piem., Ausekļa «Baltijas gruntnieku, saimnieku u. c. kalendārā» – valsts pārvaldes, tiesu iestāžu un ierēdņu saraksti), ziņas finanšu, banku lietās un vērtspapīri (piem., Ā. Alunāna «Īstajā tautas kalendārā 1882. gadam» – tabula priekš procentu apskaita par 100 rbl.), dažādi statistiski dati (iedzīvotāju skaits, teritoriju platība un attīstības līmenis u. c.), ziņas par nozīmīgiem notikumiem Latvijā un ārvalstīs, kā arī izdevēju apgādos esošo grāmatu saraksti un citi sludinājumi (reklāma). Tādējādi kalendāru pamatdaļas tematiskajā struktūrā nostiprinājās *dabaszinātņu jautājumi* (astronomija, laika iedalīšana un laika skaitīšana), *sabiedriskās zinātnes* (statistika un demogrāfija, politika, ekonomika, tieslietas, valsts administratīvā pārvalde, izglītība, audzināšana un mācīšana, metroloģija), kā arī *uzņēmumu pārvalde un tirdzniecības organizēšana* (transportapkalpošana, pasta sakari un reklāma) un *vēsture* – pārskati par notikumiem iekšzemē un ārzemēs. Kalendāriem, kā redzams pēc pamatdaļas tēmu loka, bija visas iespējas būt par rokasgrāmatām un praktiskās dzīves konsultantiem. Daudzveidīgā sabiedrisko zinātņu daļa ir spilgts piemērs jaunajai situācijai, kurā kalendāru veidotāji rosināja latviešus arvien aktīvāk iesaistīties sabiedriskās dzīves norisēs.

Kalendāru *pielikumos* – beletristiskā daļā par laika kavēkli lasītājiem tika publicēta dzeja, proza un humors, bet populārzinātnisko rakstu un padomu daļā atrodami gan iepriekšējam periodam raksturīgie *medicīnas, lauksaimniecības* (augkopība, laukkopība, dārzkopība un lopkopība) un *mājturības* jautājumi, gan arī raksti par biedrībām un nodarbinātību (piem., «Baltijas kalendarī» 1886. un 1889. g.), likumdošanas skaidrojumi (piem., Kurzemes statistikas komitejas izdotajā «Laika grāmatā»), plašāki pārskati par Latvijas zemes un latviešu rakstniecības vēsturi (piem., Ā. Alunāna izdotajā «Īstajā tautas kalendārā») u. tml. Kalendāru pielikumos 1856.–1889. gadā bija lasāmi tādu literatūrā un arodos izglītotu latviešu raksti kā, piemēram, jurists un literāts Andrejs Stērste («Par pārsūdzību, pārsūdzības termiņiem un instancēm» – Baltijas kalendars 1884. g.), aktieris, dramaturgs un satīriķis Ā. Alunāns (dzeja un proza «Īstajā tautas kalendārā» 1882.–1883. g.), žurnālists un tulkotājs H. Alunāns (raksti «Īstajā kalenderā» 1887.–1888. g.), dzejnieks, tulkotājs un folklorists F. Brīvzemnieks (raksti «Latviešu kalenderī ar bildēm») u. c.

Vispārīgo kalendāru grupā bija vērojama nosacītu apakšgrupu veidošanās. Apskatāmajā periodā atrodam pirmos *vietējos kalendārus*, piemēram, kalendāri Latgales latviešiem (augšzemnieku dialektā), Liepājai un Ventspilij.

1862.–1871. gadā publicista, vēsturnieka un folklorista Gustava Manteifeļa apgādā iznāca kalendārs Latgales latviešiem (poļu–latviešiem jeb Inflantijas latviešiem) «*Inflantuzemes laikagrāmata jeb kalenders*». 1863. gadā A. Leitāns «Mājas Viesī» rakstīja:

[..] «Grāmatas tiem [poļu–latviešiem jeb latgaliešiem] pa lielākai daļai garīgas vien un tikai šinīs pāru desmit gados, kamēr latvieši pie mums vairāk uz lasīšanu modušies, arī pie viņiem sākušas celties grāmatas, kas der pie prāta cilāšanas laicīgās lietās. Tāpat tiem viņu valodā trūka kalendere un tiem bij jāpārtiek ar mūsu kalenteri, lai gan tas nebij tāds, kā viņiem pilnīgi derētu pēc viņu ticības īpašām svētdienām un svētkiem.»⁵⁵

Vidējā apjoma kalendāra (no 64 līdz 79 un 96 lpp.) vispārīgajā daļā iekļautas raksturīgās ziņas astronomijā, svētku dienu uzskatījums (arī dienas, kurās valsts iestādes un tiesas slēgtas), latviešu grāmatu saraksts, kas dabūjamas pie kalendāra sastādītāja un izdevēja G. Manteifeļa, kā arī citi sludinājumi (1869. gada laidienā publicēts īpašs «ceļa rādītājs zemnieku ļaudīm, kas Rīgā grib ko pirkt»). Visiem kalendāra laidieniem ir pielikums, kas sarakstīts «ne tikvien dēļ apskaidrošanas, bet vēl dēļ priecīga laika kavēkļa mūsu kalendāra lasītājiem». Tajā dzejā, prozā un dziesmās dominē reliģiskā tematika, rakstos – praktiski padomi lauksaimniecībā, mājsaimniecībā un medicīnā. Kaut arī izdevuma saturā ir reliģiski un moralizējoši sacerējumi, tomēr kalendārs atzīmējams kā latviešu laicīgās literatūras aizsākums Latgalē.

1874.–1883. gadā Viktora Nīmaņa apgādā iznāca «*Liepājas vecais un jaunais kalenders*». Lai gan dažviet presē atzīmēts, ka «pie kalenderēm tas nosaukums “Kurzemes”, “Vidzemes”, “Liepājas” ne ko citu neapzīmē, kā tik to vien, kur viņi izdoti»⁵⁶ un kalendāra pamatziņās ir vispārīgiem kalendāriem raksturīgās tēmas, tomēr izdevumā lasāma arī tāda informācija, kam nenoliedzami ir lokāla nozīme (piem., Ziņa par Liepājas andeles bankas darīšanām (1874); Liepājas dzelzes ceļš (1876); grāmatas, kas dabūjamas pie K. Ukstiņa un V. Nīmaņa Liepājā). Liepājas kalendāra pielikumos kopā ar visai plašo padomu sadaļu (piem., 28 padomi «nama būšanas kopējiem» 1875. gada laidienam) arvien atrodams kāds novadpētniecisks apraksts vai attēls (piem., Liepājas skats un baznīcas ar aprakstu 1879. gada laidienā).

A. Brasholca grāmatu spiestuvē Ventspilī 1882. gadam tika sagatavots viens kalendāra «*Ventspils vecais un jaunais kalenders*» laidiens, bet 1883. gadam – «*Kurzemes vecais un jaunais kalenders*». Abu Ventspils izdevumu pamatdaļā ir kalendārijs, vispārīgas un statistiskas ziņas (piem., Par tām četrām gada kārtām, Iedzīvotāju skaits Baltijas pilsētās, tirgi u. tml.), bet pielikumā lasāma rakstnieka, tulkotāja un zinātņu popularizētāja Ernesta Dinsberga dzeja un proza.

Kopš 1878. gada, kuram domāts vienīgais Riharda Tomsona kalendāra «*Zemkopības kalenderis priekš Vidzemes un Kurzemes zemkopiem*» laidiens, sāka veidoties otra nozīmīga kalendāru grupa – *nozaru kalendāri*. Nosaucot šo kalendāru par ļoti vajadzīgu un nepieciešamu

⁵⁵ R. [Leitāns A.] Poļu–latviešu grāmatas // Mājas Viesis. – Nr. 48 (1863, 2. dec.), 382. lpp.

⁵⁶ Kuru kalenteri būs pirkt // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 42 (1874, 9. okt.), 329. lpp.

ceļa vadoni, bez kura vairs nevarēja iztikt, Juris Māters recenzijā 1877. gadā⁵⁷ par svarīgākajām satura daļām nosauca tabulas, kas zemniekiem īpaši noderīgas (piem., dažādu lauksaimniecības pārskatu paraugi, mēru un svaru salīdzināšana un pārrēķins, lopu barības daudzuma un labuma noteikšana u. tml.). Zemkopības jautājumi, kā liecina nosaukumi, dominēja arī *«Zemkopības kalendārā ar pārskatu par mašīnām un zemkopības rīkiem priekš mazgruntniekiem»* (1880–1885), firmas «Cīglers un biedrs» sastādītajā *«Zemkopības kalenderī»* (1881–1884), kā arī *«Kalendārā priekš zemkopjiem»* (1885–1887) visādu zemkopības mašīnu un skunstīgu mēslu pārdošanas «Rustons, Proktors un biedrs» izdevumā. Minētie trīs kalendāri bija reklāmas izdevumi lauksaimniecības rīku un tehnikas pārdošanai un tika dalīti klientiem bez maksas. Tajos iekļauti gan raksti par tehnikas izmantošanu, gan dažādi derīgi aizrādījumi un padomi mājā, stallī un laukā, un, kā norāda kāds recenzents, «par velti nevar vairāk gribēt»⁵⁸.

Nozaru kalendāru grupā bez zemkopības kalendāriem, kuru skaits bija vislielākais, lasītājiem tika piedāvāts rakstnieka Jāņa Purapuķes sagatavotais humoristiskais kalendārs *«Jocīgais kalenderu kalenders jeb dzīves kalenders»* (1883, 1887), Jēkaba Rumberga izdots reliģijas jautājumu kalendārs *«Baltijas sabiedrības kalendārs»* (1885–1887) un Ernesta Vasmaņa apgādātais izdevums *«Kristīgs tautas kalenderis»* (1887–1889), kā arī brāļu Bušu tipogrāfijā iespiestais kalendārs *«Saimniecības un zemkopības kalendere»* (1887–1890, 1892, 1894). Tādējādi jau ar pirmajiem nozaru kalendāriem to veidotāji pievērsās tiem tematiskajiem virzieniem (zemkopība, saimniecība un mājturība, humors un satīra, reliģija), kuri būs svarīgi visos turpmākajos vēsturiskajos periodos.

Kalendāru raksturojums periodiskajos izdevumos

Sākot ar 1852. gadu, kad par latviešu kalendāriem «Latviešu Avīzēs» savu viedokli publicēja Matīss Vītiņš, kalendāru vērtētāji ir latvieši – tāpat kalendāru lasītāji. Vairāk nekā 80 publikācijas minētajā laika posmā lasāmas tādos periodiskajos izdevumos kā «Latviešu Avīzes», «Baltijas Vēstnesis», «Balss», «Baltijas Zemkopis», «Tiesu Vēstnesis», «Dienas Lapa», «Rota», «Austrums». Vairākums publikāciju atrodams «Baltijas Vēstnesī», kas rubrikās «Latviešu kalendāri» un «Grāmatu galds» visai regulāri iepazīstināja lasītājus ar konkrētā gada kalendāru ražu. Publikāciju galvenais nolūks ir raksturot kalendāru saturu, izteikt kritisku vai atzinīgu vērtējumu, lai palīdzētu lasītājiem izvēlēties satura, noformējuma, valodas, cenas vai citu kritēriju ziņā labāko kalendāru. No visa kalendāru kopuma par uzmanības vērtiem gan uzteikšanai, gan kritizēšanai autori atzinuši sekojošus kalendārus: *«Inflantuzemes laikgrāmata jeb kalenders»*

⁵⁷ Mathers G. [Māters J.] Visai ievērojams latviešu rakstības auglis // Baltijas Zemkopis. – Nr. 50 (1877, 14. dec.), 406. lpp.

⁵⁸ –a–. Zemkopības kalendris uz 1883. gadu, apgādāts no Zieglera u. bdr. // Baltijas Zemkopis. – Nr. 50 (1882, 15. dec.), 199. lpp.

(1862–1871); «*Vidzemes veca un jauna laika grāmata*» (1860–1915) Ernsta Arnolda Plātesa apgādā; «*Liepājas vecais un jaunais kalenders*» (1874–1883) V. Nīmaņa apgādā; «*Latviešu tautas kalenders*» (1875–1897) brāļu Bušu apgādā; «*Latviešu kalenders ar bildēm*» (1877–1913) Eduarda Zīslaka apgādā; «*Īstais tautas kalendārs*» (1882–1898) Ā. Alunāna, vēlāk – Pūcišu Ģederta (īst. v. Ģederts Eilenbergs) apgādā; «*Latviešu tautas kalendārs*» (1882–1889) no Titāna Viesuļa (īst. v. Kārlis Stālbergs); «*Baltijas kalendars*» (1884–1891) «Baltijas Vēstneša» un «Balss» apgādā; «*Māju kalenders*» (1884–1915) ar pārtraukumiem sākumā J. F. Stefenhāgena, tad Jāņa Veismaņa un «Latviešu Avīžu» redakcijas apgādā; E. Zīslaka spiestuves Jelgavā izdevums «*Zīslaka Kurzemes un Vidzemes laika grāmata*» (1888–1915); «*Latvijas kalendārs*» (1883–1888) no J. Skujiņa. Atsevišķas publikācijas veltītas tādiem kalendāriem, kuri pieredzēja tikai 1–2 laidienus, piemēram, «*Baltijas gruntnieku, saimnieku, pagastu valdību u. c. kalendārs*» (1879) Ausekļa (īst. v. Miķelis Krogzemis) izdevumā; «*Zemkopības kalenders priekš Vidzemes un Kurzemes zemkopjiem*» (1878) no Riharda Tomsona; «*Illustrēts kalenders*» Heinriha (Indriķa) Alunāna apgādā (1887–1888). Tādējādi publikācijās pieminēta un raksturota lielākā daļa 1856.–1889. gada kalendāru. Kas publikāciju autoriem licies apspriešanas vērts?

1856.–1889. gada izdevumu apskatos (līdzīgi kā iepriekšējā periodā) dominēja viedoklis par kalendāriem kā tautas laicīgās izglītošanas līdzekli. Uzsverot preses lomu latviešu rakstniecības izvērtēšanā (liela vaina latviešu avīžniecībai, kas nesoda diezgan bargi un nedara tautu diezgan uzmanīgu uz rakstniecības nezālēm), zīmīgs ir Ā. Alunāna viedoklis: «Zināms, ka katras tautas rakstniecībā atradīsies grāmatiņas no maz vērtības, bet kalenders, kurš pavisam citādi izplatīts, kurš apmeklē katras mājiņas, ir no par daudz liela svara priekš visas tautas izglītības un attīstīšanas.»⁵⁹

Šajā periodā recenziju autori kalendārus sāka uzskatīt par atsevišķu rakstniecības «zaru». Publikācijā «Dienas Lapā» lasām:

«Ka tiešām mūsu literatūra jo gadus jo tālāk attīstās, to varam sevišķi labi noredzēt pie mūsu kalendāru literatūras. [...] Kalendāri paši ir satura ir ārējās formas ziņā iet naigiem soļiem uz priekšu. Ja tiešām jau būtu pārlika konkurence, tad pieredzētum kalendāru literatūras nīkšanu, bet no tās vēl nav jābaidās.»⁶⁰

Vairākos pārskatos autori analizējuši kalendārniecības kā atsevišķa rakstniecības virziena pozitīvās un negatīvās tendences.

Par pozitīvu tendenci daudzi autori uzskatījuši kalendāru konkurences palielināšanos. Tas rosina kalendāru veidotājus domāt gan par noformējuma un satura kvalitāti, gan par pieņemamu cenu. Kalendāru vērtējuma neatņemams kritērijs visās publikācijās ir cenas un pilnīguma samērs.

⁵⁹ –s. [Alunāns Ā.] Kāds no kapa izcēlies // Rīgas Lapa. – Nr. 20 (1879, 25. janv.), [2.] lpp.

⁶⁰ X. Y. Z. Mūsu kalendāri. – (Grāmatu galds) // Dienas Lapa. – Nr. 286 (1888, 15. dec.), [3.] lpp.

Kā nozīmīga pozitīva tendence atzīmēta arī atsevišķu nozaru kalendāru veidošanās, kas aizpilda «robus» jomās, kur trūkst literatūras – grāmatu vai periodisko izdevumu. Apskatāmajā periodā tāds viedoklis ir, piemēram, par «Zemkopības kalenteri priekš Vidzemes un Kurzemes zemkopjiem».

Par nozīmīgāko negatīvo tendenci visai vienprātīgi ir atzīta peļņas gūšana uz izdevumu kvalitātes rēķina: «Latviešiem [1884. gadam] ir jau kādi 13 kalendāri, tie nav vis cēlušies caur vajadzību, bet visvairāk caur spekulāciju: kalendāru izdevēji tos izdod, gribēdami uz tādu vīzi panākt kādu peļņu.»⁶¹ Publikācijās analizēti dažādi pircēju pievilināšanas paņēmieni, kurus izmanto kalendāru izdevēji, piemēram, skanīgi nosaukumi: «[...] Kalendāru nosaukumi “tautas kalendārs”, “īstais tautas kalendārs” rāda, ka viņu sastādītāji rauga tautai pieglausties mīļiem vārdiem, lētā vīzē iegūt viņas uzticību.»⁶² Recenzenti atzīmē, ka interesi par mazvērtīgajiem kalendāriem, pati to neapzinādamās, bieži vien uztur prese – «ļaudis, caur laikrakstiem uzmanīgi darīti, pērk viņa [Buša] kalendari aiz ziņkārības», tādēļ ir izteikti aicinājumi neuzņemt lapās ne raksta galiņa par šo kalendāri, kā arī griezt muguru grāmatu tirgotājiem, kas to tirgo un, «pie šī veikala pāra kapeikas pelnīdami, paliek par veselīga gara samaitātājiem»⁶³. Taču perioda beigās atsevišķi autori secina, ka «senākieniecīgie un vienīgi spekulācijas nolūkā izdotie kalendāri eksemplāru skaita ziņā ar katru gadu vairāk sašļūk un tos pērk vēl tikai pavisam neattīstīti ļautiņi [...]»⁶⁴.

Recenzenti daudz uzmanības pievērsuši tiem kalendāriem, kuri ar savu parādīšanos raksturo jaunas vēsmas latviešu kalendārniecībā. Par moderno kalendāru izdošanas sākumu un paraugu atzīts Ausekļa «*Baltijas gruntnieku, saimnieku, pagastu valdību u. c. kalendārs*» (viens laidniens 1879. gadam). Par tā saukto «lielo kalendāru» aizsācēju (formāta un satura kupluma ziņā), kas veicinājis kalendāru literatūras attīstību, arvien uzteikts E. Zīslaka «*Latviešu kalenderis ar bildēm*». E. Zīslaka kalendārs «*Zīslaka Kurzemes un Vidzemes laika grāmata*» vērtēts kā labākais un glītākais tā saukto «mazo kalendāru» grupā (to raksturīgākā pazīme ir zemā cena – 10 kap.).

Labāko kalendāru vērtējumu izdevumi saņēmuši gan par izdošanas mērķi (piem., «Baltijas kalendāra» gadījumā, kura peļņu paredzēts izmantot labdarīgiem nolūkiem), gan par satura nozīmi un kvalitāti (piem., «Baltijas gruntnieku, saimnieku, pagastu valdību u. c. kalendārs»). Daudzviet recenzenti izteikuši bažas par labu kalendāru veiksmīgu ceļu pie lasītājiem un aizrādījuši, ka kalendāra izplatīšanos neveicinās, piemēram, nokavētie izdošanas termiņi:

⁶¹ Teodors Rolands [Māters J.] Latviešu kalendāris ar bildēm uz 1884. gadu // Tiesu Vēstnesis. – Nr. 12 (1883, 23. dec.), 91. lpp.

⁶² Bandrevičs A. Latviešu kalendari // Austrums. – Nr. 6/7 (1886), 463. lpp.

⁶³ A. Vēl reiz Buša kalendārs // Dienas Lapa. – Nr. 53 (1886, 29. nov.), [3.] lpp.

⁶⁴ Referents. Par Baltijas kalendāru literatūru // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 156 (1887, 13. jūl.), [1.] lpp.

«Tikai jānožēlo, ka šis kalenders tik vēlu iznācis, tanī laikā, kur laucinieki, rudenslaikā ar precī uz Rīgu braukdami, pa tirgiem sev jau apgādājuši nākošā gada kalenteri. Tomēr cerams, ka viņu [Baltijas gruntnieku, saimnieku, pagastu valdību kalendāru] pirks vēl arī tādi, kam jau kalenders apgādāts, tikai viņa svarīgā satura dēļ.»⁶⁵

Uzskatot kalendāru par grāmatu, «kuru pērk pat nabagākais, pat tukšākais, kas avīžu netura, citas grāmatas nepērk», un uzsverot, ka «taisni tādēļ jācenšas un jārūpējas par to, ka kalendars būtu pildīts derīgiem rakstiem un padomiem, kam praktiska vērtība»⁶⁶, publikāciju autori apskatījuši vairākus ar kalendāru kvalitāti saistītus jautājumus.

Diskusija izvēršas par kalendāru saturu pēc tradīcijas jeb par «vajadzīgām lietām, ko mēs katrā kalendārī ieraduši atrast». Autoru viedokļi dalās: vieniem tie ir tirgus pārskati, dažādu reliģisko grupu atšķirīgie kalendāri (piem., žīdu svētki), valdnieku cilts apraksti; otriem būtiskas ir dažādu mēru un svaru tabulas, ierēdņu un valsts iestāžu saraksti, «kaufmaņu adreses, kur zemniekam Rīgā droša pirkšana» u. tml. Dažviet piezīmēs lasām, ka kalendāriem – grāmatai, kura tiek lietota visu gadu, «vienkāršie beletristikas ražojumi, kā parastie stāstiņi, nekad nebūs par tādu rotu kā derīgi padomi»⁶⁷. Citviet atzīmēts, ka ar padomiem vien kalendārs nevar būt par tīkamu laika kavēkli. Par derīgiem ir atzīti stāsti, no kuriem var ko mācīties (piem., E. Zīslaka «Latviešu kalenders ar bildēm»), par izskaužamiem atzīmēti sacerējumi, kuru idejas ir negēlīgas no morālā viedokļa. Kalendāros neuzņemti var palikt arī tādi dzejoļi, kuros trūkst realitātes, – «vien miers un laimība, piens un medus» (piem., «Māju kalendārs 1884. gadam»).

Recenzentu uzmanība pievērsta kalendāra saturam pēc izvēlēto rakstu lietderīguma, ticamības un saprotamības. Apsveicot jauno «*Zemkopības kalenteri priekš Vidzemes un Kurzemes*», ar kuru sperts nozīmīgs solis un tautā laists pirmais zemkopības kalendārs, autori tomēr atzīmē, ka rakstos ir lietota gudra, vienkāršam zemniekam nesaprotama terminoloģija, kā arī neprecīzi zāļu un preparātu nosaukumi⁶⁸. Kalendāros par izskaužamu parādību uzskatāmas gan faktu kļūdas (tirgus datumi, iestāžu un ierēdņu adreses u. tml.), gan laika pareģojumi un pūšlotāju mācības (piem., «Latviešu tautas kalenders 1877. gadam»). Nepieciešamību kalendāros ievietot lietderīgus rakstus autori pamato sekojoši (piem., «Dienas Lapas» redakcijas viedoklis):

[..] «Kalendars ir tā vienīgā laicīgā grāmata, ko nepārdod vis simtiem, bet tūkstošiem eksemplāros, kas paliek veselu gadu uz galda un dienu no dienas tiek šķirstīta un lasīta. Tādēļ kalendāram vajaga būt, savā ziņā, mazai enciklopēdijai, kas pasniedz ziņas un pamācības iz daudz un dažādiem arodiem, un proti, no laba to labāko.»⁶⁹

Joprojām aktuālas (līdzīgi kā iepriekšējā periodā) ir neskaidrības un sajukums vārdadienu reģistrēšanā. Valodnieks Augusts Bīlenšteins salīdzina ap 10 latviešu kalendāru un konstatē gan

⁶⁵ «Baltijas Vēstneša» red. Mūsu kalenteri // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 51 (1878, 20. dec.), 403. lpp.

⁶⁶ Līdumnieks [Kārkluvāls F.] Kalendārnieku ievērtībai // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 7 (1888, 11. janv.), [1.] lpp.

⁶⁷ X. Y. Z. Mūsu kalendāri. – (Grāmatu galds) // Dienas Lapa. – Nr. 286 (1888, 15. dec.), [3.] lpp.

⁶⁸ G. M. [Māters J.] Zemkopības kalenders priekš Vidzemes un Kurzemes zemkopjiem uz 1878. gadu // Baltijas Zemkopis. – Nr. 51 (1877, 21. dec.), 411. lpp.

⁶⁹ «Dienas Lapas» red. Īstais tautas kalendārs no Pūcišu Ģederta 1887. gadā // Dienas Lapa. – Nr. 17 (1886, 18. okt.), [3.] lpp.

datumu atšķirības, gan neveiksmīgus jaunievedumus (piem., Titāna Viesuļa «Latviešu tautas kalendārā»). «Neaizmirsīsim», atzīmē autors, «ka Kurzemē un Vidzemē latviešiem ir kopība un sadzīve ar dažām citām tautām un tautībām [...] arī pie krustamiem vārdiem»⁷⁰, un aicina vārdu reformu kalendāros veikt saziņā ar citu valodu kalendārnikiem.

Nozīmīgs faktors, kas nodrošina kalendāru satura kvalitāti, pēc recenzentu domām, ir to veidošanā iesaistīto autoru kompetence, profesionalitāte un atpazīstamība. Kalendāru veidotāju meistarība saskatāma gan rakstu rūpīgā atlasē un teicamā izkārtojumā, gan rakstos no latviešu dzīves un personīgiem novērojumiem. Kalendāru saturu ceļ valodas kvalitāte (kā latviešu valodas ortogrāfija un sintakse, tā arī leksika – pareiza vārdu izvēle un lietošana), tādēļ kritiku izpelnās tulkojumi, kuros teksts pārcelts vārdu pa vārdam pat pret latviešu valodas dabu (piem., Titāna Viesuļa «Latviešu tautas kalendārs» 1888. g.). Ne mazāk būtisks vērtētājiem šķiet kalendāru noformējums (papīra un ilustrāciju izvēle, drukas un vāka kvalitāte). Daudzās publikācijās uzteikti poligrāfiskā izpildījuma un papīra ziņā labi attēlu pielikumi, kurus var izņemt un izmantot telpu greznošanai (piem., E. Plātesa «Vidzemes veca un jauna laika grāmata uz 1868. gadu»). Kalendāros kritizēti raibi izgreznojumi un attēlu neatbilstība tekstam.

Kolorīts ir kalendāru satura emocionāli subjektīvais vērtējums. Visizteiksmīgākos negatīvos apzīmējumus izpelnās «*Latviešu tautas kalenderis*» brāļu Bušu apgādā (pārspīlētas fantāzijas izperināti raksti; nedzejiska, neloģiska un riebiga valoda; nepareizības un muļķības, kas nemācītam lasītājam sagroza galvu; ar īgnumu notiesājams ražojums⁷¹ u. tml.). Ērnotā ortogrāfijā sekli stāstiņi un neprāšas padomi ārstniecībā apkopotī «*Latvijas kalendārā*» J. Skujiņa apgādā.

Par «vecu senlaiku spoku, kas izcēlies no kapa» ir nodēvēts V. F. Hekera «*Vidzemes kalendārs*», kuram ortogrāfija «vēl no Noasa laikiem» un vārdi, «kuros neviens savus bērnus nesauks». Par šo kalendāru izteikts visai vienprātīgs atzinums, ka visos gados kopš iznākšanas tas «nav spējis pārvērsties nedz ārīgi, nedz iekšīgi»⁷². Līdzās V. F. Hekera «*Vidzemes kalendāram*» no iepriekšējā perioda savu gaitu turpina arī J. F. Stefenhāgena «*Jauna un veca latviešu laiku un notikušu lietu grāmata*». Abi minētie kalendāri uzskatāmi par visai unikālu parādību latviešu kalendārniecībā, jo ar mainīgām sekmēm varējuši pastāvēt līdz 20. gs. 20.–30. gadiem. Šajā periodā tiem jāreķinās ar visai nopietnu konkurenci, kā arī ar vērtēšanu kopējā kalendārniecības ainā. Publikācijās ir pieminēti abi kalendāri:

[..] «Latviešiem bija līdz 1859tu gadu tikai divas kalenderes vien [autors neieskaita «*Latviešu kalenderi*», kas 1851. gada sākā iznākt Pēterburgā, tad kopš 1855. gada laidiena – Rīgā], kas katra savā vietā un no saviem vīriem sarakstītas. Kurzemes kalendere ar sarkaniem rakstiem pa starpām un pielikumā ar derīgiem un patīkamiem

⁷⁰ Bīlenšteins A. Kādi vārdi mūsu kalendārnikiem // *Latviešu Avīzes*. – Nr. 39 (1885, 25. sept.), [1.] lpp.

⁷¹ Piemēram: [Māters J.] Bezprātības augļi rakstniecības laukā // *Baltijas Zemkopis*. – Nr. 34 (1878, 23. aug.), 277. lpp.

⁷² Sarkans D. Mūsu kalendāri 1888. gadam // *Baltijas Vēstnesis*. – Nr. 292 (1887, 18. dec.), [3.] lpp.

stāstiem, Vidzemes kalendere tikai ar melniem rakstiem vien, un pēdīgos gados pielikums tik ar Miķeļa Dievmīļa garīgām domām vien pildīts, par ko dažs prātīgs zemnieks sacīja: riebjas tīri to kalenteri rokā ņemt.»⁷³

1856.–1889. gada kalendāru ražas vērtējumi liecina, ka sabiedrības viedoklis vairākumā gadījumu saskanēja ar kalendāru veidotāju iecerēm. Atzinīgi tika novērtētas kalendārniecībā vērojamās tendences – kalendāru skaita pieaugums, vispārīgo kalendāru tematikas paplašināšanās, īpašu nozaru kalendāru veidošanās, kā arī kalendāru poligrāfiskā izpildījuma un vizuālā noformējuma kvalitāte. Kritiski vārdi bija vēltīti atsevišķiem mazvērtīgiem kalendāriem, taču šādu kalendāru daudzums apskatāmajā periodā vēl nebija tik kritisks, kā pēc 1905. gada revolūcijas un Pirmā pasaules kara laikā.

* * *

No 1856. līdz 1889. gadam lasītājiem tika piedāvāts visai prāvs dažādu kalendāru nosaukumu skaits, turklāt pietiekoši lielās tirāžās, kas nodrošināja to pieejamību. Kalendāru skaita palielināšanās veicināja konkurenci un lielāku kalendāru dažādību, izveidojās divas tematiskās pamatgrupas – vispārīgie un nozaru kalendāri. Ar pāris izņēmumiem, visi minētā laika posma kalendāri guva pozitīvu laikabiedru vērtējumu. Lai gan iezīmējās tendence kalendārus izdot tikai peļņas gūšanai, tā vēl neietekmēja lielākās kalendāru daļas satura un poligrāfisko kvalitāti.

Kalendāru pamatdaļā nostiprinājās ziņas, kas atbalstīja latviešu aktīvu iesaistīšanos sabiedriskajā dzīvē un veicināja izglītību. Minētās ziņas liecina par jaunām sociāli ekonomiskām attiecībām, piemēram, naudas aizņemšanās uz augļiem, preču aktīva reklamēšana u. tml. Tādējādi lielākais vairākums kalendāru šajā periodā izglītoja un sekmīgi pildīja zināšanu popularizēšanas uzdevumu, kā arī attīstīja gaumi un izklaidēja.

Kalendāru apspriešanā aktīvi piedalījās latviešu periodiskie izdevumi un tādi rakstniecības vēsturē pazīstami kultūras un literatūras darbinieki kā J. Ruģēns, A. Leitāns, J. Māters, K. Kundziņš, Ā. Alunāns, I. Laube u. c. Viņu viedoklis līdzīgs F. Kārkluvalka 1888. gadā «Baltijas Vēstnesī» rakstītajam: «Varam teikt it droši, ka latvieši kalendārniecības ziņā jau dažu labu soli uz priekšu spēruši, ka tie kalendārus pataisījuši par interesantām un patīkamām grāmatām, kurās atronam dažus sīkus padomus, pietiekoši labus stāstus un dzejoļus, arī šad un tad atronam ziniskus rakstus, vai nu lielākas, vai mazākas vērtības»⁷⁴.

⁷³ J. R–n. [Ruģēns J.] Kāds vārds par latviešu kalenderēm // Mājas Viesis. – Nr. 40 (1860, 3. okt.), 317. lpp.

⁷⁴ Līdumnieks [Kārkluvalks F.] Kalendārniece ievērtībai // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 7 (1888, 11. janv.), [1.] lpp.

3.3. Kalendāri 19.–20. gs. mijā un 1905. gada revolūcijas laikā (1890–1905)

Sabiedriski politiskā un ekonomiskā dzīve Latvijā 19.–20. gs. mijā bija pakļauta stingrai cara patvaldības reglamentācijai. Carisms tiecās apspiest nacionālo reģionu patstāvības centienus un nepieļāva pat domu par Baltijas tautu autonomiju. «Tāpat kā citur impērijā», kā norāda pētnieki, «valsts politiku Latvijā īstenoja krievu ierēdņi. Tai pašā laikā saimnieciskajā, pašvaldību un sabiedriskajā dzīvē noteicošais vārds palika baltvācu muižniecībai un pilsētnieku augšslānim»⁷⁵.

Latvijas lauksaimniecības struktūrā saasinājās muižu un zemnieku saimniecību ekonomiskā konkurence (muižu saimniecības bija valdošās administrācijas protekcijā), smagi veidojās zemnieku zemes īpašumi. Taču progresīvi, pēc pētnieku domām, vērtējama latviešu zemniecības vietējo lauksaimniecības biedrību darbība un apvienošanās centieni, kā arī jaunu lauksaimniecisko tehnoloģiju izmantošana zemes apsaimniekošanā.⁷⁶

Latvijas rūpniecībā bija vērojams uzplaukums, kas sākās pēc 1890.–1891. gada krīzes un turpinājās līdz 1900. gadam. Šajā periodā Rīga kļuva par vienu no lielākajām Krievijas eksportostām. Taču jau 1900. gadā iezīmējās kārtējās pārprodukcijas krīzes pazīmes, kuras sekas bija gan ražošanas lejupslīde, gan liels bezdarbnieku skaits. Saimnieciskā krīze veicināja protestus un streikus.

20. gs. sākuma nozīmīgākie notikumi saistāmi ar 1905. gada revolūciju, kam, pēc E. Dunsdorfa domām, bija kā nacionāli, tā arī ekonomiski iemesli, īpaši – nenokārtotie agrārie apstākļi. Sākušies Rīgā janvārī, nemieri un streiki izpletās arī uz laukiem, notika bruņotas sadursmes ar karaspēku, saistītas ar smagiem streikotāju un nemiernieku upuriem.⁷⁷ Latvijas zemniekus, bezzemniekus un strādniekus, uzsver pētnieki, atbalstīja arī liela daļa inteliģences, jo «par spīti šķēršļiem, latviešu sasniegtais kultūras un tautas izglītības līmenis neļāva samierināties ar ekonomiskajiem, politiskajiem, nacionālajiem un morālajiem spaidiem»⁷⁸.

1905. gada revolūcija bija «politiska skola tautai». Tās notikumi uz ilgiem gadiem palika tautas atmiņā un ietekmēja sabiedriski politiskās un kultūras norises. Latviešu literatūras attīstības gaitā, pēc Veras Vāveres atzinuma, revolūcija bija «ugunīga robeža, kas iegulās gandrīz visu latviešu rakstnieku likteņos, un [...] lielā mērā veicināja latviešu rakstniecības noslāņošanos dažādos grupējumos»⁷⁹. Minētie procesi (gan sabiedrībā, gan rakstniecībā) nenovēršami ietekmēja arī kalendārniecības attīstību.

⁷⁵ 20. gadsimta Latvijas vēsture. 1.: Latvija no gadsimta sākuma līdz neatkarības pasludināšanai, 1900–1918 / Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts. – Rīga: Latvijas Vēstures institūta apgāds, 2000. – 280. lpp.

⁷⁶ 20. gadsimta Latvijas vēsture. 1. ... – 221., 279. lpp.

⁷⁷ Dunsdorfs E. Latvijas vēsture. – Linkolna: Amerikas Latviešu apvienība, 1980. – 196. lpp.

⁷⁸ 20. gadsimta Latvijas vēsture. 1. ... – 338. lpp.

⁷⁹ Latviešu literatūras vēsture: 1. sēj.: no rakstītā vārda sākumiem līdz 1918. gadam / Latvijas ZA Literatūras, folkloras un mākslas institūts. – Rīga: Zvaigzne ABC, 1998. – 259. lpp.

Kalendāru pieejamība

19. un 20. gs. mijā Latvijas teritorija joprojām bija sašķelta starp trim gubernām Baltijas provincēs, un latvieši šeit dzīvoja kā viena nacionāla grupa kopā ar citām tautībām. Ziņas par iedzīvotāju skaitu un etnisko sastāvu atrodamas 1897. gada 1. Viskrievijas tautas skaitīšanas rezultātos. No visiem 1 929 400 cilvēkiem Latvijas teritorijā 1 318 100⁸⁰ (jeb 68%) bija latviešu tautības iedzīvotāji. Iedzīvotāju skaits līdz 1913. gadam, kā novērtē pētnieki, turpināja pieaugt un sasniedza 2 493 000 cilvēku⁸¹. Pēc pieauguma dinamikas un procentuālās attiecības aptuveni aplēšams, ka 1905. gadā Latvijas teritorijā bija 1 531 000 latviešu tautības iedzīvotāju.

Laikā no 1890. līdz 1905. gadam bija vērojams visai straujš kalendāru nosaukumu skaita un tirāžu apjoma pieaugums. Periodā kopumā vidēji gadā iznāca 50 dažādu nosaukumu kalendāri. Kalendāru skaits pakāpeniski palielinājās no 33 nosaukumiem 1890. gadā līdz 75 nosaukumiem 1905. gadā, maksimumu sasniedzot 1904. gadā – 80 dažādu nosaukumu kalendāri.

Kopš 1900. gada kalendāru tirāžas visai konsekventi tika reģistrētas bibliogrāfiskajos rādītājos «Список изданий, вышедших в России» un «Книжная летопись»⁸², tādējādi aptuvenas aplēses par kalendāru tirāžām 1890.–1899. gadā veiktas, salīdzinot agrāko gadu apjomu (kalendāriem, kas turpināja iznākt no iepriekšējā perioda) ar bibliogrāfijās reģistrēto, kā arī atzīmējot novēroto vidējo tirāžu (apm. 2000 eks.) tiem kalendāriem, par kuriem ziņu nav. Kopā apskatāmajā laika periodā kalendāri iznākuši aptuveni 4 033 000 lielā tirāžā (t. i., 252 000 eks. vidēji gadā). 1897. gadā to bija apmēram 247 000 eks., 1904. gadā – 397 000 eks., bet 1905. gadā – 328 000 eks. Tādējādi šajā laika posmā **apmēram 4 latviešu tautības iedzīvotājiem bija pieejams 1 kalendārs** (1904. gadā – 1 kalendārs 3 cilvēkiem). Tāpat kalendāru daudzums, salīdzinot ar 1856.–1889. gadu, divkāršojās. Šis fakts raksturo tendenci, kas pieņēmas spēkā un pēc 1906. gada tika vienprātīgi saukta par «kalendāru plūdiem».

Kalendāru tematika

19. gs. otrajā pusē veidojās latviešu nacionālā sabiedrība, vienlaikus noslāņojoties gan pēc mantiskā un izglītības stāvokļa, gan pēc darba un dzīves veida. Tas, pēc T. Zeiferta atzinuma, nomanāms arī kalendārniecībā, kas «sāk stipri sadalīties pēc arodiem, nodarbošanās veidiem, speciālām interesēm». «Savs kalendārs», kā norāda literatūras kritiķis, «tagad nevien katrai lielākai

⁸⁰ Eglīte P. Latvijas iedzīvotāju skaita un etniskā sastāva veidošanās XX gs. // Latvijas okupācijas muzeja gadagrāmata '2001: Nācija gūstā. – Rīga: Latvijas 50 gadu okupācijas muzeja fonds, 2002. – 95. lpp.

⁸¹ Iedzīvotāji // Latvijas Padomju enciklopēdija 10 sējumos. – Rīga: Galvenā enciklopēdiju redakcija, 1984. – 52. sēj.: Latvijas PSR, 116. lpp.

⁸² Список изданий, вышедших в России в 1900–1907 году. – [Б. м.]: тип. М-ва Внутренних дел, 1901–1908; Книжная летопись: Гос. библиографический указатель / Рос. кн. палата. – Москва: Кн. палата, 1907–1918. Ziņas par eksemplāru skaitu no minētajām bibliogrāfijām pievienotas kalendāru bibliogrāfiskajiem aprakstiem rādītājā «Latviešu kalendāri, 1758–1919».

pilsētai, bet arī dažam pagastam un dažam veikalam»⁸³. Šī tendence turpinājās 20. gs. sākumā, un laika posmam kopumā bija raksturīga kalendāru daudzveidība gan formāta un apjoma, gan tematikas ziņā.

No 1890. līdz 1905. gadam lasītāju rīcībā nonāca 201 atšķirīga nosaukuma kalendārs (tātad aptuveni četras reizes vairāk nekā 1856.–1889. g.). No tiem trešā daļa jeb 67 nosaukumi izdoti tikai vienu gadu, kas liecina gan par kalendāru konkurenci, gan par izdošanu bez nopietnas ilgstošas programmas. Analizējot kalendāru saturu, noskaidroti sekojoši tematiskās attīstības virzieni. Minētajā periodā dominējošo grupu (151 nosaukums) veidoja vispārīgie kalendāri. To skaitā nozīmīgs daudzums jeb gandrīz trešā daļa (49 nosaukumi) bija vietējie vispārīgie kalendāri, dažādu tirgotavu vispārīga satura reklāmas kalendāri (15 nosaukumi), kā arī kalendāri bērniem un skolniekiem (4). Īpaši sazarota un daudzveidīga 1890.–1905. gadā bija nozaru kalendāru grupa, kurā varam atzīmēt 50 kalendāru nosaukumus. Tādējādi lasītājiem bijušas plašas izvēles iespējas.

Vispārīgie kalendāri turpināja attīstību no iepriekšējā perioda. Šajā grupā tradīcijas uzturēja kalendāri, kas lasītājiem jau bija labi pazīstami (piem., par «kalendārniecības veterāniem» nodēvētie V. F. Hekera «*Vidzemes kalendārs*» (1781–1919) un J. F. Stefenhāgena un dēla izdotā «*Veca un jauna laika grāmata*» (1758–1919), «*Latviešu kalenderis ar bildēm*» (1877–1913) – E. Zīslaka, kopš 1895. gada G. Landsberga apgādā⁸⁴). Par paraugu citiem kalendāriem arī šajā laikā vērtētāji atzīmēja tādus izdevumus kā «*Tēvijas kalendārs*» (1888–1913) Z. Veinberga apgādā⁸⁵, «*Īstais tautas kalendārs*» Pūcišu Ģederta (Ģ. Eilenberga) apgādā (1882–1898), «*Vidzemes veca un jauna laika grāmata*» E. Plātesa apgādā (1860–1915). Apskatāmajā periodā bija vērojama daudzu jaunu apgādātāju iesaistīšanās (piem., «*Derīgu grāmatu nodaļas kalendārs*» (1903–1906) Rīgas Latviešu biedrības Derīgu grāmatu nodaļas apgādā, «*Māju kalenderis*» – Jāņa Veismaņa (Pavasaru Jāņa), vēlāk «*Latviešu Avīžu*» redakcijas apgādā (1884–1886, 1888, 1890, 1898–1915) vai «*Austruma kalendārs*» (1893–1906) Jēkaba Dravnieka apgādā, vēlāk Jāņa Ozola izdevumā).

Vispārīgo kalendāru grupā saturā kuplākajiem kalendāriem («lielajiem kalendāriem») par konkurējošu kopu 19. gs. 90. gados nostiprinājās tā saucamie «mazie» jeb 10 kapeiku kalendāri⁸⁶

⁸³ Teodors [Zeiferts T.]. Atskats uz latviešu kalendārniecību: (simtspiecdesmit gadu piemiņai) // Druva. – Nr. 10 (1913), 1146., 1148. lpp.

⁸⁴ Minētajiem kalendāriem reģistrētas apjomīgas tirāžas: Kurzemes kalendārs 1902. gadam izdots 50 000 eksemplāros, Vidzemes kalendāra metiens 1906. gadā sasniedza 25 000 eksemplāru, G. Landsberga kalendāram 1899. gadā bija 10 000 eksemplāru.

⁸⁵ Pēc 1900. gada par kalendāru arvien biežāk izteiktas kritiskas piezīmes: piem., laidienā 1902. gadam 2/3 ir sludinājumi, bet 1/3 – «religiski–tikumiski–kristīgi–filozofiski–praktiski raksti, kuriem trūkst vienas lietas – kodola» (V. Mūsu kalendāri // Vārds. – Nr. 165 (1901, 15. dec.), [1.] lpp.).

⁸⁶ Šie kalendāri pēc satura un nozīmes sasaucās ar tā saucamajiem «kapeiku laikrakstiem», kuri pēc 1910. gada veidoja bezpartijisko masu jeb tautas avīžniecību: «Šos laikrakstus», kā norāda pētnieki, «raksturoja lēta cena, vienkāršs saturs un maksimāli liels metiens, lai piesaistītu sludinājumu devējus. [...] Tautas laikrakstu saturu noteica pieprasījums, resp., plašu masu interese par sociālo informāciju un literārā gaume. Pateicoties lielajai tirāžai un

(gan mazāka apjoma, gan kabatas un piezīmju formātā – 60 no 201 kalendāru nosaukuma), kuri lētās cenas dēļ bija pieejami lielākai lasītāju daļai (piem., labākais no tiem – «*Zīslaka Kurzemes un Vidzemes laika grāmata*» (1888–1915) E. Zīslaka apgādā vai «*Jaunais tēvijas kalendārs*» (1902–1917, 1919) Miķeļa Freiberga apgādā). Atšķirība starp abām kalendāru grupām raksturota sekojoši:

«Mazie 10 kapeiku kalendāri mēdz pasniegt pa lielākai daļai tikai kādu stāstiņu, dažreiz ar bildēm “pušķotu” un tad vēl kādus sīkumus, kamēr lielākie kalendāri parasti pasniedz arī it nopietnus rakstu gabalus.»⁸⁷

Taču satura atšķirības nemazina mazo kalendāru uzdevumu, proti, – «tādiem mazturīgiem ļaudīm, kuri varbūt citu grāmatu nedabū vai negrib lasīt, bez parastajām kalendāru ziņām pasniegt nevien derīgu laika kavēkli, bet arī pamācības, kas var noderēt praktiskā dzīvē un arī paplašināt gara redzes aploku»⁸⁸.

Raksturīga perioda iezīme bija vispārīgo kalendāru apgādātāju ģeogrāfijas paplašināšanās. Vietējie kalendāri vienu vai vairākus gadus iznāca Aizputei («*Aizputes kalendārs*» (1904) pie Viļa Altberģa), Alūksnei («*Alūksnes kalendārs*» (1905–1907, 1910–1914) Jāņa Ozola izdevumā vai «*Īstais Alūksnes kalendārs*» (1905–1906, 1910–1911) Roberta Ņelles izdevumā), Cēsīm («*Cēsu kalendārs*» (1905) Kārļa Galviņa apgādā), Jelgavai («*Jelgavas kalendārs*» (1904) A. Majevska izdevumā), Liepājai («*Jaunais Kurzemes un Vidzemes latviešu kalendārs*» (1892–1903) un «*Vispārīgs Latvijas kalenderis*» (1884–1886, 1888–1915) Klāva Ukstiņa apgādā vai «*Liepājas latviešu kalendārs*» (1891–1902) Matīsa Pētersona apgādā), Ventspilij («*Gada laiki*» (1901–1904, 1907, 1909–1914) Teodora Antmaņa apgādā) un citām Latvijas vietām. Tajos kopā ar pamatziņām jau tradicionāli atrodama vietējiem iedzīvotājiem noderīga informācija, piemēram, ziņas par Alūksnes draudzi, Alūksnes ārstu, iestāžu un veikalu adreses, dzelzceļa maksa starp Ventspili un Tukumu līdz Rīgai, Liepājas pilsētas suņu nodoklis, Liepājas ielu un namu rādītājs u. tml.

Vispārīgo kalendāru grupā iekļaujami 1890.–1905. gadā izdotie kalendāri bērniem un skolniekiem – «*Bērnu kalendārs*» (1903–1904) Rīgas Latviešu biedrības Derīgu grāmatu nodaļas apgādā, «*Jākobsona bērnu kalendārs*» (1902) Mārtiņa Jākobsona apgādā, «*Kalendārs Lutera ticīgiem bērniem Krievijā*» (1896–1906, 1908–1915) un «*Pašvalda bērnu kalendārs*» (1902–1903) Jāņa Alfrēda Kukura apgādā. Šajos kalendāros apkopotas gan tradicionālās vispārīgas ziņas un pielikumi (dzeja, proza, raksti), gan arī mazajiem lasītājiem noderīgi teksti – tabulas ar skolas mācību stundu sarakstu (piem., «*Jākobsona bērnu kalendārā 1902. gadam*») vai atsevišķa nodaļa «*Laika kavēklis*» (piem., «*Bērnu kalendārā 1903. gadam*»).

No 1890. līdz 1905. gadam īpaši daudzveidīga kļuva *nozaru kalendāru* grupa. 50 arodnieciskajos kalendāros (kā tos dēvēja preses publikācijās) atrodam sekojošas dominējošas

ienākumiem no sludinājumiem, masu izdevumi parasti saistījās ar ienesīgu uzņēmējdarbību» (20. gadsimta Latvijas vēsture. 1.: Latvija no gadsimta sākuma līdz neatkarības pasludināšanai, 1900–1918 ... – 497. lpp.)

⁸⁷ s. Vārdiņš par latviešu kalendārniecību // *Dienas Lapa*. – Nr. 227 (1892, 5. okt.), [1.] lpp.

⁸⁸ R. Vidzemes vecā un jaunā laika grāmata 1903. gadam. – (Grāmatu galds) // *Mājas Viesis*. – Nr. 45 (1902, 6. nov.), 5. lpp.

tēmas: lauksaimniecība vispārīgi (5), dārzkopība (2), lopkopība (1), zemkopība (2), biškopība (2), rūpniecība un amatniecība (3), tirdzniecība (2), jūrniecība (1), reliģija (8), tieslietas (2), saimniecība un mājturība (3), ārstniecība (1), mūzika (1), izglītība un audzināšana (2), sociālās problēmas – atturības jautājumi (1), literatūra (1), humors un satīra (13).

Kā liecina analīze, visplašākā grupa bija humora un satīras kalendāri. Nākamās skaitliski lielākās nozaru kalendāru tematiskās grupas bija lauksaimniecības kalendāri, kā arī reliģiskie, draudžu un baznīcu kalendāri. Minētās tēmas gan populārzinātniskos rakstos, gan beletristikā bija lasāmas arī vispārīgajos kalendāros, taču kalendāru veidotāji acīmredzot tās uzskatīja par nozīmīgām un īpašu kalendāru cienīgām.

Kalendāru vispārīgajā daļā iepriekšējā periodā ierastās pamatzīņas papildināja tādas ziņu kopas kā *lopkopība, mežsaimniecība un zivsaimniecība*: mednieku un zvejnieku kalendārs, vidējs lopu grūsnības un putnu perēšanas laiks (piem., «Baltijas kalendārs 1894. gadam»), *finanses un banku lietas*: naudas maiņa (kursa tabula priekš rubļa un vācu markas, ārzemju naudas krievu metāla naudā), rādītāji par aktīmiem un vekseliemi (piem., «Baltijas almanahs 1899. gadam»). Kalendāru veidotāji centās sekot lasītāju interesēm un ekonomiskās dzīves aktualitātēm, tādējādi regulāru finanšu ziņu publicēšana kalendāros, piemēram, bija saistīta 19. gs. beigām raksturīgo banku un kredītiestāžu tīkla veidošanos. Tomēr jāatzīst, ka vēsturiskās norises (piem., ar 1905. gada revolūciju saistītie sabiedriski politiskie notikumi) cenzūrai pakļauto kalendāru saturā atbalsojās visai fragmentāri (par sabiedrības aktivitātēm ar satīrisku intonāciju runāja, piem., Brencis un Žvingulis «Ādolfa Alunāna zobgala kalendārs 1905. gadam»). Toties jo plaši lasītājiem tika piedāvāti ceļojumu apraksti, vēsturiskas apceres, hronikas un biogrāfijas (piem., «J. A. Freija latviešu kalendārā 1904. gadam»).

Kalendāru beletristikajā un populārzinātnisko rakstu daļā apskatāmajā periodā tika publicēti tādu zināmu autoru darbi kā, piemēram, Doku Ata, Pavasaru Jāņa, Vensku Edvarta dzeja (piem., «Austruma kalendārs 1893. gadam»), Augusta Deglava, Rūdolfa Blaumaņa proza un raksti (piem., «Austruma kalendārs» 1894. gadam), Annas Brigaderes un Jāņa Poruka dzeja un proza (piem., «Berga Bazāra kalendārs 1901. gadam»), Pērsieša un Aspazijas dzeja (piem., «Saimnieču un zelteņu kalendārs 1896. gadam»), Līgotņu Jēkaba, Augusta Saulieša apcerējumi (piem., «Māju kalendārs uz 1904. gadu»), Jāņa Akuratera un Raiņa dzeja un tulkojumi (piem., «Saimnieču un zelteņu kalendārs 1904. gadam»), Kronvalda Ata raksti (piem., «Derīgu grāmatu nodaļas kalendārs 1905. gadam»). Tomēr jāatzīmē, ka 1890.–1905. gadā turpināja veidoties arī tā sauktā sēnalu kalendāru beletristika. Tie pārsvarā bija «ļoti jauki un patiesīgi stāsti», kurus mēdza izdot grāmatiņās raibiem, bilžainiem vākiem. Kalendāru pielikumos bija lasāmi tādi sacerējumi kā, piemēram, pazīstamā briesmu romānu izdevēja J. A. Zilbermaņa apgādā publicētais darbs «Zem karātavām salaulāti: oriģinālstāsts iz Baltijas senatnes no Zemzarīša» («Zilbermaņa jaunā tēvijas

kalendāra 1904. gadam» pielikumā) vai «Torņkalna meitiņa Līziņa un palkavnieks Valdis, jeb mīlestības varā: jauks, patiess stāsts no K. Cilinskij» («Jaunajā tēvijas kalendārā 1904. gadam»).

Kalendāru raksturojums periodiskajos izdevumos

Kalendāru attīstībai 1890.–1905. gadā aktīvi sekoja rakstniecības vērtētāji. No visa publikāciju skaita tieši šim posmam ir veltīta lielākā daļa (ap 400) publikāciju. Publikācijas lasāmas laikrakstos «Baltijas Vēstnesis», «Balss», «Tēvija», «Mājas Viesis», «Latviešu Avīzes», «Rīgas Avīze», «Dienas Lapa», «Vārds», žurnālā «Austrums», mēnešrakstā «Zemkopis», almanahā «Jaunā Raža». Arī šajā periodā, kā liecina minētie periodiskie izdevumi, kalendāri vērtēti no dažādiem viedokļiem – pārsvarā atbilstoši katra izdevuma programmai un ievirzei, taču par labākajiem kalendāriem viedokļi sakrīt.

1894. gadā žurnālists Fricis Kārkluvāls atzīmējis:

«Ja ņemam pa rindai tos rakstniecības ziedus, kuriem latvieši visvairāk pieķeras, tad tos varētu varbūt sastādīt šādā kārtībā: 1) dziesmu grāmata, 2) kalendārs, 3) bībele, 4) tās no agrākajiem dzejniekiem pašiem nosauktās “rīmju grāmatas” un mīlestības stāstiņi, 5) laikraksti, 6) citas grāmatas. Šo kārtību droši vien varēs ievērot katrā vienkāršā, mazāk attīstīta latvieša gaitā uz tālāk attīstīšanos caur lasīšanu un gara pacildināšanu. [...] Kad starp dziesmu grāmatu un bībeli iespraudusies kāda grāmatiņa ar laicīgu saturu, tad tas vienkārši noticis tādēļ, ka bībele ir drusku dārgāka, kālab dažreiz mazturīgajam kalpam vai vaļeniekam jāiztiek ar saimnieka iegādāto bībeli. Turpretī kalendārs, šnorītē pie sienas piekārtis, pušķo gandrīz ikkatra kalpa vīra un puīša dūmiem nokvēpušās istabiņas sienas, bet zināms arī tikai tur, kur lasīšanas māksla nav sveša lieta.»⁸⁹

Minētais viedoklis lasāms arī citu autoru publikācijās un ir atskaites punkts, pēc kura tiek uzteikti labie un nopelti sliktie kalendāri.

Līdzās izdevumiem, kas vairākus gadus bija iemantojuši lasītāju atzinību un spējuši savus cienītājus nepievilt, 1890.–1905. gadā gaitu sāka jauni kalendāri, kas jau pirmajā gadā tika pamanīti un visai vienprātīgi slavēti.

1897. gadā recenzents laikrakstā «Balss» norādījis:

«Kalendāru literatūra pie latviešiem ir lieliski izplatījusies, pat jābrīnās, kur priekš tik daudz un dažādiem kalendāriem ronas pircēji. Vispāri ņemot, pie tādas kalendāru literatūras izplaukšanas jau nav nekas ļauns ieskatāms, turpretī par to vēl jāpriecājas, jo sacenšanās (konkurence) kā citos veikala zaros, tā arī kalendāru tirgū noņēmeņiem, t. i., pircējiem ir tikai par labu.»⁹⁰

Savstarpējie konkurenti bija gan vispārīgie kalendāri, gan kalendāri tematiski sazarotajā nozaru kalendāru grupā.

No *vispārīgajiem kalendāriem* pozitīvi vērtēti vairāki kalendāri. Piemēram, «*Atbals*» kalendārs Matīsa Siliņa apgādā (1889–1898), kas citu kalendāru vidū izcēlās ar Latvijas karšu pielikumiem, tika slavēts par derīgām ziņām, kas citur izkaisītas un grūti dabūjamas (piem., Ziņas

⁸⁹ Kārkluvāls F. Kalendāru svārs pie latviešiem // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 60 (1894, 17. marts), [1.] lpp.

⁹⁰ Tarlapu Aleksis [Dāvis]. Lūgums latviešu kalendāru sarakstītājiem un izdevējiem // Balss. – Nr. 40 (1897, 1. okt.), 3. lpp.

par Vidzemes un Kurzemes pagastiem 1896. gada laidienā)⁹¹, par pamācībām mazrūpniecībai un teicamiem rakstiem ar zīmējumiem (laidienā 1895. gadam).

Daudz bildēm pušķots ar 1893. gadu Jēkaba Dravnieka apgādā (vēlāk Jāņa Ozola un Andrieva Niedras izdevumā) gaitu sāka «latviešu famīlijām» domātais «*Austruma kalendārs*» (1893–1906) – krietns, kuplu un raibu saturu, «svētku rotā tērpies»⁹². «Famīliju kalendāram», kā norāda Puriņu Klāvs, «īsti vajaga tāda satura – paviegla, pievilcīga, dažāda, bet pie tam, protams, arī krietna un daiļa.»⁹³ Turpmākajos gados recenzenti atzīst, ka no «*Austruma*» redakcijas parasti var ko labu sagaidīt, un kalendāra saturs neliek vilties. Tas atstāj vislabāko iespaidu.

«Viscaur pretim dveš mīlīgs dievbijīgs gars», raksta recenzents par Jāņa Aleksandra Freija apgādā izdoto «*Latviešu famīlijas kalendāru ar bildēm*» (1895–1915). Krietnā satura dēļ «kalendārs pats ieteicas»⁹⁴. Cits recenzents piebilst, ka barībai vajag būt dažāda – kā miesai, tā garam, tādēļ kādam būs vajadzīgs arī šāds «stipri reliģisks izdevums»⁹⁵. Kalendāram, norādīts vēl kādā publikācijā, «labais kodols pirms izlobāms no biezas čaumalas»⁹⁶, jo tikumiski un reliģiski raksti mijas ar peršām un sekliem, nodilušiem jokiem.

No 1893. gada iznāca un recenzentu uzmanību piesaistīja «*Baltijas kalendārs*» (1894–1915, 1917) Pētera Bērziņa redakcijā. Kalendārs pieder pie «mazo» – 10 kapeiku kalendāru grupas, taču tajā «pietiekoši tabulu un praktiskā dzīvē noderīgu ziņu»⁹⁷. Kalendāram «uzspiesta viscaur rūpīga darba zīme», un tajā, kā norāda Jēkabs Dravnieks, publicēti arī plašāki saraksti ar latviešu valodā izdotām grāmatām, tādējādi tas «stipri pabalsta grāmatniecību»⁹⁸.

«*Liepājas latviešu kalendārs*» (1891–1902) Matīsa Pētersona apgādā iekļaujams vispārīgo vietējo kalendāru grupā. Kalendārs bija viena no vislētākajām gada grāmatām, un, kā norāda vērtētāji, bez lietišķā un vispārderīgā satura tajā daudz vietējo ziņu⁹⁹ (piem., Liepājas ielu un namu rādītājs; 1896). «Jādomā, ka sevišķi Liepājā un apkaimē viņam netrūks cienītāju, sevišķi iz tiem, kuri neapmierinās ar Ukstiņa pāris kalendāriem [...]»¹⁰⁰

Bērnu vispārīgie kalendāri presē tika vērtēti visumā pozitīvi, tomēr katrā kalendārā, pēc recenzentu domām, lasītāji atradīs arī bērniem nepiemērotus rakstus. Pārskatā par 1903. gada

⁹¹ K. V. Mūsu kalendāri: [Atbalss kalendārs 1891. gadam] // Dienas Lapa. – Nr. 262 (1890, 16. nov.), [3.] lpp.

⁹² «*Austruma*» red. Austruma kalendārs 1893. gadam // Austrums. – Nr. 12 (1892), 481. lpp.

⁹³ P. Kl. [Puriņš N.] Austruma kalendārs 1893. gadam // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 231 (1892, 10. okt.), [3.] lpp.

⁹⁴ J. Pd. [Dravnieks J.] Latviešu famīlijas kalendārs ar bildēm. – (Grāmatu galds) // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 261 (1897, 18. nov.), [3.] lpp.

⁹⁵ K. S. Rakstniecība: 1897. gada latviskie kalendāri. – (Grāmatu plaukts) // Austrums. – Nr. 4 (1897), 326. lpp.

⁹⁶ Veritas. Rakstniecības druva // Vārds. – Nr. 142 (1901, 16. nov.), [1.] lpp.

⁹⁷ M. S. Mūsu kalendāri: [Baltijas kalendārs 1895. gadam]. – (Grāmatu galds) // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 7 (1895, 10. janv.), [3.] lpp.

⁹⁸ J. Pd. [Dravnieks J.] Latviešu kalendāri: [Baltijas kalendārs 1897. gadam]. – (Grāmatu galds) // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 280 (1896, 14. dec.), [1.] lpp.

⁹⁹ Vienspats. Liepājas latviešu kalendārs uz 1896. gadu. – (Grāmatu galds) // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 283 (1895, 14. dec.), [3.] lpp.

¹⁰⁰ K. S. Rakstniecība: 1897. gada latviskie kalendāri. – (Grāmatu plaukts) // Austrums. – Nr. 5 (1897), 406. lpp.

bērnu kalendāriem kā nozīmīgākais uzteikts «*Bērnu kalendārs*» (1903–1904) Rīgas Latviešu biedrības *Derīgu grāmatu nodaļas* apgādā, taču norādīts, ka saturā maz jaunības literatūras vielas, kalendāra druka bērniem pa sīku, kā arī kalendāra cena pa augstu¹⁰¹.

Ar labu raksturojumu recenzenti minējuši tādus vispārīgos kalendārus kā Teodora Lejas–Krūmiņa vadīto «*Jauno tautas kalendāru*» (1900–1914, 1917, 1919) (tā pirmais laidieni atzīts par labāko 1900. gada kalendāru), «*Daugavas katoļu kalendāru*» (1900–1904) Franča Trasuna izdevumā, «*Baltijas almanahu*» (1899–1905) P. Bērziņa izdevumā, «*Derīgu grāmatu nodaļas kalendāru*» (1903–1906), «*Piliņu Pētera Latvijas zemgaliešu kalendāru*» (1904–1908), kura 1905. gada laidieni raksturots kā literāriskā ziņā labākais no līdzšinējiem kalendāriem.

Situāciju *nozaru kalendāru* grupā 1892. gadā raksturoja žurnāla «*Austrums*» redakcija:

«Gandrīz bija jādomā, ka mūsu jau plaši attīstījusies kalendāru literatūra būtu pietiekoši ievērojusi visas mūsu dzīves vajadzības un ka, jauniem kalendāriem iznākot, viņi nevarēs vairs nekā jauna pasniegt izredzētos arodos. Bet ja visus apstākļus labi ielāgo, tad atveras vēl arvienu jauni darba lauki, ja tik darbu pareizi un ar labu ziņu iesāk.»¹⁰²

Nozaru kalendāru virzienā labs iesākums bija daudziem kalendāriem. 1889. gadā pirmo laidieni pieteica nozīmīgs nozaru kalendārs «*Baltijas jūrnieku kalendārs kuģu īpašniekiem, kapteiņiem, stūrmaņiem, jūrskolām*» (1889–1910) K. Valdemāra Prēmiju komisijas apgādā, kas, sastādīts ar rūpīgu cītību, sniedza palīdzīgu roku jūrniecības jautājumos un nedzinās pēc peļņas. Kalendāru vienprātīgi atzina par atbalstāmu, jo «latvieši ir tagad Krievijā tie vienīgie varoņi, kas iespēj jūrnieku kalendāru izdot un, kā cerams, arī izpirkt»¹⁰³. Kalendārs publicēja rakstus par latviešu kuģniecību, gan nostādot «dzimtenes statistiku kuģniecībā uz patiesības ceļa», gan pulcinot «malu malās dzīvojošus kuģu īpašniekus priekš kopīgiem darbiem dzimtenes kuģniecībā»¹⁰⁴.

Tikai 3 laidienus piedzīvoja presē par ieteicamu atzītais «*Baltijas mūziķu kalendārs*» Jāņa Straumes vadībā (1890–1892). Recenziju autori atzīmējuši, ka izdevumā lasītājs atradīs daudzveidīgu un krietnu saturu, patīkamā un tekošā valodā veidotus lietpratēju rakstus (Vīgneru Ernests), kalendārs būs «koša rota uz galda»¹⁰⁵.

No 1893. gada sāka iznākt agronoma Jāņa Bisenieka veidotais «*Lauksaimnieku kalendārs*» (1893–1915, 1918–1919). Jau pirmajā iznākšanas gadā tas tika atzīts par «visu labāko šī gada

¹⁰¹ E. M. [Mednis E.] *Bērnu kalendāri*. – (Rakstniecība) // *Austrums*. – Nr. 3 (1903), 238. lpp.

¹⁰² «*Austruma*» red. *Lauksaimnieku kalendārs 1893. gadam* // *Austrums*. – Nr. 12 (1892), 481. lpp.

¹⁰³ –rs. *Jaunais Baltijas jūrnieku kalendārs uz 1890. gadu* // *Austrums*. – Nr. 12 (1889), 1547. sl.

¹⁰⁴ Bandrevičs A. *Jūrnieku kalendāra turpmākās izdošanas lietā* // *Baltijas Vēstnesis*. – Nr. 184 (1898, 17. aug.), [2.] lpp.

¹⁰⁵ *Mūsu kalendāri: Baltijas mūziķu kalendārs 1890. gadam* // *Dienas Lapa*. – Nr. 13 (1890, 17. janv.), [3.] lpp.; Pabēzsis. *Baltijas mūziķu kalendārs 1890. gadam, Straumes Jāņa vadīts un izdots* // *Austrums*. – Nr. 2 (1890), 250.–252. sl.

kalendāru»¹⁰⁶. Kalendārs piedāvāja atšķirīgu programmu – palīdzēt ar padomiem un aizrādījumiem pie lauksaimnieku ražojumu pārdošanas, tādēļ kuplā satura un visai zemās cenas dēļ (30 kap.), «ieteicams katram, kas nodarbojas ar zemkopību»¹⁰⁷. Dažādi praktiski padomi un aprēķini gan viegli saprotamā valodā, gan labi pārredzamā kārtībā bija atrodamī arī otrajā J. Bisenieka izdevumā «*Lauksaimnieku kabatas kalendārs*» (1894–1899, 1901, 1903–1905, 1907–1908, 1911–1915). Ievērojot satura kuplumu, tam, pēc vērtētāju domām, ir mērena cena (40 kap.), kā arī «ziņas, kas saimniekam gandrīz katru acumirkli vajadzīgas»¹⁰⁸. Kopā ar abiem minētajiem par īstu padoma devēju un biedru lauksaimniekiem novērtēts «*Biškopju kalendārs*»¹⁰⁹, kas P. Strausa apgādā iznāca 1895. gadam, kā arī biškopības biedrības «Drava» 1901. un 1902. gada «*Biškopju kalendārs*». Lauksaimniecības kalendāriem 1895. gadā piebiedrojās ar Jāņa Peņģerota-Svešā un Ķeizariškās Krievijas Dārzkopības biedrības Rīgas nodaļas redakciju izdots «*Baltijas dārzkopju kalendārs*» (1895–1908). Novērtējot kalendāra mēreno cenu (par 50 kap. tik daudz ziņu kā dažā labā pēc ārzemju parauga sarakstītā grāmatā par 3 vai 4 rbļ.), recenzenti atzīmē padomu daļas paliekošo vērtību (to autori ir dārznieki praktiķi)¹¹⁰. Padomi un pamācības «nav lidināšanās pa teorijas augstumiem, bet rūpīga rakņāšanās praksē»¹¹¹, tādēļ kalendārs ir savā arodā īsts padomnieks ne vien speciālistiem, bet vispārīgi katram.

1901. gadam tika sagatavots pirmais «*Ārstniecības kalendāra*» (1901–1902, 1904–1914) laidniens Viļa Altberga apgādā (kopš 1906. gada Gērtas grāmatu pārdotavas apgādā). «Pēc orgāna, kas kalpotu ārstniecības interesēm, jau sen bij liela vajadzība»¹¹², raksta recenzents, norādot nozīmīgākos medicīnas jautājumus, kurus kalendārā būtu jāietver. Recenziju autori uzskata, ka uz ziņām rakstos, kurus kalendāram atlasījis praktizējošs ārsts Dr. A. Matvejs, var droši paļauties. Par noderīgiem atzīti saturā ietvertie tulkojumi no ievērojamu speciālistu darbiem.¹¹³

Vienu gadu (1893) Skuju Jāņa vadībā iznāca «*Amatniecības un rūpniecības kalendārs*», kas tomēr ievērots un atzīmēts kā īpaši labs palīgs katram, jo «priekš amatniekiem un rūpniekiem līdz šim latvju valodā nebija gandrīz nekas strādāts»¹¹⁴. Līdzīgs viedoklis ir par Vensku Edvarta (īst. v. Eduards Skujenieks) sastādīto «*Tiesu kalendāru*», kas vērtīgu dokumentu paraugu un tiesu ziņu dēļ

¹⁰⁶ A. Lauksaimnieku kalendārs 1893. gadam. – (Grāmatu galds) // Latviešu Avīzes. – Nr. 6 (1893, 10. febr.), [1.] lpp.

¹⁰⁷ “Austruma” red. Lauksaimnieku kalendārs 1893. gadam // Austrums. – Nr. 12 (1892), 482. lpp.

¹⁰⁸ Th. Br. [Bredenfelds T.] Lauksaimnieku kabatas kalendārs 1894. gadam. – (Grāmatu galds) // Dienas Lapa. – Nr. 39 (1894, 17. febr.), [3.] lpp.

¹⁰⁹ C. F. Mūsu kalendāri [1895. gadam]: [Lauksaimnieku kalendārs; Lauksaimnieku kabatas kalendārs; Biškopju kalendārs]. – (Grāmatu galds) // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 292 (1894, 29. dec.), [3.] lpp.

¹¹⁰ Lasmans F. Baltijas dārzkopju kalendārs 1895. gadam // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 28 (1895, 3. febr.), [3.] lpp.

¹¹¹ Str. Baltijas dārzkopju kalendārs 1896. gadam. – (Grāmatu galds) // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 20 (1896, 25. janv.), [3.] lpp.

¹¹² –n. Ārstniecības kalendārs 1901. gadam. – (Grāmatu galds) // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 291 (1900, 28. dec.), [2.] lpp.

¹¹³ –vs. [Jankavs J.] Ārstniecības kalendārs 1905. gadam. – (Rakstniecība un kritika) // Dienas Lapa. – Nr. 78 (1904, 16. dec.), [3.] lpp.

¹¹⁴ –n. Baltijas amatniecības un rūpniecības kalendārs 1893. gadam. – (Grāmatu galds) // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 286 (1892, 16. dec.), [3.] lpp.

atzīts par rokas grāmatu gan amata vīriem, gan privātpersonām. Kalendārs cerīgi aizsāka «tiesu zinību rakstniecību latviski»¹¹⁵, taču iznāca tikai vienā laidienā 1894. gadam. «Tiesu kalendāra» tēmu pēc 4 gadiem turpināja advokāta F. Kārkluvalka līdz 1903. gadam sastādītais «*Baltijas tiesu kalendārs*» (1898, 1900–1903, 1908–1909), kas sagatavots kā «vadonis amatvīriem un katram, kam ar tiesām darīšanas». Dažādām ļaužu šķirām viscaur derīgs un bagāts ir kalendāra saturs (īpaši praktiskā daļa – dažādu rakstu paraugi), jo «pie nevienas tiesas nevar aizbildināties un dabūt soda mīkstināšanu vai zaudējumu mazināšanu ar likuma nezināšanu»¹¹⁶.

1894. gadā recenzenti pamanīja «*Berga bazāra kalendāra*» (1894–1908) iznākšanu Kristapa Berga apgādā, kurš bija vislētākais no visiem, piemēram, 1896. gadam domātajiem kalendāriem (5 kap.) un samērā ar cenu piedāvāja visai kuplu saturu (saturs bagātāks kā citiem kalendāriem par divreiz lielāku cenu). Minētais kalendārs, pēc recenzentu domām, pirmais uzsāka lētu, taču labu amatniecībai domātu kalendāru virkni, jo «Bergis caur savu bazāru būs Rīgā it dažam labam amatniekam palīdzējis uz paša kājām tikt, viņš pazīst amatnieku trūkumus un vajadzības, [...] spētu ar labiem padomiem līdzēt un modinātu latviešu amatnieku starpā pašapziņu»¹¹⁷. Kalendāra literārajā daļā iekļauti tādu latviešu autoru darbi kā J. Poruks, A. Brigadere. «Šo rakstnieku vārds vien par to galvo», norādījis recenzents, «ka pielikumam ir literāriska vērtība»¹¹⁸.

1893. gadam bija domāts Ā. Matīsa sastādītais «*Saimnieču un zelteņu kalendāra*» (1893–1914) pirmais laidieni (vēlāk P. Bisnieka un E. Plātesa apgādā). Uzmanība presē tam pievērsta no 1895. gada, kad, norādot uz nepilnībām kalendāra noformējumā (piem., uz vāka būtu vēlams kāda censonas bilde, ne gulbīši, kas piemēroti ģimējas kalendāram) un saturā (piem., medicīniskie padomi atrauti no reālajiem Latvijas apstākļiem), tomēr atzinīgi novērtēta kalendāra pievēršanās sieviešu jautājumam (vienīgais «aizstāv un pārsprīez sieviešu intereses, kalpo viņu vajadzībām»), kā arī plašā beletristiskā daļā¹¹⁹. Kalendāra saturs un programma, kā atzīmēts publikācijās, nav tikai sievietēm domāti saimnieciski jautājumi. «Vispāri», norāda literatūrkritiķis E. Pīpiņš-Vizulis, «kas grib radināties ar apziņu nolūkoties sadzīvē un raudzīt aptvert tās parādības un gaitu, tam no visiem mūsu kalendāriem vislabāki der iegādāties “Saimnieču un zelteņu kalendārs”».¹²⁰

Daudz uzmanības recenzenti pievērsuši humora un satīras jeb zobgaļu kalendāriem. Kā viens no nozīmīgākajiem ikreiz uzteikts «*Ādolfa Alunāna zobgala kalendārs*» (1892–1915), kura rūgtā patiesība, pat rupjības ar un bez jokiem «ne tikai ieskrāmbā ādu pa jokam, bet kož vietām līdz

¹¹⁵ F. K. [Kārkluvalks F.] Mūsu kalendāri: [Tiesu kalendārs 1894. gadam]. – (Grāmatu galds) // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 240 (1893, 22. okt.), [3.] lpp.

¹¹⁶ «Rīgas Avīzes» red. Mūsu kalendāri: [Baltijas tiesu kalendārs] // Rīgas Avīze. – Nr. 86 (1902, 26. okt.), [2.] lpp.

¹¹⁷ *) Berga bazāra kalendārs 1896. gadam // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 242 (1895, 25. okt.), [3.] lpp.

¹¹⁸ –s. [Dravnieks J.] Berga bazāra kalendārs 1902. gadam. – (Grāmatu galds) // Baltijas Vēstnesis. – (Pielikums «Baltijas Vēstneša» 246. numuram). – Nr. 246 (1901, 27. okt.), [2.] lpp.

¹¹⁹ Irmgarde. Saimnieču un zelteņu kalendārs. – (Grāmatu galds) // Dienas Lapa. – (“Dienas Lapas” pielikums Nr. 291). – Nr. 291 (1895, 23. dec.), [5.] lpp.

¹²⁰ V–lis [Pīpiņš E.] Mūsu kalendāri: [Saimnieču un zelteņu kalendārs]. – (Grāmatu galds) // Dienas Lapa. – Nr. 281 (1896, 14. dec.), [6.] lpp.

kaulam»¹²¹. Ar Ā. Alunāna kalendāru tiek salīdzināti tā konkurenti – «*Vispārīgais zobgala kalendārs*» (1901–1905, 1909–1914, 1917) Dāvida Zeltiņa (īst. v. Dāvida Golta) apgādā un «*Zvārguļa zobgala kalendārs*» (1901–1913) Edvarda Treimaņa Zvārguļa vadībā.

Situācijā, kad, kā atzīmējuši recenzenti, pedagoģiskās literatūras vēl visai maz, apsveicama bija «*Paidagoģiska kalendāra skolotājiem un vecākiem*» (1897–1900) iznākšana Bauskā Kristapa Krustiņa Stepermaņa apgādā. Nopietnā darbā un lietpratībā veidotā satura praktiskās ziņas (piem., Ziņas par dažādām mācību iestādēm Krievijā) un literatūra skolotāju pašizglītībai, pēc recenzentu domām, veicina pedagoģisku rakstu izplatīšanos tautā, tādēļ jāvēlas, «ka tas atrastu pie skolotājiem viesmīlīgu pajumti, no tā atkarāsies jaunā uzsākuma nākamība»¹²².

Divos laidienos (1896–1897) Liepājā iznāca literāriska gada grāmata «*Tautu pagalmi*». Tajā bez pamatziņām Liepājas cittautu rakstnieku tulkotāji lasītājus iepazīstināja ar pēdējā laika latviešu rakstniecību, latviešu lauksaimniecības un skolu grāmatām, mūzikas literatūru, kā arī ar krievu, franču, vācu, poļu, angļu u. c. literatūras tendencēm un darbu fragmentiem. Kalendārs, pēc recenzentu domām, padziļināti pievērsās cittautu rakstniecībai.¹²³

Ar 1897. gada laidiena uzmanību sev pievērsa «*Katoļu māju kalendārs*» (1897–1913, 1915) Jāņa Šteinberga apgādā. Kalendāra dominējošā tēma ir reliģiskie jautājumi, taču, kā norādījis recenzents, tas piemērots latviešu katoļu apstākļiem (kalendārs veidots augšzemnieku dialektā, tajā iekļautas svarīgas vispārīgās ziņas, tas nopērkams par lētu cenu – 15 kap., turklāt latīņu drukas aizlieguma laikā tā teksts ir gan gotu, gan latīņu burtiem) un «mudina ļaudis uz grāmatu lasīšanu un bērnu skološanu»¹²⁴. Ziedaitis (Miķelis Kārklis?) par kalendāra nozīmi rakstījis sekojoši:

«Sava laikraksta katoļiem vēl nav, kauču tāds būtu pavisam nepieciešams. Jau dažus gadus atpakaļ bija dzirdams, ka esot nodomāts tādu izdot, bet tas līdz šim vēl velti gaidīts. [...] Arī kalendāru mūsu katoļiem līdz šim vēl nebija. Tagad nu šis trūkums ir novērsts caur to, ka uz 1897. gadu iznācis pirmais katoļu kalendārs.»¹²⁵

Tādējādi, pēc recenzenta domām, ar «*Katoļu māju kalendāru*» sākās latviešu katoļu dzīvē jauns laikmets, – tas modināja apziņu, ka latviešu katoļiem nepieciešama laicīga izglītība un laicīga rakstniecība.

Reliģiski jautājumi tika risināti arī Jāņa Aleksandra Freija izdevumā «*Kristīgs latviešu kalendārs*» (1889–1915). Recenzents norādījis, ka reliģiskajos nostāstos vēlami dzīvāki, saistošāki piemēri, ne Bībeles pantu citēšana, «jo bērns vēl grūtāk kā liels tic tam, ko viņam saka vien. Viņa nenodilušais un dažādiem ieskatiem nesamulsinātais prāts atrod tur pretrunas, kur pieaugušais

¹²¹ K. S. Rakstniecība: mūsu šā gada [1896.] kalendāri. – (Grāmatu plaukts) // Austrums. – Nr. 3 (1896), 231. lpp.

¹²² Bideru Juris. Paidagoģisks kalendārs skolotājiem un vecākiem. – (Grāmatu galds) // Balss. – Nr. 6 (1897, 5. febr.), 2. lpp.

¹²³ J. Pd. [Dravnieks J.] Tautas pagalmi 1897. gadam. – (Grāmatu galds) // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 289 (1896, 27. dec.), [2.] lpp.

¹²⁴ S. Katoļu māju kalendārs 1898. gadam // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 263 (1897, 20. nov.), [3.] lpp.

¹²⁵ Ziedaitis. Katoļu māju kalendārs. – (Grāmatu galds) // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 8 (1897, 11. janv.), [1.] lpp.

reizēm jau tic bez šaubām»¹²⁶. Novēlot tautiešiem tālā svešumā daudz sekmju, recenzenti atzīmējuši «*Amerikas latviešu luterāņu kalendāru*» (1897–1901, 1903–1914), kas ir labākā liecība, ka «Amerikas latvieši paliek uzticami savai tautībai un savai valodai»¹²⁷.

Visai vienprātīgu nopelumu izpelnās vairāki minētā laika posma kalendāri. Vispirms tas ir «*Dzirksteles kalendārs*» 1897. gadam J. Rauhmaņa apgādā Jelgavā, kura saturs laikam domāts zobgalīgs, taču dzirksteļu visai maz, tādēļ tas ne ar ko neatšķiras no citiem 10 kapeiku kalendāriem. «*Istais tēvijas kalendārs*» (1887–1914) Mārtiņa Jākobsona apgādā piedāvā trīs varen aprastus stāstiņus, kā arī ievada dzejojumu, kurā jaucas tīri labas rīmes ar skanīgiem vārdiem Pietuka Krustiņa loģikā un garā (par laidieni 1896. gadam).¹²⁸ Liepājnieka K. Ukstiņa «*Jaunais Kurzemes un Vidzemes latviešu kalendārs*» (1892–1903) un «*Vispārīgs Latvijas kalenders*» (1884–1886, 1888–1915) kā dvīņu brāļi ir «garā bagāti» un piedāvā interesantākos burvības gabalus, raganas stiķus un «Mozus Jāzepa lielo Aiģiptisko sapņu grāmatu». K. Ukstiņa izdevumiem tuvs radnieks ir F. Brilles grāmatu magazīnas apgādā izdots «*Konzuma kalendārs*» (1895–1898) Jelgavā. Ar šaubīgām bildēm un «jaukiem stāstiem» tas «varen derīgs kundēm pribavkām»¹²⁹. Zemgalieša (Zamuēla Veinberga) «*Baltijas gada grāmatas*» (1889–1912) saturs arī priekš 10 kapeiku kalendāra ir sīciņš. Gada grāmata (piem., 1898. gada laidieni), pēc recenzenta domām, nekā laba nesniedz un tajā ir «riebligā stāsts iz lielpilsētu paslēptiem kaktiem»¹³⁰. «Dzīvo starpā rādās» joprojām brāļu Bušu apgādātais «*Latviešu tautas kalenders*» (1875–1897), taču tajā kā aizvien 1000 gadu miera valsts un pastarā diena. Viens laidieni 1897. gadam sagatavots visplānākajam zobgalu amatbrālim – «*Zobgala un aprīļa kalenders*», kurā, pēc kritiķu atzinuma, tikai pārgudru «vanderzeļļu štuki un pigori»¹³¹, tādēļ maksāt 15 kapeiku par to būtu grēks. «Ā. Alunāna zobgala kalendāram» pakal klībo arī «*Viļņu Alfrēda humoristisks kalendārs*» (1896–1898), kas «viss sastāv no dažādiem jokiem, kuros pa lielākai daļai nav nedz asprātības, nedz kāda laba kodola»¹³². Neattaisnojot savu laba rakstnieka reputāciju, Jēkaba Janševska izdotajā «*Janševska jaunajā zobgala kalendārā*» (1904–1905) atrodamas sēnālas un tukši joki, dažviet rupjības un personīga ķengāšanās. Ar skanošu vārdu, bet bez literāras vērtības Kārļa Orlovskā apgādā 1902. gadā iznāk «*Vidzemes un Kurzemes "Atbalss" kalendārs*» (1901–1914). Sliktā valodā uzrakstīti, no malu malām savārstīti padomi, kuriem maz var uzticēties, kā arī sēnālu

¹²⁶ K. S. Rakstniecība: 1897. gada latviskie kalendāri. – (Grāmatu plaukts) // Austrums. – Nr. 4 (1897), 326. lpp.

¹²⁷ –s. [Dravnieks J.] Amerikas latviešu luterāņu kalendārs // Baltijas Vēstnesis. – (Pielikums «Baltijas Vēstneša» 20. numuram 1903). – Nr. 20 (1903, 25. janv.), [3.] lpp.

¹²⁸ K. S. Rakstniecība: mūsu šā gada [1896.] kalendāri. – (Grāmatu plaukts) // Austrums. – Nr. 3 (1896), 233. lpp.

¹²⁹ K. S. Rakstniecība: mūsu šā gada ... – 233. lpp.

¹³⁰ Bērziņš R. Baltijas gada grāmata. – (Grāmatu galds) // Latviešu Avīzes. – Nr. 48 (1897, 26. nov.), [1.] lpp.

¹³¹ K. S. Rakstniecība: 1897. gada latviskie kalendāri. – (Grāmatu plaukts) // Austrums. – Nr. 5 (1897), 407. lpp.

¹³² –ss– [Veismanis J.] Grāmatu galds: [Viļņu Alfrēda humoristisks kalendārs] // Latviešu Avīzes. – Nr. 45 (1897, 5. nov.), [1.] lpp.

literatūra beletristikas daļā atrodama Pētera Ozoliņa (Zemzarīša) vadītajā «Saimnieču un mājturības kalendārā» (1902–1905) H. C. Šneidera un J. A. Zilbermaņa apgādā.

1890.–1905. gadā, līdzīgi kā iepriekšējā periodā, recenzenti lielāku uzmanību publikācijās pievērsuši labākajiem kalendāriem. Raksti bieži sākas ar paskaidrojumu: kalendāru ir daudz, tādēļ pie visiem tik ilgi, kā pie šā, nevarēsīm pakavēties, taču šis pelna ievērību un ieteikumu. Autori izteikuši gan subjektīvo attieksmi pret izvēlēto kalendāra saturu, gan viedokli par dažādiem kalendārniecības jautājumiem kopumā. Vai ikvienā publikācijā ir uzsvērts kalendāru daudzskaitlīgais lasītāju pulks, tādēļ problēmu analīzē atskaites punkts ir lasītāju intereses. Recenzenti uzsver:

«[...] Tā kā kalendāri tik daudz izplatās tautā, tad tie var būt arī taisni paši kultūras veicinātāji, ja viņus laiž tautā ar bagātīgu, krietnu saturu, kur lasītāji par visu gada laiku un vēl ilgi pēc tam var smelties dažādas derīgas ziņas un krietnas mācības, kur izglīto savu garu, prātu un sirdi.»¹³³

Lasītājiem ir grūtības lielajā skaitā atrast sev piemērotāko kalendāru, tādēļ, kā atzīmēts vairākās publikācijās, kalendāriem nepieciešama programma vai noteikts virziens. «Enciklopēdiju no kalendāra nevar iztaisīt, un tādēļ būtu labi, kad ievērojamāko kalendāru izdevēji katrs savam izdevumam uzstādītu zināmu programmu, lai tad lasītāji ikviens pēc savas garšas var izvēlēties.»¹³⁴

Lasītājiem saprotamāki ir pašu zemes apstākļos balstīti padomi un pieredze. Atsaucību nav guvuši kalendāri, kuros, piemēram, «bija mūsu apstākļiem nepiemēroti tulkojumi dziļā neizprotamā valodā, caur ko tad vienkāršie zemkopji nespēja sekot nedz ar savām domām, nedz ar savām saimniecībām.»¹³⁵

Būtisks faktors, kas veicina kalendāru izplatīšanos, ir to cena. Vairākumā publikāciju, tāpat kā iepriekšējā periodā, arvien ir novērtēta cenas atbilstība kalendāru saturam. Lielāku ievērību pelna tie kalendāru veidotāji, kuri arī «mazajā» 10 kapeiku kalendārā ieliek teicamu saturu. Recenzents atgādina par, piemēram, ārstnieciskā kalendāra lasītāju finansiālajām iespējām:

«[...] Šim mūsu vienīgajam ārstniecības kalendārim atveras plašs darba lauks, sevišķi tautas mazāki izglītotajā daļā, kurai ārstniecības laikraksti un grāmatas citās valodās nav pieejami. Bet lai kalendārs spētu šinīs aprindās plašāk izplatīties, tad tam jābūt lētākam nekā tagad. To varētu panākt, ja kalendāru taisītu īsāku, piemēram, ārstnieciskos rakstos atlaižot nost visas vietas, kas pārāk speciālas.»¹³⁶

¹³³ s. Vārdiņš par latviešu kalendārniecību // Dienas Lapa. – Nr. 226 (1892, 3. okt.), [1.] lpp.

¹³⁴ V. P. Mūsu kalendāri. – (Grāmatu galds) // Dienas Lapa. – Nr. 15 (1890, 19. janv.), [3.] lpp.

¹³⁵ –gl–. Lauksaimnieku kalendārs 1894. gadam. – (Grāmatu galds) // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 3 (1894, 5. janv.), [3.] lpp.

¹³⁶ –vs. [Jankavs J.] Ārstniecības kalendārs 1905. gadam. – (Rakstniecība un kritika) // Dienas Lapa. – Nr. 78 (1904, 16. dec.), [3.] lpp.

Aizvien biežāk publikācijās tiek atzīmēts oriģinalitātes trūkums un pakalderinājumi, kas īpaši raksturīgi Pirmā pasaules kara laika kalendāriem. Iespieddarbu ražotāji cenšas atdarināt, piemēram, zobgalu kalendārus. Recenzenti secina:

«[...] Arī jauni “zobgali” parādās – gan īsti, gan neīsti. Un dažiem viņiem zobu pavisam trūkst. [...] Dažam no viņiem trūkst nevien zobu, bet arī oriģinalitātes. Zinot, ka tāda prece nevilks, pataisa “zobgala kalendāra” ārējo izskatu līdzīgu īstam zobgala kalendāram, lai vismaz aiz pārskatīšanās kāds to nopirktu.»¹³⁷

Recenzentus uztrauc ne vien tendence, ka par konkurentiem krietnājiem kalendāriem uzmācas nevērtīgi kalendāri, bet arī apstākļi, kad savstarpēji konkurē mazai lietotāju auditorijai domātie kvalitatīvie kalendāri. Šāda situācija veidojās 1900. gadā ar latviešu katoļiem domātajiem kalendāriem. Ziedaitis 1899. gadā «Baltijas Vēstnesī» rakstījis:

«Latviešu katoļu laicīgā literatūra sākas ar kalendāru iznākšanu. Ar 1897. gadu parādījās J. Šteinberga izdots “Katoļu māju kalendārs”, kuram uz 1900. gadu vēl piedrojas otrs [“Daugavas katoļu kalendārs”]. Tātad latviešu katoļiem uz 1900. gadu nu ir 2 kalendāri. Cits jautājums ir, vai tika sajūta vajadzība izdot vēl otru kalendāru? Kas lietu tuvāki pārzin, tam jāliecina, ka tas tā nebūt nav. [...] Vai no šādas konkurences tikai neiznāks tas, ka turpmāk izbeigsies abi, un tad viss jaunais, jaukais pasākums būs vējā.»¹³⁸

Būtiska laba kalendāra pazīme, pēc recenzentu domām, ir ne tikai oriģinalitāte, bet arī objektivitāte. Sevišķi daudz pārmetumu šajā ziņā izpelnās zobgalu kalendāri, kuru satīras pātagas būtu jāvicina «bezpartejiski un ar neliekuļotu īgnumu pret visu, kas ļauns». «Bet ja zobgaļa spalvu vada kādi blakus nolūki, aizskarta patmīlība vai personisks naidis, tad tā vairs nav satīra, bet vienkārša ķengāšanās»¹³⁹ – secinājuši recenzenti.

Apskatu autori izsaka nožēlu, ka joprojām kalendāros atrodamas tādas izskaužamas lietas kā laika pareģošana uz visu gadu, kas «nav nekas vairāk, kā nepiedodama muļķošāns uz lētticīgu nemācītu ļautiņu rēķina», vai 12 zvaigžņu zīmju uzrādīšana. Kaut arī rubrikas pamatā ir astronomiski aprēķināta planētu kustība, ļaužu maldināšanas ziņā tā ir vēl daudz kaitīgāka nekā laika pareģis. Kāds recenzents norādījis:

«[12 zīmes] tiek uzskatītas dažādos atgadījumos kā izdevīgu un neizdevīgu, laimīgu un nelaimīgu dienu apzīmētājas. Lielum liela daļa mazāk izglītotu ļaužu uzlūko zvaigžņu tēlus vienīgi māņticīgā nolūkā. Un kā gan lai tāds citādi izskaidro zīmītes, no kuru nozīmes viņam nav ne jausmas?»¹⁴⁰

Arī apskatāmajā laika periodā kritizējama ir kalendāros lietotā latviešu valoda. «Būtu jāvēlas», secina vairākums recenzentu, «lai mūsu kalendārnieki strādātu rūpīgāki un nopietnāki un valodu nesabojātu, jo no kalendāriem arī lasītāji sabojā gribot negribot savu mātes valodu».¹⁴¹

¹³⁷ Leons. Ādolfā Alunāna Zobgala kalendārs 1902. gadam. – (Grāmatu galds) // Dienas Lapa. – Nr. 295 (1901, 29. dec.), 4. lpp.

¹³⁸ Ziedaitis. Daugavas katoļu kalendārs 1900. gadam. – (Grāmatu galds) // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 291 (1899, 28. dec.), [3.] lpp.

¹³⁹ –vs. [Jankavs J.] Mūsu kalendāri. – (Grāmatu galds) // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 234 (1903, 14. okt.), [3.] lpp.

¹⁴⁰ Tarlapu Aleksis [Dāvis]. Lūgums latviešu kalendāru sarakstītājiem un izdevējiem // Balss. – Nr. 40 (1897, 1. okt.), 3. lpp.

¹⁴¹ K. V. Mūsu kalendāri. – (Grāmatu galds) // Dienas Lapa. – Nr. 23 (1889, 28. janv.), [3.] lpp.

Ievērojot recenzentu tendenci no visas ražas meklēt vienu vai dažus labākos kalendārus, kurus plašāk apskatīt, iespējams noteikt kalendāru kvalitātes proporciju. Pēc aptuvenām aplēsēm, kā liecina publikāciju analīze, no 201 dažāda nosaukuma kalendāriem 1890.–1905. gadā ap 50 jeb 1/4 daļa izpelnās labu vai pietiekamu kalendāru praktisko lietotāju vērtējumu. Tādējādi varam secināt, ka šajā periodā kalendāru veidotāju pūles (tomēr mazāk nekā iepriekš) tika visai atsaucīgi uzņemtas un pozitīvi vērtētas, un kalendāri pietiekošā mērā spēja apmierināt lasītāju vajadzības gan pēc drošām, ticamām ziņām un padomiem, gan labas beletristikas.

* * *

1890.–1905. gadā turpinājās strauja kalendārniecības attīstība: pieauga kalendāru nosaukumu skaits un tirāžas, aizsākot «kalendāru plūdus»; paplašinājās kalendāru izdošanas ģeogrāfija; palielinājās nozaru kalendāru skaits. Par īpašu kalendāru grupu ar mainīgu satura kvalitāti nostiprinājās «10 kapeiku kalendāri», kas cenas dēļ bija pieejami visplašākajai lasītāju auditorijai.

Vispārīgie kalendāri (īpaši daudzo sīktirgotāju izdotie) vērtēti kā «vairāk laika kavēklis derīgi», taču atsevišķos kalendāros tika publicēti arī atzītu latviešu rakstnieku darbi, tādējādi vispārīgie kalendāri iesaistījās lasītāju literārās gaumes izkopšanā.

No visiem 1890.–1905. gada kalendāriem visvairāk pozitīvu atsauksmju saņēmuši nozaru kalendāri, kas liecina, ka tie bijuši praktiskajiem lietotājiem visnoderīgākie. Nozaru kalendāri veidojās par nopietnas speciālās rakstniecības paraugiem:

«Bet kalendāros liekas būt arī pirmie pasākumi nopietnākai speciālai rakstniecībai, kuras citādi mums gandrīz gluži trūkst. Lai pieminam tikai tiesas un ārstniecības kalendārus. Tāda pati nozīme piešķirama arī jūrniecības kalendāram, kurš iznāk jau 14 gadus.»¹⁴²

Tādējādi praktiskās izglītības funkciju nozaru kalendāri realizēja visveiksmīgāk. Tomēr tie bija tikai 50 jeb 1/4 no visiem kalendāru nosaukumiem, tādēļ līdz potenciālajam lasītājam bieži nenonāca.

3.4. Kalendāri pēcrevolūcijas posmā un Pirmā pasaules kara laikā (1906–1919)

Laika periodam pēc 1905. gada revolūcijas bija raksturīgas trauksmainas sabiedriski politiskās norises. Carisms tiecās nostiprināt pozīcijas. E. Dunsdorfs atzīmē: «Valdība tad atbildēja ar soda ekspedīcijām, kas sākās 1906. gadā. Vidzemē un Kurzemē no Krievijas ieradās kazaki un gvardes pulki, kas gūstīja revolucionārus, lauku kara tiesās piespriežot viņiem nāves sodu un

¹⁴² –s. Baltijas jūrniece kalendārs 1905. gadam. – (Grāmatu galds) // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 262 (1904, 17. nov.), [3.] lpp.

dedzinot zemnieku mājas.»¹⁴³ Pēc kara tiesu sprieduma revolūcijas dalībniekus izraidīja no Latvijas uz Iekškrīeviju, nošāva vai deportēja uz Sibīriju. Vairāki tūkstoši revolucionāru, pēc E. Dunsdorfa ziņām, bēga uz ārzemēm. «Tādējādi samērā neilgā laikā», secina pētnieki, «Latvija zaudēja lielu skaitu uzņēmīgu cilvēku, – rezultātā vājinājās latviešu tautas nacionālie spēki un pretestība baltvācu elites ekonomiskajam spiedienam un patvaldības pārkrievošanas politikai»¹⁴⁴.

Tomēr saimnieciskajā dzīvē Latvijas teritorijā bija vērojams uzplaukums. Paplašinot un modernizējot uzņēmumus, līdz pat 1913. gadam pieauga rūpnieciskās ražošanas apjomi. Pakāpeniski noslēdzoties māju iepirkšanai, liela daļa zemnieku saimniecību pievērsās racionālai saimniekošanai. Saimnieciskās rosības rezultātā «vairojās iedzīvotāju turība, un lielas materiālās vērtības pārgāja arī latviešu rokās»¹⁴⁵.

Attīstība pēc 1905. gada notikumiem bija vērojama latviešu kultūras dzīvē. Tautas izglītošanos veicināja kultūras un izglītības biedrības, attīstījās skatuves māksla, uzplauka avīžniecība un grāmatniecība. Latvisko garu uzturēja gan rakstnieki, kas palika Latvijā, gan tie, kuri bija devušies trimdā uz ārzemēm vai dzīvoja Krievijā. Radikālās izmaiņas preses dzīvē pēc 1906. gada bija saistītas ar iepriekšējās cenzūras atcelšanu, kad, kā norāda V. Vāvere, «radās iespēja dibināt jaunus izdevumus, nebaidoties, ka to izdošanu aizliegs nepiemērotas ievirzes dēļ»¹⁴⁶. Iepriekšējās cenzūras atcelšana ietekmēja arī kalendāru publicēšanu. 1906.–1908. gadā ik gadus tika izdots vairāk nekā 80 nosaukumu izdevēju, mērķauditorijas un tematikas ziņā dažādu latviešu kalendāru.

1914. gadā atkal sākās rēķinu kārtošana starp Vāciju un Krieviju. Latvijas teritorija, norāda A. Spekke, kārtējo reizi kļuva ne tikai «par obligātu pārejas teritoriju, bet arī par pirmās šķiras skatuvi kara darbībai»¹⁴⁷. Naidīgo lielvalstu armijas postīja Latviju, nerēķinoties ar vietējo iedzīvotāju ciešanām, un Pirmais pasaules karš maksāja latviešiem vismaz ceturto daļu no visas tautas sastāva.¹⁴⁸

1914.–1918. gada situācija (kara darbība, bēgļu straumes, rūpnieciskās ražošanas pārtraukšana un evakuācija, vispārējās mobilizācijas un rekvizīcijas sekas laukos u. tml.), kā arī kara cenzūras ieviešana, kuras dēļ saruka latviešu prese un bija apgrūtināta grāmatu iespiešana, netraucēja kalendāru izdošanu. To skaits no 136 nosaukumiem 1914. gadam samazinājās līdz 51 nosaukumam 1916. gadam, taču jau 1917. gadā atkal bija 80 dažādu nosaukumu kalendāru.

¹⁴³ Dunsdorfs E. Latvijas vēsture. – [Linkolna]: Amerikas Latviešu apvienība, 1980. – 196.–197. lpp.

¹⁴⁴ 20. gadsimta Latvijas vēsture. 1.: Latvija no gadsimta sākuma līdz neatkarības pasludināšanai, 1900–1918 / Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts. – Rīga: Latvijas Vēstures institūta apgāds, 2000. – 411. lpp.

¹⁴⁵ Balodis A. Latvijas un latviešu tautas vēsture. – Rīga: Neatkarīgā teātra “Kabata” grāmatu apgāds, 1991. – 156. lpp.

¹⁴⁶ Latviešu literatūras vēsture: 1. sējums: no rakstītā vārda sākumiem līdz 1918. gadam / LZA Literatūras, folkloras un mākslas institūts. – Rīga: Zvaigzne ABC, 1998. – 273. lpp.

¹⁴⁷ Spekke A. Latvijas vēsture: latvju tautas likteņcīņa Eiropas krustceļos. – [Rīga]: Jumava, [2003]. – 289. lpp.

¹⁴⁸ 20. gadsimta Latvijas vēsture. 1.: Latvija no gadsimta sākuma līdz neatkarības pasludināšanai, 1900–1918 ... – 537. lpp.

Periodam bija raksturīgs milzīgs skaits nevērtīgu kalendāru, kam tika veltīta visai vienprātīga rakstniecības vērtētāju kritika.

Kalendāru pieejamība

Apskatāmajā laika periodā latviešu iedzīvotāju skaits pēc aptuvenām aplēsēm pakāpeniski pieauga no 1 532 000 cilvēkiem 1906. gadā līdz 1 745 100 cilvēkiem 1913. gadā. Pirmajā pasaules karā no 1914. līdz 1920. gadam Latvijas iedzīvotāju skaits samazinājās gandrīz par miljonu. Tādējādi aplēšams, ka latviešu skaits 1919. gadā varēja būt apmēram 900 000 cilvēku (60% no 1 500 000 iedzīvotājiem).

Kalendāru izdošana, salīdzinot ar iepriekšējiem periodiem, sasniedza vēl nebijušu apjomu. Laikā no 1906. līdz 1919. gadam ik gadu iznāca vidēji ap 90 dažādu nosaukumu kalendāru. Nosaukumu skaits viļņveidīgi palielinājās līdz 1914. gadam – 136 dažādi nosaukumi. Pēc tam tikpat nevienmērīgi¹⁴⁹ samazinājās līdz 55 nosaukumiem 1919. gadam.

Kalendāru pieejamības noskaidrošanai ir izmantotas ziņas par Krievijā izdoto iespieddarbu tirāžām, kas reģistrētas valsts bibliogrāfijā¹⁵⁰. Izdošanas apjomi kalendāriem, kuru tirāžas nav minētas, izskaitļoti pēc analogijas ar citiem gadiem, kā arī analizējot citu tematikas, izdevēja vai iespiedēja ziņā līdzīgu kalendāru eksemplāru skaitu. Aplēsēs lietoti pieticīgākie tirāžu skaitļi.

Periodā kopumā iznākuši aptuveni 5 308 000 eksemplāri kalendāru (379 000 eks. vidēji gadā). Kalendāru tirāžas no apmēram 296 000 eksemplāriem 1906. gadā maksimumu sasniedza 1912. gadā – 530 000 eksemplāru. 1919. gadā tirāžu apjoms bija aptuveni 158 000 eksemplāru.

Tādējādi secināts, ka perioda sākumā apmēram **5 latviešu iedzīvotājiem bija 1 kalendārs**, bet perioda vidū (1912. g.) apmēram **3 latviešu iedzīvotājiem bija 1 kalendārs**. Ja karadarbība nebūtu traucējusi grāmatniecības attīstību, iespējams, ka perioda beigās jau katrs otrais iedzīvotājs varētu saņemt savu kalendāru (tomēr 1919. gadā, kā liecina analīze, tirāžu lielums pret latviešu iedzīvotāju skaitu bija apmēram 1 kalendārs 5 cilvēkiem).

Tendence, kas sākās ap 1905. gadu, 1906.–1919. gadā turpinājās ar vēl lielāku intensitāti. 1909. gadā recenzents rakstīja:

«Nogāju uz kādu pazīstamu grāmatu veikalu, kur man izdevās saskaitīt pāri par 60 dažāda tipa kalendāru, kas iznākuši drukā un nodomāti nākošam gadam. Šai skaitā nav ierēķināti ne “slavenās” Piebalgas, ne Limbažu, ne Valmieras, ne Sables, ne Sasmakas kalendāri (domājams, ka kalendāri arī tur iznāk). Tātad ar pilnu tiesību varam sacīt, ka kalendāru plūdi aizņēmuši arī Rīgu.»¹⁵¹

¹⁴⁹ 1915. gadā – 111 nos.; 1916. gadā – 51 nos.; 1917. gadā – 80 nos.; 1918. gadā – 48 nosaukumi.

¹⁵⁰ Книжная летопись: Гос. библиографический указатель / Рос. кн. палата. – Москва: Кн. палата, 1907–1918.

¹⁵¹ A. Vērtīgākie kalendāri 1910. gadam. – (Grāmatu galds) // Latvija. – Nr. 298 (1909, 24. dec.), 2. lpp.

Lielā kalendāru skaita apstākļos zēla un plauka negodīgi konkurences paņēmieni, kas pazemināja šo iespieddarbu kvalitāti. Situācijā, kad jāievēro dzīves ārkārtējās grūtības, «kalendāru izdevēji ar vārdu “karš” vēl divkārtu peļņu dzen», 1915. gadā atzīmēja J. Misiņš un secināja:

«Cik sāpīgi taisni šogad sajūtams krietna kalendāra trūkums, kur visi mūsu izceļotāji, izklīdzdami svešumā, gribētu to iegādāties un līdzī paņemt, kur šejienieši ne vienīgais gribētu karā iesauktajiem to kā mīļu kaut arī lētu balvu nosūtīt.»¹⁵²

Kalendāru tematika

Laika posmā no 1906. līdz 1919. gadam, kā liecina bibliogrāfiskās ziņas¹⁵³, klajā laisti 444 dažādu nosaukumu kalendāri (salīdzinājumam – 1758.–1919. gadā kopumā reģistrēti 605 dažādi nosaukumi). 68 nosaukumi jeb 1/6 daļa no visiem kalendāriem ir mazā – piezīmju un kabatas formāta kalendāri. 225 jeb 1/2 no nosaukumu kopskaita ir izdoti tikai vienu gadu. Tas liecina gan par kalendāru pārprodukciju, kas atsevišķos gadījumos nomāca labo kalendāru ilgstošāku izdošanu, gan arī par mazvērtīgu iespieddarbu īpatsvaru un gadījuma cilvēku iesaistīšanos kalendārniecībā peļņas dēļ. Kalendārus izdeva gan «augļūdeņu fabricētāji», gan katrs mazāks grāmatirgotājs, kurš uzskatīja «par savu pienākumu tautu “aplaimot”, ja ne vairāk, vismaz ar vienu kalendāru»¹⁵⁴.

1909. gadā recenzents situāciju raksturojis sekojoši:

«[...] Bet kalendāru skaits pieaug. Tā ir zīme, ka vēl ir viena daļa, kas lasa tikai kalendārus, tos uzskatot par savas literāriskās izglītības avotiem. Tāpēc kalendāru izdevējiem ar sevišķu uzmanību ir jāķeras pie kalendāru izdošanas darba. [...] Tā pamazām lastājā ieaudzīnātu literārisku gaumi un attīstītu cenšanos lasīt labus un krietnus rakstus. Ar ļoti maziem izņēmumiem mūsu kalendāru izdevēji pilnīgi ignorē šo galveno principu.»¹⁵⁵

Šāda situācija ietekmēja kalendāru tematisko struktūru. 1906.–1919. gadā kalendāru vairākums jeb 311 nosaukumu bija *vispārīgie kalendāri* (tieši vispārīgo kalendāru grupā bija visvairāk sēnalu literatūras, iespējams tādēļ, ka universālajam saturam nevajadzēja speciālo zināšanu un īpašu autoru – arodu speciālistu kolektīva). Šo kalendāru skaitā vairāk nekā trešdaļa bija vispārīgi vietējie kalendāri (121 nosaukums), kā arī vispārīgi aptieku, cepuru un hūtu, vadmalu un manufaktūras, saimniecības rīku un citu tirgotavu kalendāri (13).

Nozīmīgākie kalendāri, kuri turpināja iznākt no iepriekšējā perioda, bija P. Bērziņa izdotsis «*Baltijas kalendārs*» (1894–1915, 1917), «*Jauna un veca laiku un notikušu lietu grāmata*» J. F. Stefenhāgena apgādā (1758–1919), «*Latviešu ģimēņu kalendārs ar bildēm*» (1895–1915) J. A. Freija apgādā, «*Latviešu kalenderis ar bildēm*» G. Landsberģa apgādā (1877–1913), «*Māju*

¹⁵² Aizkrācnieks [Misiņš J.] No viņu augļiem būs jums viņus pazīt: kāds vārds par mūsu kalendāriem // Dzimtenes Vēstnesis. – Nr. 331 (1915, 17. dec.), 2. lpp.

¹⁵³ Sk. Hronoloģisko un Unificēto nosaukumu palīgrādītāju izdevumā: *Latviešu kalendāri, 1758–1919: bibliogrāfiskais rādītājs 3 daļās* / Latvijas Akadēmiskā bibliotēka; sast. M. Kadiķe, G. Štāle, Dz. Zaķe; atb. red. L. Krūmiņa. – Rīga: LAB, 2004.

¹⁵⁴ A. Mūsu vietējie kalendāri: no Vecpiebalgas // *Latvija*. – Nr. 33 (1914, 10. febr.), [5.] lpp.

¹⁵⁵ A. Vērtīgākie kalendāri 1910. gadam. – (Grāmatu galds) // *Latvija*. – Nr. 298 (1909, 24. dec.), 5. lpp.

kalenderis» «Latviešu Avīžu» redakcijas apgādā (ar pārtraukumiem kopš 1884, 1898–1915), «*Pillīņu Pētera Latvijas zemgaliešu kalendārs*» (1904–1908), V. F. Hekera «*Vidzemes kalenderis*» (1781–1919), «*Vidzemes veca un jauna laika grāmata*» (1860–1915) E. Plātesa apgādā un «*Zīslaka Kurzemes un Vidzemes laika grāmata*» (1888–1915). Šie kalendāri ar atsevišķiem izņēmumiem prata noturēt izglītojošu un gaumīgu saturu, tādēļ bija lasītāju iecienīti un recenzentu novērtēti.

Svarīgāks uzdevums nekā iepriekšējos periodos bija veicams vispārīgajiem vietējiem kalendāriem. Atzīmējot dažus labu literatūras cēloņus, kaitīgumu un cīņas veidus pret lubu, recenzenti norādīja labu cīņas līdzekli labu literatūras apkarošanai (lauku inteliģences jauno pasākumu) – teicamu vietējo kalendāru izdošanu, lai kalendāru tirgu uz laukiem nepārvaldītu lubenieki ar saviem izdevumiem.¹⁵⁶ Ar interesantu populārzinātnisku saturu un veiklu valodu Liepājā iznāca «*Mūsu dzimtenes kalendārs*» (1907–1911) A. Kalenberga apgādā, daudz laba un gaumīga literārā materiāla lasītājs atrada 1908. gadam sagatavotajā «*Piebaldzēnu kalendārā*» Rūdolfā Peikas apgādā. Par pietiekoši labiem tika novērtēti gan sabiedrības «*Venta*» apgādā izdots «*Jaunais kalendārs*» (1913–1915), gan kalendārs «*Gada laiki*» (1901–1904, 1907, 1909–1914) Ventspilī, bet par vienu no labākajiem atzīmēts «*Latviešu Avīžu*» redakcijas izdots «*Jelgavas kalendārs ar bildēm*» (1911–1914). Par paraugu vietējo kalendāru sastādītājiem minēts vienīgais «*Pirmā Talsu almanaha*» laidiens 1914. gadam. Lasītāju atsaucību pelnīja arī augšzemnieku dialektā izdotie kalendāri Latgales latviešiem – Franča Kempa kalendārs «*Daugava*» (1905–1914), «*Druvas kalendārs*» (1914–1818) Ontona Skrindas redakcijā, «*Dzimtenes kalendārs*» (1913–1914) A. Zvanītāja izdevumā un «*Aglona*» (1917) Ignata Asāna un Eduarda Kozlovska redakcijā.

Ievērojams skaits – trešā daļa (133 nosaukumi) no visiem 1906.–1919. gada kalendāriem bija *nozaru jeb arodnieciskie kalendāri*. Arī minētajos gados šīs grupas kalendāros atrodamas tādas dominējošās tēmas kā: lauksaimniecība vispārīgi (9), dārzkopība (5), lopkopība (1), zemkopība (1), biškopība (1), rūpniecība un amatniecība (1), tirdzniecība (9), jūrniecība, zvejniecība (2), reliģija (22), tieslietas (2), saimniecība un mājturība (5), ārstniecība (10), sociālās problēmas – atturības jautājumi (1), literatūra (1), humors un satīra (34). Atsevišķā kalendārā tika aplūkoti piensaimniecības (1) jautājumi.

Apskatāmā laika periodā kalendāru saturu nozīmīgāk ietekmēja sabiedriski politiskās norises, tādēļ īpaša un jauna dominējošā tēma, kam dažādos aspektos tika veltīti nozaru kalendāri, bija politika (28). Kalendāros apskatīti tādi jautājumi kā strādnieku tiesības un politiskā kustība,

¹⁵⁶ H. Kps. [Kaupiņš H.] Lauku kalendāri un viņu nozīme // Jaunā Dienas Lapa. – Nr. 296 (1913, 21. dec.), [6.] lpp.

kara lietas un bēgļu jautājumi, dažādu biedrību darbs, sieviešu jautājums u. c. Tomēr kalendāru saturā politiskajiem jautājumiem, pēc vērtētāju atzinuma, piemita «laba tiesa tendenciozitātes»¹⁵⁷.

Tematiskā analīze liecina, ka vairākums kalendāru arī šajā periodā ir humora un satīras kalendāri jeb zobgaļi – gan lietotājiem pazīstami, gan dažādi atdarinājumi. Būtiskāka par reliģiskajiem jautājumiem kalendāru veidotājiem ir šķitusi politika. Un tikai aiz minētajām tēmām ir dažādi ārstniecības, mājturības, tirdzniecības un lauksaimniecības jautājumi. Salīdzinot ar iepriekšējo periodu, kalendāri vairs neaplūko pedagogijas un audzināšanas jautājumus, kā arī nav neviena mūzikas kalendāra.

Labākie nozaru kalendāri, kuri turpināja iznākt no iepriekšējā perioda, bija «*Ādolfa Alunāna zobgala kalendārs*» (1892–1915), «*Zvārguļa zobgala kalendārs*» (1901–1913), «*Baltijas jūrnieku kalendārs kuģu īpašniekiem, kapteiņiem, stūrmaņiem, jūrskolām*» (1889–1897, 1901–1910), «*Lauksaimnieku kalendārs*» (1893–1915, 1918–1919), «*Lauksaimnieku kabatas kalendārs*» (1894–1899, 1901, 1903–1905, 1907–1908, 1911–1915), «*Kalendārs Lutera ticīgiem bērniem Krievijā*» (1896–1906, 1908–1915), «*Katoļu māju kalendārs*» (1897–1913, 1915), «*Kristīgs latviešu kalendārs*» (1889–1915), «*Saimnieču un zelteņu kalendārs*» (1893–1914) šajā periodā E. Plātesa apgādā, «*Ārstniecības kalendārs*» (1901–1902, 1904–1914) V. Altberga apgādā.

Līdzās lasītājiem pazīstamiem kalendāriem 1906.–1919. gadā tika izdoti jauni nozaru kalendāri, kas bija slavējama darba rezultāts. 1908. gadā sāka iznākt atturības biedrības «Auseklis» veidotais «*Ausekļa kalendārs*» (1908–1915) – vienīgais alkohola problēmai veltītais kalendārs, turklāt atturības jautājumus tas apskatīja ciešā sakarā politiskiem un saimnieciskiem notikumiem. Par svētību mājas dzīvei tika ieteikts īstā kristīgā garā veidotais «*Jaunais latviešu kalendārs*» (1907–1911) Jonka un Polievskas apgādā. Jo plašs lasītāju pulks tika novēlēts ar bagātu un vispusīgu saturu izdotajam «*Dr. P. Strauzeļa veselības kopšanas kalendāram*» (1909–1915), kā arī Tērbatas latviešu studentu mediķu grupas lietpratīgi sastādītajam «*Jaunajam ārstniecības kalendāram*» (1910–1915). Konsultācijas tirdzniecības un kooperācijas lietās, ievērojot reālos apstākļus, piedāvāja Rīgas Kooperatoru biedrības kalendārs «*Līdumnieks*» (1910–1914). Aktuālas statistiskas ziņas un pārskatus par biedrībām saturā apkopoja G. Kurzemnieka sastādītais «*Biedrību kalendārs*» (1912–1913). Ar latviešu juristu pūlēm «vispārībai saprotamā valodā» juridiskos jautājumus skaidroja «*Jaunais tieslietu kalendārs*» (1914). Politiskas ziņas ar pamācošu statistiku, kā arī vērtīgi raksti par vēsturi un jaunāko laiku notikumiem bija atrodamī gan par «laikmeta seju»¹⁵⁸ nodēvētajā «*Progresā kalendārā*» (1910–1911) A. Pārūpa apgādā, gan Sociālistu partijas Amerikas latviešu koporganizācijas izdotajā «*Strādnieku kalendārā*» (1910–

¹⁵⁷ «Latvijas» red. Pēterburgas latviešu tautas kalendārs 1909. gadam // Latvija. – Nr. 282 (1908, 4. dec.), 2. lpp.

¹⁵⁸ Alf. R. [Rozenāls A.] Mūsu "lielie" kalendāri 1910. gadam // Dzimtenes Vēstnesis. – Nr. 296 (1909, 22. dec.), [5.] lpp.

1917). Satīrisku skatījumu uz laikmeta norisēm piedāvāja Pēterburgā izdotsis «*J. Raiņa virpuļa kalendārs*» (1907–1908) un «*Paērķšķa viesuļa kalendārs*» (1910–1914) Pētera Stumpa apgādā Limbažos.

Par laikmeta liecību uzskatāmi 1916.–1917. gadam sagatavotie bēgļu kalendāri. Ar saturā vērtīgāko Latviešu bēgļu apgādāšanas centrālkomitejas Pēterpilī izdoto «*Bēgļu kalendāru*» (1916–1917) konkurēja Rīgā izdotsis «*Bēgļu kalendārs*» (1916–1917) Miķeļa Freiberga apgādā.

Saturīgi un nodērigi 1906.–1919. gadā tika sagatavoti jauni lauksaimniecības tematikas kalendāri. No 1910. līdz 1915. gadam iznāca «*Piensaimecības kalendārs un piezīmju grāmata*» valdības instruktora P. Rubeņa izdevumā, kas bija pirmais tieši piensaimecības jautājumiem veltītais kalendārs. Viens 1906. gada laidieni bija «*Baltijas biškopju kalendāram*» Teodora Veiherta redakcijā. 1909. gadam bija domāts vienīgais «*Baltijas zvejnieku kalendāra*» laidieni Rīgas Latviešu biedrības Valdemāra Jūrniececības nodaļas apgādā.

Reliģijas jautājumiem veltīto kalendāru grupā atsevišķu kopu veidoja jaunie draudžu kalendāri, piemēram, «*Draudzes kalendārs Stružānu–Stirniecenes un Balvu draudzēm*» (1913–1916) vai «*Draudzes kalendārs Tukuma un Sēmes draudzēm*» (1914–1915). Šajos kalendāros bija gan nozaru kalendāriem raksturīgā tēmas dominante (šajā gadījumā reliģijas un baznīcas dzīves jautājumi), gan salīdzinoši daudz vispārīgu vietējo ziņu (piem., Tukuma pilsētas un draudzes iestādes vai Gada pārskats par Tukuma Labdarības biedrības darbību 1912. gadā «*Draudzes kalendārā Tukuma un Sēmes draudzēm*»).

Īpaša kalendāru grupa 1906.–1919. gadā bija tā saucamie *sēnalu literatūras kalendāri* (pārsvarā vispārīgie kalendāri), kuru saturā tika iekļauti plaģiāti vai grāmatniecības makulatūra par dažādām tēmām. Tādus kalendārus izdeva «tā sauktie “lubenieki”, no kuriem dažs ir papriekšu Daugavas tirgū ar siļķēm vai sviestu tirgojies, dažs izbankrotējis vairāk arodos un tad uzmeties par grāmatu tirgotāju un grāmatu izdevēju»¹⁵⁹. Šo kalendāru satura pamatiezīme bija diletantisms, kas izpaudās gan tematikas, gan arī rakstu autoru izvēlē. Jau 1907. gadā recenzents konstatēja:

«Ir mums tāda sevišķa pasuga “rakstnieku”, kurus varētu nosaukt par “kalendāru rakstniekiem”. Šie kungi nespēj uzturēt pat mūsu citādi diezgan pielaidīgo dienas laikrakstu feļetonu vadītāju prasības – attiecībā pret mākslu, nerunājot nemaz par žurnāliem, un tādēļ producējas pa desmitkapeiku kalendāriem, kuru izdevējiem ir vienalga, kas tur iekšā, kad tik saturs izmaksā lētāki.»¹⁶⁰

¹⁵⁹ Aizkrācnieks [Misiņš J.] No viņu augļiem būs jums viņus pazīt: kāds vārds par mūsu kalendāriem // Dzimtenes Vēstnesis. – Nr. 331 (1915, 17. dec.), 1. lpp.

¹⁶⁰ Do. Bibliogrāfija: [Jaunais tautas kalendārs 1908. gadam] // Rīta Blāzma. – Nr. 44 (1907, 14. nov.), [2.] lpp.

Šie kalendāri, kā 1911. gadā norādīja žurnālists Hermanis Asars, «sastādīti pēc devīzes – “lēti un slikti”, ar bleķīgiem stāstiem visneiespējamākos tulkojumos un nevēdzīgām ilustrācijām». Tie konkurēja ar derīgiem kalendāriem, atņēma tiem tirgu un sludinājumus.¹⁶¹

Sēnalu literatūras kalendāriem bija vairākas raksturīgas pazīmes. *Pirmkārt* – daudzskaitlīgi atšķirīgi viena kalendāra laidiena eksemplāri. Piemēram, 1916. gadā iznāca Artura fon Grothusa iespiestais «*Jaunais kalendārs 1916. gadam*», kura titullapā norādīts: «Šim kalenderim iet līdz kā pielikumi agrāk cenzēti feļetoni un brošūras.» Kalendāram reģistrēti 12 atšķirīgi varianti, kuros līdzīgajām vispārīgajām ziņām dažādās kombinācijās pievienoti minētie «feļetoni un brošūras» (piem., Diženajo Bernhards «Latvieši karā jeb žēlsirdīgā māsa Milda un varonis brīvprātīgais Valdis: valdzinošs oriģinālstāsts» – laidiena trešajam variantam). *Otrkārt* – pielikumu pārpublicēšana no citiem kalendāriem. Piemēram, 1918. gadā «Zemnieka» apgādā Jāņa Rauskas tipogrāfijā Valkā iznāca «*Baltijas laika grāmata*». Šim kalendāram bija 4 varianti: otrā varianta pielikumā publicēta spiestuves «Burtnieks» 1914. gada «Tēvijas kalendāra» dzeja, proza, humors un raksti; trešajā variantā atrodam A. Pārūpa apgādā 1911. gadā iznākušā «Progesa» kalendāra dzeju, prozu un rakstus; ceturtajā variantā iepriekšējiem līdzīgajai vispārīgajai daļai pievienots Augusta Lāča 1917. gadā izdotā «Dzimtenes un tēvijas kalendāra» pielikums. *Treškārt* – kalendāra vāku daudzskaitlīga izmantošana. Piemēram, Jāņa Rupā spiestuvē Cēsīs 1917. gadā iznāca «*Saimnieču un mājturības kalendārs*», kura vākam pirms nosaukuma aizkrāsots vārds «Zilbermaņa»; L. P. Vītola apgādā Rīgā 1917. gadā iznākušajam «*Ārstniecības kalendāram*» tipogrāfiski aizkrāsots kalendāra gadskaitlis «1916» un iespiests «1917». *Ceturtkārt* – pazīstamu kalendāru nosaukumu izmantošana pircēju pievilināšanai. No 1911. līdz 1915. gadam iznāca 15 dažādi «Tēvijas kalendāri», no tiem 10 kalendāri – tikai vienu gadu. No minētajiem tikai Z. Veinberga «*Tēvijas kalendārs*» (1888–1913) recenzijās atzīmēts kā ievērības cienīgs.

Sēnalu literatūras kalendāru izdevēji izmantoja sabiedrībā pazīstamu grāmatizdevēju vārdus savu ražojumu popularizēšanai. Piemēram, 1914. gadā Arturs Valters un Jānis Rapa trijos preses izdevumos publicēja ziņu par savas izdevniecības vārda nesaskaņotu izmantošanu «*Rekrūšu kalendārā*» Kārļa Orlovskā apgādā:

«Lai pircējs varbūt nesāktu šaubīties par kalendāra vērtību, uz vāka stāv rakstīts: ģenerālkomisijā pie D. Zeltiņa, A. Valtera un J. Rapas un biedriem. Sak', ja jau šīs firmas uzņēmušās šo izdevumu izplatīt, tad jau gluži zemē metams tas nebūs. [...] Tā kā šim kalendāram sekos vesela rinda citu K. Orlovskā izdevumu, kā: Jaunais tautas kalendārs, Vidzemes un Kurzemes kalendārs utt., kuri veikli savā starpā apmainās ar pielikumiem, tad atrodam par vajadzīgu paskaidrot, ka šie izdevumi mūsu grāmatu tirgotavās nav atrodami un caur mums netiek izplatīti.»¹⁶²

¹⁶¹ A. [Asars H.] Kalendāru rebinieki // Jaunā Dienas Lapa. – Nr. 289 (1911, 15. dec.), [2.] lpp.

¹⁶² Valters A., Rapa J. un biedri. Kalendāru lietā // Dzimtenes Vēstnesis. – Nr. 243 (1914, 22. okt.), [5]. lpp.; Jaunā Dienas Lapa. – Nr. 246 (1914, 25. okt.), [6.] lpp.; Latvija. – Nr. 243 (1914, 21. okt.), [3.] lpp.

1906.–1919. gadā kalendāru pamatdaļā tika saglabāta iepriekšējo periodu tematiskā struktūra, proti, *dabaszinātņu jautājumi, sabiedriskās zinātnes*, kā arī *uzņēmumu pārvalde, tirdzniecības organizēšana un vēsture*. Mainījās tēmu proporcija. Plašāka kļuva sabiedrisko ziņu daļa, piemēram, dažādi tiesvedības un likumdošanas jautājumi (piem., Miertiesnešu kameras Rīgā vai Zemnieku virstiesu iecirkņi «Ārstniecības kalendārā 1909. gadam»), iekšpolitika – valsts pārvaldes rīkojumi (piem., Atklātus teātrus, koncertus un citas izrādes, maskerādas, dejas utt. nav brīvē sarīkot šādās dienās «Jaunajā latviešu kalendārā 1911. gadam» Jonka un Polievskas apgādā), ekonomika – banku un finanšu ziņas (piem., Noteikumi par naudas iekārtu Vidzemē un Igaunijā «Tautas kalendārā 1919. gadam» A. Valtera un J. Rapas apgādā).

Vispārīgo vietējo kalendāru nozīme nevērtīgās literatūras apkaršanā šo kalendāru veidotājus rosināja publicēt ne tikai labu beletristiku, bet arī derīgu lokālo informāciju. Par nepieciešamām ziņām vispārīgo vietējo kalendāru saturā tika atzītas tādas tematiskās kopas kā lietišķi apskati par vietējo pašvaldības orgānu darbību un biedrību dzīvi, novadam svarīgi lauksaimniecības jautājumi vienā vai otrā nozarē, draudzes konventa darbība, baznīcas un skolu jautājumi, ceļu kļaušanas, laukstrādnieku jautājums, pagasta nodokļi, jaunatnes izglītības un skološanas lietas, ziņas no veciem laikiem u. tml.¹⁶³ Šādas ziņas bija atrodamas, piemēram, kalendārā «Pirmais Talsu almanahs 1914. gadam».

Līdzīgi kā iepriekšējā periodā par vienu no kalendāru satura kvalitātes garantiem, pēc recenzentu vērtējuma, tika atzīta pazīstamu autoru darbu publicēšana. Laikraksta «Līdums» redakcija 1916. gadā rakstīja:

«Cerams, ka ar šiem kalendāriem [A. Valtera un J. Rapas apgādā], pie kuriem strādā līdzī mūsu labākie rakstnieki, tiks aizkrustots ceļš uz mūsu mājām tiem daudziem labu izdevumiem, ar kuriem biezāmos gadus mūsu grāmatu tirgus pārpludināts.»¹⁶⁴

Kalendāru beletristikas daļā 1906.–1919. gadā bija lasāmi tādu latviešu rakstnieku un dzejnieku darbi kā K. Barons, F. Brīvzemnieks, R. Blaumanis, Rainis, Aspazija (piem., «Vidzemes kalendārā» 1906., 1907. g.), J. Poruka dzeja (piem., «Baltijas kalendārs 1910. gadam»), V. Plūdoņa, E. Veidenbauma, A. Pumpura, Esenbergu Jāņa, Ausekļa, J. Alunāna publikācijas (piem., «Bēgļu kalendārā 1917. gadam»), J. Akuratera, E. Virzas, J. Kārsteņa, K. Krūzas dzeja (piem., «Māju kalendārā uz 1910. gadu»), Ezerieša, A. Austrīņa, J. Jaunsudrabiņa proza (piem., «Saimnieču un zelteņu kalendārā 1908. gadam»), kā arī ārzemju autoru dzejas un prozas tulkojumi (piem., H. Heine, G. de Mopasāns un K. Hamsuns B. Dīriķa un biedru izdotajā «Latviešu kalendārā» 1918., 1919. g. vai krievu autoru – M. Ļermontova un A. Puškina dzeja «Saimnieču un zelteņu kalendārā 1907. gadam»). Kalendāru populārzinātnisko rakstu daļā apcerējumus par

¹⁶³ A. Mūsu vietējie kalendāri: no Vecpiebalgas // Latvija. – Nr. 33 (1914, 10. febr.), [5.] lpp.

¹⁶⁴ «Līduma» red. Daugavas kalendārs un Mazais Latvijas kalendārs 1917. gadam A. Valtera un J. Rapas izdevumā // Līdums. – Nr. 272 (1916, 25. nov.), [2.] lpp.

latviešu rakstniecību publicēja Līgotņu Jēkabs (piem., «Latviešu kalendārs ar bildēm 1912. gadam»), par saimnieciskiem jautājumiem no personīgās praktiskās pieredzes rakstīja lauksaimnieki – agronoms J. Bisenieks «Lauksaimniecības rakstu» krājumos («Lauksaimnieku kalendārā» 1906.–1915. g.), Rīgas Lauksaimniecības centrālbiedrības sapulcinātais autoru kolektīvs (izdevumā «Latviešu lauksaimnieku rokas grāmata un kalendārs ar piezīmju grāmata» 1911.–1915. g.), tieslietu jautājumus analizēja publicists K. Ducmanis (piem., «Jaunais tieslietu kalendārs 1914. gadam»), profesionālā līmenī veselības kopšanas jautājumi bija apkopoti un sakārtoti Dr. P. Strautzeļa sastādītajā «Veselības kopšanas kalendārā», atziņas medicīnā publicēja arī Tērbatas latviešu studentu mediķu grupa (piem., «Jaunajā ārstniecības kalendārā 1912. gadam») u. tml.

Kalendāru raksturojums periodiskajos izdevumos

Laikā no 1905. līdz 1919. gadam publicēts ap 250 kalendāru jautājumiem veltītu apskatu un recenziju. Rubrikās «Kritika un bibliogrāfija», «Grāmatu galds», «Bibliogrāfija» kalendāru recenzijas publicējuši tādi periodiskie izdevumi kā avīzes «Jaunā Dienas Lapa», «Strādnieks», «Balss», «Dzimtenes Vēstnesis», «Dzīve», «Rīgas Avīze», «Rīgas Apskats», «Latvija», «Liepājas Atbalss», «Rūjenes Vēstnesis», «Drywa», «Jaunas Zinias», mēnešraksts «Zemkopis», žurnāli «Austrums» un «Baltijas Lauksaimnieks», almanahs «Jauna Raža» u. c.

Vienojša tēma 1906.–1919. gada publikācijās ir lubu kalendāru apkarošana, un šajā situācijā recenzentu uzdevums ir īpaši svarīgs – dot padomu lasītājiem, kritizēt «rebiniekus», uzrādīt nozīmīgākos kalendārus. Minētajā laika periodā uzkrītoša ir recenzentu (arī periodisko izdevumu, kuros vērtējums publicēts) šķiriskās piederības ietekme uz vērtējumu, tādēļ objektīvi secinājumi gūti, salīdzinot pilsonisko aprindu un kreiso viedokli.

1906.–1919. gadā kalendārniecībā dominēja negatīvas tendences, kuras aktīvi apsprieda rakstniecības vērtētāji un kalendāru lasītāji. Uzmanība bija pievērsta gan negodīgai konkurencei, gan sēnalu kalendāru saturam un to veidotājiem.

Kalendāru konkurence sasniedza vēl nebijušu līmeni, tādēļ cīņa par peļņu notika negodīgiem līdzekļiem. 1912. gadā recenzents rakstīja:

«Esmu redzējis mājas bez bībeles, sprediķu grāmatas un pat bez dziesmu grāmatas, bet neesmu saticis ģimenes bez kalendara. To zina arī tie, kuri grib nest plašām masām kaut visniecīgāko gaismas staru, un tie, kuri ar saviem kalendāriem grib iedzīvoties naudā. Tamdēļ arī mums tik daudz visādu kalendāru.»¹⁶⁵

¹⁶⁵ Bl–ms. [Blūms J.] Piezīmes par mūsu šā gada [1912.] kalendāriem // Jaunā Avīze. – Nr. 14 (1912, 18. febr.), [2.] lpp.

Par parastu parādību kļuva plaģiāti. Piemēram, J. Misiņš 1915. gadā konstatēja, ka V. L. Henkmaņa, vēlāk J. V. Haiekera izdotā un P. Stumpa iespiestā «*Vecaja Vidzemes kalendāra*» (1911–1912, 1914–1918) titullapas zīmējums ir tik labi pakaļ taisīts V. F. Hekera «Vidzemes kalendāram», ka, tikai pamatīgi apskatot, tos var atšķirt vienu no otra. Tādējādi tika piekrāpti pircēji – sevišķi vecāki ļaudis, kas «noturēja un nopirka šos bastardus par sengadiem pazīstamajiem un pierastajiem kalendāriem»¹⁶⁶. Plaģiātu ražotājs bija arī K. Orlovskis, kura kalendāru darināšanas metodes, pēc vērtētāju atzinuma, būtu jāapskata prokuroram. Par izcilu plaģiāta paraugu minēts viņa «*Jaunais tautas kalendārs*» (1900–1914, 1917, 1919), kura 1909. gada laidieni ir ar «Pūciša iecienītam un pilnīgākam kalendāram līdzīgu vāku, ar 1901. gada «Jaunā tautas kalendāra» bildi iekšpusē un Niedras «Austruma» kalendāra 1906. gada pielikumu ar “smukiem” stāstiem»¹⁶⁷. K. Orlovskis «*Rekrūšu kalendārā*» (1914–1915), turpretim, piesietas klāt «20 gadu nogulējušas kara klausības likumu burtnīcas»¹⁶⁸.

Peļņas gūšanai kalendāru veidotāji bez atļaujas pārpublicēja periodikā iespiestus rakstus un daiļliteratūras sacerējumus. «Dzimtenes Vēstneša» redakcija, nodēvējot šādus kalendārniekus par kramplaužiem, raksturoja «*Saldus latviešu kalendāru*» Fridriha Andreja Krūmiņa apgādā 1911. gadam un norādīja:

«Tur starp citiem rakstiem, pašā sākumā nodrukāts rakstiņš “Miers virs zemes”, kuram lepmi parakstījis “Latviešu kalendāra izdevējs”, – kaut gan šis rakstiņš ņemts vārdu pa vārdam no “Dzimtenes Vēstneša” Nr. 299, 1908. gada. Bet par avotu nav minēts ne pušplēsts vārdiņš! Ja tā “saraksta” kalendārus, tad tas ir patiešām “ienesīgs” darbs.»¹⁶⁹

Publikācijās kalendāri vērtēti pēc tā, «cik viņi kulturēli un kādu viņi labumu atnes vispārībai»¹⁷⁰. Ieskats par «vispārības labumu» recenzentiem ir dažāds, taču visai vienprātīgu kritiku izpelnās tādi kalendāri kā «*Dabiskas ārstniecības kalendārs*» (1911–1913) Veselības kopšanas sabiedrības apgādā, kura saturā «vislielākās nejēdzības un traki murgi [...], kas liek domāt, ka šā kalendāra sastādītājam nav ne mazākās jēgas par dabas zinātnēm un medicīnu»¹⁷¹; Miķeļa Freiberga apgādā tapušie izdevumi – «*Jaunais zobgala kalendārs*» (1907–1914), «*Vispārīgais tēvijas kalendārs*» (1904–1915), «*Jaunais tēvijas kalendārs*» (1902–1917, 1919). Recenzenti atzīmē, ka minētais izdevējs ir kādas raksturīgas apgādātāju kopas pārstāvis, un norāda: «Še ir darīšana ar kalendāru trakumu sasirgušu bandu, kura periodiski priekš ziemsvētkiem sāk

¹⁶⁶ Aizkrācnieks [Misiņš J.]. No viņu augļiem būs jums viņus pazīt: kāds vārds par mūsu kalendāriem // Dzimtenes Vēstnesis. – Nr. 331 (1915, 17. dec.), 2. lpp.

¹⁶⁷ –is–. Pinkertons Rīgā. – (Literatūra un dzīve) // Dzīve. – Nr. 71 (1908, 15. nov.), [1.] lpp.

¹⁶⁸ Aizkrācnieks [J. Misiņš]. No viņu augļiem būs jums viņus pazīt . . . – 1. lpp.

¹⁶⁹ «Dzimtenes Vēstneša» red. Literāriski kramplauži // Dzimtenes Vēstnesis. – Nr. 261 (1910, 12. nov.), [2.] lpp.

¹⁷⁰ A. B–sch. [Bērziņš A.] Zobgalu kalendāri 1908. gadam // Latvija. – Nr. 233 (1907, 6. okt.), [2.] lpp.

¹⁷¹ Dr. med. P. S. Par 1913. gada latviešu medicīniskiem kalendāriem. – (Grāmatu plaukts) // Dzimtenes Vēstnesis. – Nr. 271 (1912, 21. nov.), [2.] lpp.

plosīties.»¹⁷² Pie šīs apgādātāju grupas, pēc J. Misiņa domām, pieskaitāmi arī A. Lācis, L. P. Vītols, J. Pīpe un F. A. Krūmiņš.

Tomēr arī šajā periodā bija kalendāri, kuri centās uzturēt gan virzienu un labu saturu, gan glītumu. 1911. gadā recenzents secinājis:

«[...] No latviešu kalendāru seklajiem plūdiem nogriežoties, prieks konstatēt faktu, ka ir tomēr – kaut arī viens vienīgs – zaļš “zemes stūrītis”, kur no tirgus preces nogurusī acs var mierīgi un ar uzticību apstāties un pakavēties.»¹⁷³

Labākie vispārīgie kalendāri, kuriem 1906.–1919. gadā pievērsta recenzentu uzmanība, bija tradīcijām bagātie izdevumi, kas savu gaitu uzsākuši iepriekšējos periodos. J. Misiņš par krietniem kalendāriem nosaucis gan J. F. Stefenhāgena kalendāru «*Jauna un veca latviešu laiku un notikušu lietu grāmata*»¹⁷⁴ un V. F. Hekera «*Vidzemes kalendāru*», gan E. Plātesa izdevumu «*Vidzemes veca un jauna laika grāmata*». Vispārīgo kalendāru grupā ievēriību izpelnījās vispārīgi vietējie kalendāri, kas nosaukti par atsevišķu kalendāru tipu ar īpašiem uzdevumiem un satura tematiku.¹⁷⁵ Presē atzīmēts, piemēram, tāds viena gada izdevums kā «*Piebaldzēnu kalendārs*» (1908) Rūdolfa Peikas apgādā Vecpiebalgā, kas labs ne tikai Piebalgai un no mazajiem kalendāriem izceļas ar gaumīgu dzeju un labu literāro materiālu.¹⁷⁶ Publikācijās atzinība nav izteikta nevienam jaunam vispārīgam kalendāram: lielākā daļa vispārīgai interesei publicēto kalendāru kritizēti kā lubenieciski.

Nozīmīgs skaits apskatāmajā laika periodā pozitīvi vērtēto kalendāru bija nozaru jeb arodnieciskie kalendāri. «Nopietnākie kalendāri», atzīmē recenzenti, «ir tie, kas nodomāti kādai speciālnozarei un saturā sniedz diezgan daudz ziņu»¹⁷⁷. Nozaru kalendāru grupā uzteikti tādi no iepriekšējiem gadiem zināmi kalendāri kā «*Baltijas jūrnieku kalendārs kuģu īpašniekiem, kapteiņiem, stūrmaņiem, jūrskolām*» (1889–1910), «*Ārstniecības kalendārs*» (1901–1902, 1904–1914) šajā periodā Gērtas grāmatu pārdošanas apgādā, «*Lauksaimnieku kalendārs*» (1893–1915, 1918, 1919) J. Bisenieka apgādā, turpināts un izdots no Latviešu Lauksaimnieku ekonomiskās sabiedrības. Ar laidieni 1908. gadam gaitu noslēdza viens no labākajiem «mazajiem» kalendāriem – «*Berga bazara kalendārs*» (1894–1908). Tas, tāpat kā «*Baltijas tiesu kalendārs*»

¹⁷² –is–. Kalendāru trakums. – (Literatūra un dzīve) // Dzīve. – Nr. 76 (1908, 27. nov.), [1.] lpp.

¹⁷³ Ad. Jv. Progresā kalendārs. – (Kritika un bibliogrāfija) // Dzīve. – Nr. 8 (1911, 22. janv.), 2. lpp.

¹⁷⁴ Kurzemes kalendāram 1906.–1914. gadā, pēc «Книжная летопись» ziņām, bija vislielākās tirāžas – 50 000–60 000 eks. gadā.

¹⁷⁵ H. Kps. [Kaupiņš H.] Lauku kalendāri un viņu nozīme // Jaunā Dienas Lapa. – Nr. 296 (1913, 21. dec.), [6.] lpp.

¹⁷⁶ P. M. [Paegļu Mārtiņš] Piebaldzēnu kalendārs 1908. gadam. – (Bibliogrāfija) // Rīta Blāzma. – Nr. 54 (1907, 26. nov.), [2.] lpp.

¹⁷⁷ A. Vērtīgākie kalendāri 1910. gadam. – (Grāmatu galds) // Latvija. – Nr. 298 (1909, 24. dec.), 2. lpp.

(1898, 1900–1903, 1908–1909), arī šajā periodā nebija «taupījis ne izdevumus, ne pūles, lai darbs būtu glīts, noderīgs ar daudzpusīgu un bagātu saturu»¹⁷⁸.

Recenzentu atzinību un kritiku izpelnījies kuplais zobgaļu kalendāru pulks. Atsaucoties uz lielākās lasītāju daļas ieskatiem, recenzenti skaidrojuši «prasījumus» laba zobgaļu kalendāra saturam, norādot, ka tikai retam kalendāram piemīt nepieciešamā kvalitāte:

«Pirmkārt, “zobgaļi” visiem rakstiem jābūt lielākā vai mazākā mērā humoristiski satīriska satura; otrkārt – tulkojumi nav pieļaujami: jābūt tikai oriģināliem; treškārt – jo īsāki, daudzpusīgāki un kodolīgāki gabaliņi, jo labāk; ceturtkārt – karikatūras un citādi zīmējumi vēlami, bet nav obligatoriski.»¹⁷⁹

Pretrunīgs vērtējums ir «*Zvārguļa zobgala kalendāram*» (1901–1913). Tas uzteikts par satura labo gaumi (lielākā daļa darbu ir *Zvārguļa paša*)¹⁸⁰, kurā «parādās tas, uz ko aizrādījām, kā uz nepieciešamu satīras pamatu un atbalsta punktu: spēcīgs individuāls pasaules un mākslas ieskats droša impulsīva rakstura izteiksmē»¹⁸¹. Kalendārs arī pelts, jo saturā nav nekā jauna un dažviet lasāmas krogus brāļu rupjības¹⁸². Tikpat pretrunīgi ir viedokļi par «*Ādolfa Alunāna zobgala kalendāru*» (1892–1915). Tas raksturots kā izdevums ar tradīcijām un vēsturi, taču šīm tradīcijām arī pāri netiek, tādēļ noslīdējis zemāk par vidusmēru.¹⁸³ Šim viedoklim nepiekrīt laikraksta «Latvija» recenzents, kurš norādījis, ka visu pastāvēšanas laiku (jau 20 gadus) Ā. Alunāna kalendārs bijis viens no labākajiem, un arī joprojām «“vecais Ādolfs” garīgi vēl nebūt nav pieskaitāms pie vecajiem, [...] viņa humors tagad allaž tikpat atspirdzinošs kā jaunības gados»¹⁸⁴. «*Vispārīgais zobgala kalendārs*» (1901–1905, 1909–1914, 1917) D. Zeltiņa apgādā, pēc recenzenta domām, visstingrāk pieturējies pie latviešu tradicionālajiem zobošanas paņēmieniem (piem., dzērāji, dekadenti).¹⁸⁵ Zem vidusmēra ticis vērtēts «*Paērķšķa viesuļa kalendārs*» (1910–1914) P. Stumpa apgādā Limbažos, kurā sekli jociņi mijās ar garlaicīgiem aprakstiem. Zobgaļi ar katru gadu paliekot vienmuļīgāki, secinājuši recenzenti un situāciju raksturo sekojoši:

«Mūsu zobgaļiem tagad daudz jaunas vielas, kuras agrāk trūka, daudz jaunu parādību, kuras būtu apgaismojamas. No vienas puses apstākļi izdevīgi, bet no otras puses tas izsauc savādu paviršību: mūsu zobgaļu kalendāri pa daudz vērtības piegriež tikai ārējiem faktiem, nelūkodamies uz iekšējiem dziļākiem cēloņiem.»¹⁸⁶

¹⁷⁸ –g–. Baltijas tiesu kalendārs 1908. gadam // Latvija. – Nr. 271 (1907, 21. nov.), [3.] lpp.

¹⁷⁹ G. M. [Mīlbergs G.] Mūsu «zobgaļi» 1913. gadam // Dzimtenes Vēstnesis. – Nr. 291 (1912, 14. dec.), [1.] lpp.

¹⁸⁰ P. M. [Paegļu Mārtiņš] Bibliogrāfija: [Zvārguļa zobgala kalendārs, Ādolfa Alunāna zobgala kalendārs, Jaunais zobgala kalendārs] // Rīta Blāzma. – Nr. 27 (1907, 24. okt.), [2.] lpp.

¹⁸¹ Upīts A. Zobgaļu kalendāri 1909. gadam. – (Grāmatu plaukts) // Dzimtenes Vēstnesis. – Nr. 303 (1908, 31. dec), [2.] lpp.

¹⁸² Augurs. Bibliogrāfija: [Zvārguļa zobgala kalendārs] // Rīgas Avīze. – Nr. 240 (1907, 31. okt.), [2.] lpp.

¹⁸³ Alfr. R. [Roventāls A.] Mūsu zobgaļu kalendāri 1910. gadam. – (Grāmatu plaukts) // Dzimtenes Vēstnesis. – Nr. 267 (1909, 18. nov.), [5.] lpp.

¹⁸⁴ V. L.–s. Ādolfa Alunāna zobgala kalendārs. – (Grāmatu galds) // Latvija. – Nr. 242 (1910, 21. okt.), [2.] lpp.

¹⁸⁵ Upīts A. Zobgaļu kalendāri 1909. gadam. – (Grāmatu plaukts) // Dzimtenes Vēstnesis. – Nr. 303 (1908, 31. dec), [3.] lpp.

¹⁸⁶ Rrs. Mūsu zobgaļu kalendāri. – (Literatūra un dzīve) // Dzīve. – Nr. 131 (1909, 14. nov.), 2. lpp.

Nozaru kalendāru grupā par jaunu un noderīgu pilienu kalendāru jūrā ticis atzīts «*Piensaimniecības kalendārs un piezīmju grāmata*» (1910–1915) P. Rubeņa izdevumā. Pēc recenzentu vērtējuma, minētais kalendārs ne tikai «aizpilda robu», apkopojot rakstus visās piensaimniecības nozarēs, bet arī izdots glītā formā.¹⁸⁷ Kalendārā ir drošas un pārbaudītas ziņas, jo tā sastādītājs ir sava aroda pratējs – piensaimnieks un piensaimniecības kursu vadītājs.

Ar 1910. gada laidieni iznāca «*Līdumnieks*» (1910–1914) – Rīgas Kooperatoru biedrības kalendārs. Analizējot situāciju kalendārniecībā un atzīstot dažādu nozaru kalendāru veidošanos par likumsakarīgu, recenzenti apsveic patiešām jauno nozares kalendāru un novēl tam sekot un kalpot nozares attīstībai.¹⁸⁸ Nākamajam «*Līdumnieka*» laidienam pūrs ir vēl kuplāks un bagātāks, turklāt kalendāra veidotāji «turējuši priekš acīm mūsu reālās dzīves apstākļus», kas prasa vairāk pūlu, nekā kādus svešzemju rakstus vienkārši tulkojot.¹⁸⁹

Presē atzīmēti arī tādi nozaru kalendāri, kas iznāca vienu gadu, piemēram, Teodora Veihera sastādītais un rediģētais «*Baltijas biškopju kalendārs*» (1906) Cēsīs, Rīgas Latviešu biedrības Valdemāra Jūrniecības nodaļas apgādātais «*Baltijas zvejnieku kalendārs*» (1909) advokāta Jāņa Kreicberga redakcijā. Vienu gadu iznāca arī «*Pēterdēla sieviešu kalendārs*» (1909). Recenzentu domas par šo izdevumu raksturo pilsonisko aprindu laikrakstu attieksmi pret kreiso izdevumiem:

«Ir jau mums daždažādi kalendāri, gan zobgaļi, gan tēvijas un dzimtenes jaunie un īstie, gan mājsaimniecības utt. vai bez gala – īsi sakot: pārprodukcija. Daži no viņiem ir gluži krietni, bet netrūkst arī tādu, kuriem nav mazākās vērtības. Bet te pašā pēdējā laikā kādam tur Pēterdēlam iešaujas prātā, ka mums vēl trūkstot sieviešu kalendāra. Uz ātru roku viņš savāc, kas gadās pie rokas iz zociālistu literatūras, un noķer vēl šur tur pa gabaliņam un sper vaļā jaunu kalendari.»¹⁹⁰

Apskatāmajā periodā gaitu sāka «*Ausekļa kalendārs*» (1908–1915) atturības biedrības «*Auseklis*» izdevumā. Visu iznākšanas laiku tas minēts kā vienīgais atturības jautājumiem veidotais izdevums. No gada uz gadu ar mainīgu kvalitāti tas, pēc recenzentu domām, «apskata atturības kustību Latvijā un ārzemēs ar tās šķēršļiem un sekmēm»¹⁹¹. Taču atsevišķi recenzenti norāda uz rakstu un stāstu primitīvo tēlojuma konstrukciju, kas atgādina misionāru rakstītus «dvēseli glābjošos grēcinieku stāstus, par kuriem publika ar veselīgu gaumi mēdz tikai pasmīnēt»¹⁹².

Izdevums, kam ar pirmo laidieni tikusi novēlēta jo plaša izplatīšanās, bija Dr. Pāvila Strautzeļa sastādītais «*Dr. P. Strautzeļa veselības kopšanas kalendārs*» (1909–1915) J. Brauera apgādā. Raksti aizskar dažādus veselības kopšanas jautājumus un, pēc recenzentu domām,

¹⁸⁷ Birkmans T. Piensaimniecības kalendārs 1910. gadam. – (Rakstniecība un kritika) // Jaunā Dienas Lapa. – Nr. 254 (1909, 3. nov.), [3.] lpp.

¹⁸⁸ K. Līdumnieks. – (Grāmatu galds) // Latvija. – Nr. 261 (1909, 11. nov.), [1.] lpp.

¹⁸⁹ –h–. Līdumnieks. – (Grāmatu plaukts) // Dzimtenes Vēstnesis. – Nr. 291 (1910, 17. dec.), [1.] lpp.

¹⁹⁰ –il–. [Rudzīts E.] Bibliogrāfija: [Pēterdēla sieviešu kalendārs] // Rīgas Avīze. – Nr. 258 (1908, 8. nov.), [1.] lpp.

¹⁹¹ –a. Ausekļa kalendārs 1910. gadam. – (Rakstniecība un kritika) // Jaunā Dienas Lapa. – Nr. 242 (1909, 20. okt.), [3.] lpp.

¹⁹² «*Ziemeļblāzmas*» red. Ausekļa kalendārs // Ziemeļblāzma. – Nr. 97 (1909, 14. janv.), [3.] lpp.

sarakstīti valodā, kas saprotama plašai publikai.¹⁹³ Ārstniecības jautājumus visai veiksmīgi risināja arī Tērbatas latviešu studentu mediķu grupas sastādītais «*Jaunais ārstniecības kalendārs*» (1910–1915), taču recenzenti aicināja autorus vispārīgām masām domātos izdevumos nerakstīt par specifisku slimību simptomiem un ārstēšanu, jo, piemēram, «lasot mutes slimību aprakstu, dažs labs atradīs pie sevis “ūdeņainā vēža” iezīmes, skries pa galvu un kaklu pie ārsta un samaksās par vienkāršu apmierinājumu rubli vai pusrubli»¹⁹⁴.

Reliģiskajiem draudžu un baznīcu kalendāriem recenzenti veltīja visai maz ievēribas. Pamanīts tika «*Jaunais latviešu kalendārs*» (1907–1911), kas no 1907. gada iznāca Jonka un Polievska apgādā. Recenzenti novērtēja sastādītāja rūpīgo darbu un uzteica kalendārā publicēto garīgo dzeju, kas «iekustina kristīga cilvēka sirdi»¹⁹⁵. Atzīmēts, ka izdevumu, kaut arī tas ir lētais 10 kapeiku kalendārs, nav «izperinājušas rupjo rebinieku sarūsējušās smadzenes»¹⁹⁶, un tas ir krietns kristīgs kalendārs.

Jaunajā tematiskajā grupā (politikai veltītie kalendāri) pamanīts gan Friča Roziņa–Āža sastādītais «*Latviešu strādnieku kalendārs*» (1906–1908), gan «*Pēterburgas latviešu tautas kalendārs*» (1909) Pēterburgas latviešu grāmatu izdevēju biedrības «Imanta» apgādā. Politiski jautājumi dominēja «*J. Raiņa virpuļa kalendārā*» (1907–1908), kura bagātīgajā saturā jāmeklē «mazāk pēc viegla humora, bet vairāk pēc sarkasma, ironijas un nopietnības»¹⁹⁷. Laikā, kad lielākais vairākums bija slikti kalendāri, ievēribu pelna katrs labs izdevums, un tāds, pēc recenzentu domām, ir strādnieku un plašāko aprindu kalendārs «*Progress*» (1910–1911), kura saturā gan jaunāko laiku notikumu apraksts, gan piemēroti beletristiski sacerējumi (no tā raksta autors iesaka izplēst sastādītāja vieglprātīgi un nolaidīgi veidoto ieteicamo grāmatu sarakstu).¹⁹⁸ Pilsoniskā prese gan norādīja, ka kalendāra saturs ir tendenciozs, jo «katram jautājumam var pieiet no partejiskā redzes punkta, mazāk piegriežot vērības objektivitātei»¹⁹⁹.

1906.–1919. gada publikācijās, biežāk nekā iepriekšējos laika periodos, kalendāru vērtētāji izteica viedokli par situāciju kalendārniecībā kopumā. Periodā, kā minēts iepriekš, dominēja negatīvas tendences, kad izdevēji naudas makam ziedoja «vissvētāko – mākslu, savas tautas garu» un strādāja apzinādamies vai neapzinādamies «tautas gara bendes darbu»²⁰⁰. Tomēr recenzenti uzsvēra kalendāru nozīmi tautas izglītošanā arī «kalendāru plūdu» laikā:

¹⁹³ «Latvijas» red. Veselības kopšanas kalendārs 1909. gadam // Latvija. – Nr. 209 (1908, 9. sept.), 3. lpp.

¹⁹⁴ Dr. K. Mūsu ārstniecības kalendāri // Dzīve. – Nr. 146 (1909, 19. dec.), 2. lpp.

¹⁹⁵ J. R. Bibliogrāfija: [Jaunais latviešu kalendārs] // Rīgas Avīze. – Nr. 286 (1908, 12. dec.), [3.] lpp.

¹⁹⁶ K. Jaunais latviešu kalendārs 1910. gadam. – (Grāmatu galds) // Latvija. – Nr. 273 (1909, 25. nov.), 4. lpp.

¹⁹⁷ «Patiesības» red. Raiņa Virpuļa kalendārs. – (Grāmatu apskats) // Patiesība. – Nr. 20 (1906, 15. dec.), [3.] lpp.

¹⁹⁸ ha. [Asars H.] Progresa kalendārs 1910. gadam. – (Rakstniecība un kritika) // Jaunā Dienas Lapa. – Nr. 285 (1909, 9. dec.), [3.] lpp.

¹⁹⁹ –r–. Progresa kalendārs 1910. gadam. – (Grāmatu galds) // Latvija. – Nr. 282 (1909, 5. dec.), [5.] lpp.

²⁰⁰ Ceļmalietis J. Mūsu «vietējie» kalendāri [1914. gadam] // Latvija. – Nr. 4 (1914, 7. janv.), [5.] lpp.

«Kalendārs jau ir tāds literārisks mikrobs, kurš lien visur cilvēkam līdzī. Un tāpat zināmā gadījumā, t. i. tad, ja tanī atrod vietu patiesi vērtīgi raksti un patiesa zinātne, var tiešām tapt par nenoliedzamu, lielu kulturālās attīstības faktoru.»²⁰¹

Recenzenti analizēja atsevišķas nepilnības, kas raksturīgas visiem kalendāriem – pat labākajiem no tiem. Līdzīgi kā iepriekšējā periodā, kārtības nav tirgus dienu datumos, vēl joprojām kalendāros lasāmi nevajadzīgie laika pareģojumi. Vairākkārt analizēti mēģinājumi reformēt vārdadienu reģistrējumus (joprojām nav panākta vienošanās šo ziņu sakārtošanai).

Kalendāru saturs, pēc recenzentu domām, bieži apaudzēts ar nevajadzīgām ziņām. Piemēram, par Liepājā izdoto «Mūsu dzimtenes kalendāru» (1907–1911) K. Ducmanis rakstīja:

«Pēc tam, kas esam izēdušies cauri putras kalniem – no labās puses kalendārijam, no kreisās – bezgalīgam sludinājumu blāķim, mēs nokļūstam pie “Mūsu dzimtenes kalendāra” “rakstu krājuma”, kurš ir jāapzīmē par diezgan interesantu.»²⁰²

Par nevēlamu parādību kalendāru saturā vērtētāji atzīmēja arī tendenciozitāti un politizēšanu. Kāds recenzents 1906. gadā norādīja:

«Mūsu dienās vai katrs puteklītis sapņo un prāto par politiku un domā, kā no politikas un politiskām tiesībām var ieraust zelta kalnus. Tikām mūsu tautas ikdienas vajadzības liekās esam nobīdītas pie malas. Tas ir nepareizi.»²⁰³

Jāatzīst, ka visās 1906.–1919. gada publikācijās, neatkarīgi no kalendāru recenzentu piederības konkrētam sabiedriski politiskam virzienam, dominējošā tēma bija «lubu plūdi». Tas arī saprotams, ja novērtējam proporciju starp periodā kopumā izdoto un pozitīvi novērtēto kalendāru skaitu: no 444 dažādu nosaukumu kalendāriem tikai aptuveni 50 jeb 1/9 daļa tika uzskatīta par vērtīgu. Tādējādi kalendāru veidotāju vairākuma nolūki izdot kalendārus peļņas dēļ būtiski ietekmēja izdevumu kvalitāti, spēju izglītēt un izklaidēt, kā arī izpelnījās kalendāru lasītāju nosodījumu.

* * *

1906.–1919. gadā kalendārniecībā dominēja negatīva tendence – mazvērtīgu kalendāru skaitliskais pārsvars. Sēnalu literatūras kalendāri, kuri tika izdoti gan vispārīgo, gan nozaru kalendāru grupā (vairākums tomēr vispārīgie kalendāri), bija īpašs kalendāru tips ar vairākām noformējuma un satura ziņām raksturīgām pazīmēm.

Īpaša nozīme sēnalu literatūras kalendāru apkarošanā bija labiem vietējiem kalendāriem, kuriem apskatāmajā periodā tika formulēti saturā iekļaujāmie jautājumi. Vispārīgi vietējie un

²⁰¹ Grasis K. Quasi-proletārisks zinātne // Jaunā Dienas Lapa. – Nr. 290 (1913, 14. dec.), [4.] lpp.

²⁰² K. D. [Ducmanis K.] Mūsu dzimtenes kalendārs 1908. gadam. – (Grāmatu apskats) // Jaunas Doms. – Nr. 31 (1907, 22. dec.), [3.] lpp.

²⁰³ Landskens J. «Nodaļas» [Derīgu grāmatu nodaļas] kalendere 1907. gadam // Rīgas Avīze. – Nr. 207 (1906, 19. sept.), [2.] lpp.

nozaru kalendāri jaunu kalendāru ziņā bija vienīgās grupas, kas guva pozitīvas vērtētāju atsauksmes.

Apskatāmajā periodā īpaši uzkrītoša kļuva pretruna starp kalendāru veidotāju nolūkiem un kalendāru sabiedrisko vērtējumu. Lielākais skaits kalendāru tika izdoti peļņas dēļ, tādēļ to veidotājiem nerūpēja ne satura, ne noformējuma kvalitāte. Kalendārus kā nepieciešamu uzziņu un laika iedalīšanas grāmatu turpināja iegādāties liels skaits lasītāju, tādējādi bija vērojama gan lasītāju literārās un estētiskās gaumes kropļošana, gan zems populārzinātniskās izglītošanas līmenis. Tikai neliels skaits kalendāru turpināja gadsimtos aizsāktu sabiedrisko misiju – būt par krietnām rokas grāmatām, mazām enciklopēdijām, patīkamu lasāmvielu brīvākam brīdim.

* * *

Atskatoties uz vairāk nekā 160 gadu ilgo latviešu kalendāru izdošanas laiku, raksturojami vairāki procesa aspekti:

- 1) kalendārniecības vēstures pozitīvās un negatīvās tendences;
- 2) kalendāru tematikas attīstība;
- 3) kalendāru sabiedriskās nozīmes vērtējums.

Kalendārniecības vēstures pozitīvās un negatīvās tendences. Pētījumā analizētā latviešu kalendārniecības attīstība no 1758. līdz 1919. gadam vērtējama kā dinamiska un visumā (apmēram 2/3 no minētā laika) ar dominējošām pozitīvām tendencēm.

Faktori, kas raksturo kalendārniecības attīstības dinamiku, ir kalendāru tirāžu apjoma un nosaukumu skaita pieaugums. Analizētajā laikā kalendāru eksemplāru skaits pieauga no 1 kalendāra aptuveni 80 latviešu iedzīvotājiem gadā perioda sākumā līdz 1 kalendāram aptuveni 3 iedzīvotājiem perioda beigās. Tādējādi, piemēram, 1912. gadā kalendāri bija pieejami 26 reizes vairāk lasītāju nekā 1758. gadā, un tiem bija iespēja būt katrā ģimenē un lauku sētā. Kalendāru nosaukumu skaits no 1 nosaukuma perioda sākumā pakāpeniski pieauga līdz 80 nosaukumiem 1904. gadam, bet pēc tam ārkārtīgi strauji palielinājās, kulmināciju sasniedzot 1914. gadā – 136 dažādu nosaukumu kalendāri. Lielais atšķirīgo nosaukumu skaits potenciāli varēja apmierināt dažādu lasītāju intereses un vajadzības.

Pie pozitīvām latviešu kalendārniecības attīstības tendencēm vispirms minams pats jauna iespieddarbu veida rašanās fakts 18. gs. vidū, turklāt jau pirmie kalendāri bija praktiski lietojami iespieddarbi, kuri izplatīja ziņas par tirgus norises vietām, palīdzēja izzināt pasauli, kopt saimniecību un veselību, kā arī izklaidēja. Par pozitīvām 1758.–1919. gadā vērtējamās vairākas tendences: *pirmkārt*, divu kalendāru grupu – vispārīgo un nozaru kalendāru izveidošanās un nostiprināšanās, kas sekmēja labi zināmu latviešu rakstniecības darbinieku, kā arī izglītotu arodu

pratēju iesaistīšanu kalendāru veidošanā; *otrkārt*, vispārīgo kalendāru ģeogrāfijas paplašināšanās, kas rosināja izdevējus arī mazpilsētu un lauku iedzīvotājiem veidot slavējamus kalendārus; *treškārt*, nozaru kalendāru tematiskā diferencēšanās, kas deva iespēju attīstīt latviešu arodnieciskos rakstus un piedāvāt sava veida rokasgrāmatas; *ceturtkārt*, kalendāru savstarpējā konkurences pastiprināšanās (pozitīva tendence līdz 20. gs. sākumam), kas uzlaboja gan kalendāru saturu, gan noformējuma un poligrāfiskā izpildījuma kvalitāti.

Nozīmīgākās kalendārniecības attīstības negatīvās tendences bija vērojamas 1906.–1919. gadā, kad lielāko daļu kalendāru izdeva peļņas dēļ. Situācijai bija raksturīga t. s. sēnalu literatūras kalendāru grupas izveidošanās, kā arī negodīgi konkurences paņēmieni. Šajos apstākļos pazeminājās vispārējais kalendāru kvalitātes līmenis, un daudzu labu kalendāru izdošana bija jāpārtrauc. Taču arī 1906.–1919. gadā bija vispārīgie un nozaru kalendāri, kuri guva lasītāju vairākuma atzinību. Tajos tika publicēti pazīstamu latviešu dzejnieku un rakstnieku darbi, un atsevišķi nozaru kalendāri bija nopietnas arodnieciskās rakstniecības paraugs.

Kalendāru tematikas attīstība. Pirmie latviešu kalendāri bija darināti pēc vācu kalendāru parauga, tādējādi arī latviešu kalendāros izveidojās un nostabilizējās kalendāriem raksturīgā divdaļīgā satura struktūra.

Gan vispārīgo, gan nozaru kalendāru vispārīgajā daļā pamazām nostiprinājās noteiktu ziņu kopums, kura tematikā bija *dabaszinātņu jautājumi* (astronomija, laika iedalīšana un laika skaitīšana), *sabiedriskās zinātnes* (statistika un demogrāfija, politika, ekonomika, tieslietas, valsts administratīvā pārvalde, izglītība, audzināšana un mācīšana, metroloģija), kā arī *uzņēmumu pārvalde un tirdzniecības organizēšana* (transportapkalpošana, pasta sakari un reklāma) un *vēsture* – pārskati par notikumiem iekšzemē un ārzemēs.

No pirmajiem kalendāriem, kuri raksturojami kā vispārīgi, kalendāru pielikumu saturu pakāpeniski noteica piederība konkrētai grupai – vispārīgiem vai nozaru kalendāriem. Vispārīgo kalendāru pielikumos bija atrodamu gan padomi lauksaimniecībā, mājturībā un medicīnā (pārsvarā populārzinātnisku rakstu vai īsu ziņu veidā), gan beletristika – humors, dzeja, proza, drāma u. tml. Nozaru kalendāriem bija raksturīga konkrētas tēmas dominānce. Tajos līdzās beletristikai atkarībā no tēmas uzmanība tika pievērsta tādiem jautājumiem kā *lauksaimniecība vispārīgi, dārzkopība, lopkopība, piensaimniecība, zemkopība, biškopība, rūpniecība un amatniecība, tirdzniecība, žurniecība, zvejniecība, tieslietas, politika, saimniecība un mājturība, ārstniecība, reliģija, mūzika, pedagogija un audzināšana, atturības jautājumi, literatūra, humors un satīra*. Tādējādi nozaru kalendāri bija veltīti visām būtiskākajām iedzīvotāju sabiedriskās un saimnieciskās dzīves jomām. Minētās tēmas nozīmīgas šķitušas ne tikai kalendāru veidotājiem, bet arī lasītājiem, jo nozaru kalendāri (sevišķi kopš 19.–20. gs. mijas) visbiežāk saņēma pozitīvu vērtējumu.

Kalendāru sabiedriskās nozīmes vērtējums. Visos vēsturiskajos periodos kalendāri izcelti kā tautai domāti izdevumi, kas, iznākot ievērojamās tirāžās, atrodami gandrīz katrā mājā. Kalendāri, īpaši to tapšanas sākumā 18. gs., pēc vērtētāju domām, pildīja arī laikraksta, hronikas, populārzinātnisku un beletristisku rakstu krājuma funkciju, vienkāršajam lasītājam piedāvājot gan aktuālus sabiedriskos jautājumus, gan ieskatu medicīnas, lauksaimniecības, tiesību u. c. zinātņu nozaru attīstībā, gan labu lasāmvielu. Atzinīgi kalendārus vērtēja kā latviešu kultūras darbinieki, tā arī vācieši – kalendāru cenzori. Tādējādi vairākumā gadījumu kalendāru veidotāju nolūki tika atsaucīgi novērtēti un sakrita ar lasītāju vēlmēm.

Pretruna starp veidotāju iecerēm un kalendāru sabiedrisko novērtējumu iezīmējās līdz ar negatīvajām tendencēm kalendārniecības attīstībā. Visai vienprātīgi tika kritizēta kalendāru izdošana peļņas dēļ, kalendāru satura, noformējuma kvalitāte, lubeniecisko kalendāru kaitīgā ietekme uz lasītāju literāro gaumi un izglītošanas līmeni. Taču arī «kalendāru plūdu» laikā vērtētāji meklēja labus kalendārus, kur «lasītājam patverties», un arī šajā laikā uzskatīja par nozīmīgu vienkāršā lasītāja izglītošanas līdzekli.

Necenšoties pārvērtēt latviešu kalendāru literāro nozīmi, tomēr jāatzīst, ka tiem ir bijusi noteikta vieta citu iespieddarbu vidū. Šo stāvokli kalendāriem nodrošināja gan to praktiskais pielietojums (laika skaitīšanas līdzeklis), gan noderīgais, bieži enciklopēdiskais saturs. Kalendārs ir neatņemama dzīves sastāvdaļa arī mūsdienās. Tas apliecina, ka šo izdevumu veidotāju pūles vairāk nekā 240 gadu garumā nav bijušas veltīgas.

NOBEIGUMS

Pētījumā no bibliogrāfiskā un grāmatzinātniskā viedokļa ir analizēti grāmatu kalendāri. Atbilstoši pētījuma mērķim izstrādāta turpinājumizdevumu (grāmatu kalendāru) mašīnlasāmās bibliografēšanas metodika, kā arī raksturota latviešu kalendāru rašanās un attīstības kultūrvēsturiskā nozīme.

Izpētes gaita ir balstīta koncepcijā par grāmatu kalendāriem kā īpašu iespieddarbu veidu (turpinājumizdevumi ar konkrētām pazīmēm un satura struktūru, kas jāievēro bibliogrāfiskajā praksē), kā arī par latviešu grāmatu kalendāriem kā vienu no informācijas publiskošanas veidiem, kas publiskošanas brīdī iegūst sabiedrisku nozīmi, uzsāk pildīt konkrētus uzdevumus, realizēt sabiedriskas un personīgas funkcijas (jāievēro, izvēloties kritērijus satura kvalitātes un kultūrvēsturiskās nozīmes raksturošanai).

Teorētiskā un empīriskā materiāla analīzes gaitā secīgi risinot pētījuma uzdevumus, meklēti apstiprinājumi vairākām hipotēzēm. Pētījumā izvirzītās hipotēzes, kā arī secinājumi, kas tās apstiprina, ir sekojoši:

1. Latviešu kalendāri ir iespieddarbu veids ar vispārīgām iespieddarba un konkrētām tipoloģiskām pazīmēm pēc struktūras, periodiskuma, informācijas semiotiskā un funkcionālā rakstura.

Lai pierādītu hipotēzi, tika skaidrota jēdziena 'kalendārs' terminoloģiskā izpratne (kalendārs – laika skaitīšanas līdzeklis un iespieddarbs), analizētas kalendāru kā iespieddarbu vispārīgās un tipoloģiskās pazīmes.

Jēdzienam 'kalendārs' konstatētas divas leksiskās nozīmes – laika skaitīšanas līdzeklis un iespieddarbs, turklāt šādos iespieddarbos vienojas abi jēdziena aspekti, jo saturā iekļautā kalendārā daļa atspoguļo kādu konkrētu laika skaitīšanas sistēmu. Analīzes gaitā noskaidrota kalendāru vieta jēdziena 'iespieddarbi' triju līmeņu struktūrā: tā kā kalendāri ir ikgadēji izdevumi, tiem piemīt periodiskuma pazīme, tādēļ tie iekļaujami seriālizdevumu grupā (turpinājumizdevumu apakšgrupā). Salīdzinot vācu, igauņu, britu un latviešu kalendārus, secināts, ka šādiem iespieddarbiem ir konkrēta satura struktūra (satura matrica), kas sastāv no sekojošiem elementiem: kalendārijs un vispārīgā daļa jeb pamatdaļa, kā arī pielikumi – populārzinātniska vai daiļliteratūras lasāmviela.

Analizējot grāmatu kalendāru tipoloģiskās pazīmes, konstatēts sekojošs pazīmju kopums: pēc konstrukcijas pētāmie iespaiddarbi ir grāmatizdevumi; pēc informācijas semiotiskā rakstura – tekstizdevumi ar citu izdevumu veidu (karšu, nošu, gleznu reprodukciju u. c.) semiotiskām iezīmēm; pēc periodiskuma tie raksturojami kā turpinājumizdevumi; pēc informācijas funkcionālā rakstura ir attiecināmi uz vairākām izdevumu grupām (gan populārzinātniskie vai uzziņu izdevumi, gan arī daiļliteratūras un reklāmas izdevumi, katalogi vai cenrāži).

2. Latviešu kalendāru tipoloģiskās pazīmes nosaka bibliografēšanas un datu bāzes izveides metodiku (bibliogrāfiskā apraksta standartu piemērošanu, bibliogrāfiskā ieraksta struktūru, datu bāzes konceptuālo modeli).

Hipotēzes apstiprināšanai vērtēta bibliogrāfiskā apraksta standartu piemērošana turpinājumi-izdevumu aprakstīšanai Latvijas un ārzemju (vācu, britu, igauņu) bibliogrāfiskajā praksē, pamatota turpinājumi-izdevumu (kalendāru) bibliogrāfiskā apraksta struktūra (bibliogrāfiskā pamata un papildinformācija), izstrādāts turpinājumi-izdevumu datu bāzes konceptuālais modelis un metodiskie risinājumi izmantoti, apkopojot bibliogrāfiskas ziņas par latviešu grāmatu kalendāriem.

Analīzes gaitā noskaidrots, ka grāmatu kalendāru pazīmes nosaka divu bibliogrāfisko standartu piemērošanu apraksta sastādīšanai: minētie iespaiddarbi ir grāmatizdevumi, kuru bibliogrāfisko aprakstu reglamentē Monogrāfisko izdevumu bibliogrāfiskā apraksta standarts; tie ir arī turpinājumi-izdevumi, kas iznāk periodiski, secīgos laidienos un kuru bibliogrāfiskā apraksta īpatnības reglamentē Seriālizdevumu un citu turpinājumi-izdevumu bibliogrāfiskā apraksta standarts. Tikai abu minēto standartu izmantošana grāmatu kalendāru aprakstos piedāvā pilnīgu bibliogrāfisko pamata un papildinformāciju.

Pētījuma gaitā analizējot ierakstus par grāmatu kalendāriem iespēstajos un elektroniskajos bibliogrāfiskajos līdzekļos, izdarīti sekojoši secinājumi: lai sekmētu starptautisko bibliogrāfiskās informācijas apmaiņu, kalendāri ir bibliografējami standartizēti; kalendāru apraksta elementi iedalāmi 2 grupās – vienu grupu veido bibliogrāfiskās pamatzīņas (avota identificēšanai nepieciešamais bibliogrāfisko ziņu kopums), otru grupu – bibliogrāfiskās papildzīņas (elementi, kas nodrošina informācijas izguvi un elektroniskā resursa priekšrocību izmantošanu). Bibliogrāfiskās pamatzīņas atbilst Monogrāfisko izdevumu bibliogrāfiskā apraksta standartā noteiktajai elementu specifikācijai (nosaukuma un atbildības ziņas, izdevuma ziņas, izdošanas un izplatīšanas ziņas, fiziskā raksturojuma ziņas, sērijas ziņas un piezīmes). Bibliogrāfiskās papildzīņas, kas raksturīgas seriālizdevumiem, risina tādas metodiskas problēmas kā saikne starp dažādajiem viena kalendāra nosaukumiem vai vienādajiem dažādu kalendāru nosaukumiem (piezīme par izdevuma bibliogrāfisko vēsturi, unificētais nosaukums), kalendāru satura daudzveidības atspoguļošana (piezīme par izdevuma saturu), kalendāru nozīmīgāko satura

komponentu atzīmēšana (piezīme par izdevuma pielikumiem), kalendāru tematiskās struktūras indeksēšana (kalendāru laidienu tematiskais indekss) un kalendāru laidienu atrašanās vietas norādīšana (kalendāru laidienu atrašanās vietas indekss).

Pētījuma gaitā analizējot teorētisko un empīrisko materiālu, izveidots grāmatu kalendāru datu bāzes konceptuālais modelis. Datu bāzes konceptuālā modeļa struktūra ir izstrādāta, balstoties uz secinājumiem par monogrāfisko izdevumu un seriālizdevumu apraksta piemērošanu kalendāru bibliogrāfiskajam aprakstam. Tajā izmantotas jēdzieniskās vienības jeb entītijas, apzīmētāji un attiecības (entītijū–attiecību jeb relāciju modelis). Grafiskais modelis uzskatāmi atspoguļo un analizē visu elementu kopumu un hierarhiju, tas raksturo datu bāzes konceptuālos ierakstus, kā arī objektus jeb galvenās entītijas (par kurām tiek veidots ieraksts), entītijū kopas un apzīmētājus (datu laukus, kuri veido konceptuālo ierakstu), attiecības jeb saites starp galveno entītijū, entītijū kopām un apzīmētājiem, attiecības (relāciju) starp konceptuālajiem ierakstiem jeb galvenajām entītijām u. tml.

Salīdzinot latviešu kalendāru datu bāzes konceptuālo prezentāciju (konceptuālo modeli) un iekšējo prezentāciju, atzīmētas atšķirības. Noteikti iekšējās struktūras papildlauki, kas paredzēti alfabētiskajai un hronoloģiskajai atlasei un kārtošanai (tie atbalsta korektu hronoloģisko atlasu un kārtošanu gadījumos, ja izdošanas gads minēts kļūdaini, nav minēts vispār u. tml., kā arī korektu kalendāru alfabētisko sarakstu veidošanu gadījumos, kad kalendāram vairākkārt manījies nosaukums, atšķirīgi kalendāri tiek izdoti ar vienu nosaukumu u. tml.).

3. Latviešu kalendāru datu bāzes pilnvērtīgai izmantošanai tiešsaistes režīmā (interneta vidē) jāizvēlas vides specifikai atbilstoša metadatu struktūra.

Hipotēzes pamatošanai pētīta metadatu izmantošanas teorija un prakse, vērtētas standartizētās metadatu kopas un grāmatu kalendāru digitālās kolekcijas internetā.

Balstoties uz atzinumiem par sociālo informāciju un tās lietotāju, viedokļiem par garantētu piekļuvi informācijai, kā arī par mūsdienīgas bibliotēkas sociālajām funkcijām (glabāšana un pieejamības nodrošināšana), secināts, ka bibliogrāfisks līdzeklis elektroniskā formā – bibliogrāfiska datu bāze – ir veids, kā veicināt apkopoto ziņu pieejamību plašam interesentu lokam un nodrošināt to nokļūšanu līdz lietotājam. Pēc konkrētiem analīzes kritērijiem ir konstatētas pazīmes, kas apstiprina latviešu kalendāru datu bāzes atbilstību digitālas bibliotēkas struktūrai, t. i., tās spēju kalpot attālināto lietotāju interesēm (informācija datu bāzē ir organizēta; tā ir domāta konkrētam adresātam, ir sociāli nozīmīga un to var atrast potenciālais interesents; ziņas datu bāzē ir unikālas; informācijas izmantošanas iespējas atšķir to no citām līdzīgām datu bāzēm interneta vidē).

Grāmatu kalendāru datu bāze no metadatu teorijas viedokļa raksturojama kā metadatu resurss – dati par konkrētiem dokumentiem – grāmatu kalendāriem. Metadatu teorijas un

praktiskās izmantošanas analīzes rezultātā formulēti sekojoši minētās datu bāzes metadatu uzdevumi: organizēt kolekciju kopumā un ierakstu savstarpējo hierarhiju; padarīt datu bāzi pievilcīgu meklētāju kopienai; raksturot datu bāzes objektus (attēlus un tekstu); risināt informācijas izmantošanas jautājumus. Atbilstoši definētajiem uzdevumiem izveidota metadatu konceptuālā shēma, kurā atsevišķās grupās apvienoti metadatu elementi, kas veido ierakstu par katru grāmatu kalendāra laidienam. Tādējādi noteiktas konkrētas metadatu grupas – nepieciešamo ziņu kopas grāmatu kalendāru bibliogrāfiskās informācijai kvalitatīvai publicēšanai internetā.

4. Latviešu kalendāri ir nozīmīgs Latvijas sociālās un kultūras vides fenomens ar konkrētiem uzdevumiem, sabiedriskām un personīgajām funkcijām. Tie, līdzīgi kā grāmatas, atspoguļo noteikta laikmeta kultūras sistēmu ar raksturīgu sociālo struktūru, interesēm, gaumi un tradīcijām.

Hipotēzes apstiprināšanai ir izmantota Latvijas Akadēmiskajā bibliotēkā tapusī latviešu kalendāru datu bāze un tās poligrāfiskais analogs, izstrādāti kritēriji un pēc satura analīzes metodes pētītas publikācijas par latviešu kalendāriem periodiskajā presē.

Secinājumi par latviešu kalendāriem kā kultūras un sociālās vides fenomenu balstīti filozofiskajā izpratnē par grāmatu plašākajā nozīmē (grāmata gnozeoloģijā un aksioloģijā), kā arī par grāmatu šaurākajā nozīmē ar konkrētiem uzdevumiem (izglītības un kultūras politikas realizēšana, zināšanu saglabāšana, zināšanu popularizēšana), sociālām (gnozeoloģiskā, ētiskā, estētiskā un hedoniskā funkcija) un personīgām funkcijām.

Analizējot kalendāru satura kvalitāti un tematiku, novērtēta kalendāru vieta izziņā, to nozīme kultūras veidošanas procesos – tradīciju saglabāšanā un jaunrades izvēršanā, kā arī to komunikatīva loma cilvēku saskarsmes uzturēšanā un sabiedriskās domas veidošanā. Pētot kalendāru lietotāju un vērtētāju attieksmi pret šiem iespieddarbiem, raksturotas kalendāru un sabiedrības attiecības, to potenciālā spēja pildīt uzdevumus, realizēt sociālās un personīgās funkcijas.

Latviešu kalendārniecības attīstība no 1758. līdz 1919. gadam analizēta četros hronoloģiskos posmos, raksturojot laikmeta sociāli politisko fonu, vērtējot kalendāru pieejamību, apkopojot kalendāru tematisko piedāvājumu, kā arī skaidrojot lasītāju (sabiedrības) attieksmi. Minēto posmu izpētes rezultātā noteiktas kalendārniecības vēstures pozitīvās un negatīvās tendences, formulēta kalendāru tematikas attīstība, apkopots kalendāru sabiedriskās nozīmes vērtējums.

No 1758. līdz 1855. gadam latviešu lasītāju rīcībā bija divi kalendāri. Tie lika pamatus kalendāriem raksturīgajai divdaļīgajai satura struktūrai, kā arī piedāvāja lasītājiem universālus, vispārīgiem kalendāriem tipiskus rakstus. Pirmie kalendāri bija praktiski lietojami un pozitīvi

vērtēti iespieddarbi, kuri palīdzēja organizēt cilvēku komunikāciju, deva kaut nelielu iespēju izzināt pasauli, rūpēties par saimniecību un veselību, kā arī izklaidēja.

Laikā no 1856. līdz 1889. gadam lasītājiem tika piedāvāts visai prāvs dažādu kalendāru nosaukumu skaits, izveidojās divas tematiskās pamatgrupas – vispārīgie un nozaru kalendāri. Gandrīz visi minētā laika posma kalendāri guva pozitīvu sabiedrisko vērtējumu. Kalendāru pamatdaļā nostiprinājās ziņas, kas atbalstīja latviešu aktīvu iesaistīšanos sabiedriskajā dzīvē un veicināja izglītību. Tādējādi lielākais vairākums kalendāru šajā periodā izglītoja un sekmīgi pildīja zināšanu popularizēšanas uzdevumu, kā arī attīstīja gaumi un izklaidēja.

No 1890. līdz 1905. gadam turpinājās strauja kalendārniecības attīstība: pieauga kalendāru nosaukumu skaits un tirāžas; paplašinājās kalendāru izdošanas ģeogrāfija; palielinājās nozaru kalendāru skaits. Vairākums vispārīgo kalendāru tika vērtēti kā laika kavēklis derīgi, atsevišķos kalendāros tika publicēti arī pazīstamu rakstnieku darbi, tādējādi vispārīgie kalendāri iesaistījās lasītāju literārās gaumes izkopšanā. Visvairāk pozitīvu atsauksmju saņēma nozaru kalendāri, kas liecina, ka tie bijuši praktiskajiem lietotājiem visnoderīgākie. Šajā periodā kalendāru veidotāju pūles (tomēr mazāk nekā iepriekš) tika visai pozitīvi vērtētas, un kalendāri pietiekošā mērā spēja apmierināt lasītāju vajadzības gan pēc drošām, ticamām ziņām un padomiem, gan labas beletristikas.

1906.–1919. gadā bija vērojams mazvērtīgu kalendāru skaitliskais pārsvars. Īpašs kalendāru tips bija sēnalu literatūras kalendāri, kuri tika izdoti gan vispārīgo, gan nozaru kalendāru grupā (vairākums tomēr vispārīgie kalendāri). Sēnalu literatūras kalendāru apkarošanā būtiska nozīme bija vispārīgiem vietējiem un nozaru kalendāriem. Minētie kalendāri bija vienīgās grupas, kas guva pozitīvas vērtētāju atsauksmes. Šajā periodā aktuāla kļuva pretruna starp kalendāru veidotāju nolūkiem un kalendāru sabiedrisko vērtējumu. Kalendāru izdošana peļņas dēļ ietekmēja satura un noformējuma kvalitāti, bija vērojama gan lasītāju literārās un estētiskās gaumes kropļošana, gan zems populārzinātniskās izglītošanas līmenis, tādējādi minētajā periodā tikai neliels skaits kalendāru pozitīvi realizēja sabiedriskās un personīgās funkcijas.

5. Latviešu kalendāri – pirmie, daudzviet vienīgie laicīga satura izdevumi latviešu lasītāja mājās, kuru popularitāte un nozīme visciešāk ir saistāma ar kalendāru tematisko daudzveidību un praktisko pielietojumu.

Hipotēzes pārbaudei noteikti kritēriji un pētīta kalendāru satura un pielikumu tematika, izstrādāta kalendāru tematikas raksturojumam nepieciešamā indeksu shēma, analizēti analītiski raksti un latviešu kalendāru raksturojums literatūras, grāmatniecības un kultūras vēstures pētījumos, uzmanību pievēršot atziņām par pirmā kalendāra tapšanas laiku un kalendāru nozīmi

lietotāju dzīvē. Salīdzinošā aspektā raksturoti vācu, britu, igauņu pētnieku secinājumi nacionālajā kalendārniecībā.

Grāmatu kalendāru tematiskajai indeksēšanai par piemērotāko ir atzīta Universālā decimālā klasifikācijas sistēma, un no sīki detalizētām šīs sistēmas indeksu tabulām sastādīts optimāls tematisko indeksu saraksts. Grāmatu kalendāru saturs pārsvarā ir universāls (arī nozaru kalendāros atrodamas vispārīgiem kalendāriem raksturīgās ziņas), tādēļ par tematiskā indeksa kritēriju izvēlēta dominējošā tēma.

Gan vispārīgo, gan nozaru kalendāru pamatdaļā pamazām nostiprinājās noteiktu ziņu kopums, kuru tematika bija *dabaszinātņu jautājumi* (astronomija, laika iedalīšana un laika skaitīšana), *sabiedriskās zinātnes* (statistika un demogrāfija, politika, ekonomika, tieslietas, valsts administratīvā pārvalde, izglītība, audzināšana un mācīšana, metroloģija), kā arī *uzņēmumu pārvalde un tirdzniecības organizēšana* (transportapkalpošana, pasta sakari un reklāma) un *vēsture* – pārskati par notikumiem iekšzemē un ārzemēs.

Vispārīgo kalendāru pielikumos bija atrodamī gan padomi lauksaimniecībā, mājturībā un medicīnā (pārsvarā populārzinātnisku rakstu vai īsu ziņu veidā), gan beletristika – humors, dzeja, proza, drāma u. tml. Nozaru kalendāriem bija raksturīga konkrētas tēmas dominānce. To pielikumos līdzās beletristikai atkarībā no tēmas uzmanība tika pievērsta tādiem jautājumiem kā *lauksaimniecība vispārīgi, dārkopība, lopkopība, piensaimniecība, zemkopība, biškopība, rūpniecība un amatniecība, tirdzniecība, jūrniecība, zvejniecība, tieslietas, politika, saimniecība un mājturība, ārstniecība, reliģija, mūzika, pedagoģija un audzināšana, atturības jautājumi, literatūra, humors un satīra*. Tādējādi nozaru kalendāri bija veltīti visām būtiskākajām iedzīvotāju sabiedriskās un saimnieciskās dzīves jomām. Minētās tēmas nozīmīgas šķitušas ne tikai kalendāru veidotājiem, bet arī lasītājiem, jo nozaru kalendāri (sevišķi kopš 19.–20. gs. mijas) visbiežāk saņēma pozitīvu vērtējumu.

Secinājumi par latviešu kalendāru satura struktūru, tematiku un nozīmi sasaucas ar viedokļiem vācu, britu un igauņu kalendārniecībā, tādējādi varam runāt par kalendāriem kā īpašu iespieddarbu veidu Eiropas tautu grāmatniecībā: to saturā tiek ievērota noteikta struktūra; kalendāri piedāvā svarīgāko zināšanu kopumu konkrētam laika periodam; kalendāru satura tematika ir attiecināma uz visām UDK klasifikācijas sistēmas pamatnodaļām. Kaut arī pirmo nacionālo kalendāru publicēšanas laiks dažādām tautām ir atšķirīgs, tie vērtēti kā pietiekoši nozīmīgs tautas laicīgās izglītības līdzeklis (apgalvojumus apstiprina gan liels kalendāru nosaukumu skaits, gan plašais noieta tirgus), un tie daudzviet bijuši vienīgā laicīgā satura grāmata nabadzīgāko lasītāju mājās.

Tādējādi jāatzīst, ka pētījuma gaitā apstiprinājušās visas izvirzītās hipotēzes un secīgi izpildīti pētījuma uzdevumi. Atbilstoši pētījuma programmai ir sasniegti tādi praktiski rezultāti kā izveidota bibliogrāfiskā ieraksta struktūra turpinājumizdevumu retrospektīvo bibliogrāfisko līdzekļu sastādīšanai; izveidots datu bāzes konceptuālais modelis turpinājumizdevumu mašīnlasāmajai bibliografēšanai; izveidota metadatu struktūra, kas izmantojama, lai publicētu bibliogrāfisko informāciju interneta vidē; izveidota optimāla indeksu shēma kalendāru satura tematiskajai indeksēšanai; noteikti kritēriji kalendāru salīdzinošai analīzei, kā arī kalendāru veidotāju un lietotāju attieksmes raksturošanai.

No bibliogrāfiskās teorijas un prakses viedokļa pētījums uzskatāms par metodiskā satura paraugu latviešu iespieddarbu bibliografēšanas praksei, jo, kā secināts izpētes gaitā, jebkura iespieddarba mašīnlasāmās aprakstīšanas metodiskie risinājumi meklējami trīs aspektos: 1) bibliogrāfiskā apraksta standartu piemērošana; 2) bibliogrāfiskā ieraksta struktūra (bibliogrāfiskā pamata un papildinformācija); 3) elektroniskā bibliogrāfiskā līdzekļa – datu bāzes konceptuālais modelis. Turklāt analizētie metodiskie jautājumi attiecināmi uz turpinājumizdevumu (konkrētāk – grāmatu kalendāru) bibliogrāfisko ierakstu veidošanu datu bāzē neatkarīgi no iespieddarbu valodas, datu bāzes tehnoloģiskajiem un programmatiskajiem parametriem u. c. raksturojumiem.

No grāmatniecības viedokļa pētījums ir pamats nozīmīga latviešu grāmatniecības virziena – kalendārniecības vēsturei. Tā praktiskais rezultāts (latviešu grāmatu kalendāru bibliogrāfija) ir atbalsts turpmākiem pētījumiem humanitāro un eksakto zinātņu vēsturē.

IZMANTOTIE INFORMĀCIJAS AVOTI¹

Kalendāru vispārīgs raksturojums

1. Johansons A. Latviešu literatūra: no viduslaikiem līdz 1940. gadam: 1. grām.: Viduslaiki – J. Zvaigznīte / A. Johansons. – Stokholma: Trīs Zvaigznes, 1953. – 84 lpp.: il.
2. Johansons A. Latvijas kultūras vēsture: 1710–1800 / A. Johansons. – Stokholma: Daugava, 1975. – 647 lpp.: il.
3. Latviešu literatūras vēsture / virsred. L. Bērziņš; red. K. Egle, K. Kārklīšs, Z. Mauriņa. – Rīga: Literatūra, 1935. – 1. d., 424 lpp.: il.; 2. d., 370 lpp.: il.; 3. d., 400 lpp.: il.
4. Latviešu literatūras vēsture: 6 sējumos: 1. sēj.: Latviešu folklorā, literatūra līdz 19. gs. vidum / LPSR ZA Valodas un literatūras institūts. – Rīga: LPSR ZA izdevniecība, 1959. – 462 lpp.: il.
5. Latviešu literatūras vēsture: 3 sējumos: 1. sēj.: No rakstītā vārda sākumiem līdz 1918. gadam / Latvijas ZA Literatūras, folkloras un mākslas institūts; redkol. V. Hausmanis u. c. – Rīga: Zvaigzne ABC, 1998. – 416 lpp.: il.
6. Zeiferts T. Latviešu rakstniecības vēsture: pirmā daļa / T. Zeiferts. – 2. papild. izd. – Rīga: A. Gulbis, 1927. – 359 lpp.: il.

* * *

7. Bibliotēku likums: 1. pants: likumā lietotie termini // Latvijas Vēstnesis. – Nr. 94 (2002, 21. jūn.), 4. lpp.
8. Latvijas Republikas likums «Par presi un citiem masu informācijas līdzekļiem» // Latvijas Vēstnesis. – Nr. 88 (2002, 12. jūn.), 2. lpp.

* * *

9. The Jewish calendar // Calendars through the Ages: webexhibits / USA National Institute for Standards and Technology (NIST), Time and Frequency Division. – Online regime. – [S. l., 2002]. – Mode of access: Internet. URL: <http://wbexhibits.org/calendars/calendar.html>. – Description based on resource as of: 11.10.2004.
10. Андреев А. Ю. Вернется ли Россия вновь к старому стилю? / Русский переплет. – Online regime. – [S. l., 2000]. – [6 с.] – Вид доступа: Internet. URL: <http://alebedev.narod.ru/lib/lib34.html>. – Ресурс описан 11.10.2004.

¹ Izmantoto informācijas avotu saraksta noformēšanai lietoti Latvijā apstiprinātie starptautiskie bibliogrāfiskā apraksta standarti (standartu uzskaitījumu sk. sadaļā *Standarti* – Nr. 139.–148.)

Tēmas filozofiskie aspekti

11. Atmiņa un vēsture no antropoloģijas līdz psiholoģijai: rakstu krājums / sast. un tulk. R. Ķīlis. – Rīga: N.I.M.S., 1998. – 139 lpp.: il.
 12. Eko U. Rozes vārds / U. Eko. – Rīga: J. Rozes apgāds, 1998. – 694 lpp.
 13. Garleja R. Psiholoģijas un sociālās uzvedības aspekti ekonomikā / R. Garleja, M. Vidnere. – Rīga: RaKa, 2000. – 264 lpp.: il.
 14. Garleja R. Sociālā uzvedība / R. Garleja. – Rīga: Latvijas Universitāte, 1997. – 112 lpp.: il.
 15. Gidenss E. Sabiedrības veidošanās / E. Gidenss. – Rīga: AGB, 1999. – 399 lpp.
 16. Ģircs K. Kultūru interpretācija / K. Ģircs. – Rīga: AGB, 1998. – 478 lpp.
 17. Grāmatas Latvijas iedzīvotāju kultūras vērtību sistēmā: Latvijas iedzīvotāju aptauja: marts, 1997 / Baltijas datu nams. – [Rīga, 1997]. – 63 lpp.
 18. Kultūrpolitika Latvijā: kultūras attīstības politika Eiropas Padomes dalībvalstīs: nacionālais ziņojums / sast. P. Laķis, V. Avotiņš, R. Čaupova; tulk. P. Bankovskis; priekšv. aut. R. Umblija. – Rīga, 1998. – 142 lpp.
 19. Kūle M. Ceļš saprašanās labirintos / M. Kūle; LPSR ZA Filozofijas un tiesību institūts. – Rīga: Zinātne, 1989. – 111 lpp.
 20. Kūle M. Filosofija / M. Kūle, R. Kūlis. – Rīga: Zvaigzne ABC, [1998]. – 656 lpp.: il.
 21. Lasmane S. Ētika: (jautājumi, risinājumi, atzinumi) / S. Lasmane, A. Milts, A. Rubenis. – 3. papild. izd. – Rīga: Zvaigzne, 1995. – 252 lpp.
 22. Mauriņa Z. Dzīvesvieta: Zentas Mauriņas atziņas un pārdomas / Z. Mauriņa. – Rīga: Avots, 1993. – 83 lpp.
 23. Mūrnieks E. Sabiedrības sociāli ekonomiskā stratifikācija / E. Mūrnieks; Rīgas Tehniskā universitāte. Humanitārais institūts. – Rīga, 2000. – 51 lpp.: il.
 24. Raudive K. Pārpersonīgais un personīgais / K. Raudive. – Atkārt. red. izd. – Rīga: Oferte, 1992. – 157 lpp.
 25. Vorobjovs A. Psiholoģijas pamati / A. Vorobjovs; tulk. A. Kudiņš. – Rīga: Māc. apg., 1996. – 323 lpp.: il.
 26. Гессе Г. Магия книги / Г. Гессе. – Москва: Книга, 1990. – 238 с.: ил.
- * * *
27. Kultūra un cilvēka pasaules veselums // Saprāts nav ilūzija: Rietumu filozofija modernisma situācijā / E. Buceniece. – Rīga: Pētergailis, 1999. – 151.–157. lpp.
 28. Ortega i Gasets H. Bibliotekāra misija / tulk. A. Puriņa // Bibliotekārs un lasītājs. – Rīga, 1991. – 104.–125. lpp.
 29. Tīrons U. Dievi mājās // Rīgas Laiks. – Nr. 2 (1997), 26.–31. lpp.
 30. Zanders O. Grāmatas – tilti pāri laikam un telpai // Grāmatu Apskats. – Nr. 12 (1997), 18. lpp.
 31. Black A. The information society: a secular view // Challenge and change in the information society / ed by S. Hornby and Z. Clarke. – London: Facet Publishing, 2003. – P. 18–41.
 32. Акилина М. И. Философия современной библиотеки // Библиотекосведение. – N 4/5 (1996), с. 91–100.
 33. Библиотечная философия: что это? // Библиотекосведение. – N 1 (1996), с. 103–107.
 34. Ершова Т. Информационное общество и библиотека // Общество и книга: от Гутенберга до интернета / Ин-т философии РАН. – Москва: Традиция, 2000. – С. 265–274.

* * *

35. European Commission: Ministers highlight role of public libraries in strengthening the information society. – Online regime. – [S. l.], 2003. – [2 p.] – Mode of access: Internet. URL: <http://www.cordis.lu/search/>. – Description based on resource as of: 11.10.2004.
36. Report on the Green Paper on the role of libraries in the modern world: explanatory statement / Committee on Culture, Youth, Education and the Media; rapporteur M. Ryyänen. – Online regime. – [S. l., 1998]. – [19 p.] – Mode of access: Internet. URL: <http://www.cordis.lu/libraries/en/reportrole.html>. – Description based on resource as of: 11.10.2004.

Jautājuma izpētes pakāpe latviešu kalendārniecībā un salīdzinošā kalendārniecība

37. Apīnis A. Grāmata un latviešu sabiedrība līdz 19. gs vidum / A. Apīnis. – Rīga: Liesma, 1991. – 223 lpp.
38. Apīnis A. Soļi senākās latviešu grāmatniecības un kultūras takās: apcerējumi / A. Apīnis. – Rīga: Preses nams, 2000. – 326 lpp.
39. Karulis K. Latviešu grāmata gadsimtu gaitā / K. Karulis. – Rīga: Liesma, 1967. – 233 lpp.
40. Rabinovičs I. No laika rēķinu vēstures / I. Rabinovičs; Latvijas PSR Zinātņu akadēmija. Astrofizikas laboratorija. – Rīga: Zinātne, 1967. – 112 lpp.
41. Zanders O. Senās Rīgas grāmatniecība un kultūra Hanzas pilsētu kopsakarā (13.–17. gs.) / O. Zanders; Latvijas Akadēmiskā bibliotēka. – Rīga: Zinātne, 2000. – 395 lpp.
42. Zanders O. Tipogrāfs Mollīns un viņa laiks: pirmās Rīgā iespiestās grāmatas, 1588–1625 / O. Zanders; LPSR ZA Fundamentālā bibliotēka. – Rīga: Zinātne, 1988. – 173 lpp.
43. Annus E. Eesti kalendri–kirjandus, 1720–1900 / E. Annus; Eesti Akadeemiline Raamatukogu. – Tallinn, 2000. – 197 lk.: il.
44. Bennett H. S. English books & readers: 1558 to 1603: being a study in the history of the book trade in the Reign of Elizabeth I / H. S. Bennett. – Cambridge: University Press, 1965. – XVIII, 320 p.
45. Bosanquet E. F. English printed almanacks and prognostications: a bibliographical history to the year 1600 / E. F. Bosanquet. – London: Chiswick Press, 1917. – XI, 204 p., 5 l. facsimiles.
46. Capp B. Astrology and the popular press: English almanacs, 1500–1800 / B. Capp. – London; Boston: Faber and Faber, 1979. – 452 p.
47. English Benedictine calendars after A. D. 1100: in 2 vol. / ed. by F. Wormald. – London, 1939–1946. – Vol. 1, X, 180 p.; Vol. 2, VII, 118 p.
48. English calendars before A. D. 1100 / ed. by F. Wormald. – London: Harrison & Sons, Ltd., 1934. – Vol. 1, XVI, 265 p.
49. Feather J. The provincial book trade in Eighteenth–Century England / J. Feather. – Cambridge; London; New York etc.: Cambridge University Press, 1985. – XVI, 176 p.
50. Feltoe C. L. Three Canterbury calendars: described and annotated / C. L. Feltoe. – London: Harrison & Sons, Ltd., 1922. – 56 p.
51. Updike D. B. Printing types: their history, forms and use: a study in survivals. – 2nd ed. – New York: Cambridge, Mass, 1962. – XVII, 326 p.

* * *

52. Aizkrācnieks [Misiņš J.] No viņu augļiem būs jums viņus pazīt: kāds vārds par mūsu kalendāriem // Dzimtenes Vēstnesis. – Nr. 331 (1915, 17. dec.), 2. lpp.
53. Dobelnieks [Alunāns Ā.] Graudi un ziedi: kāds vārds par mūsu kalendāriem // Balsis. – Nr. 50 (1884, 12. dec.), 1.–4. lpp.
54. E. F. S. [Šēnbergs E. F.] Kāds vārds par kalenderēm // Latviešu Avīzes. – Nr. 35 (1863, 29. aug.), 7. lpp.
55. M. V. [Vītiņš M.] No latviešu veciem kalenderiem // Latviešu Avīzes. – Nr. 5 (1852, 31. janv.), 3. lpp.
56. Misiņš J. Vecākais kalendārs latviešu valodā // Izglītības Ministrijas Mēnešraksts. – Nr. 10 (1923), 1149.–1150. lpp.
57. Teodors [Zeiferts T.] Atskats uz latviešu kalendārniecību: (simtspiecdesmit gadu piemiņai) // Druva. – Nr. 10 (1913), 1137.–1148. lpp.
58. Valters A., Rapa J. un biedri. Balsis iz publikas: kalendāru lietā // Jaunā Dienas Lapa. – Nr. 246 (1914, 25. okt.), 4. lpp.
59. Zanders O. Latviešu kalendāru pirmssākumi // Dabas un vēstures kalendārs 1981. gadam. – Rīga: Zinātne, 1980. – 291.–295. lpp.
60. Zēvers J. Vecākais kalendārs latviešu valodā // Izglītības Ministrijas Mēnešraksts. – Nr. 9 (1922), 897.–901. lpp.
61. Bosanquet Eustace F. Notes on further addenda to English printed almanacks and prognostications to 1600 // The Library: A Quarter Review of Bibliography. – Vol. XVIII (1938), p. 39–66. – (Transactions of the Bibliographical Society; Second Series).
62. Böning H. Almanache, Taschenbücher und Kalender im literarischen Leben Norddeutschlands und ihre Bedeutung für die Volksaufklärung // Literarische Leitmedien: Almanach und Taschenbuch im kulturwissenschaftlichen Kontext / hrsg. von P. G. Klusmann, Y. G. Mix. – Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 1998. – S. 31–46.
63. Lüsebrink H. J. Der *Almanach des Muses* und die französische Almanachkultur des 18. Jahrhunderts // Literarische Leitmedien: Almanach und Taschenbuch im kulturwissenschaftlichen Kontext / hrsg. von P. G. Klusmann, Y. G. Mix. – Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 1998. – S. 3–15.
64. Sührig H. Kalender – zur Publizistik eines Massenkommunikationsmediums vom 18. bis 20. Jahrhundert // Archiv für Geschichte des Buchwesens. – N 22 (1981), Sp. 207–256.

* * *

65. Kalender der Deutsche Vereine in Liv-, Est- und Kurland 1914: 8 Jahrgang. – Riga: [1913] (Riga: Jonk & Poliewsky). – 232 S.
66. Kalender für Alle auf das Jahr 1903, welches ein Gemeinjahr von 365 Tagen ist. – Riga: H. Hempel & Co, [1902]. – 136 S.
67. Libauscher Kalender für das Jahr nach Christi Geburt 1876, welches ein Schaltjahr von 366 Tagen ist: Berechnet für den Horizont von Libau. Mit einem Original Titelbild. – Libau: B. Niemann, 1875. – 194 S.
68. Livländischer Kalender auf das Jahr 1801, erstes im neunzehnten Jahrhundert. Welches ein gewöhnliches Jahr von 365 Tagen / verfaßt von J. C. D. Müller. – Riga: J. C. D. Müller, [1800]. – 124 S.
69. Acworth's illustrated Family Almanack and Household Annual for 1859 containing valuable information to be found in no other almanack. – Ealing: J. Acworth, [1858]. – 28 p.

70. Allen's Everybody's Almanac and Pocket book for 1858. – London: Kent & Co, [1957]. – 48 p.
71. An Almanacke for the yeere of Our Lorde God 1604. – London: Thomas Iohnfon, [1603]. – 1 leaf.
72. The British almanac of the society for the diffusion of useful knowledge for the year of our Lord 1840. – London: Charles Knight & Co, 1839. – 263 p.
73. An Ephemeris for Nine Yeeres inclusive, from the yeere of our Lord God 1609 to the yeere 1617 – London: Printed by Iohn Windet, for William Cotten and Iohn Tapp, 1609. – 25 p.
74. The Omar Khayam kalendar for 1902. – London: O. Anacker, 1901. – 30 p.
75. The Order of Divine Service for the year of our Lord 1893, according to the kalendars of the English and Scottish Churches with Ritual notes. – London: Mowbray & Co, [1892]. – 40 p.
76. Rider's (1693) British Merlin: Bedeckt with many Dilightful Varities and Useful Varities ... and Chronological Observations of Principal Note to this year 1693 – London: Cardanus Riders, 1693. – 40 p.
77. Rider's British Merlin: for the Year of our Lord God 1762: being the Second after Bissextile or Leap-Year: Adorn'd with many delightful and useful Verities – London: H. Woodfall, 1762. – IV, 280 p.
78. The Shakespeare Sonnet kalendar. MDCCCII Remembrance. – London: Simpkin, Marshall etc., Ltd., [1902]. – 32 p.

Turpinājumizdevumu mašīnlasāmās bibliografēšanas metodika

79. Bibliogrāfija: vispārīgais kurss / red. O. Koršunovs, tulk. B. Sporāne. – Rīga: Zvaigzne, 1989. – 377 lpp.: il., tab.
80. Borgman Ch. L. From Gutenberg to the global information infrastructure: access to information in the networked world / Ch. L. Borgman. – London: The MIT Press, 2000. – XVIII, 324 p.: ill.
81. Jones J. Databases in theory and practice / J. Jones, S. Monk. – 2nd ed. – London; Bonn ... [a. o.]: International Thomson Computer Press, 1997. – XII, 244 p.: ill.
82. Армс В. Электронные библиотеки / В. Армс. – Люберцы: ВИНТИ, 2002. – 274 с.: ил.
83. Гарсия-Молина Г. Системы баз данных: полный курс: пер. с англ. / Г. Гарсия-Молина, Д. Д. Ульман, Д. Уидом; От-ние компьютерных наук Станфордского университета. – Москва; Санкт-Петербург; Киев: [Издательский дом «Вильямс»], 2003. – 1088 с.: ил.
84. Дейт К. Дж. Введение в системы баз данных: пер. с англ. / К. Дж. Дейт. – 7-е изд. – Москва; Санкт-Петербург; Киев: [Издательский дом «Вильямс»], 2002. – 1072 с.: ил.

* * *

85. Autortiesību likums // Latvijas Vēstnesis. – Nr. 148/150 (2000, 27. apr.), 13. lpp.
86. Āboliņa A. Metadati meklēšanai un metadatu lietošana Latvijas Valsts arhīvā // Metadati digitālajās bibliotēkās, Rīga, 2003. gada 16. aprīlī: [semināra izdales materiāli]. – [Rīga, 2003]. – 5 lp.
87. Mūze B. Informācijas apstrādes standartizācija // Bibliotēka un sabiedrība: 3 / LU, Bibliotēkzinātnes un informācijas zinātnes nodaļa; atb. red. Z. Eglīte. – Rīga: LU, 2002. – (LU Zinātniskie raksti = Acta Universitatis Latviensis; 646). – 144.–161. lpp.

88. Mūze B. Mašīnlasāmā katalogizācija: ierakstu struktūra un evolūcija // Platforma: Latvijas Universitātes filoloģijas, mākslas (teātra un mūzikas) zinātnes un bibliotēkzinātnes doktorandu rakstu krājums / sast. J. Upeniece. – Rīga: Zinātne, 2003. – 144.–151. lpp.
89. Johnston P. An introduction to metadata for libraries, museums and archives // DELOS Metadata Workshop, Riga, 16 April 2003: [hand-out materials]. – [Riga, 2003]. – 7 leaves.

* * *

90. Bibliotēku elektroniskie katalogi:
 Berlīnes Centrālās un zemes bibliotēkas elektroniskais katalogs (*Zentral und Landesbibliothek Berlin*): <http://www.voebb.de>
 Britu bibliotēkas elektroniskais katalogs (*British Library*): <http://catalogue.bl.uk>
 Getingenes universitātes bibliotēkas elektroniskais katalogs (*Universitätsbibliothek Göttingen*): <http://gso.gbv.de>
 Latviešu nacionālās bibliogrāfijas Monogrāfiju un turpinājumi izdevumu datu bāze:
<http://krokuss.lanet.lv:8080/ALEPH/&session/start/nba02>
 Latvijas 8 valsts nozīmes bibliotēku elektroniskais kopkatalogs:
<http://195.13.129.13:8080/ALEPH/>
91. Nacionālā programma «Informatika 2000» [Elektroniskais resurss]. – Tiešsaistes pakalpojums. – Rīga: [b. i.], 2000. – Pieejas veids: tīmeklis WWW URL: <http://www3.acadlib.lv/grey/informatikauntelekomunikācijas.htm>. – Resurss aprakstīts 11.10.2004.
92. American Memory from the Library of Congress [Electronic resource]. – Online regime. – Washington: Library of Congress, 2002. – Mode of access: Internet. URL: <http://memory.loc.gov/ammem>. – Description based on resource as of: 11.10.2004.
93. La Bibliotheque nationale de France: Le roi Charles V et son temps (1338–1380) [Electronic resource]. – Online regime. – Paris: La Bibliotheque nationale de France, 1996. – Mode of access: Internet. URL: <http://www.bnf.fr/enluminures/accueil.htm>. – Description based on resource as of: 11.10.2004.
94. Bodleian Library. University of Oxford: Western manuscripts to c. 1500 [Electronic resource]. – Online regime. – Oxford: Bodleian Library, 2000. – Mode of access: Internet. URL: <http://www.bodleian.ox.ac.uk/dept/scwmss/wmss/medieval/>. – Description based on resource as of: 11.10.2004.
95. Calendars from Illuminated Manuscripts in Danish Collections [Electronic resource]. – Online regime. – [Copenhagen: Center for Håndskriftstudier i Danmark, 2000]. – Mode of access: Internet. URL: <http://www.chd.dk/cals/>. – Description based on resource as of: 11.10.2004.
96. Calendars through the Ages: webexhibits [Electronic resource] / USA National Institute for Standards and Technology (NIST), Time and Frequency Division. – Online regime. – [Washington, 2000]. – Mode of access: Internet. URL: <http://webexhibits.org/calendars/index.html>. – Description based on resource as of: 11.10.2004.
97. Functional requirements for bibliographic records – Final report [Electronic resource]. – Online regime. – [S. l.]: IFLA, [s. a.]. – Mode of access: Internet. URL: <http://www.ifla.org/VII/s13/frbr/frbr1.htm>. – Description based on resource as of: 11.10.2004.
98. Howarth L. C. Metadata schemas for subject gateways // World Library and Information Congress: 69th IFLA General Conference and Council, Berlin, 1-9 August 2003 [Electronic resource]. – Online regime. – [Berlin, 2003]. – P. 2. – Mode of access: Internet. URL: <http://www.ifla.org/IV/ifla69/papers/053e-Howarth.pdf>. – Description based on resource as of: 11.10.2004.

99. Library of Congress Digital Repository Development: Core Metadata Elements [Electronic resource]. – Online regime. – Washington: Library of Congress, 2004. – [29 p.] – Mode of access: Internet. URL: <http://www.loc.gov/standards/metadata.html>. – Description based on resource as of: 11.10.2004.
100. Project RE 1004 (RE): DESIRE – Development of a European service for information on research and education: the role of classification schemes in Internet resource description and discovery [Electronic resource]. – Online regime. – [S. l., 1998]. – [29 p.] – Mode of access: Internet. URL: <http://www.ukoln.ac.uk/metadata/desire/classification/classification.pdf>. – Description based on resource as of: 11.10.2004.
101. The Royal Library: Manuscript Department [Electronic resource]. – Online regime. – Copenhagen: The Royal Library, 2004. – Mode of access: Internet. URL: <http://www.kb.dk/kb/dept/nbo/ha/index-en.htm>. – Description based on resource as of: 11.10.2004.
102. Table of Core Metadata Elements for Library of Congress Digital Repository Development [Electronic resource]. – Online regime. – Washington: Library of Congress, 2000. – [15 p.] – Mode of access: Internet. URL: <http://www.loc.gov/standards/metable.html>. – Description based on resource as of: 11.10.2004.

Latviešu kalendāru kultūrvēsturisks raksturojums

103. 20. gadsimta Latvijas vēsture. 1.: Latvija no gadsimta sākuma līdz neatkarības pasludināšanai, 1900–1918 / Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts; atb. red. V. Bērziņš. – Rīga: Latvijas Vēstures institūta apgāds, 2000. – 869 lpp.: il., tab.
104. Balodis A. Latvijas un latviešu tautas vēsture / A. Balodis. – Rīga: Neatkarīgā teātra “Kabata” grāmatu apgāds, 1991. – 430 lpp.: il., tab.
105. Dunsdorfs E. Latvijas vēsture / E. Dunsdorfs. – [Linkolna]: Amerikas Latviešu apvienība, 1980. – 367 lpp.: il., tab.
106. Grigulis A. Latviešu žurnālistikas vēsture: no pirmsākumiem līdz Pirmajam pasaules karam / A. Grigulis, R. Treijs. – Rīga: Zvaigzne, 1992. – 518 lpp.: il.
107. Labrence L. Jelgavas grāmata / L. Labrence. – Rīga: Zinātne, 1984. – 117 lpp.: il.
108. Latvija 19. gadsimtā: vēstures apceres / Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts; atb. red. J. Bērziņš. – Rīga: Latvijas Vēstures institūts, 2000. – 575 lpp.: il., tab.
109. Spekke A. Latvijas vēsture: latvju tautas likteņcīņa Eiropas krustceļos / A. Spekke. – [Rīga]: Jumava, [2003]. – 382 lpp.: il.
110. Stradiņš J. Jelgavas Pētera akadēmija: Latvijas pirmās augstskolas likteņgaitas / J. Stradiņš, H. Strods; LPSR Zinātņu akadēmija. – Rīga: Zinātne, 1975. – 319 lpp.

* * *

111. Eglīte P. Latvijas iedzīvotāju skaita un etniskā sastāva veidošanās XX gs. // Latvijas okupācijas muzeja gadagrāmata ‘2001: Nācija gūstā. – Rīga: Latvijas 50 gadu okupācijas muzeja fonds, 2002. – 95. lpp.
112. Iedzīvotāji // Latvijas Padomju enciklopēdija 10 sējumos. – Rīga: Galvenā enciklopēdiju redakcija, 1984. – 52. sēj.: Latvijas PSR, 116.–121. lpp.
113. Latvijas iedzīvotāju skaits 1550–1970 // Dunsdorfs E. Latvijas vēsture. – [Linkolna]: Amerikas Latviešu apvienība, 1980. – 134. lpp.

Bibliogrāfiskie līdzekļi

114. Šaurums G. Kalendāru bibliogrāfija: 1. d.: 1750–1916, 2. d.: 1917–1919. – Rīga: [pēc 1939]. – 495 lpp. – Mašīnraksts. LAB MR, Fonds: Šaurums, Gustavs. Glab. vien. 2, Inv. MRk 3428.
- * * *
115. Latviešu kalendāri, 1758–1919: bibliogrāfiskais rādītājs 3 daļās / Latvijas Akadēmiskā bibliotēka; sast. M. Kadiķe, G. Štāle, Dz. Zaķe; atb. red. L. Krūmiņa. – Rīga: LAB, 2004. – 1. d.: A–K, 532 lpp.; 2. d.: L–Z, 536 lpp.; 3. d.: palīgrādītāji, 224 lpp.
116. Latviešu zinātne un literatūra: periodikā iespiesto rakstu rādītājs: bibliogrāfija / sast. A. Ģinters; Latvijas valsts bibliotēka.
 ... , 1763–1855. – Rīga, Kultūras fonds, 1926. – 219 lpp.
 ... , 1856–1875. – Rīga, Kultūras fonds, 1928. – 344, [1] lpp.
 ... , 1876–1885. – Rīga, Kultūras fonds, 1930. – 433 lpp.
 ... , 1886–1895. – Rīga, Kultūras fonds, 1934. – 554, [1] lpp.
 ... , 1896–1900. – Rīga, Kultūras fonds, 1936. – 531, [1] lpp.
 ... , 1901–1903. – Rīga, Kultūras fonds, 1937. – 560 lpp.
 ... , 1904–1905. – Rīga, Kultūras fonds, 1939. – 464, [2] lpp.
 ... , 1906–1907. – Rīga, Kultūras fonds, 1940. – 545, [1] lpp.
 Latviešu zinātne un literatūra: periodikā iespiesto rakstu rādītājs: bibliogrāfija / V. Lāča Latvijas PSR Valsts bibliotēka.
 ... , 1908–1909. – Rīga, 1963. – 629, [1] lpp.
 ... , 1910. – Rīga, 1966. – 505, [1] lpp.
 ... , 1911. – Rīga, 1968. – 521, [1], lpp.
 ... , 1912. – Rīga, 1973. – 577, [1] lpp.
 ... , 1913. – Rīga, 1977. – 587, [1] lpp.
 ... , 1914. – Rīga, 1989. – 642, [1] lpp.
 Latviešu zinātne un literatūra: periodikā iespiesto rakstu rādītājs: bibliogrāfija / Latvijas Nacionālā bibliotēka.
 ... , 1915. – Rīga: Latvijas Nacionālā bibliotēka, 1995. – 503 lpp.
 ... , 1916. – Rīga: Latvijas Nacionālā bibliotēka, 1997. – 351 lpp.
117. Seniespiedumi latviešu valodā, 1525–1855: kopkatalogs / izstrādājis autoru kolektīvs S. Šiško vadībā; zinātniskais red. A. Apīnis; Latvijas Nacionālā bibliotēka. – Rīga: LNB, 1999. – 840 lpp.
118. The British Library general catalogue of printed books to 1975. – London; München; New York; Paris: K. G. Saur, 1981. – Vol. 101: Engla–Equiv, 522 p. – Ephemerides: P. 249–451.
119. Deutsche Nationalbibliographie und Bibliographie der im Ausland erschienenen deutschsprachigen Veröffentlichungen: Reihe A: Monographien und Periodika des Verlags-Buchhandels: Wöchentliches Verzeichnis. – Frankfurt am Main: Die Deutsche Bibliothek, 2002. – N A49 (5. Dez. 2002), S. 13–14, 26, 92.
120. Eestikeelne raamat, 1525–1850 = Estonian Book, 1525–1850 / ed. E. Annus; Library of the Estonian Academy of Sciences. – Tallinn, 2000. – 703 lk.
121. Eestikeelne raamat, 1901–1917 = Estonian Book, 1901–1917. – Tallinn, 1993. – I: A–P, lk. 1–655; II: O–Y, lk. 656–1287. – (Estonian Retrospective National Bibliography. Part I).
122. Eighteenth-century British books: a subject catalogue extracted from the British Museum General catalogue of printed books / by G. Averley, A. Flowers etc. – Newcastle upon Tyne: Wm. Dawson & Sons Ltd., 1979. – Vol. 2, P. 11, 1294–2852. – Ephemerides: P. 2407–2412.
123. Napiersky C. E. Chronologischer Conspekt der lettischen Literatur von 1587 bis 1830, mit teilweiser Benutzung von Dr. K. G. Sonntag's handschriftlich hinterlassenen "Notizen zur

- lettischen Literatur von 1700 bis 1825", bearbeitet von C. E. Napiersky. – Mitau: gedruckt bei J. F. Steffenhagen und Sohn, 1831. – 282 S.
124. Nineteenth century short title catalogue: Series I, Phase I, 1801–1815. – London: Averro Publications Ltd., 1985. – Vol. 5: Special sections, Indexes & First supplement, XX, 606 p. – Ephemerides: P. 187–197.
125. A short-title catalogue of books printed in England, Scotland & Ireland and of English books Printed Abroad: 1475–1640. – 2nd ed. – London: The Bibliographical Society, 1986. – Vol. 1: A–H, XXXVI, 620 p. – Almanacs, prognostications and kalendars: P. 15–30.
126. Short-title catalogue of books printed in England, Scotland, Ireland, Wales and British America and of English books printed in other countries 1641–1700: in three vol. / compiled by Donald Wing. – 2nd ed. – New York, 1994. – Vol. 1: A1–E2926L, XLI, 954 p. – Almanacs: P. 51–102.
127. Книжная летопись: Гос. библиографический указатель / Рос. кн. палата. – Москва: Кн. палата, 1907–1918.
 1907. – № 1–24 и указ.;
 1908. – № 1–50 и указ.;
 1909. – № 1–50 и указ.;
 1910. – № 1–50;
 1911. – № 1–51;
 1912. – № 1–50;
 1913. – № 1–50 и указ.;
 1914. – № 1–50 и указ.;
 1915. – № 1–50 и указ.;
 1916. – № 1–50;
 1917. – № 1–50;
 1918. – № 1–50;
 1919. – № 1–52.
128. Список изданий, вышедших в России в 1900 году. – [Б. м., 1901]. – 482, 42 с.
 ... в 1901 году. – [Б. м., 1902]. – 504, 45 с.
 ... в 1902 году. – С.-Петербург, 1903. – 552, 46 с.
 Список книг, вышедших в России в 1903 году. – С.-Петербург, 1904. – 1170 стб.
 ... в 1904 году. – [Б. м., 1905]. – 1202 стб.
 ... в 1905 году. – [Б. м., 1906]. – 1004 стб. Алфавитный указатель (85 с.).
 ... в 1906 году. – С.-Петербург, 1908. – 1312 стб. Алфавитный указатель (125 с.).
 ... с 1-го января по 30-е июня 1907 года. – С.-Петербург, 1908. – 598 стб.

Uzziņu izdevumi

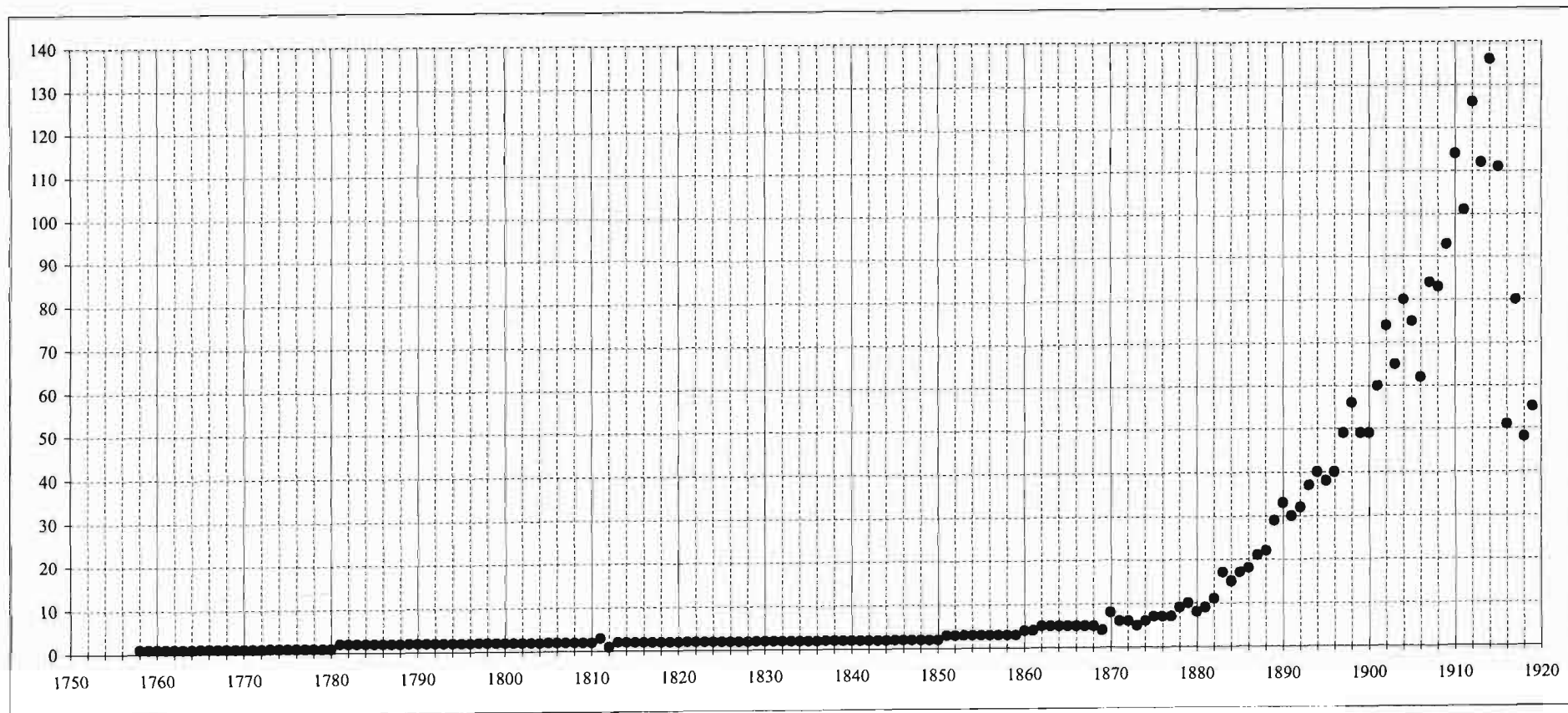
129. Angļu–latviešu–krievu informātikas vārdnīca: datori, datu apstrāde un pārraide / sast. A. Baums, J. Borzovs, A. Gobzemis, I. Ilziņa; red. V. Skujiņa. – [Rīga]: Avots, 2001. – 660 lpp.
130. Enciklopēdiskā vārdnīca: 2 sēj. – Rīga: Latvijas Enciklopēdiju redakcija, 1991. – 1. sēj.: A–Mode, 447 lpp.
131. Latviešu konversācijas vārdnīca / galv. red. A. Švābe, A. Būmanis, K. Dišlers.
 ... – Rīga: A. Gulbis, 1927–1928. – 1. sēj.: A–Bekons, XVI, 1.–2046. sl.
 ... – Rīga: A. Gulbis, 1932–1933. – 8. sēj.: Jelgavas aprīņķis – Kāzas, XVI, 14337.–16380. sl.

132. Latviešu literārās valodas vārdnīca: 8 sējumos
 ... – Rīga: Zinātne, 1972. – 1. sēj.: A, 517 lpp.
 ... – Rīga: Zinātne, 1972. – 3. sēj.: G–I, 745 lpp.
 ... – Rīga: Zinātne, 1980. – 4. sēj.: J–L, 759 lpp.
133. Personālie datori: angļu-latviešu-krievu skaidrojošā vārdnīca / red. V. Skujiņa. – [Rīga]: a/s DATI, 1998. – 256 lpp.
134. Svešvārdu vārdnīca. – Rīga: Norden, 1996. – 799 lpp.
135. Encyclopaedia Britannica: a new survey of universal knowledge. – Chicago; London; Toronto: William Benton, 1960. – Vol. 4: Brain–Casting, 986 p.: ill.
136. Der große Brockhaus: Handbuch des Wissens in zwanzig Bänden. – 15. völlig neubearbeitete Aufl. – Leipzig: F. A. Brockhaus, 1928. – Erster Bd.: A–Ast, 780 S.: Ill.
137. Lexikon des gesamten Buchwesens: Bd. I: A–Buch / hrsg. v. S. Corsten, G. Pflug, F. A. Schmidt–Künsemüller – 2. neubearb. Aufl. – Stuttgart: Anton Hiersemann, 1987.– Lieferung 8: Brüssel–Buchzubringer, XII, 561–639 S.: Ill.
138. Философский словарь / под ред. И. Т. Фролова. – Изд. 7-е, перераб. и доп. – Москва: Республика, 2001. – 719 с.: ил.

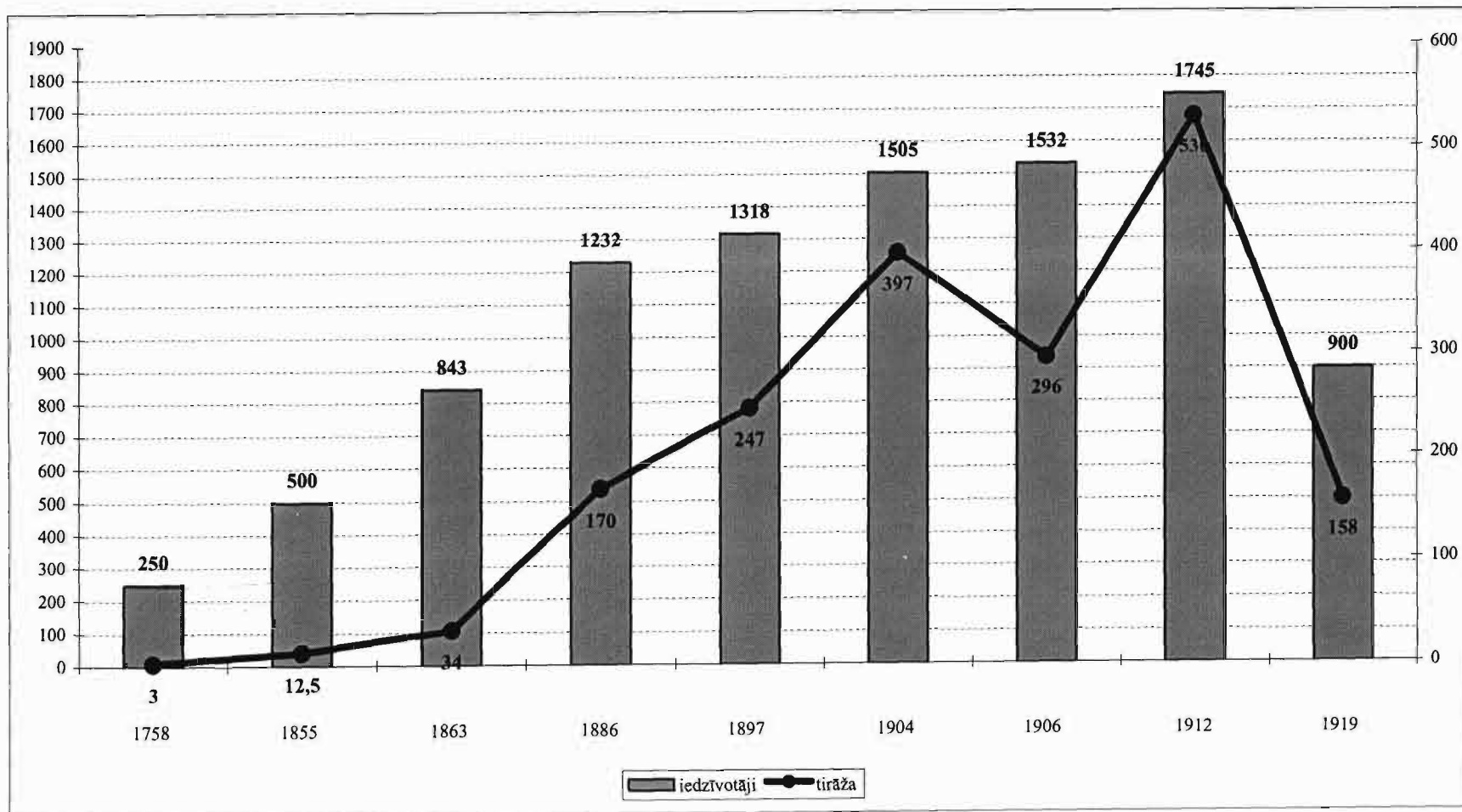
Standarti

139. Bibliogrāfiskā apraksta standartu (BA:ISBD) piemērošanas noteikumi analītiskajā aprakstā / Bibliotēku darba un bibliogrāfijas standartizācijas tehniskā komiteja. – Rīga: Latvijas Nacionālā bibliotēka, 2000. – 49 lpp.
140. BA(A): Bibliogrāfiskais apraksts. Monogrāfiskie seniespiedumi: Latvijas standarts, LVS 258:2000. – Rīga: VSIA Latvijas standarts, 2000. – 83 lpp.
141. BA(E): Bibliogrāfiskais apraksts. Elektroniskie resursi: Latvijas standarts, LVS 195:1999. – Rīga: VSIA Latvijas standarts, 1999. – 69 lpp.
142. BA(M): Bibliogrāfiskais apraksts. Monogrāfiskie izdevumi: Latvijas standarts, LVS 195:1999. – Rīga: VSIA Latvijas standarts, 1999. – 69 lpp.
143. BA(S): Bibliogrāfiskais apraksts. Seriālizdevumi: Latvijas standarts, LVS 196:1999. – Rīga: VSIA Latvijas standarts, 1999. – 87 lpp.
144. Informācija un dokumentācija: *Dublin Core metadatu* elementu kopa: Latvijas standarts, LVS ISO 15836. – Rīga: VSIA Latvijas standarts, 2004. – 9 lpp. – Projekts, mašīnraksts.
145. Izdevējprodukcija un izlaides ziņas: termini un definīcijas: LRS 6–91 / Latvijas Republikas Standartizācijas un produkcijas kvalitātes vadīšanas pārvalde. – Oficiāls izd. – Rīga, [1991]. – 30 lpp.
146. ISBD(CR): International Standard Bibliographic Description for Serials and Other Continuing Resources. – München: K. G. Saur, 2002. – 112 p.
147. ISBD(M): International Standard Bibliographic Description for Monographic Publications. – London: IFLA Universal Bibliographic Control and International MARC Programme: British Library Bibliographic Services, 1987. – VII, 62 p.
148. ISBD(S): International Standard Bibliographic Description for Serials. – London: IFLA Universal Bibliographic Control and International MARC Programme: British Library Bibliographic Services, 1988. – X, 36 p.

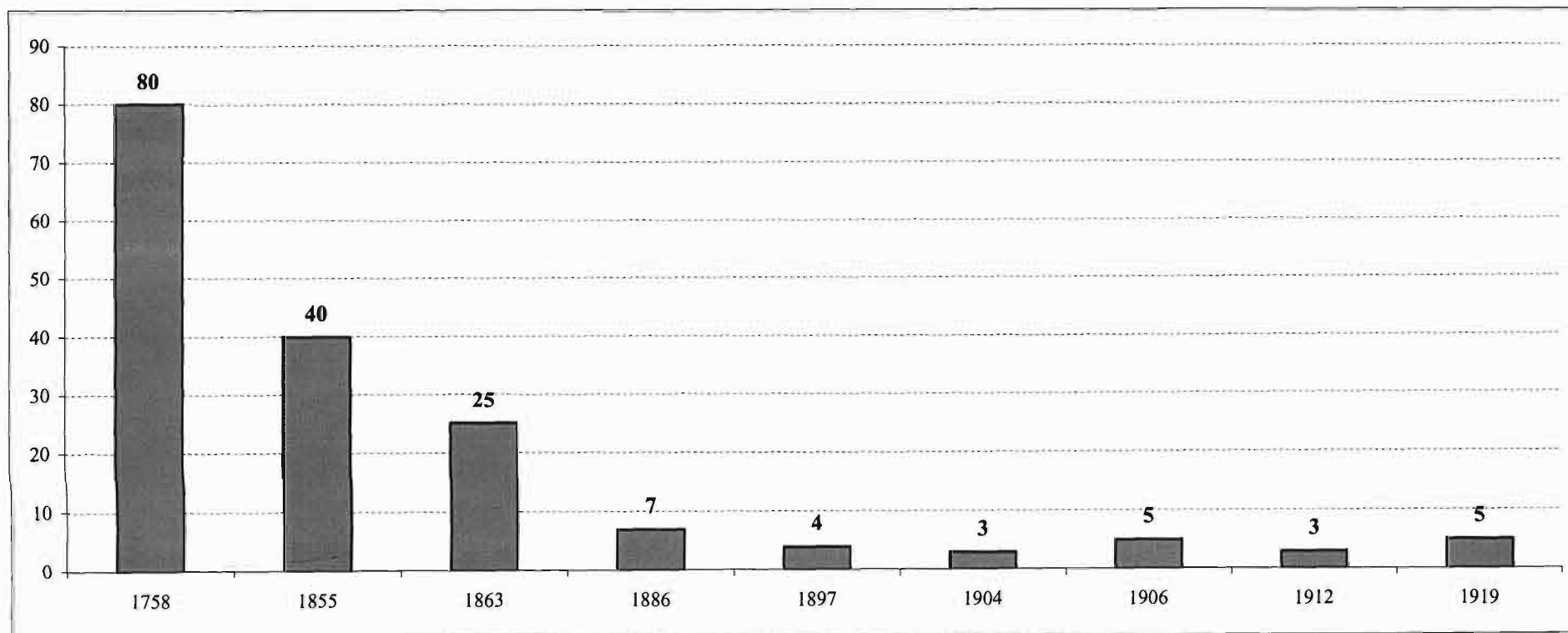
1. pielikums. Latviešu kalendāru nosaukumu skaita dinamika 1758.–1919. gadā.

2. pielikums. Latviešu tautības iedzīvotāju skaita un latviešu kalendāru tirāžas dinamika 1758.–1919. gadā
(iedzīvotāji – tūkst. cilv. / tirāža – tūkst. eks. vidēji gadā).

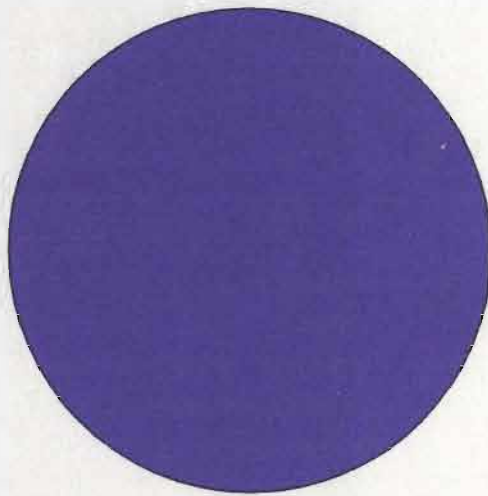
3. pielikums. Latviešu kalendāru pieejamības dinamika 1758.–1919. gadā
(latviešu tautības iedzīvotāju skaits uz vienu kalendāru gadā).

4. pielikums. Latviešu kalendāru tematiskās grupas 1758.–1919. gadā.

1. periods: 1758-1855 (2 nosaukumi)

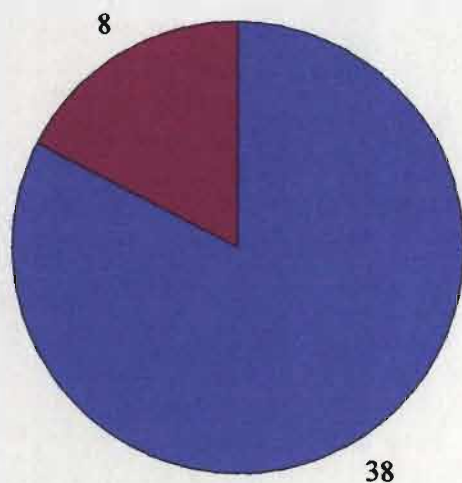
Kalendāru grupas

vispārīgie

2. periods: 1856–1889 (46 nosaukumi)

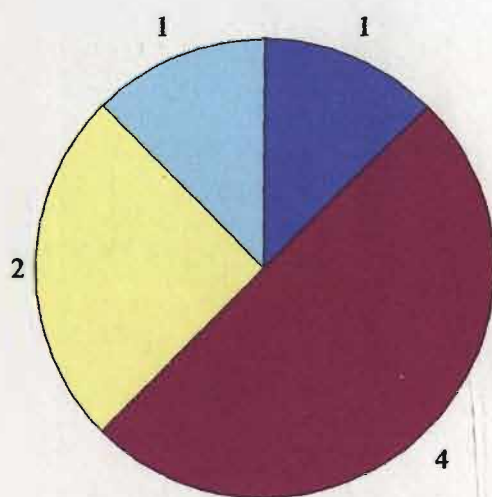
Kalendāru grupas

■ vispārīgie

■ nozaru

Nozaru kalendāru tematiskais sadalījums

■ humors un satīra

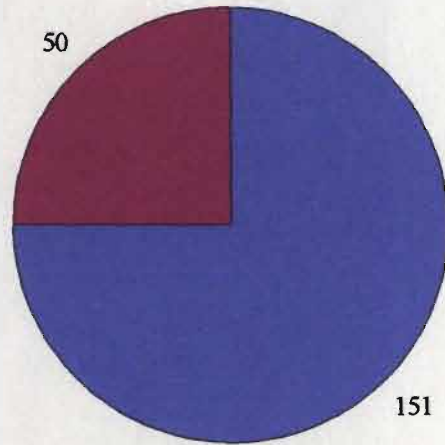
■ zemkopība

□ relīģija

□ saimniecība un mājturība

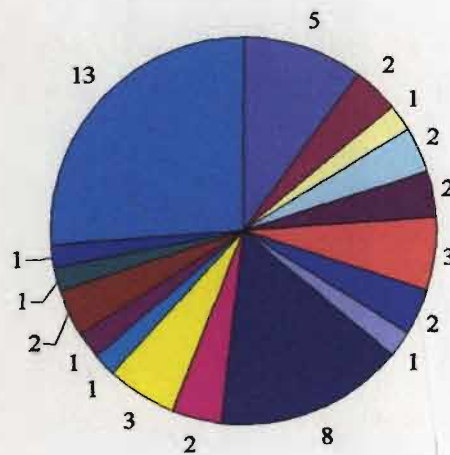
3. periods: 1890-1905 (201 nosaukums)

Kalendāru grupas

■ vispārīgie	■ nozaru
--------------	----------

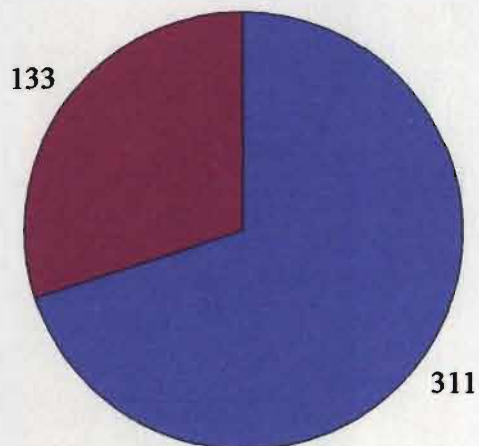
Nozaru kalendāru tematiskais sadalījums

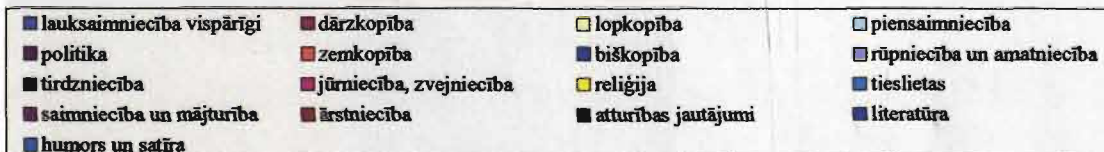
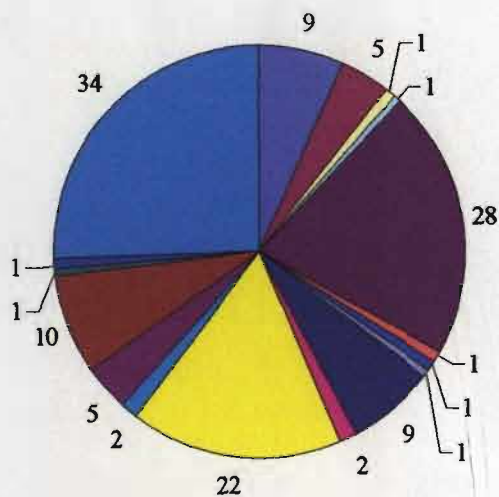
■ lauksaimniecība vispārīgi	■ dārzkopība	■ lopkopība	■ zemkopība
■ biškopība	■ rūpniecība un amatniecība	■ tirdzniecība	■ jūrniecība
■ reliģija	■ tieslietas	■ saimniecība un mājturība	■ ārstniecība
■ mūzika	■ izglītība un audzināšana	■ atturības jautājumi	■ literatūra
■ humors un satīra			

4. periods: 1906–1919 (444 nosaukumi)

Kalendāru grupas

Nozaru kalendāru tematiskais sadalījums

5. pielikums. Publikācijas par latviešu kalendāriem latviešu periodiskajos izdevumos (1832–1918).¹

1832

1. –e–. [Napiersky C. E.] Par kalenderiem un īpaši par abiem jauniem latviešu kalenderiem // Tas Latviešu Ļaužu Draugs. – 3. lapa (1832, 15. janv.), 10.–12. lpp.; 5. lapa (1832, 29. janv.), 17.–20. lpp.
2. –e–. [Napiersky C. E.] Vidzemes kalenders uz 1833tu gadu; Veca un jauna Laika-grāmata uz to 1833 gadu // Tas Latviešu Ļaužu Draugs. – 41. lapa (1832, 7. okt.), 162.–163. lpp.

1833

3. –e–. [Napiersky C. E.] Vidzemes kalenders uz 1834tu gadu, (driķēts pie V. F. Hekera) un Veca un jauna Laika-grāmata uz to 1834tu gadu (pie J. V. Stefenhāgena un dēla Jelgavā) // Tas Latviešu Ļaužu Draugs. – 47. lapa (1833, 24. nov.), 186.–187. lpp.

1834

4. –e–. [Napiersky C. E.] Vidzemes kalenders uz 1835tu gadu // Tas Latviešu Ļaužu Draugs. – 45. lapa (1834, 8. nov.), 182. lpp.

1836

5. –e–. [Napiersky C. E.] Ziņa par jaunu grāmatu: Vidzemes kalenders uz 1837tu gadu // Tas Latviešu Ļaužu Draugs. – 43. lapa (1836, 22. okt.), 175.–176. lpp.

1838

6.r. [Döbner Ch. K. A.] Ziņa par jauniem latviešu kalenderiem: [Vidzemes kalenders; Kurzemes kalenders uz 1839tu gadu] // Tas Latviešu Draugs. – 45. lapa (1838, 10. nov.), [177.]–178. lpp.

1851

7. Šulcs R. Lūgšana [ziedot Jelgavas muzejam dažus vecu latviešu kalendāru gadu gājienus] // Latviešu Avīzes. – Nr. 49 (1851, 6. dec.), [197.]–198. lpp.

1852

8. M. V. [Vītiņš M.] No latviešu veciem kalenderiem // Latviešu Avīzes. – Nr. 5 (1852, 31. janv.), 19. lpp.

1856

9. R–. [Leitāns A.] Ziņa par jaunu kalenteri: [Vidzemes kalenders uz 1857tu gadu] // Mājas Viesis. – Nr. 12 (1856, 17. sept.), 96. lpp.

1858

10. **. Mājas Viesa lasītājiem: [Vidzemes kalenders uz to 1859tu gadu] // Mājas Viesis. – Nr. 51 (1858, 22. dec.), 418.–419. lpp.

1860

11. –d. Vēl kāds vārds par to jauno Laika-grāmatu: [Vidzemes veca un jauna Laika-grāmata uz 1860to gadu] // Mājas Viesis. – Nr. 3 (1860, 18. janv.), 23. lpp.
12. J. R-n. [Rugēns J.] Kāds vārds par latviešu kalenderēm // Mājas Viesis. – Nr. 40 (1860, 3. okt.), 317.–319. lpp.

1863

13. E. F. S. [Šēnbergs E. F.] Kāds vārds par kalenderēm // Latviešu Avīzes. – Nr. 35 (1863, 29. aug.), 211. lpp.
14. R. [Leitāns A.] Poļu-latviešu [latgaliešu] grāmatas : [Inflantuziemies Lajkagromota aba kalenders uz 1864tu godu] // Mājas Viesis. – Nr. 48 (1863, 2. dec.), 382.–383. lpp.

1867

15. *** [Heervagens L.] Plates laika grāmata 1868: [Vidzemes veca un jauna laika grāmata 1868. g.] // Latviešu Avīzes. – Nr. 47 (1867, 22. nov.), 373.–374. lpp.

¹ Bibliogrāfiskie apraksti sastādīti pēc normatīvā dokumenta: Bibliogrāfiskā apraksta standartu (BA:ISBD) piemērošanas noteikumi analītiskajā aprakstā / Bibliotēku darba un bibliogrāfijas standartizācijas tehniskā komiteja. – Rīga: Latvijas Nacionālā bibliotēka, 2000. – 49 lpp.

1874

16. **Kuru kalenteri būs pirkt?** // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 42 (1874, 9. okt.), 329. lpp.; Nr. 43 (1874, 23. okt.), 337. lpp.
17. **N. B-v.** Vēl kāds vārds par kalenderiem // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 51 (1874, 18. dec.), 401. lpp.

1875

18. **“Baltijas Zemkopja” red.** Ziņas: Kurzemes kalenders uz 1876. gadu, izdots no Kurzemes gubernijas avīžu redakcijas ... // Baltijas Zemkopis. – Nr. 31 (1875, 26. nov.), 254. lpp.
19. **[Māters J.]** Veca un jauna laika-grāmata uz to gadu 1876, drukāta pie Stefenhāgena un dēla // Skola. – (Baltijas Zemkopja Pielikums). – Nr. 3 (1875, 5. janv.), [5.] lpp.

1876

20. **G. M. [Māters J.]** Latviešu tautas kalenders uz 1877. gadu // Baltijas Zemkopis. – Nr. 48 (1876, 3. dec.), 385. lpp.

1877

21. **G. M.** Zemkopības kalenders priekš Vidzemes un Kurzemes zemkopjiem uz 1878. gadu // Baltijas Zemkopis. – Nr. 51 (1877, 21. dec.), [409.]–411. lpp.
22. **G. Mathers [Māters J.]** Visai ievērojams latviešu rakstības auglis: [Zemkopības kalenders priekš Vidzemes un Kurzemes zemkopjiem uz 1878. gadu] // Baltijas Zemkopis. – Nr. 50 (1877, 14. dec.), 406. lpp.

1878

23. **Š. E.** Zieslaka latviešu kalenders 1879. gadam // Baltijas Zemkopis. – Nr. 50 (1878, 13. dec.), 401. lpp.
24. **“Baltijas Vēstneša” red.** Mūsu kalenteri // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 51 (1878, 20. dec.), 402.–403. lpp.
25. **F. G.** Baltijas gruntieku, saimnieku, pagastu–valdību u. c. kalendārs 1879. gadam: izdevis Krogzemju Mikus // Balss. – Nr. 21 (1878, 13. dec.), [1.] lpp.
26. **K. K. [Kundziņš K.]** Laika grāmatas – laika zīmes: [par latviešu kalendāriem vispār un par A. J. Stendera 1811. gadā izdoto “Dziesmu kalendāru”] // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 21 (1878, 24. maijs), 163. lpp.; Nr. 22 (1878, 31. maijs), 170.–171. lpp.
27. **K. K. [Kundziņš K.]** Latviešu kalendāris uz 1879. gadu: Jelgavā, E. Zīslaka apgādāts // Balss. – Nr. 2 (1878, 7. okt.), [1.–2.] lpp.
28. **[Māters J.]** Bezprātības augli rakstniecības laukā: [par brāļu Bušu “Latviešu tautas kalendāru 1879. gadam”] // Baltijas Zemkopis. – Nr. 34 (1878, 23. aug.), 277. lpp.
29. **“Rīgas Lapas” red.** E. Zīslaka latviešu kalenders uz 1879. gadu // Rīgas Lapa. – Nr. 216 (1878, 19. sept.), [3.] lpp.
30. **Th. Rolands [Māters J.]** Baltijas gruntieku, saimnieku, pagastu valdību u. c. kalendārs 1879. gadam: izdevis Krogzemju Mikus // Baltijas Zemkopis. – Nr. 50 (1878, 13. dec.), 401.–402. lpp.

1879

31. **Dobelnieks [Alunāns Ā.]** Mūsu kalenteri uz 1880. gadu // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 47 (1879, 21. nov.), 373.–374. lpp.; Nr. 48 (1879, 28. nov.), 380.–381. lpp.
32. **–s. [Alunāns Ā.]** Kāds no kapa izcēlies: [V. F. Hekera “Vidzemes kalenders uz 1879tu gadu”] // Rīgas Lapa. – Nr. 20 (1879, 25. janv.), [2.] lpp.; Nr. 21 (1879, 26. janv.), [2.] lpp.; Nr. 22 (1879, 27. janv.), [2.] lpp.

1881

33. **–gs.** Jauns kalenders: [Titāna Viesuļa latviešu tautas kalendārs 1882. gadam] // Baltijas Zemkopis. – Nr. 34 (1881, 26. aug.), 135. lpp.
34. **Talviets V.** Latviešu tautas kalenders: [Buša Latviešu tautas kalenders 1881. gadam] // Balss. – Nr. 6 (1881, 11. febr.), 5.–6. lpp.
35. **v.–** Iz Rīgas: atkal jauns “tautas kalendārs”: [“Īstais tautas kalendārs no Dobelnieka”] // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 274 (1881, 26. nov.), [2.] lpp.

1882

36. **–a–.** Zemkopības kalendris uz 1883. gadu, apgādāts no Cieglera u. bdr. // Baltijas Zemkopis. – Nr. 50 (1882, 15. dec.), 199. lpp.
37. **Dobelnieks [Alunāns Ā.]** Latviešu kalendāri: Buša jaunākie gara ražojumi: [Latviešu tautas kalenders 1883. gadam] // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 253 (1882, 2. nov.), [1.–2.] lpp.; Nr. 254 (1882, 3. nov.), [2.] lpp.; Nr. 255

(1882, 4. nov.), [2.] lpp.; Nr. 256 (1882, 5. nov.), [2.] lpp.; Nr. 257 (1882, 6. nov.), [2.] lpp.; Nr. 258 (1882, 8. nov.), [2.] lpp.; Nr. 259 (1882, 9. nov.), [2.] lpp.

38. **Dobelnieks [Alunāns Ā.]** Vidzemes kalenderis uz 1883. gadu: driķēts un dabūjams pie V. F. Hekera // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 276 (1882, 29. nov.), [2.] lpp.; Nr. 277 (1882, 30. nov.), [1.–2.] lpp.; Nr. 278 (1882, 1. dec.), [2.] lpp.; Nr. 279 (1882, 2. dec.), [2.] lpp.
39. **Inga [Laube I.]** Latviešu kalendāri: [Īstais tautas kalendārs no Pūcišu Ģederta uz 1883. gadu] // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 290 (1882, 15. dec.), [1.–2.] lpp.; Nr. 291 (1882, 16. dec.), [1.] lpp.
40. **Inga [Laube I.]** Latviešu kalendāri: [Latviešu kalendāris ar bildēm uz 1883. gadu: apgādājis un drukājis E. Zīslaks Jelgavā] // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 302 (1882, 30. dec.), [2.] lpp.
41. **Inga [Laube I.]** Latviešu kalendāri: [Latvijas kalendārs uz 1883. gadu: izdevis J. Skujiņš] // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 295 (1882, 21. dec.), [1.–2.] lpp.
42. **[Stariņš].** Zemkopjiem par ievērojumu: zemkopības draugs: [Zemkopības kalendāris uz 1883. gadu, apgādāts no Cieglera u. bdr.] // Mājas Viesis. – Nr. 49 (1882, 4. dec.), 388.–389. lpp.
43. **V.** Latviešu kalendāri 1883. gadam: [Titana Viesuļa Latviešu tautas kalendārs 1883. gadam] // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 225 (1882, 30. sept.), [1.] lpp.

1883

44. **Inga [Laube I.]** Baltijas kalendāris 1884. gadam // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 220 (1883, 26. sept.), [1.–2.] lpp.
45. **Inga [Laube I.]** Latviešu kalendāris ar bildēm uz 1884. gadu: E. Zīslaka apgādāts Jelgavā // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 295 (1883, 23. dec.), [1.] lpp.
46. **–is.** Latviešu tautas kalendārs 1884: no T. Viesuļa // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 253 (1883, 4. nov.), [2.–3.] lpp.
47. **[Māters J.]** Latviešu tautas kalendārs, izdots no Titāna Viesuļa // Tiesu Vēstnesis. – Nr. 8 (1883, 22. nov.), 60. lpp.
48. **P. [Kalniņš J.]** Baltijas kalendāris 1884. gadam // Balss. – Nr. 40 (1883, 5. okt.), 4. lpp.
49. **Teodors Rolands [Māters J.]** Latviešu kalendāris ar bildēm uz 1884. gadu: Jelgavā pie E. Zīslaka apgādāts, drukāts un dabūjams // Tiesu Vēstnesis. – Nr. 12 (1883, 23. dec.), 91.–92. lpp.

1884

50. **Dobelnieks [Alunāns Ā.]** Gaudi un ziedi: kāds vārds par mūsu kalendāriem: [A. Zīslaka “Latviešu kalendārs 1885. gadam”; Pūcišu Ģederta “Īstais tautas kalendārs 1885. gadam”; Baltijas kalendārs 1885. gadam; Titāna Viesuļa Latviešu tautas kalendārs 1885. gadam] // Balss. – Nr. 50 (1884, 12. dec.), [1.–4.] lpp.
51. **L. Rujeniets [Lapas Mārtiņš.]** Kalendāru laiks drīz sāksies // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 185 (1884, 11. aug.), [2.] lpp.
52. **T. Viesulis [Štālbergs K.]** Kalendāru lietā: [atbilde A. Alunānam] // Balss. – Nr. 52 (1884, 26. dec.), 3. lpp.

1885

53. **Bīlenšteins A., Dr.** Kādi vārdi mūsu kalenderniekiem // Latviešu Avīzes. – Nr. 39 (1885, 25. sept.), [1.–2.] lpp.; Nr. 40 (1885, 2. okt.), [1.] lpp.
54. **Dejols.** Kādi vārdi mūsu “kalendārnikiem” // Balss. – Nr. 34 (1885, 21. aug.), [3.–4.] lpp.
55. **E. F. S. [Šēnbergs E. F.]** Iz rakstniecības lauka: “Māju kalenders” 1885. gadam // Latviešu Avīzes. – (Pielikums pie Latviešu Avīžu Nr. 8). – Nr. 8 (1885, 20. febr.), [5.] lpp.
56. **Inga [Laube I.]** Baltijas kalendāris 1886. gadam // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 273 (1885, 27. nov.), [1.] lpp.
57. **“Rotas” red.** Mūsu kalendāri. – (Grāmatu plauktiņš) // Rota. – Nr. 50 (1885, 10. dec.), 595. lpp.

1886

58. **A.** Vēl reiz Buša kalendārs // Dienas Lapa. – Nr. 53 (1886, 29. nov.), [3.] lpp.
59. **Anednaba [Bandrevičs A.]** Latviešu kalendernieki: [Zīslaka latviešu kalendārs 1886. gadam] // Latvietis. – Nr. 8 (1886, 19. febr.), 2.–3. lpp.
60. **Bandrevičs A.** Latviešu kalendāri. – (Jaunas grāmatas) // Austrums. – Nr. 6/7 (1886), 462.–468. lpp.
61. **“Dienas Lapas” red.** Baltijas kalendāris 1887. gadam // Dienas Lapa. – Nr. 3 (1886, 2. okt.), [3.] lpp.
62. **“Dienas Lapas” red.** Īstais tautas kalendārs no Pūcišu Ģederta 1887. gadā // Dienas Lapa. – Nr. 17 (1886, 18. okt.), [3.] lpp.
63. **“Dienas Lapas” red.** Latviešu tautas kalendere 1887. Drukāta un dabūjama pie Bušu brāļiem // Dienas Lapa. – Nr. 38 (1886, 12. nov.), [3.] lpp.

64. **Haralds [Skujenieks E.]** Baltijas kalendāris 1887. gadam // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 218 (1886, 24. sept.), [3.] lpp.
65. **Īsais zobs.** Ilustrēts kalenders uz 1887. gadu: apgādājis H. Alunāns // Dienas Lapa. – Nr. 24 (1886, 27. okt.), [3.] lpp.
66. **Īsais zobs.** Latviešu tautas kalendārs 1887. gadam: izdots no Viesuļa; Latvijas kalendārs 1887. gadam: izdevis J. Skujiņš // Dienas Lapa. – Nr. 28 (1886, 31. okt.), [3.] lpp.
67. **Lietuvietis [Puriņš N.]** Baltijas kalendāris 1887. gadam // Rota. – Nr. 39 (1886, 30. sept.), 391.–392. lpp.
68. **–r–.** Kalendārs priekš zemkopjiem uz 1887. gadu, izdots no Ruston, Proktor un biedr. // Dienas Lapa. – Nr. 72 (1886, 22. dec.), [3.] lpp.

1887

69. **Ārgals Ā.** Tēvijas kalendārs 1888. gadam. – (Mūsu kalendāri 1888. gadam) // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 292 (1887, 18. dec.), [3.] lpp.
70. **“Dienas Lapas” red.** Īstais tautas kalendārs no Pūcišu Ģederta uz 1888. gadu // Dienas Lapa. – Nr. 274 (1887, 28. nov.), [3.–4.] lpp.
71. **Īsais zobs.** Dvīņu kalendārs: [Latviešu tautas kalendārs 1888. gadam no Viesuļa; 1888. gada grāmata jeb kalendārs] // Dienas Lapa. – Nr. 246 (1887, 27. okt.), [3.] lpp.
72. **Īsais zobs.** Ilustrēts kalenders uz 1888. gadu // Dienas Lapa. – Nr. 264 (1887, 17. nov.), [3.] lpp.
73. **Īsais zobs.** Zīslaka latviešu kalendārs 1887. gadam // Dienas Lapa. – Nr. 3 (1887, 5. janv.), [3.] lpp.
74. **Kazimirs J.** Ilustrēts kalendārs uz 1888. gadu. – (Mūsu kalendāri 1888. gadam) // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 291 (1887, 17. dec.), [3.] lpp.
75. **L. M. [Lapas Mārtiņš]** Tagadējā ziema un kalendārnieki // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 57 (1887, 12. marts), [2.–3.] lpp.
76. Mūsu kalendāri 1888. gadam: [Zīslaka Kurzemes un Vidzemes laika grāmata; Īstais tēvijas kalendārs; Vidzemes vecā un jaunā laika grāmata; Vidzemes kalenders uz 1888to gadu pie V. F. Hekera; Vispārīgs Latvijas kalendāris uz 1888. gadu] // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 292 (1887, 18. dec.), [3.] lpp.
77. **Ozoliņš J.** Mūsu kalendāri 1888. gadam: [Īstais tautas kalendārs no Pūcišu Ģederta uz 1888. gadu] // Baltijas Vēstnesis. – 1887. – 291.
78. **Referents.** Par Baltijas kalendāru literatūru // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 156 (1887, 13. jūl.), [1.] lpp.
79. **–s.** Baltijas kalendāris 1888. gadam // Balss. – Nr. 43 (1887, 28. okt.), 5. lpp.; Baltijas Vēstnesis. – Nr. 244 (1887, 23. okt.), [3.] lpp.
80. **Sarkans D.** Mūsu kalendāri 1888. gadam: [1888. gada grāmata jeb kalendārs, derīgs Kurzemē, Vidzemē un Lietuvā; Latviešu tautas kalendārs] // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 292 (1887, 18. dec.), [3.] lpp.
81. **Skujenieks E.** Mūsu kalendāri 1888. gadam: [Zīslaka latviešu kalendārs 1888. gadam ar bildēm] // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 291 (1887, 17. dec.), [3.] lpp.; Dienas Lapa. – Nr. 290 (1887, 17. dec.), [3.] lpp.
82. **Talivalds [Abbulis P.]** Kāds vārds latviešu kalendāru pircējiem // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 244 (1887, 23. okt.), [1.] lpp.
83. **Vaidelots [Straume J.]** Baltijas kalendāris 1888. gadam // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 292 (1887, 18. dec.), [3.] lpp.
84. **Vaidelots [Straume J.]** Mūsu kalendāri 1888. gadam: [Latvijas kalendārs uz 1888. gadu] // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 291 (1887, 17. dec.), [3.] lpp.; Dienas Lapa. – Nr. 290 (1887, 17. dec.), [3.] lpp.
85. Zīslaka latviešu kalendārs 1888. gadam // Balss. – Nr. 47 (1887, 25. nov.), 3.–4. lpp.

1888

86. **“Baltijas Vēstneša” red.** Atbalss kalendārs 1889. gadam. – (Grāmatu galds) // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 241 (1888, 21. okt.), [3.] lpp.
87. **Ezarnieks.** Baltijas kalendāris 1889. gadam. – (Grāmatu galds) // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 255 (1888, 7. nov.), [3.] lpp.
88. **Inga [Laube I.]** Kalendāru plūdi // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 251 (1888, 2. nov.), [3.] lpp.
89. **Līdumnieks [Kārkluvāls F.]** Kalendārnieku ievēribai: [izdodams praktiska satura kalendārs bez beletristikas] // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 7 (1888, 11. janv.), [1.–2.] lpp.
90. Mūsu kalendāri: [Baltijas jūrnieku kalendārs 1889. gadam]. – (Grāmatu galds) // Dienas Lapa. – Nr. 284 (1888, 13. dec.), [3.] lpp.

91. **X. Y. Z.** Mūsu kalendāri: [Atbalss kalendāris 1889. gadam, M. Siliņa; Īstais tautas kalendāris 1889. gadam]. – (Grāmatu galds) // Dienas Lapa. – Nr. 245 (1888, 26. okt.), [3.] lpp.; Nr. 286 (1888, 15. dec.), [3.] lpp.

1889

92. **“Dienas Lapas” red.** Mūsu kalendāri: [Atbalss kalendārs 1890. gadam; Baltijas kalendārs 1890. gadam; Zīslaka latviešu kalendārs ar bildēm 1890. gadam] // Dienas Lapa. – Nr. 250 (1889, 3. nov.), [3.] lpp.; Nr. 252 (1889, 5. nov.), [3.] lpp.; Nr. 277 (1889, 8. dec.), [3.] lpp.; Nr. 288 (1889, 21. dec.), [3.] lpp.
93. **G. K. [Graudiņš K.]** Baltijas kalendāris 1889. gadam ar bildēm. – (Grāmatu galds) // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 230 (1889, 10. okt.), [3.] lpp.; Balss. – Nr. 42 (1889, 18. okt.), 4. lpp.
94. **J. K.** Baltijas kalendāris 1890. gadam // Austrums. – Nr. 11 (1889), 1403.–1404. sl.
95. **J. K.** Rakstniecība: [Baltijas jūrmieku kalendārs 1889. gadam] // Austrums. – Nr. 1 (1889), [121.]–123. sl.
96. **K. W.** Mūsu kalendāri: [Latviešu tautas kalendārs, izdots no Viesuļa; 1889. gada grāmata jeb kalendārs, derīgs Kurzemē, Vidzemē un Lietuvā, izdots no Viesuļa] // Dienas Lapa. – Nr. 22 (1889, 27. janv.), [3.] lpp.; Nr. 23 (1889, 28. janv.), [3.] lpp.
97. **Kalniņš J. P.** “Dienas Lapas” izslavētā taisnības mīlestība: [par Pūcišu Ģederta “Īsto tautas kalendāru” un “Zīslaka kalendāru”] // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 280 (1889, 12. dec.), [3.] lpp.
98. **L. Z. [Grīns L.]** Baltijas jūrmieku kalendārs 1890. gadam // Balss. – Nr. 47 (1889, 22. nov.), 5. lpp.
99. **M.** Tēvijas kalendārs 1889. gadam: izdots no S. Veinberga. – (Grāmatu galds) // Dienas Lapa. – Nr. 26 (1889, 1. febr.), [3.] lpp.
100. **Puriņu Klāvs [Puriņš N.]** “Baltijas kalendāra” lietā: [par stāstu “Rīgā laba dzīve” u. c.] // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 235 (1889, 16. okt.), [3.] lpp.; Nr. 244 (1889, 27. okt.), [3.] lpp.
101. **–rs.** Jaunais Baltijas jūrmieku kalendārs uz 1890. gadu // Austrums. – Nr. 12 (1889), [1546.]–1547. sl.
102. **S.** Mūsu kalendāri: [Īstais tautas kalendārs 1890. gadam] // Dienas Lapa. – Nr. 273 (1889, 2. dec.), [3.] lpp.
103. **–sietis.** Mūsu kalendāri 1890. gadam // Balss. – Nr. 52 (1889, 27. dec.), 3.–4. lpp.
104. **Šķirgaiļu Kalaluni.** Mūsu kalendāri: [Pēterburgas kalendārs uz 1889. gadu]. – (Grāmatu galds) // Dienas Lapa. – Nr. 12 (1889, 16. janv.), [3.] lpp.; Nr. 13 (1889, 17. janv.), [3.] lpp.

1890

105. **–ds.** Bibliogrāfija: [Straumes Jāņa Baltijas mūziķu kalendārs] // Tēvija. – Nr. 5 (1890, 31. janv.), 6. lpp.; Nr. 9 (1890, 28. febr.), 6. lpp. ar nos.: Atbilde Straumes kungam.
106. **Ernests [Vīgners E.]** Baltijas mūziķu kalendārs. – (Grāmatu galds) // Balss. – Nr. 8 (1890, 21. febr.), 7. lpp.
107. **J. K.** Bibliogrāfija: [Baltijas jūrmieku kalendārs 1891. gadam] // Tēvija. – Nr. 45 (1890, 7. nov.), 6.–7. lpp.
108. **J. K.** Mūsu kalendāri: [Īstais tautas kalendārs 1891. gadam no Pūcišu Ģederta] // Dienas Lapa. – Nr. 271 (1890, 27. nov.), [3.] lpp.
109. **K. V.** Mūsu kalendāri: [Atbalss kalendārs 1891. gadam no M. Siliņa] // Dienas Lapa. – Nr. 262 (1890, 16. nov.), [3.] lpp.; Nr. 263 (1890, 17. nov.), [2.–3.] lpp.
110. **K. V.** Pūcišu Ģederta “Īstais tautas kalendārs 1891. gadam”. – (Grāmatu galds) // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 266 (1890, 21. nov.), [3.] lpp.
111. **Laimiņš J.** Zemkopu un skolotāju rokas kalendārs 1890. gadam: sastādījis J. Peleks. – (Grāmatu galds) // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 51 (1890, 6. marts), [3.] lpp.
112. **Mūsu kalendāri:** [Baltijas mūziķu kalendārs 1890. gadam] // Dienas Lapa. – Nr. 13 (1890, 17. janv.), [3.] lpp.
113. **N.** Baltijas kalendāris 1891. gadam. – (Grāmatu galds) // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 276 (1890, 3. dec.), [3.] lpp.
114. **Pabērzis [Bērziņš L.]** Atbalss kalendārs 1891. gadam, izdots no M. Siliņa // Balss. – Nr. 51 (1890, 19. dec.), 4. lpp.
115. **Pabērzis [Bērziņš L.]** Baltijas mūziķu kalendārs 1890. gadam, Straumes Jāņa vadīts un izdots // Austrums. – Nr. 2 (1890), 250.–252. sl.
116. **–š.** Kāds vārds par Baltijas jūrmieku kalendāru. – (Grāmatu galds) // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 233 (1890, 11. okt.), [3.] lpp.
117. **V. P.** Mūsu kalendāri: [Tēvijas kalendārs 1890. gadam: izdots no S. Veinberga] // Dienas Lapa. – Nr. 15 (1890, 19. janv.), [3.] lpp.
118. **Valdemars C.** Jūrmieku kalendāra trešais gada gājums: [Baltijas jūrmieku kalendārs 1891. gadam] // Balss. – Nr. 43 (1890, 24. okt.), 4. lpp.

1891

119. **Alunāns Ā.** Bibliogrāfija: [Baltijas mūzikas kalendārs 1891. gadam] // Tēvija. – Nr. 9 (1891, 27. febr.), 5.–6. lpp.
120. Baltijas mūzikas kalendārs 1891. gadam: no Straumes Jāņa. – (Grāmatu galds) // Dienas Lapa. – Nr. 8 (1891, 10. janv.), [3.] lpp.
121. **K.** Lauksaimniecības kalendārs 1892. gadam // Austrums. – Nr. 12 (1891), 1535. sl.
122. **L. S-tis. [Griens L.]** Mūsu kalendāri: [Lauksaimniecības kalendāris 1892. gadam; Zīslaka latviešu kalendārs ar bildēm 1892. gadam] // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 258 (1891, 15. nov.), [1.] lpp.; Nr. 293 (1891, 30. dec.), [1.] lpp.
123. **M.** Mūsu kalendāri: [Atbalss kalendārs 1892. gadam] // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 286 (1891, 19. dec.), [1.–2.] lpp.
124. **Rogulis.** Vidzemes vecā un jaunā laika grāmata 1892. gadam. – (Grāmatu galds) // Mājas Viesis. – Nr. 48 (1891, 30. nov.), [3.–4.] lpp.
125. **V.** Bibliogrāfija: [Lauksaimniecības kalendārs 1892. gadam] // Tēvija. – Nr. 46 (1891, 13. nov.), 5.–6. lpp.
126. **X.** Tēvijas kalendārs 1892. gadam: Z. Veinberga izdots. – (Grāmatu galds) // Dienas Lapa. – Nr. 251 (1891, 6. nov.), [3.] lpp.

1892

127. **A. K.** Baltijas jūrnieku kalendārs. – (Grāmatu galds) // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 23 (1892, 29. janv.), 3. lpp.
128. “**Austruma**” red. Austruma kalendārs 1893. gadam; Lauksaimnieku kalendārs 1893. gadam // Austrums. – Nr. 12 (1892), 481.–482. lpp.
129. Baltijas jūrnieku kalendārs. – (Grāmatu galds) // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 294 (1892, 28. dec.), [3.] lpp.
130. Baltijas mūzikas kalendārs 1892. gadam: Straumes Jāņa. – (Grāmatu galds) // Dienas Lapa. – Nr. 19 (1892, 24. janv.), [3.] lpp.
131. –**ds.** Bibliogrāfija: [Baltijas mūzikas kalendārs 1892. gadam] // Tēvija. – Nr. 6 (1892, 5. febr.), 7. lpp.
132. **Evaržu Jānis.** Lauksaimniecības kalendārs 1892. gadam. – (Grāmatu galds) // Balss. – Nr. 1 (1892, 1. janv.), 3. lpp.
133. **K.** Lauksaimnieku kalendārs 1893. gadam. – (Grāmatu galds) // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 265 (1892, 21. nov.), [3.] lpp.
134. **Ka.** Atbalss kalendārs 1893. gadam: M. Siliņa izdevumā. – (Grāmatu galds) // Balss. – Nr. 50 (1892, 9. dec.), 3. lpp.
135. **n–.** Baltijas amatniecības un rūpniecības kalendārs 1893. gadam. – (Grāmatu galds) // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 286 (1892, 16. dec.), [3.] lpp.
136. **P. K.** Baltijas mūzikas kalendārs 1892. gadam // Austrums. – Nr. 2 (1892), 153. lpp.
137. **P. Kl. [Puriņš N.]** Austruma kalendārs 1893. gadam. – (Grāmatu galds) // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 231 (1892, 10. okt.), [2.–3.] lpp.
138. **Purapuķe J.** Skolotāju kalendārs // Tēvija. – Nr. 43 (1892, 21. okt.), 3. lpp.
139. –**s.** Baltijas amatniecības un rūpniecības kalendārs 1893. gadam. – (Grāmatu galds) // Balss. – Nr. 52 (1892, 23. dec.), 4. lpp.
140. **s.** Vārdiņš par latviešu kalendārniecību // Dienas Lapa. – Nr. 226 (1892, 3. okt.), [1.] lpp.; Nr. 227 (1892, 5. okt.), [1.] lpp.
141. **Š.** Lauksaimnieku kalendārs 1893. gadam: [sastādījis J. Bisenieks]. – (Grāmatu galds) // Balss. – Nr. 49 (1892, 2. dec.), 3.–4. lpp.
142. **Tamezeriets R.** Vidzemes vecā un jaunā laika grāmata 1893. gadam: pie Ernsta Plates // Mājas Viesis. – Nr. 40 (1892, 3. okt.), [3.] lpp.
143. “**Tēvijas**” red. Bibliogrāfija: [Austruma kalendārs 1893. gadam; Lauksaimnieku kalendārs 1893. gadam; M. Siliņa “Atbalss” kalendārs 1893. gadam] // Tēvija. – Nr. 42 (1892, 14. okt.), 6. lpp.; Nr. 44 (1892, 28. okt.), 5.–6. lpp.; Nr. 51 (1892, 16. dec.), 6. lpp.
144. **Vītols J.** Baltijas mūzikas kalendārs 1892. Straumes Jāņa izdots // Austrums. – Nr. 4 (1892), 295. lpp.

1893

145. **A.** Lauksaimnieku kalendārs 1893. gadam. – (Grāmatu galds) // Latviešu Avīzes. – Nr. 6 (1893, 10. febr.), [1.] lpp.
146. **F. K. [Kārkluvāls F.]** Mūsu kalendāri: [Liepājas latviešu kalendārs uz 1894. gadu; Tiesu kalendārs]. – (Grāmatu galds) // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 240 (1893, 22. okt.), [3.] lpp.; Nr. 277 (1893, 4. dec.), [3.] lpp.

147. **M. S.** Mūsu kalendāri: [Zīslaka latviešu kalendārs Draviņ–Dravnieka izdots; Zīslaka Kurzemes un Vidzemes laika grāmata] // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 241 (1893, 23. okt.), [3.] lpp.
148. Nākošā gada [1894] latviešu kalendāri: [Ādolfa Alunāna zobgaļa kalendārs; Atbalss kalendāris; Berga bazara kalendārs; Saldus latviešu kalendārs; Saimnieču un zelteņu kalendārs; Tēvijas kalendārs; Zīslaka latviešu kalendārs]. – (Grāmatu galds) // Dienas Lapa. – Nr. 279 (1893, 8. dec.), [2.–3.] lpp.
149. **P. P.** Bibliogrāfija: [Lauksaimnieku kalendārs 1894. gadam] // Tēvija. – Nr. 51 (1893, 22. dec.), 5.–6. lpp.
150. **Purapuķe J.** Skolotāju kalendārs // Austrums. – Nr. 2 (1893), 188. lpp.
151. –s. Tiesu kalendārs 1894. gadam: sastādījis E. Skujenieks. – (Grāmatu plaukts) // Austrums. – Nr. 11 (1893), 479. lpp.
152. “**Tēvijas**” red. Austruma kalendārs 1894. gadam. – (Grāmatu galds) // Tēvija. – Nr. 50 (1893, 15. dec.), 6. lpp.
153. Tiesu kalendārs 1894. gadam. – (Grāmatu galds) // Balss. – Nr. 52 (1893, 29. dec.), 3.–4. lpp.

1894

154. **C. F.** Mūsu kalendāri: [Lauksaimnieku kalendārs 1895. gadam; Lauksaimnieku kabatas kalendārs 1895. gadam; Bīskopju kalendārs 1895. gadam no P. Strausa]. – (Grāmatu galds) // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 292 (1894, 29. dec.), [3.] lpp.
155. –gl–. Lauksaimnieku kalendārs 1894. gadam. – (Grāmatu galds) // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 3 (1894, 5. janv.), [3.] lpp.
156. **Kāds vecs laucinieks.** Bibliogrāfija: [Atbalss kalendārs 1894. gadam] // Tēvija. – Nr. 1 (1894, 5. janv.), 6. lpp.
157. **Kārkluvāls F.** Kalendāru svars pie latviešiem // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 60 (1894, 17. marts), [1.] lpp.
158. **M. S.** Berga bazāra kalendārs 1895. gadam. – (Grāmatu galds) // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 231 (1894, 12. okt.), [3.] lpp.
159. **Th. Br. [Bredenfelds T.]** Lauksaimnieku kabatas kalendārs 1894. gadam: sastādījis un izdevis J. Bisenieks. – (Grāmatu galds) // Dienas Lapa. – Nr. 39 (1894, 17. febr.), [3.] lpp.
160. **V. [Vagners J.]** Lauksaimnieku kabatas kalendārs 1894. gadam: sastādījis un izdevis J. Bisenieks. – (Grāmatu galds) // Balss. – Nr. 9 (1894, 2. marts), 3. lpp.
161. **Vizulis [Pīpiņš E.]** Zīslaka latviešu kalendārs 1894. gadam // Austrums. – Nr. 3 (1894), 309.–310. lpp.
162. **Z. L. [Griens L.]** Zīslaka latviešu kalendārs. – (Grāmatu galds) // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 241 (1894, 25. okt.), [3.] lpp.
163. “**Zemkopja**” red. Lauksaimniecības kalendārs 1894. gadam: izdevis J. Bisenieks; Lauksaimnieku kabatas kalendārs 1894. gadam. – (Grāmatu apskats) // Zemkopis. – Nr. 1 (1894), 24.–26. lpp.; Nr. 2 (1894), 51.–52. lpp.

1895

164. *) **Berga bazara kalendārs 1896. gadam.** – (Grāmatu galds) // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 242 (1895, 25. okt.), [3.] lpp.
165. **Agronoma J. Bisenieka Lauksaimnieku kalendāris 1896. gadam** // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 282 (1895, 13. dec.), [3.] lpp.
166. “**Austruma**” red. Lauksaimnieku kalendārs 1895. gadam: izdevis J. Bisenieks. – (Grāmatu plaukts) // Austrums. – Nr. 2 (1895), 169. lpp.
167. **G.** Bibliogrāfija: [Lauksaimnieku kabatas kalendārs 1896. gadam; Atbalss kalendāris 1896. gadam] // Tēvija. – Nr. 50 (1895, 13. dec.), 5.–6. lpp.
168. **Gr. K. [Graudiņš K.]** Atbalss kalendāris 1895. gadam. M. Siliņa. – (Grāmatu galds) // Balss. – Nr. 6 (1895, 8. febr.), 3.–4. lpp.
169. **Irmgarde.** Saimnieču un zelteņu kalendārs. – (Grāmatu galds) // Dienas Lapa. – (Dienas Lapas pielikums). – Nr. 288 (1895, 20. dec.), [3.] lpp.; Nr. 291 (1895, 23. dec.), [5.–6.] lpp.
170. **J. Pd. [Dravnieks J.]** Mūsu kalendāri: [Austruma kalendārs; Atbalss kalendārs; Īstais tautas kalendārs 1896. gadam]. – (Grāmatu galds) // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 276 (1895, 5. dec.), [3.] lpp.; Nr. 289 (1895, 21. dec.), [2.–3.] lpp.
171. **K-Ie.** Mūsu kalendāri: [Lauksaimnieku kalendārs]. – (Grāmatu galds) // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 291 (1895, 23. dec.), [2.] lpp.
172. **Klevers S.** Baltijas dārzkopju kalendārs 1895. gadam // Dienas Lapa. – (Dienas Lapas pielikums). – Nr. 33 (1895, 9. febr.), [2.] lpp.

173. **Kreichbergs J.** Biškopju kalendārs 1895. gadam no P. Strauta. – (Grāmatu apskats) // Zemkopis. – Nr. 4 (1895, 25. janv.), 77.–79. lpp.
174. **Lasmans F.** Baltijas dārzkopju kalendārs 1895. gadam. – (Grāmatu galds) // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 28 (1895, 3. febr.), [3.] lpp.
175. **M. S. Mūsu kalendāri:** [Atbalss kalendāris. M. Siliņa izdots; Austruma kalendārs; Baltijas kalendārs]. – (Grāmatu galds) // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 4 (1895, 5. janv.), [3.] lpp.; Nr. 7 (1895, 10. janv.), [3.] lpp.; Nr. 18 (1895, 23. janv.), [3.] lpp.
176. **Plavinskis P.** Biškopju kalendārs 1895. gadam, no P. Strauta. – (Grāmatu galds) // Balss. – Nr. 4 (1895, 25. janv.), 3. lpp.
177. **V. Lauksaimnieka kalendārs 1895. gadam:** klajā laidis agr. J. Bisenieks // Zemkopis. – Nr. (1895, 11. janv.), 38.–39. lpp.
178. **Vienspats.** Liepājas latviešu kalendārs uz 1896. gadu // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 283 (1895, 14. dec.), [3.] lpp.
179. **Vizulis [Pīpiņš E.]** Zeltenēm: [Saimnieču un zelteņu kalendārs 1895. gadam] // Mājas Viesa Literāriskais Pielikums. – Nr. 13 (1895, 22. marts), 205.–206. lpp.

1896

180. **ab.–** Lauksaimnieku kalendārs 1897. gadam. – (Grāmatu galds) // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 280 (1896, 14. dec.), [1.] lpp.
181. **A. S.** Baltijas dārzkopju kalendārs 1897. gadam. – (Grāmatu galds) // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 254 (1896, 11. nov.), [3.] lpp.
182. **B.** Dārzkopju kalendārs un Dārzkopju padomnieks // Balss Zemkopības Pielikums. – Nr. 21 (1896,), 164.–167. lpp.
183. **Bo-ons.** Lauksaimnieku kalendārs 1897. gadam. – (Grāmatu plaukts) // Zemkopis. – Nr. 51 (1896, 18. dec.), 918.–919. lpp.
184. **C.–.** Divi lauksaimniekiem derīgi kalendāri: [Lauksaimnieku kalendārs 1896. gadam] // Balss Zemkopības Pielikums. – Nr. 3 (1896), 20.–21. lpp.
185. **–e.–** Baltijas dārzkopju kalendārs 1897. gadam. – (Grāmatu plaukts) // Zemkopis. – Nr. 47 (1896, 20. nov.), 842.–843. lpp.
186. **E...ks.** Lauksaimniecības kalendārs 1896. gadam. – (Grāmatu galds) // Dienas Lapa. – Nr. 5 (1896, 8. janv.), [3.] lpp.
187. **Es.** Baltijas jūrnieku kalendārs [1896. gadam] // Austrums. – Nr. 3 (1896), 235. lpp.
188. **G. [Graudiņš K.]** “Tautas pagalmis”: literāriskā gada grāmata 1896. gadam // Tēvija. – Nr. 18 (1896, 1. maijs), 6. lpp.
189. **Grosenu Jēkabs.** Bibliogrāfija: [Baltijas dārzkopju kalendārs 1896. gadam] // Tēvija. – Nr. 5 (1896, 31. janv.), 6. lpp.
190. **J. Pd. [Dravnieks J.]** Latviešu kalendāri [1897. gadam]: [Atbalss kalendāris; Baltijas kalendārs P. Bērziņa apgādā; Latviešu ģimnāzijas kalendārs; Liepājas latviešu kalendārs; Zīslaka Kurzemes un Vidzemes laika grāmata ar bildēm]. – (Grāmatu galds) // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 280 (1896, 14. dec.), [1.] lpp.
191. **J. Pd. [Dravnieks J.]** Latviešu kalendāri [1897. gadam]: [Berga bazara kalendārs; Vidzemes kalendāris uz 1897. gadu Hekera izdots; Baltijas gada grāmata; Austruma kalendārs; Dzirksteles kalendārs]. – (Grāmatu galds) // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 230 (1896, 11. okt.), [3.] lpp.; Nr. 232 (1896, 14. okt.), [3.] lpp.; Nr. 249 (1896, 5. nov.), [3.] lpp.
192. **J. Pd. [Dravnieks J.]** Tautas pagalmis 1897. gadam. – (Grāmatu galds) // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 289 (1896, 27. dec.), [2.] lpp.
193. **J. P–riņš.** Divi lauksaimniekiem derīgi kalendāri: [Baltijas dārzkopju kalendārs: 1896] // Balss Zemkopības Pielikums. – Nr. 3 (1896), 18.–20. lpp.
194. **K.** Austruma kalendārs 1897. gadam. – (Grāmatu galds) // Balss. – Nr. 46 (1896, 13. nov.), 2.–3. lpp.
195. **K. S.** Rakstniecība: mūsu šā gada [1896.] kalendāri: [Ādolfā Alunāna Zobgala kalendārs; Atbalss kalendārs; Austruma kalendāris; Baltijas dārzkopju kalendārs; Baltijas kalendārs; Hekera Vidzemes kalendārs; Īstais Baltijas kalendārs; Īstais tautas kalendārs; Īstais tēvijas kalendārs; Jaunais Vidzemes un Kurzemes kalendārs; Konzuma kalendārs; Kurzemes un Vidzemes laika grāmata; Latviešu ģimnāzijas kalendārs; Plates Vidzemes jauna un veca laika grāmata; Saimnieču un zelteņu kalendārs; Tēvijas kalendārs; Vispārīgs kalendārs; Vispārīgais latviešu kalendārs; Zīslaka latviešu kalendārs. – (Grāmatu plaukts) // Austrums. – Nr. 3 (1896), 230.–233. lpp.

196. –**ks.** Mūsu kalendāri: [Lauksaimnieku kalendārs 1897. gadam]. – (Grāmatu galds) // Dienas Lapa. – Nr. 290 (1896, 27. dec.), [3.] lpp.
197. **Kāds dārzu draugs.** Baltijas dārzkopju kalendārs 1896. gadam. – (Grāmatu galds) // Latviešu Avīzes. – Nr. 5 (1896, 31. janv.), [1.] lpp.
198. **L. V.** “Tautu pagalms” gada grāmata 1896. gadam // Dienas Lapa. – Nr. 68 (1896, 23. marts), [3.] lpp.
199. Lauksaimnieku kalendārs 1897. gadam. – (Grāmatu plaukts) // Zemkopis. – Nr. 50 (1896, 11. dec.), 894. lpp.
200. **Lejenieks J.** Baltijas dārzkopju kalendārs 1896. gadam. – (Grāmatu plaukts) // Zemkopis. – Nr. 5 (1896, 31. janv.), 94.–95. lpp.; Nr. 6 (1896, 7. febr.), 108.–110. lpp.
201. –**lis.** Bibliogrāfija: [Atbalss kalendāris; Lauksaimnieku kalendārs] // Tēvija. – Nr. 49 (1896, 4. dec.), 5. lpp.; Nr. 50 (1896, 11. dec.), 4. lpp.
202. **M.** Lauksaimnieku kalendārs 1896. gadam // Austrums. – Nr. 3 (1896), 233.–234. lpp.
203. –**ņa.** Bibliogrāfija: [Zīslaka latviešu kalendārs] // Tēvija. – Nr. 49 (1896, 4. dec.), 5. lpp.
204. **O.** Pedagoģisks kalendārs skolotājiem un vecākiem: 1897. – (Dažādi raksti) // Mājas Viesa Mēnešraksts. – Nr. 12 (1896), 943.–944. lpp.
205. **P.** Tautu pagalms: [Literāriska gada grāmata 1896. gadam] // Austrums. – Nr. 3 (1896), 234. lpp.
206. –**sr.** [Veismanis J.] Lauksaimnieku kalendārs 1896. gadam. – (Grāmatu galds) // Latviešu Avīzes. – Nr. 5 (1896, 31. janv.), [1.] lpp.
207. **Str.** Baltijas dārzkopju kalendārs 1896. gadam. – (Grāmatu galds) // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 20 (1896, 25. janv.), [3.] lpp.
208. –**š.** Bibliogrāfija: [Austruma kalendārs; Zīslaka Kurzemes un Vidzemes laika grāmata] // Tēvija. – Nr. 47 (1896, 20. nov.), 5.–6. lpp.
209. “**Zemkopja**” red. Lauksaimnieku kalendārs; Atbalss kalendārs // Zemkopis. – Nr. 50 (1896, 11. dec.), 894. lpp.
210. **V–lis.** [Pīpiņš E.] Mūsu kalendāri: [Saimnieču un zelteņu kalendārs 1897. gadam]. – (Grāmatu galds) // Dienas Lapa. – Nr. 281 (1896, 14. dec.), [6.] lpp.

1897

211. –**ab.** Lauksaimnieku kalendārs 1898. gadam. – (Grāmatu apskats) // Zemkopis. – Nr. 53 (1897, 31. dec.), 693. lpp.
212. **B.** Baltijas dārzkopja kalendārs 1897. gadam un Dārzkopja padomnieks // Balss Zemkopības Pielikumam. – Nr. 2 (1897), 11.–13. lpp.
213. “**Baznīcas Vēstneša**” red. Ziņas: [Kalendārs latviešu luterticīgiem bērniem; Pedagoģisks kalendārs skolotājiem un vecākiem 1897. gadam] // Baznīcas Vēstnesis. – Nr. 1 (1897), 39. lpp.
214. **Bērziņš R.** Baltijas gada grāmata; Latviešu kalendārs; Vēca un jauna laika grāmata. – (Grāmatu galds) // Latviešu Avīzes. – Nr. 48 (1897, 26. nov.), [1.] lpp.
215. **Bideru Juris.** Pedagoģisks kalendārs skolotājiem un vecākiem. – (Grāmatu galds) // Balss. – Nr. 6 (1897, 5. febr.), [1.]–2. lpp.
216. **Bumbiers–Oknieks J.** Izskaidrojumi pie –e– kunga kritikas par “Baltijas dārzkopju kalendāru”. – (Grāmatu apskats) // Zemkopis. – Nr. 52 (1897, 24. dec.), 677.–678. lpp.
217. –**e.** Baltijas dārzkopju kalendārs 1898. gadam. – (Grāmatu apskats) // Zemkopis. – Nr. 48 (1897, 26. nov.), 613.–615. lpp.
218. **Gr.** [Graudiņš K.] Bibliogrāfija: [Tautu pagalms 1897. gadam] // Tēvija. – Nr. 2 (1897, 8. janv.), 6. lpp.
219. **J. Pd.** [Dravnieks J.] Latviešu fāmīlijas kalendārs ar bildēm; Baltijas kalendārs. – (Grāmatu galds) // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 261 (1897, 18. nov.), [3.] lpp.
220. **J. Pd.** [Dravnieks J.] Māju kalendārs uz 1898. gadu. – (Grāmatu galds) // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 282 (1897, 15. dec.), [3.] lpp.
221. **J. Pd.** [Dravnieks J.] Rīgas kalendārs 1898. gadam. – (Grāmatu galds) // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 269 (1897, 28. nov.), [3.] lpp.
222. **J. Pd.** [Dravnieks J.] Zīslaka Kurzemes un Vidzemes laika grāmata 1898. gadam. – (Grāmatu galds) // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 280 (1897, 12. dec.), [3.] lpp.
223. **K.** Austruma kalendārs 1898. gadam. – (Grāmatu galds) // Balss. – Nr. 45 (1897, 5. nov.), 2.–3. lpp.

224. **K. S. Rakstniecība:** 1897. gada latviskie kalendāri: [Ādolfā Alunāna Zobgaļa kalendārs; Baltijas gada grāmata; Berga bazara kalendārs; Dzirksteles kalendārs; Hekera Vidzemes kalendāris; Īstais tēvijas kalendārs; Konzuma kalendārs; Latviešu kalendārs; Latviešu tautas kalendārs; Liepājas latviešu kalendārs; Mājas kalendārs; Plates laika grāmata; Vēca un jauna laika grāmata; Vidzemes un Kurzemes kalendārs; Viļņa humoristisks kalendārs; Vispārīgs kalendārs; Zīslaka Kurzemes un Vidzemes laika grāmata; Zobgala un aprīļa kalendārs. – (Grāmatu plaukts) // Austrums. – Nr. 5 (1897), 405.–407. lpp.
225. **K. S. Rakstniecība:** 1897. gada latviskie kalendāri: [Atbalss kalendārs; Austruma kalendārs; Īstais tautas kalendārs; Latviešu ģimēņu kalendārs; Latviešu kalendārs; Saimnieču un zelteņu kalendārs; Tēvijas kalendārs; Zīslaka Latviešu kalendārs. – (Grāmatu plaukts) // Austrums. – Nr. 4 (1897), 324.–326. lpp.
226. **–I.** Bibliogrāfija: [Lauksaimnieku lielais kabatas kalendārs 1897. gadam] // Tēvija. – Nr. 2 (1897, 8. janv.), 6. lpp.
227. **M.** Austruma kalendārs 1898. gadam. – (Grāmatu galds) // Latviešu Avīzes. – Nr. 48 (1897, 26. nov.), [1.] lpp.
228. **Mazversits J.** Rakstniecība: [Lauksaimnieku kalendārs 1897. gadam]. – (Grāmatu plaukts) // Austrums. – Nr. 1 (1897), 73.–74. lpp.
229. **P.** Baltijas dārzkopju kalendārs 1897. gadam // Austrums. – Nr. 5 (1897), 407. lpp.
230. **–r–.** Baltijas dārzkopju kalendārs 1898. gadam. – (Grāmatu galds) // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 277 (1897, 9. dec.), [3.] lpp.
231. **S.** Austruma kalendārs 1898. gadam. – (Grāmatu galds) // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 230 (1897, 9. okt.), [3.] lpp.
232. **S.** Baltijas dārzkopju kalendārs 1898. gadam. – (Grāmatu galds) // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 251 (1897, 5. nov.), [3.] lpp.
233. **S. Katoļu māju kalendārs** 1898. gadam: klajā laidis J. Steinbergs. – (Grāmatu galds) // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 263 (1897, 20. nov.), [3.] lpp.
234. **–ss–. [Veismanis J.]** Baltijas dārzkopju kalendārs 1898. gadam; Viļņu Alfrēda humoristisks kalendārs 1898. gadam. – (Grāmatu galds) // Latviešu Avīzes. – Nr. 45 (1897, 5. nov.), [1.] lpp.
235. **T. [Zeiferts T.]** Rakstniecība: [Tautu pagalmi: literāriska gada grāmata 1897. gadam] // Austrums. – Nr. 2 (1897), 170.–171. lpp.
236. **T. Z. [Zeiferts T.]** Rakstniecība: [Pedagoģisks kalendārs skolotājiem un vecākiem 1897. gadam] // Austrums. – Nr. 2 (1897), 171.–172. lpp.
237. **Tarlapu Aleksis [Dāvis].** Lūgums latviešu kalendāru sarakstītājiem un izdevējiem // Balss. – Nr. 40 (1897, 1. okt.), 2.–3. lpp.
238. **Ziedaitis.** Katoļu māju kalendārs 1897. gadam. – (Grāmatu galds) // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 8 (1897, 11. janv.), [1.] lpp.

1898

239. **A.** Bibliogrāfija: [Berga bazara kalendārs 1899. gadam] // Tēvija. – Nr. 40 (1898, 7. okt.), 5. lpp.
240. **“Austruma” red.** Rakstniecība: 90. gada gājumu piedzīvojis patlaban Hekera “Vidzemes kalendāris” // Austrums. – Nr. 10 (1898), 308.–310. lpp.
241. **Bandrevičs A.** “Jūrnieku kalendāra” turpmākās izdošanas lietā // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 184 (1898, 17. aug.), [2.] lpp.
242. **Bērziņš R.** Baltijas dārzkopju kalendārs 1899. gadam. – (Grāmatu galds) // Latviešu Avīzes. – Nr. 47 (1898, 25. nov.), [1.] lpp.
243. **Bideru Juris.** Pedagoģisks kalendārs skolotājiem un vecākiem // Balss. – Nr. 4 (1898, 28. janv.), 2.–3. lpp.
244. **G. [Graudiņš K.]** Bibliogrāfija: [Lauksaimnieku kalendārs] // Tēvija. – Nr. 51 (1898, 23. dec.), 5. lpp.
245. **J. Pd. [Dravnieks J.]** Austruma kalendārs 1899. gadam. – (Grāmatu galds) // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 192 (1898, 26. aug.), [3.] lpp.
246. **J. Pd. [Dravnieks J.]** Baltijas almanahs 1899. gadam; Māju kalendārs; Pedagoģisks kalendārs skolotājiem un vecākiem. – (Grāmatu galds) // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 285 (1898, 17. dec.), [3.] lpp.
247. **J. Pd. [Dravnieks J.]** Baltijas kalendārs; Baltijas dārzkopju kalendārs. – (Grāmatu galds) // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 257 (1898, 12. nov.), [3.] lpp.
248. **J. Pd. [Dravnieks J.]** Baltijas tiesu kalendārs 1898. gadam. – (Grāmatu galds) // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 18 (1898, 23. janv.), [3.] lpp.
249. **J. Pd. [Dravnieks J.]** Berga bazara kalendārs 1899. gadam. – (Grāmatu galds) // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 234 (1898, 14. okt.), [3.] lpp.

250. **J. Pd. [Dravnieks J.]** Vidzemes kalenderis uz 1899. gadu. – (Grāmatu galds) // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 244 (1898, 28. okt.), [3.] lpp.
251. **K.** Bibliogrāfija: [Zīslaka latviešu kalendārs; Zīslaka Kurzemes un Vidzemes laika grāmata 1899. gadam; Māju kalendārs] // Tēvija. – Nr. 50 (1898, 16. dec.), 5. lpp.
252. **Kleverss Z.** Rakstniecība: Dārzkopju kalendārs 1899. gadam. – (Grāmatu plaukts) // Austrums. – Nr. 12 (1898), 469.–471. lpp.
253. **Lietaviešu Jēkabs.** Bibliogrāfija: [Baltijas dārzkopju kalendārs 1898. gadam] // Tēvija. – Nr. 2 (1898, 14. janv.), 6. lpp.
254. **O.** Paidagoģisks kalendārs skolotājiem un vecākiem: 1898. – (Dažādi raksti) // Mājas Viesa Mēnešraksts. – Nr. 3 (1898), 235.–236. lpp.
255. **P.** Paidagoģiskais kalendārs skolotājiem un vecākiem. – (Grāmatu galds) // Dienas Lapa. – Nr. 152 (1898, 21. dec.), [3.] lpp.
256. **V.** Austruma kalendārs. – (Grāmatu galds) // Latviešu Avīzes. – Nr. 38 (1898, 23. sept.), [1.] lpp.
257. **X. Y. Z.** Austruma kalendārs 1899. gadam. – (Grāmatu galds) // Dienas Lapa. – Nr. 70 (1898, 11. sept.), [3.] lpp.
258. **–z–.** Zīslaka Kurzemes un Vidzemes laika grāmata; Berga bazara kalendārs 1899. gadam. – (Grāmatu galds) // Latviešu Avīzes. – Nr. 42 (1898, 21. okt.), [1.] lpp.
259. **Zariņš O.** Rakstniecība: [Pedagoģisks kalendārs skolotājiem un vecākiem 1898. gadam]. – (Grāmatu plaukts) // Austrums. – Nr. 3 (1898), 241. lpp.
260. **Ziedaitis.** Katoļu māju kalendārs 1899. gadam. – (Grāmatu galds) // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 284 (1898, 16. dec.), [3.] lpp.

1899

261. **A. N. [Niedra A.]** Jaunais tautas kalendārs; Berga bazara kalendārs 1900. gadam. – (Māksla un kritika) // Austrums. – Nr. 11 (1899), 385.–386. lpp.
262. **“Baltijas Vēstneša” red.** Latviešu ģimnijas kalendārs ar bildēm 1900. gadam. – (Grāmatu galds) // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 276 (1899, 9. dec.), [3.] lpp.
263. **Bebru Juris.** Paidagoģisks kalendārs skolotājiem un vecākiem 1899. gadam. – (Grāmatu galds) // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 11 (1899, 15. janv.), [3.] lpp.
264. **Bērziņš R.** Dārzkopju kalendārs. – (Grāmatu galds) // Latviešu Avīzes. – Nr. 52 (1899, 29. dec.), [1.–2.] lpp.
265. **J. Pd. [Dravnieks J.]** Austruma kalendārs 1900. gadam. – (Grāmatu galds) // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 253 (1899, 10. nov.), [3.] lpp.
266. **J. Pd. [Dravnieks J.]** Baltijas kalendārs 1900. gadam. – (Grāmatu galds) // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 249 (1899, 5. nov.), [3.] lpp.
267. **J. Pd. [Dravnieks J.]** Berga bazara kalendārs 1900. gadam. – (Grāmatu galds) // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 248 (1899, 4. nov.), [3.] lpp.
268. **J. Pd. [Dravnieks J.]** Dārzkopju kalendārs; Jaunais tautas kalendārs // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 246 (1899, 2. nov.), [3.] lpp.
269. **J. V.** Paidagoģisks kalendārs skolotājiem un vecākiem 1899. gadam // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 51 (1899, 3. marts), [3.] lpp.
270. **K.** Bibliogrāfija: [Zīslaka latviešu kalendārs ar bildēm; Zīslaka Kurzemes un Vidzemes laika grāmata 1900. gadam] // Tēvija. – Nr. 48 (1899, 1. dec.), 6. lpp.
271. **K. P.** Paidagoģisks kalendārs skolotājiem un vecākiem 1899. gadam. – (Grāmatu galds) // Balss. – Nr. 5 (1899, 3. febr.), 3. lpp.
272. **M.** Lauksaimnieku kalendārs 1899. gadam. – (Grāmatu galds) // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 43 (1899, 22. febr.), [3.] lpp.
273. **–ns.** Baltijas tiesu kalendārs 1900. gadam. – (Grāmatu galds) // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 257 (1899, 15. nov.), [3.] lpp.
274. **O.** Paidagoģisks kalendārs skolotājiem un vecākiem. 1899. – (Dažādi raksti) // Mājas Viesa Mēnešraksts. – Nr. 1 (1899), 77.–78. lpp.
275. **R. B. [Bērziņš R.]** Baltijas almanahs 1899. gadam; Paidagoģisks kalendārs skolotājiem un vecākiem. – (Grāmatu galds) // Latviešu Avīzes. – Nr. 8 (1899, 24. febr.), [2.] lpp.

276. –**sr–**. [Veismanis J.] Baltijas tiesu kalendārs; Jaunais tautas kalendārs. – (Grāmatu galds) // Latviešu Avīzes. – Nr. 46 (1899, 17. nov.), [1.] lpp.
277. –**st–**. Latviešu tirdzniecības un rūpniecības kalendārs 1900. gadam. – (Grāmatu galds) // Baltijas Vēstnesis. – (Pielikums “Baltijas Vēstneša” 281. numuram). – Nr. 281 (1899, 15. dec.), [1.] lpp.
278. **Zariņš O.** Rakstniecība: [Pedagoģisks kalendārs skolotājiem un vecākiem 1899. gadam]. – (Grāmatu plaukts) // Austrums. – Nr. 1 (1899), 71. lpp.
279. **Ziedaitis.** Daugavas katoļu kalendārs 1900. gadam. – (Grāmatu galds) // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 291 (1899, 28. dec.), [3.] lpp.

1900

280. Arodnieciski raksti: [Biškopju kalendārs 1901. gadam]. – (Māksla un kritika) // Austrums. – Nr. 10 (1900), 950. lpp.
281. “**Dienas Lapas**” red. Saimnieču un zelteņu kalendārs 1900. gadam. – (Grāmatu galds) // Dienas Lapa. – Nr. 41 (1900, 19. febr.), 5. lpp.
282. **Gustavs S.** Biškopju kalendārs 1901. gadam // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 21 (1900, 27. janv.), [3.] lpp.
283. **H–s.** Saimnieču un zelteņu kalendārs 1901. gadam. – (Grāmatu galds) // Dienas Lapa. – Nr. 254 (1900, 9. nov.), 6. lpp.
284. **J. K.** Kāds vārds pret “Dārzkopja kalendāra” kritiķi G. kungu: [Dārzkopju kalendārs 1900. gadam]. – (Grāmatu apskats) // Zemkopis. – Nr. 2 (1900, 12. janv.), 20. lpp.
285. **J. Pd. [Dravnieks J.]** Berga bazara kalendārs 1901. gadam. – (Grāmatu galds) // Baltijas Vēstnesis. – (Pielikums “Baltijas Vēstneša” 244. numuram). – Nr. 244 (1900, 28. okt.), [3.] lpp.
286. **L. P.** Lauksaimnieku kalendārs. – (Grāmatu galds) // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 5 (1900, 8. janv.), [2.] lpp.
287. –**ls.** Baltijas almanahs. – (Grāmatu galds) // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 274 (1900, 5. dec.), [3.] lpp.
288. –**ls.** Baltijas kalendārs 1901. gadam. – (Grāmatu galds) // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 254 (1900, 9. nov.), [3.] lpp.
289. –**n.** Ārstniecības kalendārs 1901. gadam. – (Grāmatu galds) // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 291 (1900, 28. dec.), [2.] lpp.
290. **N. N.** Baltijas dārzkopju kalendārs 1900. gadam // Latviešu Avīzes. – Nr. 15 (1900, 12. apr.), [2.] lpp.
291. **Paidagoģisks kalendārs skolotājiem un vecākiem 1900. gadam.** – (Grāmatu galds) // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 6 (1900, 10. janv.), [3.] lpp.
292. –**ss–**. [Veismanis J.] Biškopju kalendārs 1901. gadam. – (Grāmatu galds) // Latviešu Avīzes. – Nr. 40 (1900, 4. okt.), [1.] lpp.
293. **Šēferis.** Biškopības biedrības “Drava” izdots Biškopju kalendārs 1901. gadam. – (Grāmatu apskats) // Zemkopis. – Nr. 51 (1900, 20. dec.), 711.–712. lpp.
294. **Vizulis [Pīpiņš E.]** **Paidagoģisks kalendārs; Saimnieču un zelteņu kalendārs 1900. gadam.** – (Grāmatu galds) // Latviešu Avīzes. – Nr. 7 (1900, 16. febr.), [1.–2.] lpp.
295. **Vizulis [Pīpiņš E.]** Saimnieču un zelteņu kalendārs 1901. gadam // Latviešu Avīzes. – Nr. 48 (1900, 29. nov.), [1.] lpp.
296. **Zelts.** Daugavas katoļu kalendārs 1900. gadam. – (Grāmatu galds) // Latviešu Avīzes. – Nr. 1 (1900, 5. janv.), [1.] lpp.
297. **Zīslaka Kurzemes un Vidzemes laika grāmata ar bildēm 1901. gadam.** – (Grāmatu galds) // Baltijas Vēstnesis. – (Pielikums “Baltijas Vēstneša” 244. numuram). – Nr. 244 (1900, 28. okt.), [3.] lpp.

1901

298. “**Baltijas Vēstneša**” red. Ārstniecības kalendārs 1902. gadam. – (Grāmatu galds) // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 271 (1901, 28. nov.), [3.] lpp.
299. “**Dienas Lapas**” red. Saimnieču un zelteņu kalendārs. – (Grāmatu galds) // Dienas Lapa. – Nr. 283 (1901, 13. dec.), 6. lpp.
300. “**Dienas Lapas**” red. Vidzemes vecā un jaunā laika grāmata 1902. gadam. – (Grāmatu galds) // Dienas Lapa. – Nr. 281 (1901, 11. dec.), 6. lpp.
301. “**Dienas Lapas**” red. Zīslaka Latviešu kalendārs 1902. gadam; Zīslaka Kurzemes un Vidzemes laika grāmata 1902. gadam. – (Grāmatu galds) // Dienas Lapa. – Nr. 290 (1901, 21. dec.), 6. lpp.
302. –**ea–**. [Deglavs A.] Ādolfa Alunāna Zobgala kalendārs 1902. gadam // Mājas Viesis. – Nr. 52 (1901, 26. dec.), 6. lpp.

303. –is. Zīslaka Kurzemes un Vidzemes laika grāmata 1902. gadam // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 280 (1901, 10. dec.), [2.] lpp.
304. **Klevers S.** Vēstule redakcijai: [Dārzkopju kalendārs 1901. gadam] // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 20 (1901, 25. janv.), [3.] lpp.
305. **Leons.** Ādolfā Alunāna Zobgala kalendārs 1902. gadam. – (Grāmatu galds) // Dienas Lapa. – Nr. 295 (1901, 29. dec.), 4.–5. lpp.
306. Mūsu kalendāri: [Dārznieku kabatas kalendārs 1902. gadam] // Vārds. – Nr. 163 (1901, 13. dec.), [1.] lpp.
307. –s. [**Dravnieks J.**] Austruma kalendārs 1902. gadam. – (Grāmatu galds) // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 272 (1901, 29. nov.), [3.] lpp.
308. –s. [**Dravnieks J.**] Baltijas almanahs 1902. gadam; Latviešu famīlijas kalendārs 1902. gadam. – (Grāmatu galds) // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 279 (1901, 8. dec.), [3.] lpp.
309. –s. [**Dravnieks J.**] Baltijas kalendārs 1902. gadam. – (Grāmatu galds) // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 259 (1901, 12. nov.), [3.] lpp.
310. –s. [**Dravnieks J.**] Berga bazara kalendārs 1902. gadam. – (Grāmatu galds) // Baltijas Vēstnesis. – (Pielikums “Baltijas Vēstneša” 246. numuram). – Nr. 246 (1901, 27. okt.), [2.] lpp.
311. –s. Rūķa kabatas kalendārs ar dienas grāmatu 1902. gadam. – (Grāmatu galds) // Dienas Lapa. – Nr. 280 (1901, 10. dec.), 5.–6. lpp.
312. **V.** Mūsu kalendāri: [Ārstniecības kalendārs 1902. gadam; Baltijas almanahs; Tēvijas kalendārs] // Vārds. – Nr. 165 (1901, 15. dec.), [1.] lpp.
313. **V.** Mūsu kalendāri: [Lauksaimnieku kalendārs 1902. gadam] // Vārds. – Nr. 163 (1901, 13. dec.), [1.] lpp.
314. **Vagners J.** Agronoma J. Bisenieka lauksaimnieku kalendārs. – (Grāmatu galds) // Dienas Lapa. – Nr. 285 (1901, 15. dec.), 5. lpp.
315. **Veritas.** Mūsu kalendāri: [Austruma kalendārs; Zīslaka latviešu kalendārs; Saimnieču un mājturības kalendārs; Jaunais tautas kalendārs; Baltijas gada grāmata; Vidzemes un Kurzemes “Atbalss” kalendārs 1902. gadam K. Orlovska apgādā] // Vārds. – Nr. 148 (1901, 24. nov.), [2.] lpp.; Nr. 154 (1901, 1. dec.), [1.] lpp.
316. **Veritas.** Rakstniecības druva: [Latviešu famīlijas kalendārs; Zīslaka Kurzemes un Vidzemes laika grāmata; Berga bazara kalendārs 1902. gadam] // Vārds. – Nr. 142 (1901, 16. nov.), [1.] lpp.
317. –y. Dārznieku kabatas kalendārs. – (Grāmatu galds) // Dienas Lapa. – Nr. 280 (1901, 10. dec.), 6. lpp.

1902

318. **Āboliņš A.** Piezīmes par dārzkopības kalendāriem uz 1902. gadu // Zemkopis. – Nr. 3 (1902, 16. janv.), 35. lpp.
319. **Atvars [Mežgailis F.]** Laimes kalendārs. – (Grāmatu galds) // Balss. – Nr. 6 (1902, 6. febr.), 2.–3. lpp.
320. **B. T.** Baltijas tiesu kalendārs 1903. gadam // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 254 (1902, 9. nov.), [2.] lpp.
321. **E. M. [Mednis E.]** Bērnu kalendārs 1902. gadam; Kalendārs latviešu luterticīgiem bērniem uz 1902. gadu; Pašvalda bērnu kalendārs // Jaunā Raža. – Nr. 6 (1902), 180. lpp.
322. **J. [Janovskis J.]** Mūsu kalendāri: [Derīgu grāmatu nodaļas kalendārs 1903. gadam] // Rīgas Avīze. – Nr. 92 (1902, 2. nov.), [1.] lpp.
323. **Kārkluvāls F.** Latviešu krustami vārdi un mūsu kalendāri // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 132 (1902, 14. jūn.), [1.–2.] lpp.
324. **M. P.** Saimnieču un zelteņu kalendārs 1903. gadam. – (Grāmatu galds) // Mājas Viesis. – Nr. 52 (1902, 24. dec.), 7. lpp.
325. **Mež...** Balsis iz publikas: kalendārnieku ievērībai // Pēterburgas Avīzes. – Nr. 30 (1902, 13. apr.), 3. lpp.
326. **R.** Vidzemes vecā un jaunā laika grāmata 1903. gadam. – (Grāmatu galds) // Mājas Viesis. – Nr. 45 (1902, 6. nov.), 5. lpp.
327. **“Rīgas Avīzes” red.** Mūsu kalendāri: [Baltijas tiesu kalendārs 1903. gadam; Latviešu famīlijas kalendārs 1903. gadam] // Rīgas Avīze. – Nr. 86 (1902, 26. okt.), [2.] lpp.; Nr. 92 (1902, 2. nov.), [1.] lpp.
328. **“Rīgas Avīzes” red.** Rakstniecības druva: [Berga bazara kalendārs 1903. gadam] // Rīgas Avīze. – Nr. 71 (1902, 5. okt.), [2.] lpp.
329. **rs. [Asars J.]** Ausekļa gada grāmata 1903. gadam. – (Grāmatu galds) // Dienas Lapa. – Nr. 267 (1902, 27. nov.), [3.] lpp.
330. **rs. [Asars J.]** Derīgu grāmatu nodaļas bērnu kalendārs 1903. gadam. – (Grāmatu galds) // Dienas Lapa. – (Pielikums “Dienas Lapas” 254. numuram). – Nr. 254 (1902, 9. nov.), [2.] lpp.

331. **rs.** [Asars J.] Derīgu grāmatu nodaļas lielais kalendārs 1903. gadam // Dienas Lapa. – Nr. 268 (1902, 28. nov.), [3.] lpp.
332. **–s.** [Dravnieks J.] Atturības biedrības “Auseklis” gada grāmata 1903. gadam // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 269 (1902, 29. nov.), [3.] lpp.
333. **–s.** [Dravnieks J.] Baltijas almanahs 1903. gadam. – (Grāmatu galds) // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 277 (1902, 10. dec.), [3.] lpp.
334. **–s.** [Dravnieks J.] Derīgu grāmatu nodaļas kalendārs 1903. gadam // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 245 (1902, 30. okt.), [3.] lpp.
335. **–s.** [Dravnieks J.] Zīslaka latviešu kalendārs ar bildēm; Saimnieču un zelteņu kalendārs 1903. gadam. – (Grāmatu galds) // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 283 (1902, 17. dec.), [2.–3.] lpp.
336. **–s.** Lopkopības un lopārstniecības kalendārs 1903. gadam. – (Grāmatu galds) // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 284 (1902, 18. dec.), [2.] lpp.
337. **Smildz. Edg.** Rakstniecības druva: [Lauksaimnieku kalendārs] // Rīgas Avīze. – Nr. 131 (1902, 21. dec.), [2.–3.] lpp.
338. **Stradonis [Lasis P.]** Mūsu kalendāri: [Derīgu grāmatu nodaļas kalendārs 1903. gadam; Baltijas tiesu kalendārs 1903. gadam]. – (Grāmatu galds) // Balss. – Nr. 47 (1902, 20. nov.), 3. lpp.
339. **V.** Mūsu zobgala kalendāri: [Ādolfa Alunāna, Vispārīgais un Zvārguļa zobgala kalendārs 1902. gadam] // Vārds. – Nr. 4 (1902, 5. janv.), [5.] lpp.
340. **V.** Paskaidrojums tiesā // Vārds. – Nr. 8 (1902, 10. janv.), [3.] lpp.
341. **Vizulis [Pīpiņš E.]** Derīgu grāmatu nodaļas kalendārs 1903. gadam; Māju kalendārs uz 1903. gadu // Austrums. – Nr. 12 (1902), 961.–963. lpp.
342. **Zeltiņš D. [Golts D.]** Balsis iz publikas // Vārds. – Nr. 6 (1902, 8. janv.), [3.] lpp.
343. **Zeltiņš D. [Golts D.]** Publikas balsis: [Vispārīgā Zobgala kalendāra lietā] // Vārds. – Nr. 10 (1902, 12. janv.), [3.] lpp.
344. Zvārguļu zobgala kalendārs 1903. gadam // Latviešu Avīzes. – Nr. 103 (1902, 24. dec.), [1.] lpp.

1903

345. **A.** Literatūra: [Latviešu ģimēniskais kalendārs 1904. gadam] // Apskats. – Nr. 43 (1903), lpp.
346. **Bd.** Lauksaimnieku kalendārs uz 1904. gadu. – (Grāmatu apskats) // Zemkopis. – Nr. 50 (1903, 10. dec.), 685. lpp.
347. **Br.** Bibliogrāfija: [Jaunais tautas kalendārs 1904. gadam] // Rīgas Avīze. – Nr. 229 (1903, 8. okt.), [2.] lpp.
348. **Dermans V.** Mājas un skolas kalendārs skolotājiem un vecākiem 1903. gadam. – (Grāmatu galds) // Mājas Viesis. – Nr. 26 (1903, 25. jūn.), 6. lpp.
349. **E. M. [Mednis E.]** Rakstniecība: bērnu kalendāri: [Kalendārs latviešu luteticīgiem bērniem; Pašvalda bērnu kalendārs; Rīgas Latviešu biedrības Derīgu grāmatu nodaļas bērnu kalendārs 1903. gadam] // Austrums. – Nr. 3 (1903), 237.–238. lpp.
350. **Jakobsons K.** Bibliogrāfija: [Latviešu zemgaliešu kalendārs 1904. gadam] // Rīgas Avīze. – Nr. 287 (1903, 20. dec.), [3.] lpp.
351. **–Is.** Zīslaka Kurzemes un Vidzemes laika grāmata ar bildēm 1904. gadam // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 230 (1903, 9. okt.), [3.] lpp.
352. **Niedra A.** Berga bazara kalendārs // Austrums. – Nr. 11 (1903), 839.–840. lpp.
353. **Pastariņš [Lasis P.]** Mūsu kalendāri: [Derīgu grāmatu nodaļas kalendārs 1904. gadam]. – (Grāmatu galds) // Balss. – Nr. 45 (1903, 5. nov.), 2.–3. lpp.
354. **Pvl.** Agronoma Bisenieka lauksaimnieku kalendārs // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 4 (1903, 7. janv.), [2.] lpp.
355. **S.** Bibliogrāfija: [Janševska jaunais zobgala kalendārs 1904. gadam] // Rīgas Avīze. – Nr. 207 (1903, 12. sept.), [2.] lpp.
356. **–s.** Bibliogrāfija: [Berga bazara kalendārs 1904. gadam] // Rīgas Avīze. – Nr. 202 (1903, 6. sept.), [2.] lpp.
357. **–s.** Bibliogrāfija: [Bērnu kalendārs 1904. gadam; Pašvalda bērnu kalendārs] // Rīgas Avīze. – Nr. 271 (1903, 1. dec.), [2.] lpp.
358. **–s.** [Dravnieks J.] Amerikas latviešu luterāņu kalendārs 1903. gadam // Baltijas Vēstnesis. – (Pielikums “Baltijas Vēstneša” 20. numuram). – Nr. 20 (1903, 25. janv.), [3.] lpp.

359. –s. [Dravnieks J.] Berga bazara kalendārs 1904. gadam. – (Grāmatu galds) // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 203 (1903, 8. sept.), [3.] lpp.
360. –s. [Dravnieks J.] Latviešu fāmīlijas kalendārs 1904. gadam. – (Grāmatu galds) // Baltijas Vēstnesis. – (Pielikums “Baltijas Vēstneša” 259. numuram). – Nr. 259 (1903, 15. nov.), [1.] lpp.
361. –s. [Dravnieks J.] Zīslaka latviešu kalendārs 1904. gadam // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 267 (1903, 26. nov.), [3.] lpp.
362. Smildz. Edg. Bibliogrāfija: [Lauksaimniecības kalendārs 1904. gadam] // Rīgas Avīze. – Nr. 260 (1903, 17. nov.), [2.] lpp.
363. T. [Zeiferts T.] Rakstniecība: [Austruma kalendārs 1903. gadam; Rīgas latviešu atturības biedrības “Auseklis” gada grāmata 1903. gadam] // Austrums. – Nr. 2 (1903), 156.–157. lpp.
364. –t–. Lauksaimnieku kalendārs 1903. gadam. – (Grāmatu un laikrakstu apskats) // Latviešu Avīžu Stāstu Nodaļa. – Nr. 1 (1903, 3. janv.), 8. lpp.
365. –ts. Rakstniecības druva: [Mājas un skolas kalendārs skolotājiem un vecākiem 1903. gadam] // Rīgas Avīze. – Nr. 8 (1903, 11. janv.), [2.] lpp.
366. Vizulis [Pīpiņš Ē.] Saimnieču un zelteņu kalendārs 1903. gadam. – (Grāmatu galds) // Dienas Lapa. – Nr. 7 (1903, 10. janv.), [3.] lpp.
367. –vl. Agronoma J. Bisenieka lauksaimniecības kalendārs 1904. gadam un Lauksaimnieku kabatas kalendārs. – (Grāmatu galds) // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 265 (1903, 24. nov.), [3.] lpp.
368. –vs. [Jankavs J.] Derīgu grāmatu nodaļas kalendārs 1904. gadam. – (Grāmatu galds) // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 245 (1903, 29. okt.), [3.] lpp.
369. –vs. [Jankavs J.] Mūsu kalendāri: [Janševska Jaunais Zobgala kalendārs 1904. gadam]. – (Grāmatu galds) // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 234 (1903, 14. okt.), [3.] lpp.
370. xxx. Jūrnieku kalendārs 1903. gadam // Balss Tirdzniecības un Kuģniecības Pielikums. – Nr. 14 (1903, 2. apr.), [3.–4.] lpp.

1904

371. “Apskata” red. Grāmatu apskats: [Derīgu grāmatu nodaļas kalendārs 1905. gadam] // Apskats. – Nr. 45 (1904, 3. nov.), [2.] lpp.
372. “Balss” red. Kalendāri 1905. gadam: [Jaunais tautas kalendārs; Mazais Atbalss kalendārs; Īstais Rīgas kalendārs; Dzimtenes un tēvijas kalendārs; A. Freiberga Jaunais tēvijas kalendārs; Ādolfā Alunāna Zobgala kalendārs; Janševska Jaunais zobgala kalendārs]. – (Grāmatu galds) // Balss Pielikums. – Nr. 43 (1904), 518.–519. lpp.
373. “Balss” red. Kalendāri 1905. gadam: [Zvārguļa zobgala kalendārs; Vidzemes kalendārs (Hekers); Tēvijas kalendārs (L. P. Vītols); Vidzemes vecā un jaunā laika grāmata; M. Jakobsona Īstais tēvijas kalendārs; Latviešu fāmīlijas kalendārs; Zīslaka Kurzemes un Vidzemes laika grāmata; Lāča zobgala kalendārs; Latvijas zemgaliešu kalendārs; Zemzarīša zobgala kalendārs; Vispārīgais zobgaļa kalendārs]. – (Grāmatu galds) // Balss Pielikums. – Nr. 44 (1904), 526.–528. lpp.
374. Baltijas almanahs 1905. gadam; Latviešu fāmīlijas kalendārs 1905. gadam // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 256 (1904, 10. nov.), [3.] lpp.
375. “Baltijas Vēstneša” red. Berga bazara kalendārs. – (Grāmatu galds) // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 237 (1904, 18. okt.), [3.] lpp.
376. Cīnītis. Kalendārnīeku ievērbai // Balss. – Nr. 23 (1904, 9. jūn.), 3. lpp.
377. –ea–. [Deglavs A.] Saimnieču un zelteņu kalendārs. – (Grāmatu galds) // Mājas Viesis. – Nr. 49 (1904, 8. dec.), 4.–5. lpp.
378. J. Ak. [Akuraters J.] Kalendāri 1905. gadam: [Derīgu grāmatu nodaļas kalendārs 1905. gadam; Ņeizariskās Krievijas dārzkopības biedrības gada grāmata; Latvijas zemgaliešu kalendārs 1905. gadam; Berga bazara kalendārs]. – (Rakstniecība un kritika) // Dienas Lapa. – Nr. 60 (1904, 24. nov.), [3.] lpp.; Nr. 68 (1904, 3. dec.), [3.] lpp.
379. K. R. Bibliogrāfija: [Janševska jaunais zobgala kalendārs 1905. gadam] // Rīgas Avīzes. – Nr. 220 (1904, 27. sept.), [2.] lpp.
380. R. D. [Dēliņš R.] Lauksaimnieku kalendārs 1905. gadam // Latviešu Avīžu Zemkopības un Saimniecības Pielikums. – Nr. 25 (1904, 11. dec.), 199.–200. lpp.
381. “Rīgas Avīzes” red. Bibliogrāfija: [Daugavas katoļu kalendārs 1904. gadam] // Rīgas Avīze. – Nr. 1 (1904, 2. janv.), [2.] lpp.

382. –s. Baltijas jūrnieku kalendārs 1905. gadam. – (Grāmatu galds) // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 262 (1904, 17. nov.), [3.] lpp.
383. –s. Kalendāri: [Vispārīgais zobgala kalendārs; Lāča zobgala kalendārs; Zemzariša zobgala kalendārs; 1905. gada kalendārs; Latvijas zemgaliešu kalendārs; Berga bazara kalendārs; Baltijas almanahs 1905. gadam]. – (Grāmatu galds) // Balss Pielikums. – Nr. 44 (1904), 526.–528. lpp.
384. –s. Zīslaka latviešu kalendārs 1905. gadam; Baltijas kalendārs 1905. gadam. – (Grāmatu galds) // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 258 (1904, 12. nov.), [3.] lpp.
385. **Upīts A.** Piliņa Zemgaliešu kalendārs 1905. gadam. – (Grāmatu galds) // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 251 (1904, 4. nov.), [2.–3.] lpp.
386. **vo–**. “Ausekļa” gada grāmata 1904. gadam // Rīgas Avīzes. – Nr. 1 (1904, 2. janv.), [3.] lpp.
387. –vs. **[Jankavs J.]** Ārstniecības kalendārs 1905. gadam. – (Rakstniecība un kritika) // Dienas Lapa. – Nr. 78 (1904, 16. dec.), [3.] lpp.
388. –vs. **[Jankavs J.]** Derīgu grāmatu nodaļas kalendārs 1905. gadam. – (Grāmatu galds) // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 264 (1904, 19. nov.), [3.] lpp.
389. –vs. **[Jankavs J.]** Janševska jaunais zobgala kalendārs 1905. gadam. – (Grāmatu galds) // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 239 (1904, 20. okt.), [3.] lpp.
390. –vs. **[Jankavs J.]** Mūsu zobgalu kalendāri 1905. gadam: [Ādolfa Alunāna; Vispārīgais; Lāča; Zemzariša; Zvārguļa]. – (Grāmatu galds) // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 287 (1904, 17. dec.), [3.] lpp.
391. –vs. **[Jankavs J.]** Saimnieču un zelteņu kalendārs 1905. gadam. – (Rakstniecība un kritika) // Dienas Lapa. – Nr. 72 (1904, 9. dec.), [3.] lpp.

1905

392. **Ar. Br.** Māju kalendārs uz 1905. gadu. – (Grāmatu galds) // Balss Pielikums. – Nr. 8 (1905), 87.–88. lpp.
393. **A. P. [Plikauss A.]** Kalendāri 1905. gadam: [Latviešu kalendārs F. Krūmiņa apgādā; Berga bazara kalendārs; Zīslaka Kurzemes un Vidzemes laika grāmata; Zīslaka latviešu kalendārs; Jaunais zobgala kalendārs; Ādolfa Alunāna zobgala kalendārs; Pūķa kalendārs; Veca un jauna laika grāmata (Steffenhagens); Jaunais tautas kalendārs; Saimnieču un zelteņu kalendārs; Janševska Jaunais zobgala kalendārs]. – (Grāmatu un laikrakstu apskats) // Latviešu Avīžu Stāstu Nodaļa. – Nr. 5 (1905, 15. janv.), 38.–40. lpp.
394. **B. P.** Jūrnieku literatūra: [Baltijas jūrnieku kalendārs] // Balss Tirdzniecības un Kuģniecības Pielikums. – Nr. 50 (1905, 8. nov.), [2.] lpp.
395. **J. D. [Dievkociņš J.]** Ādolfa Alunāna zobgala kalendārs 1906. gadam. – (Grāmatu galds) // Mājas Viesis. – Nr. 49 (1905, 7. dec.), 7. lpp.
396. **J. Š.** Ādolfa Alunāna zobgala kalendārs 1906. gadam // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 265 (1905, 3. dec.), [2.] lpp.
397. **Ķ.** Kalendāru izdevēju ievēribai // Balss. – Nr. 10 (1905, 9. marts), 2. lpp.
398. –ls. Berga bazara kalendārs 1906. gadam. – (Grāmatu galds) // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 244 (1905, 5. nov.), [6.] lpp.
399. **S.** Ādolfa Alunāna zobgala kalendārs 1906. gadam // Balss. – Nr. 48 (1905, 1. nov.), [1.–2.] lpp.
400. –s. Mūsu kalendāri [1905. gadam]: [Ārstniecības kalendārs; Pūķa kalendārs] // Balss Pielikums. – Nr. 1 (1905), 15. lpp.

1906

401. **A. P. [Plikauss A.]** Kalendāri ar oriģinālliteratūru: [Derīgu grāmatu nodaļas kalendārs; Māju kalendārs; Zīslaka latviešu kalendārs 1906. gadam]. – (Grāmatu un laikrakstu apskats) // Latviešu Avīžu Stāstu Nodaļa. – Nr. 18 (1906, 4. marts), 143.–144. lpp.; Nr. 19 (1906, 8. marts), 151.–152. lpp.
402. **Grāmatnieks J.** Latviešu ģimnāzijas kalendārs 1907. gadam. – (Grāmatu galds) // Avots. – Nr. 46 (1906, 15. nov.), 546. lpp.
403. –gs. Ādolfa Alunāna zobgala kalendārs 1907. gadam // Balss. – Nr. 243 (1906, 11. nov.), [3.] lpp.
404. **J. V.** Kādi vārdi kalendārnikiem // Balss. – Nr. 166 (1906, 12. aug.), [1.–2.] lpp.
405. **Juris Landskēns [Teikmans V.]** “Nodaļas” [Derīgu grāmatu nodaļas] kalendare 1907. gadam // Rīgas Avīze. – Nr. 207 (1906, 19. sept.), [2.] lpp.
406. **Mendians J.** Baltijas biškopju kalendārs 1906. gadam. – (Grāmatu plaukts) // Zemkopis. – Nr. 10 (1906, 15. marts), 161. lpp.

407. **“Mūzikas Druvas” red.** Bibliogrāfija: [Zīslaka Kurzemes un Vidzemes laika grāmata] // Mūzikas Druva. – Nr. 1 (1906), 16. lpp.
408. –on–. Ādolfa Alunāna zobgala kalendārs 1907. gadam. – (Grāmatu galds) // Latvija. – Nr. 215 (1906, 31. okt.), [2.] lpp.
409. **“Patiesības” red.** Raiņa Virpuļa kalendārs 1907. gadam. – (Grāmatu apskats) // Patiesība. – Nr. 20 (1906, 15. dec.), [3.] lpp.
410. –rd. Lauksaimnieku kalendārs 1906. gadam. – (Grāmatu un laikrakstu apskats) // Latviešu Avīžu Stāstu Nodaļa. – Nr. 7 (1906, 25. janv.), 56. lpp.
411. –s. Berga bazara kalendārs 1907. gadam // Balss. – Nr. 261 (1906, 2. dec.), [2.] lpp.
412. **St. [Stukmans K.]** Vecais “Zobgals” un “Zvingulis” uz neceļiem: [Ā. Alunāna zobgala kalendārs 1907. gadam] // Rīgas Avīzes Feļetona Pielikums. – Nr. 285 (1906, 23. dec.), 4. lpp.

1907

413. **A. B–sch. [Bērziņš A.]** Zobgalu kalendāri 1908. gadam: [Ādolfa Alunāna zobgala kalendārs; Jaunais zobgala kalendārs; Zvārguļa zobgala kalendārs] // Latvija. – Nr. 233 (1907, 6. okt.), [2.] lpp.
414. **Al. D. [Dulbe A.]** Bibliogrāfija: [Māju kalendārs uz 1908. gadu] // Rīgas Avīze. – Nr. 280 (1907, 19. dec.), [2.] lpp.
415. **Augurs.** Bibliogrāfija: [Zvārguļa zobgala kalendārs] // Rīgas Avīze. – Nr. 240 (1907, 31. okt.), [2.] lpp.
416. **Do.** Bibliogrāfija: [Jaunais tautas kalendārs] // Rīta Blāzma. – Nr. 44 (1907, 14. nov.), [2.] lpp.
417. **“Dzimtenes Vēstneša” red.** Zīslaka latviešu kalendārs ar bildēm. – (Grāmatu plaukts) // Dzimtenes Vēstnesis. – Nr. 21 (1907, 24. nov.), [2.] lpp.
418. –g–. Baltijas tiesu kalendārs 1908. gadam. – (Grāmatu galds) // Latvija. – Nr. 271 (1907, 21. nov.), [3.] lpp.
419. **J. R.** Bibliogrāfija: [Jaunais latviešu kalendārs 1908. gadam] // Rīgas Avīze. – Nr. 255 (1907, 19. nov.), [1.] lpp.; Evaņģēliuma Gaisma. – Nr. 51 (1907, 16. dec.), 405. lpp.
420. **K. D. [Ducmanis K.]** Mūsu dzimtenes kalendārs 1908. gadam. – (Grāmatu galds) // Jaunas Domas. – Nr. 31 (1907, 22. dec.), [3.] lpp.
421. **“Liepājas Atbalss” red.** Ādolfa Alunāna zobgala kalendārs 1908. gadam; Ausekļa kalendārs 1908. gadam. – (Grāmatu galds) // Liepājas Atbalss. – Nr. 43 (1907, 9. okt.), [1.] lpp.
422. **P. M. [Paegļu Mārtiņš]** Bibliogrāfija: [Baltijas tiesu kalendārs 1908. gadam] // Rīta Blāzma. – Nr. 25 (1907, 22. okt.), [2.] lpp.
423. **P. M. [Paegļu Mārtiņš]** Bibliogrāfija: [Mūsu dzimtenes kalendārs 1908. gadam] // Rīta Blāzma. – Nr. 44 (1907, 14. nov.), [2.] lpp.
424. **P. M. [Paegļu Mārtiņš]** Bibliogrāfija: [Piebaldzēnu kalendārs 1908. gadam] // Rīta Blāzma. – Nr. 54 (1907, 26. nov.), [2.] lpp.
425. **P. M. [Paegļu Mārtiņš]** Bibliogrāfija: [Zvārguļa zobgala kalendārs 1908. gadam; Ādolfa Alunāna zobgala kalendārs 1908. gadam; Jaunais zobgala kalendārs 1908. gadam] // Rīta Blāzma. – Nr. 27 (1907, 24. okt.), [2.] lpp.
426. **“Rīta Blāzmas” red.** Bibliogrāfija: [Ausekļa kalendārs 1908. gadam] // Rīta Blāzma. – Nr. 6 (1907, 28. sept.), [2.] lpp.
427. **Rūķis.** Baltijas tiesu kalendārs 1908. gadam // Dzimtenes Vēstnesis. – Nr. 32 (1907, 8. dec.), [7.] lpp.

1908

428. Baltijas tiesu kalendārs 1909. gadam. – (Grāmatu plaukts) // Dzimtenes Vēstnesis. – Nr. 266 (1908, 15. nov.), [6.] lpp.
429. –il–. **[Rudzīts E.]** Bibliogrāfija: [Pēterdēla sieviešu kalendārs 1909. gadam] // Rīgas Avīze. – Nr. 258 (1908, 8. nov.), [1.] lpp.
430. –is–. Kalendāru trakums. – (Literatūra un dzīve) // Dzīve. – Nr. 76 (1908, 27. nov.), [1.–2.] lpp.
431. –is. Pinkertons Rīgā. – (Literatūra un dzīve) // Dzīve. – Nr. 71 (1908, 15. nov.), [1.–2.] lpp.
432. –J–. **[Janševskis J.]** Dr. P. Strautzeļa Veselības kopšanas kalendārs 1909. gadam // Latvija. – Nr. 210 (1908, 10. sept.), 2. lpp.
433. –J–. **[Janševskis J.]** G. Landsberga latviešu kalendārs ar bildēm 1909. gadam; Liepājas kalendārs uz 1909. gadu. – (Grāmatu galds) // Latvija. – Nr. 275 (1908, 26. nov.), 4. lpp.

434. **J. R.** Bibliogrāfija: [Jaunais latviešu kalendārs 1909. gadam] // Rīgas Avīze. – Nr. 286 (1908, 12. dec.), [3.] lpp.
435. **Jurģis.** Baltijas kalendārs 1909. gadam // Latvija. – Nr. 257 (1908, 5. nov.), 4. lpp.
436. **K. D. [Ducmanis K.]** Dažas piezīmes garāmejojot: [Dzimtenes kalendārs 1909. gadam]. – (Literatūra un dzīve) // Dzīve. – Nr. 58 (1908, 16. okt.), [1.–2.] lpp.; Nr. 59 (1908, 18. okt.), [2.] lpp.
437. **L. S–ks.** Lauksaimnieku kabatas kalendārs 1909. gadam // Sadzīve. – Nr. 1 (1908, 13. dec.), 3. lpp.
438. **“Latvijas” red.** Dr. P. Strautzeļa veselības kopšanas kalendārs; Ādolfa Alunāna zobgala kalendārs; Ārstniecības kalendārs // Latvija. – Nr. 209 (1908, 9. sept.), 3. lpp.
439. **“Latvijas” red.** Pēterburgas latviešu tautas kalendārs 1909. gadam // Latvija. – Nr. 282 (1908, 4. dec.), 2. lpp.
440. Pēterburgas latviešu tautas kalendārs 1909. gadam // Dzimtenes Vēstnesis. – Nr. 282 (1908, 4. dec.), [1.] lpp.
441. **R. K.** Lauksaimnieku kalendārs 1909. gadam. – (Grāmatu plaukts) // Zemkopis. – Nr. 51 (1908, 17. dec.), 1059. lpp.
442. **Šļūdonis.** Mūsu zobgaļu kalendāri 1909. gadam: [Ā. Alunāna, Vispārīgais, Jaunais un Zvārguļa]. – (Rakstniecība un kritika) // Rīgas Apskats. – Nr. 263 (1908, 12. nov.), [3.] lpp.
443. **Šļūdonis.** Par kalendāriem // Rīgas Apskats. – Nr. 237 (1908, 11. okt.), [2.], [5.] lpp.
444. **Upīts A.** Zobgaļu kalendāri 1909. gadam: [Ā. Alunāna, Zvārguļa, Vispārīgais un Jaunais zobgala kalendārs]. – (Grāmatu plaukts) // Dzimtenes Vēstnesis. – Nr. 303 (1908, 31. dec.), [2.–3.] lpp.
445. **–z.** G. Landsberga Kurzemes un Vidzemes Laika grāmata 1909. gadam // Ziemeļblāzma. – Nr. 85 (1908, 29. dec.), [3.] lpp.
446. **–zm.** Pēterburgas latviešu tautas kalendārs 1909. gadam // Ziemeļblāzma. – Nr. 93 (1908, 31. dec.), [3.] lpp.

1909

447. **A.** Vērtīgākie kalendāri 1910. gadam. – (Grāmatu galds) // Latvija. – Nr. 298 (1909, 24. dec.), 2., 5. lpp.
448. **–a.** Ausekļa kalendārs 1910. gadam. – (Rakstniecība un kritika) // Jaunā Dienas Lapa. – Nr. 242 (1909, 20. okt.), [3.] lpp.
449. **Alfr. R. [Rozentāls A.]** Mūsu “lielie” kalendāri 1910. gadam: [K. Landsberga latviešu; Jaunais kalendārs; Progresā kalendārs; “Ausekļa” kalendārs]. – (Grāmatu plaukts) // Dzimtenes Vēstnesis. – Nr. 296 (1909, 22. dec.), [5.] lpp.
450. **Alfr. R. [Rozentāls A.]** Mūsu zobgaļu kalendāri 1910. gadam: [Zvārguļa, Jaunais, Vispārīgais, Ā. Alunāna un Viesuļa]. – (Grāmatu plaukts) // Dzimtenes Vēstnesis. – Nr. 267 (1909, 18. nov.), [5.] lpp.
451. **Alunāns Ā.** Balsis no publikas: [pretraksts Alfr. R. kritikai par “Ādolfa Alunāna zobgala kalendāru 1910. gadam”] // Dzimtenes Vēstnesis. – Nr. 279 (1909, 2. dec.), [6.] lpp.
452. **Birkmans T.** Piensaimniecības kalendārs 1910. gadam. – (Rakstniecība un kritika) // Jaunā Dienas Lapa. – Nr. 254 (1909, 3. nov.), [3.] lpp.
453. **Dīriķis A., Dr.** Jaunais Ārstniecības kalendārs 1910. gadam. – (Grāmatu galds) // Rīgas Avīze. – Nr. 297 (1909, 23. dec.), [1.–2.] lpp.
454. **Dīriķis A., Dr.** Veselības kopšanas kalendārs 1910. gadam // Rīgas Avīze. – Nr. 294 (1909, 19. dec.), [3.] lpp.
455. **Dr. B.** Ārstniecības kalendārs 1910. gadam. – (Grāmatu plaukts) // Dzimtenes Vēstnesis. – Nr. 226 (1909, 1. okt.), [6.] lpp.
456. **Dr. B.** Veselības kopšanas kalendārs 1910. gadam. – (Grāmatu plaukts) // Dzimtenes Vēstnesis. – Nr. 227 (1909, 2. okt.), [6.] lpp.
457. **Dr. K.** Mūsu ārstniecības kalendāri: [Jaunais ārstniecības kalendārs 1910. gadam; Ārstniecības kalendārs] // Dzīve. – Nr. 146 (1909, 19. dec.), 2. lpp.
458. **Dr. N.** Ārstniecības kalendārs; Dr. P. Strautzeļa Veselības kopšanas kalendārs; Jaunais ārstniecības kalendārs 1910. gadam. – (Grāmatu apskats) // Jauno Latviešu Avīžu Literārisks Pielikums. – Nr. 98 (1909, 8. dec.), 780.–781. lpp.
459. **Freiberģis M.** Balsis iz publikas // Rīgas Avīze. – Nr. 243 (1909, 21. okt.), [3.] lpp.
460. **ha. [Asars H.]** Progresā kalendārs 1910. gadam. – (Rakstniecība un kritika) // Jaunā Dienas Lapa. – Nr. 285 (1909, 9. dec.), [3.] lpp.
461. **–is.** Baltijas amatniecības un rūpniecības kalendārs 1910. gadam. – (Grāmatu plaukts) // Dzimtenes Vēstnesis. – Nr. 294 (1909, 19. dec.), [2.] lpp.

462. **J. K. Veselības kopšanas kalendārs 1910. gadam.** – (Kritika un bibliogrāfija) // Sadzīve. – Nr. 121 (1909, 15. okt.), 3. lpp.
463. **Jākobsons-Skarga K.** Balsis iz publikas: vēstule atklātībai // Rīgas Avīze. – Nr. 236 (1909, 13. okt.), [3.] lpp.
464. **Jākobsons-Skarga K.** Piezīmes pie M. Freiberga kunga atbildes // Rīgas Avīze. – Nr. 245 (1909, 23. okt.), [3.] lpp.
465. **K. Jaunais latviešu kalendārs 1910. gadam.** – (Grāmatu galds) // Latvija. – Nr. 273 (1909, 25. nov.), 4. lpp.
466. **K. Līdumnieks:** [Rīgas kooperatoru biedrības kalendārs 1910. gadam; Piensaimniecības kalendārs un piezīmju grāmata]. – (Grāmatu galds) // Latvija. – Nr. 261 (1909, 11. nov.), [1.]–2. lpp.
467. –**kl.** Progresā kalendārs 1910. gadam. – (Kritika un bibliogrāfija) // Dzīve. – Nr. 148 (1909, 24. dec.), 3.–4. lpp.; Nr. 150 (1909, 31. dec.), 2. lpp.
468. Kalendāru statistika Krievijā 1909. gadā // Dzimtenes Vēstnesis. – Nr. 230 (1909, 6. okt.), [6.] lpp.
469. “Latvijas Zemgaliešu kalendāra” izdevēja Pētera Piliņa prāva // Dzimtenes Vēstnesis. – Nr. 255 (1909, 4. nov.), [3.] lpp.; Rīgas Avīze. – Nr. 35 (1909, 12. febr.), [3.] lpp.
470. **P. D. Ādolfā Alunāna zobgala kalendārs 1910. gadam** // Latvija. – Nr. 282 (1909, 5. dec.), 5. lpp.
471. Piensaimniecības kalendārs; Līdumnieks 1910. gadam. – (Grāmatu apskats) // Baltijas Lauksaimnieks. – Nr. 23 (1909, 1. dec.), 365.–366. lpp.
472. –**r.** Progresā kalendārs 1910. gadam. – (Grāmatu galds) // Latvija. – Nr. 282 (1909, 5. dec.), 2., 5. lpp.
473. **Rrs. Mūsu zobgalu kalendāri 1910. gadam:** [Ādolfā Alunāna zobgala kalendārs; Jaunais zobgala kalendārs; Paērķšķa “Viesuļa kalendārs”; Vispārīgais zobgala kalendārs; Zvārguļa zobgala kalendārs]. – (Literatūra un dzīve) // Dzīve. – Nr. 131 (1909, 14. nov.), 2. lpp.
474. **T–s.** Līdumnieks 1910. gadam: Rīgas kooperatoru biedrības kalendārs. – (Grāmatu apskats) // Vārpas. – Nr. 62 (1909, 30. dec.), [3.] lpp.
475. –**uRu.** [Vīksna R.] Zvejnieku kalendārs 1909. gadam. – (Grāmatu galds) // Jauno Latviešu Avīžu Literārisks Pielikums. – Nr. 7 (1909, 23. janv.), 52. lpp.
476. **Vārsbergs J.** Piensaimniecības kalendārs 1910. gadam. – (Grāmatu plaukts) // Dzimtenes Vēstnesis. – Nr. 257 (1909, 6. nov.), [6.] lpp.
477. “**Ziemeļblāzmas**” red. Ausekļa kalendārs 1909. gadam // Ziemeļblāzma. – Nr. 97 (1909, 14. janv.), [3.] lpp.
478. Zvejnieku kalendārs 1909. gadam. – (Grāmatu plaukts) // Dzimtenes Vēstnesis. – Nr. 13 (1909, 17. janv.), [6.] lpp.

1910

479. –.– Dr. P. Strautzeļa Veselības kopšanas kalendārs 1911. gadam. – (Grāmatu galds) // Rīgas Avīze. – Nr. 281 (1910, 7. dec.), [2.] lpp.
480. **Alfr. R. [Rozenāls A.]** Skolotāja gadagrāmata 1910./11. gadam; Viesuļa kalendārs 1911. gadam // Latvija. – Nr. 244 (1910, 23. okt.), [2.] lpp.
481. “**Amerikas Vēstneša**” red. Amerikas latviešu luterāņu kalendārs 1911. gadam. – (Grāmatu galds) // Amerikas Vēstnesis. – Nr. 24 (1910, 15. dec.), 95. lpp.
482. **Aps. J. [Jaunzems J.]** Jaunais latviešu kalendārs 1911. gadam. – (Jaunas grāmatas) // Evaņģēliuma Gaisma. – Nr. 52 (1910, 25. dec.), 412.–413. lpp.
483. **A–s.** Mūsu Dzimtenes kalendārs 1910. gadam // Dzīve. – Nr. 3 (1910, 12. janv.), [3.] lpp.
484. **A. U. [Upīts A.]** Zobgala kalendāri 1911. gadam: [Ā. Alunāna, Zvārguļa, Viesuļa, Vispārīgais, Jaunais zobgala kalendārs]. – (Rakstniecība un kritika) // Jaunā Dienas Lapa. – Nr. 280 (1910, 4. dec.), [2.] lpp.
485. **B. J. [Bebrišs J.]** Nākošā gada kalendāri. – (Grāmatu galds) // Liepājas Atbalss. – Nr. 286 (1910, 13. dec.), [2.] lpp.; Nr. 287 (1910, 14. dec.), [3.] lpp.; Nr. 296 (1910, 24. dec.), [1.] lpp.
486. **Čenču Jezups [Kindzuļš J.]** “Līdumnieks”: Rīgas kooperatoru biedrības kalendārs 1911. gadam // Drywa. – Nr. 61 (1910, 25. nov.), [4.] lpp.
487. “**Dzimtenes Vēstneša**” red. Literāriski kramplauži: [par J. Krūmiņa Saldū izdoto “Latviešu Kalendāru” 1911. gadam] // Dzimtenes Vēstnesis. – Nr. 261 (1910, 12. nov.), [2.] lpp.
488. **Ed. V. [Vulfs E.]** Ādolfā Alunāna zobgala kalendārs 1911. gadam. – (Grāmatu galds) // Latvija. – Nr. 244 (1910, 23. okt.), [3.] lpp.
489. **Ed. V. [Vulfs E.]** Jaunais zobgala kalendārs 1911. gadam. – (Grāmatu galds) // Latvija. – Nr. 250 (1910, 30. okt.), [3.] lpp.

490. **Ed. V. [Vulfs E.]** Zvārguļa Zobgala kalendārs 1911. gadam // Latvija. – Nr. 233 (1910, 9. okt.), [3.] lpp.
491. **–h–.** Līdumnieks: Rīgas kooperatoru biedrības kalendārs 1911. gadam. – (Grāmatu plaukts) // Dzimtenes Vēstnesis. – Nr. 291 (1910, 17. dec.), [1.] lpp.
492. **“Jaunās Dienas Lapas” red.** Ausekļa kalendārs 1911. gadam // Jaunā Dienas Lapa. – Nr. 292 (1910, 18. dec.), [9.–10.] lpp.
493. **“Jaunās Dienas Lapas” red.** Piezīmes un aizrādījumi pie pārlabotiem latviešu dienu vārdiem. – (Rakstniecība un kritika) // Jaunā Dienas Lapa. – Nr. 158 (1910, 14. jūl.), [2.] lpp.
494. **J. S. Lauksaimnieku kalendārs** 1910. gadam. – (Grāmatu plaukts) // Latviešu Avīžu Zemkopības un Saimniecības Pielikums. – Nr. 2 (1910, 16. janv.), 16. lpp.
495. **K. D. Ādolfa Alunāna zobgala kalendārs** 1911. gadam // Sadzīve. – Nr. 121 (1910, 23. okt.), 3. lpp.
496. **–k–.** Lauksaimnieku kalendārs 1910. gadam. – (Kritika un bibliogrāfija) // Sadzīve. – Nr. 4 (1910, 9. janv.), 3. lpp.
497. **–liņš.** Zobgalu kalendāri 1911. gadam: [Zvārguļa zobgala kalendārs; Viesuļa kalendārs; Vispārīgais zobgala kalendārs; Jaunais zobgala kalendārs] // Dzimtenes Vēstnesis. – Nr. 250 (1910, 30. okt.), [5.–6.] lpp.
498. **“Rīgas Avīzes” red.** Jaunais latviešu kalendārs 1911. gadam. – (Grāmatu galds) // Rīgas Avīze. – Nr. 282 (1910, 8. dec.), [1.–2.] lpp.
499. **–Sm. [Rudzītis E.]** Jelgavas kalendārs 1911. gadam: izdots no “Latviešu Avīžu” redakcijas. – (Grāmatu galds) // Rīgas Avīze. – Nr. 279 (1910, 3. dec.), [3.] lpp.
500. **Šmidts P.** Par latviešu kristāmiem vārdiem // Latvija. – Nr. 179 (1910, 7. aug.), [1.–2.] lpp.
501. **V. L–s. Ādolfa Alunāna zobgala kalendārs** 1911. gadam. – (Grāmatu galds) // Latvija. – Nr. 242 (1910, 21. okt.), [2.] lpp.
502. **V–ns. [Veismanis J.]** No Piebalgas: [Piebalgas kalendārs; Īstais Piebalgas kalendārs] // Rīgas Avīze. – Nr. 92 (1910, 24. apr.), [3.] lpp.
503. **Vn.** Vispārīgi kalendāri 1911. gadam: [G. Landsberga latviešu; Veinberga Tēvijas; Jelgavas; Kurzemes un Vidzemes laika grāmata; Jaunais kalendārs; Vidzemes kalendārs] // Dzimtenes Vēstnesis. – Nr. 274 (1910, 27. nov.), [6.] lpp.
504. **Vārsbergs J.** Latviešu lauksaimnieku rokas grāmata un kalendārs. – (Grāmatu plaukts) // Dzimtenes Vēstnesis. – Nr. 302 (1910, 31. dec.), [8.] lpp.
505. **Zeltmatis [Kārklīņš E.]** Balsis iz publikas: atbilde “Izglītības” redakcijai // Latvija. – Nr. 218 (1910, 22. sept.), [6.] lpp.
506. **Zeltmatis [Kārklīņš E.]** Mūsu kalendāru dienu vārdu lietā // Latvija. – Nr. 166 (1910, 23. jūl.), [1.–2.] lpp.
507. **“Zemes” red.** “Līdumnieks” 1911. gadam. – (Grāmatu apskats) // Zeme. – Nr. 24 (1910, 15. dec.), 283.–284. lpp.
508. **Zemkopju, lopkopju, dārzkopju kalendārs** 1910. gadam. – (Grāmatu apskats) // Baltijas Lauksaimnieks. – Nr. 1 (1910, 1. janv.), 14.–15. lpp.

1911

509. **A. [Asars H.]** Ausekļa kalendārs 1912. gadam. – (Rakstniecība un kritika) // Jaunā Dienas Lapa. – Nr. 273 (1911, 26. nov.), [2.] lpp.
510. **A. [Asars H.]** Kalendāru rebinieki. – (Rakstniecība un kritika) // Jaunā Dienas Lapa. – Nr. 289 (1911, 15. dec.), [2.] lpp.
511. **Ad. Jv.** Progresā kalendārs 1911. gadam. – (Kritika un bibliogrāfija) // Dzīve. – Nr. 8 (1911, 22. janv.), 2. lpp.
512. **B. J. [Bebrišs J.]** 1912. gada zobgala kalendāri: [Ā. Alunāna; Zvārguļa; Vispārīgais; Jaunais zobgala kalendārs; Paērkšķa Viesuļa kalendārs] // Liepājas Atbalss. – Nr. 298 (1911, 29. dec.), [1.–2.] lpp.
513. **Biedrību kalendārs** 1912. gadam. – (Grāmatu plaukts) // Zemkopis. – Nr. 50 (1911, 14. dec.), 991. lpp.
514. **Dr. B.** Ārstniecības kalendāri 1912. gadam: [Ārstniecības kalendārs; Strautzeļa Veselības kopšanas kalendārs; Jaunais ārstniecības kalendārs] // Dzimtenes Vēstnesis. – Nr. 238 (1911, 15. okt.), [2.] lpp.
515. **G. M. [Mīlbergs G.]** Mūsu Zobgala kalendāri 1912. gadam: [Ā. Alunāna; Zvārguļa; Vispārīgais; Jaunais; Paērkšķa Viesuļa; Prometeja kalendārs] // Dzimtenes Vēstnesis. – Nr. 271 (1911, 24. nov.), [1.–2.] lpp.
516. **J–is.** Progresā kalendārs 1911. gadam. – (Kritikas un recenzijas) // Kāvi. – Nr. 9 (1911, 16. febr.), [2.] lpp.; Nr. 10 (1911, 19. febr.), [1.–2.] lpp.
517. **J–ls.** Kalendāru izdevēju ievērbai // Latvija. – Nr. 243 (1911, 22. okt.), [2.–3.] lpp.

518. **J. M.** Vidzemes kalendāris uz 1912. gadu: izdots no V. F. Hekera. – (Grāmatu galds) // Latvija. – Nr. 288 (1911, 14. dec.), [6.] lpp.
519. **Js. [Stumbergs J.]** Progresā kalendārs 1911. gadam // Dzimtenes Vēstnesis. – Nr. 17 (1911, 22. janv.), [3.] lpp.
520. **J. U.** Progresā kalendārs 1911. gadam // Auseklis. – Nr. 2 (1911, 15. janv.), 4. lpp.
521. **Krauze.** Līdumnieks 1911. gadam. – (Kritika un bibliogrāfija) // Laika Balss. – Nr. 25 (1911, 7. maijs), [5.] lpp.
522. **Ķikunts.** Zobgaļu kalendāri 1912. gadam: [Zvārguļa; Viesuļa; Jaunais; Vispārīgais; Ā. Alunāna]. – (Kritika un bibliogrāfija) // Dzīve. – Nr. 144 (1911, 13. dec.), [1.]–2. lpp.
523. **“Latviešu Avīžu” red.** Biedrību kalendārs 1912. gadam. – (Grāmatu plaukts) // Latviešu Avīzes. – Nr. 142 (1911, 13. dec.), [3.] lpp.
524. **Latviešu lauksaimnieka rokas grāmata un kalendārs ar piezīmju grāmatu 1911. gadam.** – (Grāmatu apskats) // Baltijas Lauksaimnieks. – Nr. 1 (1911, 1. janv.), 15.–16. lpp.
525. **Literatūra:** [Biedrību kalendārs 1912. gadam] // Jūrnieks. – Nr. 52 (1911, 28. dec.), [3.] lpp.
526. **M.** Lauksaimnieku kalendārs 1912. gadam. – (Grāmatu plaukts) // Zemkopis. – Nr. 51 (1911, 21. dec.), 1011.–1012. lpp.
527. **Mazvērsīts J.** Lauksaimnieku kalendārs 1912. gadam. – (Grāmatu plaukts) // Dzimtenes Vēstnesis. – Nr. 302 (1911, 31. dec.), [2.] lpp.
528. **–mj–. [Rudzītis, E.]** Jelgavas Kalendārs 1912. gadam. – (Grāmatu galds) // Rīgas Avīze. – Nr. 289 (1911, 15. dec.), [3.] lpp.
529. **–n–.** Latviešu lauksaimniecības rokas grāmata. – (Grāmatu plaukts) // Dzimtenes Vēstnesis. – Nr. 294 (1911, 21. dec.), [1.] lpp.
530. **P. Brgs. [Berģis P.]** Līdumnieks: [Rīgas Kooperatoru biedrības kalendārs 1911. gadam]. – (Kritika un bibliogrāfija) // Dzīve. – Nr. 43 (1911, 16. apr.), 2. lpp.
531. **pw.** Jauna grāmatu apgādniecība “Venera” un viņas izdevums: [Mīlestības un ziedoņa kalendārs]. – (Kritika un bibliogrāfija) // Dzīve. – Nr. 116 (1911, 8. okt.), 2. lpp.
532. **R. S.** Veinberga Tēvijas kalendārs 1912. gadam. – (Grāmatu galds) // Rīgas Avīze. – Nr. 276 (1911, 30. nov.), [3.] lpp.
533. **–s.** Daugawa: latwyskais kalendārs 1912. godam. – (Grāmatu galds) // Latvija. – Nr. 288 (1911, 14. dec.), [6.] lpp.
534. **Sm. [Rudzītis E.]** Lauksaimnieku kalendārs 1911. gadam // Latviešu Avīzes. – Nr. 47 (1911, 28. apr.), [1.] lpp.
535. **–t–. [Līgotņu Jēkabs]** Līdumnieks: [Rīgas Kooperatoru biedrības kalendārs 1912. gadam]. – (Grāmatu plaukts) // Dzimtenes Vēstnesis. – Nr. 294 (1911, 21. dec.), [1.–2.] lpp.
536. **V. [Vītoliņš P.]** Latviešu lauksaimnieka rokas grāmata un kalendārs 1911. gadam. – (Grāmatu galds) // Rīgas Avīze. – Nr. 33 (1911, 10. febr.), [1.–2.] lpp.
537. **V. [Vītoliņš P.]** Lauksaimnieku kalendārs. – (Grāmatu galds) // Rīgas Avīze. – Nr. 38 (1911, 16. febr.), [3.] lpp.
538. **–vs. [Bankavs J.]** Ausekļa kalendārs 1912. gadam. – (Kritika un bibliogrāfija) // Dzīve. – Nr. 134 (1911, 19. nov.), 2. lpp.
539. **X.** Biedrību kalendārs 1912. gadam. – (Grāmatu galds) // Rīgas Avīze. – Nr. 290 (1911, 16. dec.), [3.] lpp.
540. **x. [Alunāns Ā.]** Ādolfa Alunāna zobgala Kalendārs 1912. gadam. – (Kritika un bibliogrāfija) // Sadzīve. – Nr. 102 (1911, 22. okt.), 3. lpp.

1912

541. **A. [Asars H.]** Biedrību kalendārs; “Līdumnieks”: kalendārs 1912. gadam // Jaunā Dienas Lapa. – Nr. 8 (1912, 11. janv.), [2.] lpp.
542. **A. Bjs.** Mūsu “Zobgaļu kalendāri”: [Vispārīgais; Piektais ritenis; Viesuļa]. – (Kritika) // Auseklis. – Nr. 48 (1912, 1. dec.), [1.] lpp.
543. **A. D. [Dobelis Ā.]** Bibliogrāfija: Kuldīgas kalendārs 1913. gadam // Liepājas Dienas Avīze. – Nr. 3 (1912, 11. dec.), [2.] lpp.
544. **Augurs.** Mūsu “zobgala kalendāri”: [Viesuļa kalendārs] // Rīgas Avīze. – Nr. 233 (1912, 6. okt.), [2.] lpp.
545. **B.** Vispārīgais Latvijas kalendārs uz 1913. gadu // Liepājas Atbalss. – Nr. 298 (1912, 24. dec.), [2.] lpp.
546. **Biedrību kalendārs 1912. gadam.** – (Grāmatu apskats) // Baltijas Lauksaimnieks. – Nr. 2 (1912, 15. janv.), 29.–30. lpp.

547. **Bl.-ms. [Blūms J.]** Piezīmes par mūsu šā gada [1912.] kalendāriem // Jaunā Avīze. – Nr. 14 (1912, 18. febr.), [2.] lpp.; Nr. 15 (1912, 22. febr.), [2.] lpp.; Nr. 16 (1912, 25. febr.), [2.] lpp.
548. **Čiekurs.** Mūsu kalendāri: [vecu kalendāru pielikumi ar jauniem nosaukumiem]. – (Kritika un bibliogrāfija) // Sadzīve. – Nr. 11 (1912, 26. janv.), 3. lpp.
549. **E.** Lauksaimnieku kalendārs 1913. gadam. – (Grāmatu plaukts) // Zemkopis. – Nr. 51 (1912, 19. dec.), 1020. lpp.
550. **G. M. [Mīlbergs G.]** Mūsu “zobgaļi” 1913. gadam: [Ādolfa Alunāna zobgala kalendārs; Jaunais zobgala kalendārs; Vispārīgais zobgala kalendārs]. – (Grāmatu plaukts) // Dzimtenes Vēstnesis. – Nr. 277 (1912, 28. nov.), [1.–2.] lpp.
551. **G. M. [Mīlbergs G.]** Mūsu “zobgaļi” 1913. gadam: [Zvārguļa [Treimaņa] zobgala kalendārs; Paērkska Viesuļa kalendārs; Piektais ritenis]. – (Grāmatu plaukts) // Dzimtenes Vēstnesis. – Nr. 291 (1912, 14. dec.), [1.–2.] lpp.
552. **J. B. [Bebrišs J.]** 1913. gada ārstniecības kalendāri: [Ārstniecības kalendārs 1913. gadam; Jaunais ārstniecības kalendārs 1913. gadam] // Liepājas Atbalss. – Nr. 301 (1912, 31. dec.), [1.] lpp.
553. **“Jaunās Dienas Lapas” red.** “Ausekļa” kalendārs 1913. gadam. – (Grāmatu galds) // Jaunā Dienas Lapa. – Nr. 292 (1912, 15. dec.), [14.] lpp.
554. **K. S. P.** Rubeņa Piensaimniecības kalendārs un piezīmju grāmata 1913. gadam. – (Grāmatu galds) // Rīgas Avīze. – Nr. 276 (1912, 28. nov.), [3.] lpp.
555. **Kas.** Bibliogrāfija: [Biedrību kalendārs 1913. gadam] // Tēvija. – Nr. 140 (1912, 4. dec.), 3. lpp.
556. **Kersels F.** Piensaimniecības kalendārs un piezīmju grāmata 1913. gadam. – (Grāmatu plaukts) // Dzimtenes Vēstnesis. – Nr. 274 (1912, 24. nov.), [9.] dec.
557. **Kreišmanis P. P.** Rubeņa Piensaimniecības Kalendārs un piezīmju grāmata 1913. gadam. – (Grāmatu galds) // Latvija. – Nr. 278 (1912, 29. nov.), [3.] lpp.
558. **–I–.** Lauksaimnieku Kalendārs; Lauksaimnieku kabatas kalendārs; Biedrību kalendārs 1912. gadam. – (Grāmatu galds) // Latvija. – Nr. 32 (1912, 8. febr.), [6.] lpp.
559. **L.** Biedrību kalendārs 1912. gadam. – (Grāmatu galds) // Liepājas Atbalss. – Nr. 23 (1912, 28. janv.), [1.] lpp.
560. **L–s.** Biedrību kalendārs 1913. gadam. – (Grāmatu plaukts) // Zemkopis. – Nr. 49 (1912, 5. dec.), 974. lpp.
561. **“Liepājas Dienas Avīzes” red.** Bibliogrāfija: [Jaunais kalendārs 1913. gadam: Sab-bas “Venta” apgādā] // Liepājas Dienas Avīze. – Nr. 2 (1912, 10. dec.), [2.] lpp.
562. **N.** “Ausekļa” kalendārs 1913. gadam. – (Grāmatu plaukts) // Dzimtenes Vēstnesis. – Nr. 292 (1912, 15. dec.), [2.] lpp.
563. **P.** Līdumnieks. – (Grāmatu plaukts) // Dzimtenes Vēstnesis. – Nr. 292 (1912, 15. dec.), [2.] lpp.
564. **R. H. [Hansens R.]** Strādnieka kalendārs 1913. gadam // Strādnieks. – Nr. 91 (1912), [3.] lpp.
565. **P.–ris.** Kalendāri 1913. gadam: [Zvārguļa zobgala kalendārs]. – (Rakstniecība un kritika) // Jaunā Avīze. – Nr. 95 (1912, 28. nov.), [1.] lpp.
566. **P. S., Dr. med.** Par 1913. gada latviešu medicīniskiem kalendāriem: [Jaunais ārstniecības kalendārs; P. Strautzeļa Veselības kopšanas kalendārs; Ārstniecības kalendārs]. – (Grāmatu plaukts) // Dzimtenes Vēstnesis. – Nr. 271 (1912, 21. nov.), [2.] lpp.
567. **Sīmans H.** Instruktorā P. Rubeņa Piensaimniecības kalendārs 1913. gadam. – (Rakstniecība un kritika) // Jaunā Dienas Lapa. – Nr. 303 (1912, 31. dec.), [6.] lpp.
568. **Sm. [Rudzītis E.]** Lauksaimnieku kabatas kalendārs un piezīmju grāmata 1912. gadam. – (Grāmatu plaukts) // Latviešu Avīzes. – Nr. 10 (1912, 24. janv.), [1.] lpp.
569. **Sm. [Rudzītis E.]** Lauksaimnieku kalendārs 1912. gadam. – (Grāmatu plaukts) // Latviešu Avīzes. – Nr. 13 (1912, 31. janv.), [1.] lpp.; Nr. 14 (1912, 2. febr.), [1.] lpp.
570. **V.** Ādolfa Alunāna zobgala kalendārs 1913. gadam // Mūsu Domas. – Nr. 131 (1912, 12. nov.), 2. lpp.
571. **V.** Ziedoņa un mīlestības kalendārs 1913. gadam. – (Kritika) // Mūsu Domas. – Nr. 108 (1912, 19. sept.), 2.–3. lpp.
572. **Vold. Odiņš [Ambainis V.]** Kalendāri 1913. gadam: [Viesuļa kalendārs; Piektais ritenis; Baltijas kalendārs; Jaunais kalendārs; Jaunais kalendārs: Sab-bas “Venta” apgādā]. – (Rakstniecība un kritika) // Jaunā Avīze. – Nr. 92 (1912, 17. nov.), [1.–2.] lpp.; Nr. 96 (1912, 1. dec.), [1.–2.] lpp.; Nr. 98 (1912, 8. dec.), [1.] lpp.; Nr. 100 (1912, 15. dec.), [1.] lpp.

1913

573. –a–. Jaunais ārstniecības kalendārs 1914. gadam. – (Grāmatu galds) // Rīgas Avīze. – Nr. 256 (1913, 6. nov.), [3.] lpp.
574. **A. S. Draudzes kalendārs** Stružānu-Stimienes un Bolvu draudzēm. – (Grāmatu galds) // Latvija. – Nr. 289 (1913, 14. dec.), [9.] lpp.
575. **A. U. [Upīts A.]** Strādnieku kalendārs 1913. gadam // Vārds. – 2. sēj. (1913), 360.–361. lpp.
576. **Bērziņš K., Dr.** Ārstniecības kalendārs 1914. gadam; Dr. P. Strauzeļa Veselības kopšanas kalendārs. – (Grāmatu galds) // Latvija. – Nr. 248 (1913, 28. okt.), [1.] lpp.
577. **“Dzimtenes Vēstneša” red.** Ādolfa Alunāna zobgala kalendārs 1914. gadam // Dzimtenes Vēstnesis. – Nr. 260 (1913, 11. nov.), 5. lpp.
578. **Grasis K.** Quasi-proletāriska zinātne: [Literāriskais un ziniskais Latvijas kalendārs 1914. gadam] // Jaunā Dienas Lapa. – Nr. 290 (1913, 14. dec.), [4.–6.] lpp.
579. **H. Kps. [Kaupiņš H.]** Lauku kalendāri un viņu nozīme // Jaunā Dienas Lapa. – Nr. 296 (1913, 21. dec.), [6.–7.] lpp.
580. **H. Smns. [Simsons H.]** Instruktora P. Rubeņa Piensaimniecības kalendāra 5. gads. – (Rakstniecība un kritika) // Jaunā Dienas Lapa. – Nr. 245 (1913, 23. okt.), [2.] lpp.
581. **J. L.** Jaunais tieslietu kalendārs 1914. gadam. – (Rakstniecība un kritika) // Jaunā Dienas Lapa. – Nr. 284 (1913, 7. dec.), [3.] lpp.
582. **Js. [Stumbergs J.]** Pirmais Talsu almanahs ar kalendāru 1914. gadam. – (Grāmatu plaukts) // Dzimtenes Vēstnesis. – Nr. 289 (1913, 14. dec.), [7.–8.] lpp.
583. **K. Dz. [Dziļleja K.]** Pirmais Talsu almanahs. – (Kritika un bibliogrāfija) // Dzīve. – Nr. 296 (1913, 24. dec.), 2. lpp.
584. **Kāds saimnieks.** Piebalgu, Liezēres, Cesvaines un Gulbenes draudžu kalendārs 1913. gadam “Mākoņu kraujas” // Dzimtenes Vēstnesis. – Nr. 46 (1913, 25. febr.), [2.] lpp.
585. **P. P. Rubeņa** Piensaimniecības kalendārs 1914. gadam. – (Grāmatu apskats) // Baltijas Lauksaimnieks. – Nr. 21 (1913, 1. nov.), 368. lpp.
586. **Pe. R. [Pelše R.]** Smējēji un smejamie: (piezīmes par 1914. gada zobgaļu kalendāriem). – (Kritika un bibliogrāfija) // Dzīve. – Nr. 282 (1913, 7. dec.), [1.]–2. lpp.; Nr. 284 (1913, 10. dec.), [1.]–2. lpp.
587. **R.** Latgales kalendāri. – (Grāmatu plaukts) // Dzimtenes Vēstnesis. – Nr. 22 (1913, 26. janv.), [6.–7.] lpp.
588. **R. A. [Alitsens R.]** Pēterburgas Kalendārs 1914. gadam. – (Grāmatu galds) // Evaņģēliuma Gaisma. – Nr. 51 (1913, 25. dec.), 405. lpp.
589. **“Rūjenes Vēstneša” red.** Rupji joki: [par kalendāru “Rīts” 1914. gadam] // Rūjenes Vēstnesis. – Nr. 12 (1913, 11. nov.), [1.–2.] lpp.
590. **Rūsis H.** Jaunais tieslietu kalendārs 1914. gadam. – (Grāmatu galds) // Latvija. – Nr. 289 (1913, 14. dec.), [1.–3.] lpp.
591. **S. P. Rubeņa** Piensaimniecības kalendārs. – (Grāmatu plaukts) // Dzimtenes Vēstnesis. – Nr. 247 (1913, 26. okt.), [5.] lpp.
592. **Sņķers P., Dr. med.** Par latviešu medicīniskiem kalendāriem: [Dr. P. Strautzeļa Veselības kopšanas kalendārs; Ārstniecības kalendārs; Jaunais ārstniecības kalendārs] // Dzimtenes Vēstnesis. – Nr. 300 (1913, 30. dec.), [5.] lpp.
593. **Teodors [Zeiferts T.]** Atskats uz latviešu kalendārniecību: (simtspiecdesmit gadu piemiņai) // Druva. – Nr. 10 (1913), 1137.–1148. lpp.
594. **V. K., Cand. jur.** Jaunais tieslietu kalendārs. – (Jaunas grāmatas) // Jaunais Ceļš. – Nr. 8 (1913, 7. dec.), 2. lpp.
595. **V–ietis [Rudzītis E.]** Lauksaimnieku Kalendārs 1913. gadam. – (Grāmatu apskats) // Latviešu Avīzes. – Nr. 18 (1913, 20. janv.), [2.] lpp.
596. **Vārsbergs J., Agr.** Latviešu lauksaimnieku kalendārs 1914. gadam. – (Grāmatu galds) // Latvija. – Nr. 297 (1913, 24. dec.), [7.] lpp.
597. **Vārsbergs J., Agr.** Piensaimniecības kalendārs un piezīmju grāmata 1914. gadam // Latvija. – Nr. 245 (1913, 24. okt.), [1.] lpp.

1914

598. **A.** No Vecpiebalgas: mūsu vietējie kalendāri // Latvija. – Nr. 33 (1914, 10. febr.), [5.–6.] lpp.

599. –a–. Latviešu fāmīlijas kalendārs 1915. gadam. – (Grāmatu galds) // Rīgas Avīze. – Nr. 317 (1914, 23. dec.), [3.] lpp.
600. **Andr. L. [Leiše A.]** Līdumnieks; Drywas kalendārs 1914. gadam; Pirmais Talsu almanahs 1914. gadam. – (Laikrakstu un grāmatu apskats) // Baltijas Lauksaimnieks. – Nr. 2 (1914, 15. janv.), 35.–36. lpp.; Nr. 3 (1914, 1. febr.), 56.–57. lpp.
601. **Andr. L. [Leiše A.]** Pirmais Talsu almanahs 1914. gadam. – (Grāmatu galds) // Līdums. – Nr. 5 (1914, 17. janv.), [3.] lpp.
602. **Buševičs E.** Pirmais Talsu almanahs. – (Rakstniecība un kritika) // Jaunās Avīzes Literāriskais un Satīriskais Pielikums. – Nr. 8 (1914, 22. febr.), [2.–3.] lpp.
603. **Ceļmalietis J.** Mūsu “vietējie” kalendāri [1914. gadam] // Latvija. – Nr. 4 (1914, 7. janv.), [5.] lpp.
604. **G–. [Bullis J.]** Vecais īstais Pīgornieka zobgala kalendārs 1914. gadam. – (Kritika un bibliogrāfija) // Sadzīve. – Nr. 11 (1914, 28. janv.), 2. lpp.
605. **J. O.** Vecpiebalga: lubnieciski kalendāri: [Piebalgas kalendārs I. Ozola izdevumā] // Dzimtenes Vēstnesis. – Nr. 2 (1914, 3. janv.), [2.] lpp.
606. **“Jaunas Zīnias” red.** “Drywas” kalendārs. – (Jaunas grāmatas) // Jaunas Zīnias. – Nr. 58 (1914, 15. janv.), 6. lpp.
607. **Leidumnīks [Skrinda O.]** Daugava // Drywa. – Nr. 15 (1914, 16. apr.), 3.–4. lpp.
608. **O. S. [Skrinda O.]** Nu “Drywas kalendara” redaktora // Drywa. – Nr. 6 (1914, 5. febr.), 5.–6. lpp.; Nr. 10 (1914, 5. marts), 5. lpp.
609. **P. R. [Robinsons P.]** Jaunais kalendārs 1914. gadam: Sab-bas “Venta” apgādā. – (Rakstniecība un kritika) // Jaunās Avīzes Literāriskais un Satīriskais Pielikums. – Nr. 10 (1914, 8. marts), [3.] lpp.
610. **R. Daugava,** latvyskais kalendārs 1914. gadam; Dryvas Kalendārs 1914. gadam. – (Grāmatu plaukts) // Dzimtenes Vēstnesis. – Nr. 55 (1914, 8. marts), [5.] lpp.
611. **“Rūjenes Vēstneša” red.** Kalendārs “Rīts” “sargu” postenī // Rūjenes Vēstnesis. – Nr. 14 (1914, 22. nov.), [3.] lpp.
612. **Skoborga [Kemps F.]** Atbilde doktoram O. Skrindam, “Drywas” kalendara redaktoram // Jaunas Zīnias. – Nr. 63 (1914, 19. febr.), 5.–6. lpp.
613. **Skoborga [Kemps F.]** Vēstule kgam Leidumnīkam // Jaunas Zīnias. – Nr. 72 (1914, 2. maijs), 7. lpp.
614. **T. Dr. [Draudīņš T.]** Kalendāru tirgū: [Mūsu kalendārs; Jaunais kalendārs “Ventas” apgādā; Ausekļa kalendārs 1915. gadam]. – (Rakstniecība un kritika) // Jaunās Avīzes Literāriskais un Satīriskais Pielikums. – Nr. 33 (1914, 20. dec.), [3.] lpp.; Nr. 34 (1914, 24. dec.), [4.] lpp.; Nr. 35 (1914, 31. dec.), [3.] lpp.
615. **Valters A., Rapa J. un biedri.** Balsis iz publikas: kalendāru lietā // Jaunā Dienas Lapa. – Nr. 246 (1914, 25. okt.), [6.] lpp.
616. **Valters A., Rapa J. un biedri.** Kalendāru lietā // Dzimtenes Vēstnesis. – Nr. 243 (1914, 22. okt.), [5.] lpp.; Latvija. – Nr. 243 (1914, 21. okt.), [3.] lpp.

1915

617. **Aizkrācnieks [Misiņš J.]** No viņu augļiem būs jums viņus pazīt: kāds vārds par mūsu kalendāriem // Dzimtenes Vēstnesis. – Nr. 331 (1915, 17. dec.), [1.–2.] lpp.
618. **Arķietis [Kļava J.]** Cīņa ap šī gada Strādnieka Kalendāru. – (Grāmatu galds) // Strādnieks. – (Strādnieka Pielikums). – Nr. 29 (1915, 13. apr.), [8.] lpp.
619. –d–. It kā bez spārnēm ... : [Latviešu bēgļu apgādāšanas centrālkomitejas kalendārs 1916. gadam] // Jaunais Vārds. – Nr. 297 (1915, 23. dec.), [1.–2.] lpp.
620. **“Drywas” red.** “Drywas kalendara” pordušonas litā // Drywa. – Nr. 5 (1915, 4. febr.), 1. lpp.
621. –j–. Latviešu bēgļu apgādāšanas centrālkomitejas Bēgļu kalendārs 1916. gadam // Jaunā Dienas Lapa. – Nr. 79 (1915, 9. apr.), [6.] lpp.
622. **“Jauno Pēterpils Avīžu” red.** Bibliogrāfija: [Bēgļu kalendārs 1916. gadam] // Jaunās Pēterpils Avīzes. – Nr. 22 (1915, 16. dec.), 3. lpp.
623. **Karaveirs.** Latgales kalendārs 1915. gadam // Drywa. – Nr. 1 (1915, 7. janv.), 6. lpp.
624. **Leimanis J.** Strādnieka kalendārs 1915. gadam. – (Grāmatu galds) // Strādnieks. – Nr. 9 (1915, 29. janv.), [8.] lpp.

625. **Ņujorkas Cīņas biedru aģitācijas komiteja.** Laikrakstu apskats: kritiskas piezīmes pie "Strādnieka kalendāra 1915. gadam". – (Grāmatu galds) // Strādnieks. – Nr. 13 (1915, 12. febr.), [7.] lpp.; Nr. 17 (1915, 2. marts), [8.] lpp.
626. **R. A. [Alitsens R.]** Kalendārs latviešu luterticīgiem bērniem 1915. gadam. – (Grāmatu apskats) // Evangēliuma Gaisma. – Nr. 5 (1915, 1. febr.), 37.–38. lpp.
627. **V. [Apsišu Jēkabs]** Tukuma un Sēmes Draudzes Kalendārs 1915. gadam. – (Grāmatu galds) // Evangēliuma Gaisma. – Nr. 11 (1915, 15. marts), 85. lpp.

1916

628. **A. E. [Erss Ā.]** Kalendāri 1917. gadam: [Daugavas kalendārs; Ziemeļvidzemes kalendārs; Mazais Latvijas kalendārs; Rīta kalendārs; Laiks] // Līdums. – Nr. 282 (1916, 7. dec.), [1.–2.] lpp.
629. **"Dzimtenes Vēstneša" red.** Daugavas kalendārs; Mazais Latvijas kalendārs; Vidzemes kalenders 1917. gadam. – (Grāmatu plaukts) // Dzimtenes Vēstnesis. – Nr. 273 (1916, 27. nov.), [3.] lpp.
630. **"Jaunā Vārda" red.** Dzimtenes un tēvijas kalendārs 1917. gadam: P. Stumpa izdevums. – (Grāmatu galds) // Jaunais Vārds. – Nr. 284 (1916, 8. dec.), [3.] lpp.
631. **Latviešu bēgļu apgādāšanas centrālkomiteja.** Bēgļu kalendārs 1917. gadam. – (Grāmatu galds) // Līdums. – Nr. 286 (1916, 11. dec.), [2.] lpp.
632. **"Līduma" red.** Daugavas kalendārs un Mazais Latvijas kalendārs 1917. gadam: A. Valtera un J. Rapas izdevums. – (Grāmatu galds) // Līdums. – Nr. 272 (1916, 25. nov.), [2.] lpp.
633. **Vecais.** Cēsis: [dažādu kalendāru izdošana] // Rīgas Ziņas. – Nr. 312 (1916, 9. nov.), 2.–3. lpp.

1917

634. **Assans I.** Atbilde "Aglyunas" kalendāra kritiķim: [J. K. "Drywa" Nr. 3] // Drywa. – Nr. 5 (1917, 1. febr.), 6.–7. lpp.
635. **–bs.** Kalendāru valstībā // Taurētājs. – Nr. 1 (1917), 60.–61. lpp.
636. **J. K. Myusu** [latgaļu] kalendari // Drywa. – Nr. 3 (1917, 18. janv.), 1.–3. lpp.
637. **J. Kl. [Kleinberģis J.]** Bibliogrāfija: [Bēgļu kalendārs 1917. gadam] // Baltija. – Nr. 16 (1917, 20. janv.), [1.]–2. lpp.
638. Latviešu kalendārs 1918. gadam B. Dīriķa un biedru izdevumā. – (Grāmatu plaukts) // Rīgas Latviešu Avīze. – (Rīgas Latviešu Avīzes pielikums Nr. 9). – Nr. 39 (1917, 17. nov.), 5. lpp.
639. **–n–.** Latviešu kabatas kalendārs 1918. gadam B. Dīriķa un biedru izdevumā. – (Grāmatu plaukts) // Rīgas Latviešu Avīze. – Nr. 61 (1917, 13. dec.), 6. lpp.
640. **Sābris [Velkme J.]** Bibliogrāfija: Aglyna, Draudzes kalendārs 1917. gadam // Baltija. – Nr. 13 (1917, 17. janv.), [1.]–2. lpp.

1918

641. **–a–.** Agronoma J. Bisenieka Lauksaimnieku kalendārs 1918. gadam. – (Grāmatu plaukts) // Baltijas Ilustrētais Laikraksts. – Nr. 1 (1918), 6. lpp.
642. **A. V. [Gersons A.]** Alojās kalendārs 1919. gadam. – (Grāmatu galds) // Līdums. – Nr. 212 (1918, 12. nov.), [6.] lpp.
643. **A. V. [Gersons A.]** Dzimtenes kalendārs 1919. gadam. – (Grāmatu galds) // Līdums. – Nr. 206 (1918, 5. nov.), [6.] lpp.
644. **"Baltijas Ziņu" red.** Latviešu lauksaimnieku kalendārs 1919. gadam. – (Grāmatu galds) // Baltijas Ziņas. – Nr. 179 (1918, 30. nov.), [5.] lpp.
645. Dzimtenes kalendārs 1919. gadam. – (Grāmatu galds) // Baltijas Ziņas. – Nr. 154 (1918, 1. nov.), [1.] lpp.
646. Grāmatniecība: [Dārzkopības kalendārs 1919. gadam] // Baltijas Vēstnesis (Rīga). – Nr. 32 (1918, 24. dec.), [3.] lpp.
647. Grāmatniecība: [Latviešu lauksaimnieku kalendārs 1919. gadam] // Baltijas Vēstnesis (Rīga). – Nr. 15 (1918, 30. nov.), [5.] lpp.
648. **Grīnups P.** Latviešu biškopju kabatas kalendāru lietā // Baltijas Ziņas. – Nr. 118 (1918, 19. sept.), [3.] lpp.
649. Kopdarbības un lauksaimniecības kabatas kalendārs 1919. gadam. – (Grāmatu galds) // Līdums. – Nr. 225 (1918, 27. nov.), [7.] lpp.
650. Laika zobs: kalendārs 1918. gadam // Baltijas Vēstnesis (Pleskava). – Nr. 27 (1918, 14. dec.), [5.] lpp.

651. **—ol—**. Zemnieku kalendārs 1918. gadam. – (Grāmatu galds) // Līdums. – Nr. 17 (1918, 21. marts), [2.] lpp.
652. **rn**. Dārzkopju un biškopju kalendārs; Ģimenes kalendārs 1919. gadam. – (Grāmatu galds) // Līdums. – Nr. 197 (1918, 24. okt.), [6.] lpp.
653. Skolnieku kalendārs 1918./19. mācību gadam. – (Grāmatu galds) // Līdums. – Nr. 174 (1918, 27. sept.), [6.] lpp.
654. **V. S.** Latviešu lauksaimnieku kalendārs 1919. gadam. – (Grāmatu apskats) // Savienība. – Nr. 10 (1918), 333.–335. lpp.
655. **X.** Strādnieku kalendārs 1918. gadam. – (Grāmatu apskats) // Brīvais Strēlnieks. – Nr. 3 (1918, 5. janv.), [1.]–2. lpp.